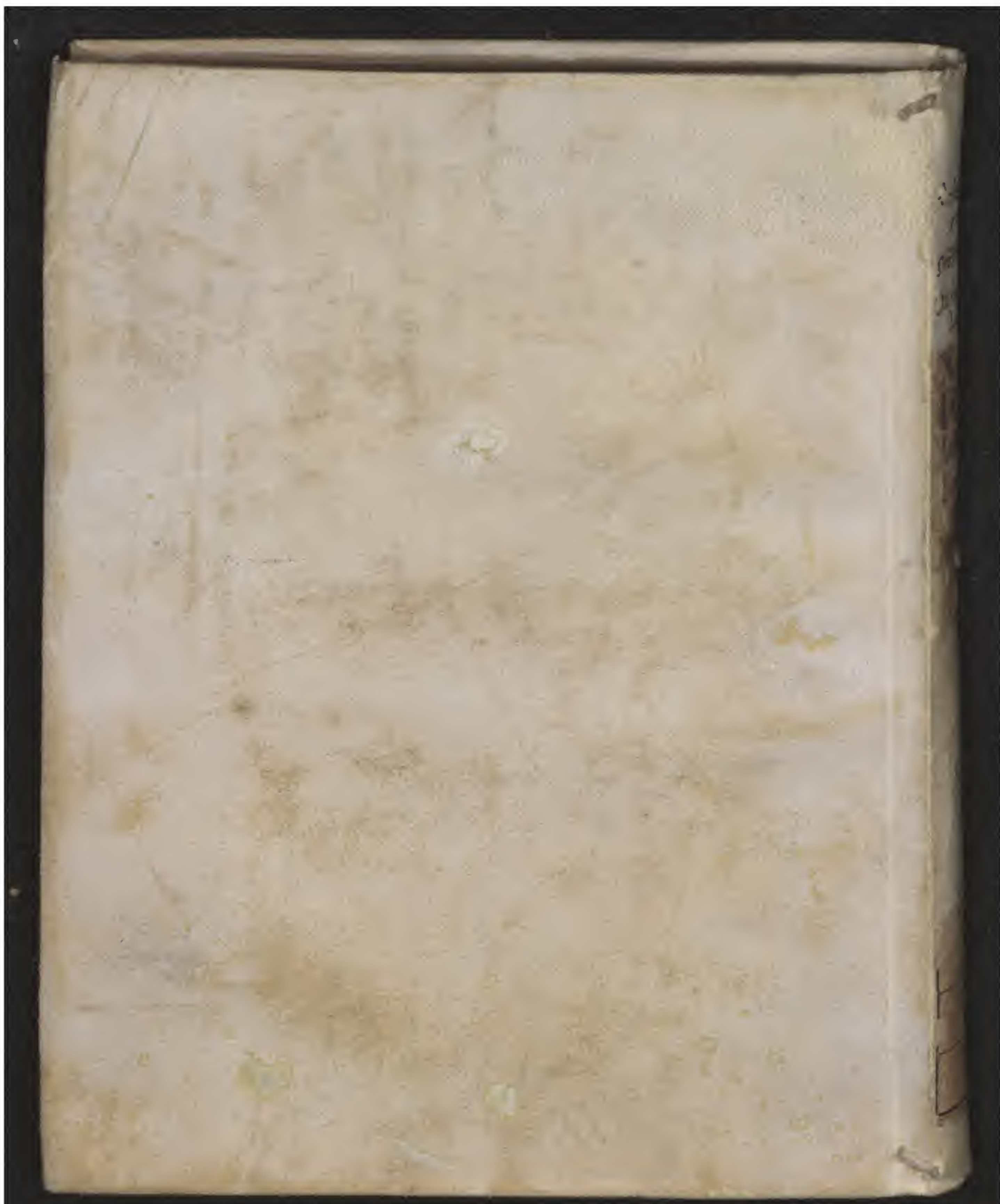












XL

SCHERZ

VAR. Rill. Sam

in BIBL.

JOH. ADAMI SCHERZERI P.P.

TRIFOLIUM ORIENTALE

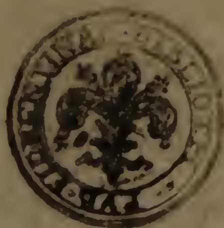
continens

Commentarios R. Abarbenelis in Haggæum, R. Sal. Jarchi in Parſch. I. Geneſeos, & R. Moſ. Majemonidæ Theologiam, cum Verſione, Notis Philologico-Philoſophicis, & Appendice

Speciminis Theologiæ Mythicæ Ebræorum, junctis Autoritatum SS. Scripturæ, Rerum ac Verborum Indicibus neceſſariis.

LIPSIÆ,

Typis JOHANNIS BAUERI.
M DC LXIII.





VIRO.

MAXUME. REVERENDO. MAGNIFICO. AMPLISSIMO. ET. EXCELLENTISSIMO.

DOMINO.

JOHANNI. MICHAELI. DILHERRO.

THEOLOGO. DE. UNIVERSA. JESU. CHRISTI. ECCLESIA. MERITISSIMO.

DN.

PATRONO. MOECENATI. ET. ADFINI. DEMISSE. COLENDO.

חיין ארוכין טובין ומתוקנין :



NOn ego MARO, quem FLACCO, ſi MOECENAS obtingat, polliceri auſim.

Absit is â me Suffenismus! Erumpere tamen in hanc vocem cogor: *Dextra tenet lapidem.* Cætera intelligis. Quî fiat, quòd bonæ Mentes plerumque suam habeant Sororem & Contubernalem, nescire se profitetur ARBITER. *At ego non nescio*, inquit Scriptor non ineruditus. Scio & ego, & hoc, & illud: eam demùm Aborem, quæ *ad fluenta* plantatur, tempore suo daturam fructum. Ubi verò Literis cum Fato est pugnandum, inter hæc arma jure silent Leges. Quamobrem, si ego non potuissem, certè debuissem hactenùs cedro dignum opus excitâsse. Cùm autem Σοφία γραμματέως ἐν εὐκαιρίᾳ σχολῆς cõparetur & ὁ ἐλαττούμενος πράξει (Siracidis judiciô c. XXXIIX. 25.) Sapiens evadat: veniam merebitur ille, cui פרנסה negotium in singulas horas facessit.

Ut

Ut nil proinde causæ existat, vel has meas nugas excusandi, vel quòd de istis spinis tribulos colligam, succensendi. Eas verò *Tanto Viro* inscribere extremæ audaciæ esse videtur. Nec enim ignoro, ut maximè pretium operæ fecerim, me תבן לעפריים *fænum in Aphrajim*, aut γλαῦκας εἰς ἀθήνας, qui hæc ad TE. Solatur tamen me, quod MOSEN dixisse in מנחות Magistri referunt: למתא דירקא ירקא שקיל *in urbem Oleris Olus inferto*. Nam, quæ passim ferè contemnuntur Ebrææ Literæ, â VOBIS, præprimis TE, earundem callentissimo, summo in pretio habentur. Serves ergò hîc antiquum, &, tot beneficiorum, levidense hoc Μνημόσυνον, extare tamdiu patere, usque dum Divina clemẽtia, ferias, ab iis, quæ Circulos hucusq; turbant, mihi imperârit. Intereà temporis annitor, ut Vestratem

 Dn.

Dn. Paulum Barthium (cujus opera, in hiſce deſcribendis ordinandisque, perutilis mihi extitit.) VOBIS Ebræum, in publica commoda, reſtituam. DEUS TE præſtet, multos in annos, ſalvum ac incolumem Eccleſiæ, Reipublicæ Literariæ, Tuis & tandem mihi

Tuæ maxumê Reverendæ
Magnificentiæ, Amplit.
& Excell.

Clienti humili & obſequioſo

Lipſiæ ê Muſeô Domin. XXVI. poſt. IIX. Pentecoſtes, quæ Annum Eccleſiaſticum cIↄ. Iↄc. LXII. feliciter claudit.

JOH. ADAMO Schertzern.

Beni-



Benivolo Lectori
B. R. S. G.

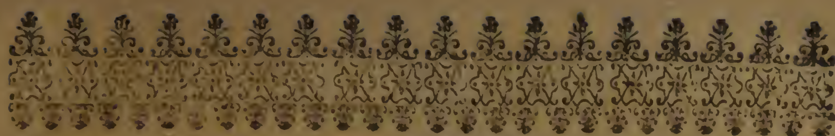
PAucis Te volo B.L. Quicquid id est, Discipulorum tantùm gratiâ susceptum. Coràm Rosciis enim hîc gesticulari nolim. His latiniùs Versio sonet oportet, illis non decet, quibus nisi Verbum verbô reddas, palpabiles Ægypti tenebras, ut loco se movere non possint, offundis. Scio, nonnulla Spongiam meruisse, cùm pleraque antè hos XII annos, Jenæ, ad pedes Gamalielum meorum B. *Slevogti & Dn. Johannis Frischmuthi*, transtulerim. Nolui tamen ea ad libellam examinare, ut discipulis, ea emendandi, materia sit præstô. Cùm ergò hæc res inter alios sit acta & agenda, nec quicquam ea te attinet. Valeas autem ex animi tui sententiâ, & nos nostris (quod naturalis æquitas Tibi imperat) uti frui patiaris.

Sylla-

Syllabus Autorum Librorumq; præcipuorũ, quorum suffragia occurrunt.

R. Abarbenel
R. Abendana
R. Akedas Jizchak
R. Jos Albo.
R. Alphes.
Aristoteles.
R. Asarias
Arriaga
Augustin.
BaalHatturim
Becanus Gorop.
R. Bechai
Beda
Bellarmin.
Bes Israël.
Biblia Sacra.
Buxtorff.
CaphtorVuphærach
Chaskuni
Cluver,
Comestor Petr.
Cosri.
Defek Tof
Dikinson.
Difre Schalom.
Dilherrus.
R. Elias Germ.
R. Eliefer Germ.
R. Eliefer Aut. capp.
L' Empereur.
Epiphan.
Erasmus.
Feslelius
Galatin.
Gaulmin.
Gur Arie
Hakspan.
Halich. Olam.
Hottinger.
Jalkut
R. Sal. Jarchi
Juchasin
Jus Canon.
R. Jos Karo.
R. D. Kimchi
Kõnig.
R Levi B. Gers.
R. Lipman.
Luther.
Macrobius
R. Majemon.
Maldonatus
R *Men. Ben. Isr.*
Michlol Jophi
Mornæus
Moses Bar Cepha.
R. *Mos Gerund.*
R. Muscatus.
R. *Nachman.*
Nicarchus
Olelos Ephraijm
Isid. Pelusiota.
Plato
Pocock
Rabbos
Reuchlinus
Reymund. P. F.
Salianus
Saubertus
Schefa Tal
R. Schem Tof.
Schickard.
Seldenus
Slevogt
Joh. Bod. â Stapel.
Stegmann.
Synesius.
Talmud Babylon.
Jerosolym.
Tanchuma
Targumim.
Theodoretus
Thom. Aquin.
Toldos Jizachak
Hug. S. Victor.
Vorstius G. H.
Zenorenna.

R. Isaac



I.

R. ISAACI ABARBENELIS IN PROPHETIAM HAGGAI COMMENTARIUS

Latinitate donatus.

IN Verbis Haggai invenimus & advertimus prophetias multas, tum ex phrasibus Scripturæ quæ dicit: *In anno ſecundo Darii &c. fuit verbum Jehovæ.* & poſtmodum: *Et fuit verbum Jehovæ per manum Haggai,* quod innuit hanc eſſe prophetiam aliam: tùm ex ratione temporum, quia dicitur poſtmodùm: *In ſeptimo.* item *die vigeſimo quarto menſis noni &c. fuit verbum Jehovæ per manum Jehovæ.* item pòſt in fine Libri: *& fuit verbum Jehovæ altera vice ad Haggæum vigeſimo quarto menſis.* Apparet igitur ex univerſo hoc: quòd ſint quinque Prophetiæ diſtinctæ. Verùm cùm omnes (Prophetiæ) ſint breves admodùm, & præterea expoſitio (ſenſus) in omnibus eadem nim. ædificium Domus Jehovæ; quapropter judicavi conjungendas eas omnes eſſe in Prophetiam unam, tùm ratione Commentarii, tùm quæſtionum. Sunt verò in eâ [Prophetia] ſeptem Paraſchæ. *I. Anno ſecundo Darii* (c. I, 1.) *II. Et fuit verbum Jehovæ per manum Haggæi* (v.3.) *III. Sic dicit Jehova Exercituum adhibete animum veſtrum* (v 7.) *IV. Et audivit Zerubabel* (v.12.) *V. Die vigeſimo quarto menſis ſexti* (v.15.) *VI. Sic ait Jehova Exercituũ: adhuc modicũ eſt.* (c.II, 6.) *VII. Et factũ eſt verbum Jehovæ alterâ vice ad Haggæum.* (v.20.) Animadverti autem quæri poſſe hîc ſex Quæſtiones.

Quæſtio I. Cur dixerint Rabbini noſtri f.r. quòd in Templo ſecundo non permanſerit prophetia. Nonnè enim vidimus, quòd Haggæus ibi (ſub Templo ſecundo) prophetaverit omnes prophetias, quæ ſcriptæ ſunt in libro hoc, ſicuti etiam Zacharias & Malachias? &

in libro Efræ dicitur: (c. V, 1.) *prophetavit Haggaus & Zacharia filius Hiddonis propheta super Ifrael, qui erant in Judæa & Jerofolymis: nomine Jehovæ. &c.* quòd (hîc) meminit tantùm Haggæi & Zachariæ, ideò (fit) quia ambo hi prophetârunt de ædificatione Templi. Non autem meminit Malachiæ, propterea, quia non prophetavit quidquam de ædificatione illius. Si itaque fuerunt tempore Templi fecundi tres Prophetæ, quomodo dixerunt Rabbini noftri f. m. quòd defecerit Prophetia in Templo fecundo?

Quæft. II. Si verum eft, quòd S. Bened. tranftulerit gloriam fuã (שכינתו) ab Ifraele in Vaftatione Templi primi, & non voluerit illam iterum demittere illis ibi, & quòd non permanferit Prophetia ejus, neque Urim & Thummim, neque Spiritus S neque arca, propitiatorium, Cherubim aut ignis de cœlo, quæ funt quinque illa, quæ defecerunt in Templo fecundo, ficuti traditur in Maffeches Jomà: propterea quòd non fuerit redemptio perfecta, neque ædificium divinum in fanctitate dignâ illi [Schechinæ.] Si inquam ità eft: cur (Deus) præcepit ftructuram Templi fecundi, & mifit propterea Prophetas fuos & nuncios inde â diluculo (manicando & mittendo 2. Paral. XXXVI, 15) Si poftmodum non fuit aliud quàm fanctuarium parvum, ficuti aliqua fynagogarum, quæ in exilio quoque fuerunt v. g. Bitheria aut Alexandria, aut alia præter has, ad quos non venit Prophetia?

Quæft. III. In fectione (quæ incipit:) *adhuc modicũ eft. (c. II, 6.) &c. Veniet defiderium gentium &c. Implebo domum hanc gloriâ &c. mihi argentum & mihi aurum &c.* Si omnia hæc dicuntur, de Templo fecundo, ficuti exponunt Interpretes omnes; qualis eft commotio quæ futura eft in Domo fecundâ poftquàm ædificatum eft Templum? ut dixerit: *Et ego commovebo cœlum & Terram?* Nam ecce commotio, cujus meminit Jofeph Gorionides, contigit temporibus Herodis paulò antè devaftationem Templi, & non tempore exftructionis ejus in diebus Zorobabelis. Quid, quòd declaret Scriptura, non fuiffe commotionem in terrâ, fed inter gentes in bellis illarũ, ficuti etiam dixit: *& commoturus fum omnes gentes,* quod nondum impletum eft. Et, quomodo porrò impletum fit illud: *& veniet defiderium gentium, & implebo domum iftam gloria?* ecce enim non congregatæ funt gentes in Hierofolymis tempore Templi fecundi, ad colendum Deum, fed ad devaftan-

ſtandum domum ejus ? & quando venit deſiderium earum ? & quomodo impletum eſt illud : *mihi argentum & mihi aurum* ? nam certè in Templo ſecundo non fuerunt divitiæ ullæ, neque inter Judæos, neque in Domo Domini. Quòd verò contigit, ut Herodes ditatus ſit (nil refert, nam) ecce in quavis generatione & populo ſunt divites aliqui, quantò magis in Regibus ?

Quæſtio IV. oritur, dum dicit : *Major erit gloria Domus hujus poſterioris præ prioris*: quomodo enim poſſibile eſt, ut Templum, quod exſtruxit Zerubabel juxtâ menſuram, quam dedit ipſis Rex Perſiæ, fuerit magis glorioſum, quàm Templum, quod ædificavit Salomoh ? Porrò autem, quod dicitur, ædificium, quod fecit Herodes, fuiſſe pulchrum & dives valdè, non ideò dignum eſt, ut habeatur æquale, quoad pulchritudinem, Templo, quod erexit Salomoh. Quod enim Doctores noſtri f. m. meminerunt de gloriâ & præſtantiâ Templi Herodiani, intelligendum eſt comparatione ad Templum Zerubabelicum. Quid ? quod ſcriptura non dicat : *major erit pulchritudo domus hujus aut opulentia domus hujus poſterioris præ prioris* : Sed dixit : *gloria*. Gloria verò non eſt opulentia aut pulchritudo, neque etiam longa duratio ædificii. Sicuti dixerunt in myſticis expoſitionibus ſuis : quòd Gloria reverà dicatur de Gloria Jehovæ, quæ, implevit Tabernaculum poſtquam extructum erat, & de gloriâ Jehovæ, quæ implevit domũ Domini, quã ædificavit Salomoh, poſtquàm adduxit Arcã in Templum, ſanctum ſanctorum, quæ (gloria) fuit nubes divina, & Lumen ſupernum, quod deſcendebat inde in oculis univerſi populi, ſicuti dicitur de Salomone : *& fuit dum egrederentur ſacerdotes é Sanctuario, nubes implevit Domum Jehovæ* (1.Reg IIX, 10.) ſed hæc gloria non fuit in Templo ſecundo, neque ex parte neque ex toto. Quomodo igitur dicitur, ſi itâ eſt, *major erit gloria domus hujus poſterioris præ prioris?* Porrò, quòd ראשון & אחרין non dicitur ullo modo de duobus tantùm ſed dicitur de iis אחר ושני Nam ראשון & אחרון non quadrant niſi ad numerum ternarium, aut ſeqq. propterea enim in diebus creationis dicitur : יום אחר non verò יום ראשון.

Quæſt. V. Quod dicit : *& in loco iſto dabo pacem* (Hagg. II, 9.) *ait Jehova Exercituum &c.* id ſanè non impletum eſt in domo ſecundâ: nõ tempore ædificationis, quoniã anguſtiatores Jehudæ fuerunt vicini

cini eorum mali,pugnantes continuò cum illis, ſicuti dicitur in Eſrâ: (Nehem. c.IV. v.16.) erat inde ab eo die pars puerorũ meorum agens in opere, pars verò eorum tenens cum ſpiculis ſcuta, & arcus & loricas &c. Neque etiam temporibus Græcorum, tunc enim contigit omne Bellum cum Haſmoneis, cum Regibus Græciæ & ducibus eorum. Neque (tandem) tempore Templi Herodiani, quia ſubinde erat quilibet contrâ proximum ſuum ad vaſtandum interficiendum & perdendum. Sicuti etiam cum Populis circumjacentibus & cum Romanis jugiter erant in Bello (armis) uſque dum defecerint & conſumpti ſint à terroribus. (Pſ. LXXIII, 19) Sed quando impletum eſt (quæsò) ſi ita eſt (quod dicitur) in loco iſto dabo pacem, in Templo ſecundo?

Quæſt. VI. In Prophetiâ poſteriori, quod dicit Haggæus ad Zerubbabelem nomine JehovæExercituum: *Ego commovebo cœlum & terram, & evertam ſolium Regnorum, & perdam firmitatem Regnorum ipſarum Gentium* (c. II, 22.) *item: aſſumam te Zerubbabel fili Sealthiel, Serve mi, dictum Jehovæ, ponamque te ut annulum ſignatorium, quia te elegi.* (v.23.) Neque enim novi quando impleta ſit Prophetia hæc, neque â nobis exponi poteſt de everſione Regni Babylonici, quia hoc jam antè præteriit: Haggæus enim non prophetavit niſi anno Secundo Darii. Et qualis eſt illa commotio? Si hæc eſt, quæ contigit tempore Zerubbabelis, dum evertebantur Regna gentium, dum aſcendere fecerat in magnitudinem; annè fuerunt bella Regum Perſiæ? ſicut ſcripſit Raſchi & Radak. Ecce toto tempore Zerubbabelis ſederunt Reges Perſiæ in gloriâ ſuper thronum ſuum. Quid? quod Zerubbabel non relictus fuerit Jeroſolymis, neque regnaverit inibi, neque ipſe, neq; quiſquam de ſemine ejus, cùm ſtatim ac ædificavit Templum, reverſus Babelem, ibi mortuus fuerit, ſicuti ſcripſit Joſeph Gorionides. Quomodo igitur, ſi itâ eſt, accepit ipſum Deus & poſuit ipſum ut annulum ſignatorium, & elegit ipſum, quaſi regem conſtituerit ſuper filios Jehudæ? Et valdé miratus ſum Interpretes cur tranſierint hoc. Ecce autem ego interpretabor (has) Scripturas eo modo, ut ſolvantur dubia omnia.

Intentio Generalis Prophetiarum Libri hujus hæc eſt: ſignificare in primâ, Populo, ut revertantur Jeroſolymas Babele, quoniam fuerunt

fuerunt segnes in ædificio domus Jehovæ, dum putârunt quòd nondum advenerit tempus ædificandi illud, propterea quia ipsis videretur quasi præceperint RegesPersiæ intermittere ædificium, quod non ita erat: & quod jam antè advenerit tempus ædificandi. In prophetiâ autem istâ arguit eos propter pigritiam suam in ædificando, dum jubet (quæ erat visitatio una) ædificare domus eorum in Jerusalem & terrâ Jehuda, & ædificare domum Jehovæ; postquàm verò ædificârunt domus suas, cur debeat esse domus Jehovæh desolata? Probat autem rem ab experientiâ, quòd non prosperentur in operibus suis, propterea, quod sit Domus Jehovæ desolata inter ipsos. Et quod ideò auscultaverit Zerubbabel & Josua sacerdos magnus, & reliquum populi ad faciendum opus. Item propterea, quòd fuerint inter ipsos parvifacientes & despicientes ædificationem Templi, cum fuerit sicut nihil in oculis eorum, in comparatione ad domum priorem, quam ædificavit Schlomo: propterea locutus est Propheta ad cor eorum ut non cessent ab ædificatione hâc de causâ, quoniam observatio præcepti divini sit fundamentum, non pulchritudo ædificii aut opulentia ejusdem. Significat autem ipsis præterea (juxtà opinionem meam) etiam Domum hanc, quam ædificaturi sint, in exiguitate suâ, non duraturam esse, quoniam veniet post eam motus belli & corruptio: Sed postmodum ædificatum iri Domum tertiam, & impleturum Jehovam illam domum gloriâ suâ, & divitiis suis, & gloriam ejus majorem futuram præ domûs primæ quam extruxit Schlomo. Porrò quod in diebus Templi tertii illius futura sit pax in universo mundo, quale nō continget in domo hâc. Item admonet eos in Prophetiâ alterâ de negotio purificationis, quam oporteat esse in ædificatione eorum & ne cogitarent, altare, quod sit inter ipsos, & super quo offerant Holocausta & sacrificia, sufficere ad cultum eorum aut ad benedictionem omnis proventus eorum per se ipsum, sicuti futurum esset cum structurâ Domûs, quam fundarent & inciperent ædificare, & quod è vestigio visuri sint experientiam benedictionis divinæ in omni opere manuum ipsorum. In ultimâ verò Prophetia significat Zerubbabeli, & quidem in specie, secundum opinionem meam, quòd ipse non sit regnaturus in Templo secundo, neque quisquam de semine ejus: Sed quòd in postremis diebus eversurus sit Jehova & perditurus solium

Regni Gentilium, quatuor Monarchiarum, & redempturus ſit populum ſuum, regnare faciens in medio illius aliquem de ſemine Zerubbabelis: & hæc omnia adhuc futura ſunt. Ecce Tibi ſic cohærent quinque prophetiæ, quæ habentur in Haggæo, eo modo planè, quo recenſentur in hoc libro.

In anno ſecundo Darii Regis &c. Uſque ad: & fuit verbum Jehovæ per Haggæum Prophetam (c. I. v. 3.)

In prophetiis Zachariæ dabo rationem determinationis anni & menſis, quam fecit in Prophetiis ſuis, & cur non etiam ſic fecerint reliqui Prophetæ. Nunc verò convenit te ſcire initio omnium rerum, quòd filii Judæ exulaverint de Terra ſuâ, propter peccatum idolòlatriæ, revelationis nuditatis, effuſionis ſanguinum, quod contigit inter ipſos, item propter peccatũ prophanationis Sabbathorum, & perverſitatum judicii, propter injurias (violentiam) furtaque, quæ fuerunt Jeroſolymis, & præter hæc omnia propter iniquitatẽ dimisſionis, quia non obſervaverunt Iſraëlitæ. Et ecce in exilium iverunt Babelem, propter dimisſionẽ & abductionẽ quia nõ obſervârunt (vid. Deut. XV. Levit. XXV, 11.) propterea etiam Septuaginta annos fuerunt in exilio Babelico. At verò poſt illos LXX. annos voluit Sanctus Benedictus viſitare populum ſuum, & educere ipſum ex exilio & reducere Jeroſolymas. Id quòd erat in finem laudatum (i. e. exitum bonum) nimirum ad dandũ ipſis locum, quô reverterentur cũ pœnitentiâ, & orarent ad ipſum, ut propter preces & pœnitentium eorum remittat iniquitates eorum, & extendat majeſtatem ſuam (שכינתו) in medio eorum, & ut reverterentur filii ad terminos fratrũ ſuorũ, qui fuerunt depulſi & diſperſi in exilia. Nam quoniã nõ fuerat viſitatio Babelica redẽptio perfecta, indiguerunt hoc medio, ut diſponeretur cor eorum reverti ad Deũ ſuum, id eſt ſcil. ut increparet ad gratioſos eos reddendos, & gratioſos redderet ad miſerendum illis, & eſſet ipſis hæc præparatio magna ut ſint iterum in terrâ, ædificent domum Domini & colant eum ibi, quod non itâ futurum eſſet quam diu ſint extrâ terram (ſanctam.) Id quod etiam jam antè expoſuit Jeremias Propheta ſuper quo pax, hunc reverâ finem eſſe viſitationis Babelicæ, dum dicit: (c. XXIX, 10.) *Sic ait Jehova: nam ubi implebuntur Babyloniæ ſeptuaginta anni, viſitabo Vos, & præſtabo Vobis verbum meum illud optimum reducendo Vos in locum hunc.* Non enim eſt dubium, quin dixerit hoc de viſitatione

Babylonicâ. Nam ſanè ex eo, quod dicit poſtea (v.11,12.) *cùm ego agnovero cogitationes, quas ego cogito de Vobis, dictum Jehovæ, cogitationes pacis non autem adverſitatis, dandum Vobis finem expectatisſimum, cùm invocaveritis me &c.* & reliquis verſibus, qui ſequuntur, clarum eſt & manifeſtum hoc, quòd non dicta ſint de viſitatione Babylonicâ (aliâ de causâ) niſi ad ſignificandum, non eſſe Viſitationem Babylonicam intentum eſſentiale (principale) ſed, ut ipſi præparentur & diſponantur ad convertendum ſe ad Deum ſuum, ut congreget exules eorum, qui non reverſi fuerunt ad Domum ſecundam. Et hæ ſunt illæ cogitationes, de quibus dixit, quòd cogitaverit de ipſis ad pacem non ad adverſitatem, & ad dandum ipſis finem expectatisſimum nimirum Redemptionem perfectam, futuram poſt indignationem. Propterea ait: (Jer. XXIX, 12.) *cum invocaveritis me ut abeatis, cum oraveritis ad me.* Vult dicere, quòd poſt illam Viſitationem Babylonicam exiſtentes in Jeruſalem Loco precationis & portâ cœlorum invocaturi ſint illum, & oraturi ad illū. Nō autē hoc eſt relatio tantùm (quid ſcil. futurū ſit) ſed præceptū quòd facere debeant itâ: & teſtatur illis (promittit) quòd ille ſit exauditurus eos & tunc averſurus captivitatem eorum, eoſque congregaturus ex omnibus populis, & locis, quô depulſi ſunt. Non enim poteſt exponi hoc de Viſitatione Babylonicâ, quæ jam facta eſt; ſed de eo quod futurum eſt poſteâ, in reditu decem tribuum & filiorum Jehuda, qui diſperſi ſunt in reliquas provincias, quòd propter illam orationem & clamorem quem ediderunt Jeroſolymis redeuntes ex Babyloniâ in viſitatione ſua averſurus ſit Deus benedictus captivitatem eorum & congregaturus eos univerſos in terram ſanctam. Ecce clarum eſt, in hoc (ſitum eſſe) finem Viſitationis exilii Babylonici. Et ob perfectionem præparationis eorum ad precandum & clamandum voluit Deus Sanctus benedictus ut extruant Templum. Sed hactenus non fuerunt in Babyloniâ, niſi propemodum quinquaginta & duos annos, ſicuti dixerunt ſapientes f. m. uſque dum excitavit Dominus Spiritum Cores (Cyri) ad dandum ipſis licentiam adſcendendi Jeroſolymam. Cyrus verò non regnavit niſi tres annos nonplenos: aſt in principio Regni Ahasveri ſcripſerunt interdictum, & ceſſavit ædificatio quatuordecim annos regni Ahaſveri & uſque ad annum ſecundum filii ejus, qui fuit filius Eſtheræ Reginæ, ſicut memo-

râ[r]nut

rârunt Sapientes f.m. in Medraſch Vaiikra Rabba (vide quoque R. Salom. h.l.) quòd ille dederit ipſis conſilio ipſius (Eſtheræ) poteſtatem & auxilium perficiendi ſtructuram Templi. Et proptereâ quoniam filii Judæ deſperaverant de ædificio Domûs, quia viderant, quòd impediverint hoſtes Judæ ſtructuram annis multis; coactus fuit Dominus benedictus dare ſpiritum ſuũ ſuper Haggæum prophetam, qui fuit in Jeruſalem. Ignoramus autem, ex quâ tribu fuerit, quòd prophetaverit ad aſcendentes ex captivitate & confortaverit cor eorum, ut operam darent ædificio Templi. Zachariæ verò prophetia neceſſaria eſt partim ad ſignificandum, quid futurum ſit in diebus Templi cum præfecturâ Regnorum, partim etiam ad informandum aſcendentes ex captivitate in negotiis Templi & ſtructuræ ejus; & ad prophetandum contrâ eos, quòd non voluerint aſcendere ex Babyloniâ Jeroſolymam, ſicut clarum eſt in prophetiis ejus. Itâ Malachiæ neceſſaria erat Prophetia, ad caſtigandum aſcendentes ex Babyloniâ circâ mulieres peregrinas, & ad prophetandnm de eo, quid futurum ſit in ultimis diebus, prout etiam clarum eſt. Quod ſi ita eſt, prophetârunt tres Viri iſti, Haggæus, Zacharias, Malachias, ut docerent populum, aſcendentem ex Babyloniâ, Viam Domini, quô ædificent Templum, quamvis videant non reſtitutum iri in iſto Prophetiam, Arcam & reliquas res Sanctas. Et propterea facta eſt prophetia Prophetarum iſtorum Haggæi, Zachariæ & Malachiæ tamdiu donec perfectum fuerit ædificium Templi; indè autem porrô non amplius (erat) Propheta, juxtâ ſententiam Doctorum f. m. ſicuti etiam ſcripſit Raſchi in commentario ſuo ad Maſſeches Joma (c. 1.) quòd prophetia ceſsârit in Templo ſecundo poſtquàm abſolutum fuiſſet ædificium, & Autor Libri Coſri ſcripſit (Part. III. n. 39.) quòd durârit prophetia inter Viros Templi ſecundi quadraginta annos poſtquàm aſcenderunt ex Babel, quod coincidit cum eo, quod ſcripſit Raſchi (ad h.l.) ſenſus autem eſt: id quod prophetarunt Haggæus, Zacharias, & Malachias contigiſſe antequàm abſolveretur ſtructura, aut circâ eam, quandoquidem Prophetia eorum de ædificio Templi fuit tota ad illum finem quem memoravi, i.e. ad dirigendum populũ, ad quem ſpectat viſitatio, quô deprecentur coràm Jehova, & clament ad eum, ut avertat captivitatem eorum & reſtituat gloriam ſuam ipſis, prophetiam & reliquas res ſacras,

cras,

cras, quæ fuerunt inter ipsos ab antiquo. Filii verò Judæ non fecerunt itâ, sed ulteriùs peccârunt, nec reversi sunt ad Deum suum, neque oraverunt ad ipsum: propterea non fuerunt digni ut permaneret gloria Dei inter ipsos, aut influxus Prophetalis, aut Spiritus Sanctus. Unde reliquæ res sacræ non redierunt in Ecclesiam eorum, neque (digni fuerunt) ut congregarentur fratres eorum exules. Ecce manifesta sunt ex his necessitas & finis Visitationis Babylonicæ, & objectum Prophetarum, qui fuerunt in Templo secundo: quo ipso solutæ sunt duæ quæstiones priores, quæ movi ex his. Et vides (quoque) quòd obtigerint Haggæo, eo modo ut narratum est, in libro suo hoc, quinque Prophetiæ, quæ omnes evenerunt in anno secundo Darii Regis Persiæ, filii Ahasveri & Estheræ, intrâ quatuor menses, â sexto & septimo usque ad nonum, neque enim prophetavit Haggæus amplius. Est autem prophetia prima, quæ dicta est ad Zerubbabelem & Jehosuam. Propterea dixit textus: *In manu Haggæi ad Zerubbabelem &c.* (c.I.v.1.) ad significandum, quòd ad Zerubbabelem pertinuerit fundamentũ sermonis. Quod autẽ dictum est illi: In manu Haggæi, necesse est ut intelligatur ex reliquis locis ubi dicitur similiter: *In manu Haggæi.* Jam dudum autẽ scripserunt interpretes, quòd non fuerit Zerubbabel filius Sealthielis sed filius Padiæh, Padiahm verò fuisse filiũ Sealthielis sicuti dicitur in Paralipomenis (1.Par.III,18.seq.) Fortè fuit Sealthiel Avus Zerubbabelis magis honoratus quàm Padiah Pater ejus: aut Zerubbabel educatus est in gremio Sealthielis Avi sui & propterea conjungitur (in genealogiâ) ipsi. Quomodò enim fuissent liberi Michal filiæ Saul, cum fuerit ἄτεκνος, (2.Sam.III,23.) sed tùm educavit eos, & (propterea) attribuuntur ipsi. Ecce verò vocat Zerubbabelem Principem Judæ, & intelligit, Dominatorem aut moderatorem, propterea quia fuit Jerusalem subjugata & subjecta Regibus Persiæ. Quomodo enim nominaret Zerubbabelem Regem, qui non regnavit in Jerusalem, sed, cum fuerit ex semine Regio, (nominat) Ducem, Principem, moderatorem. Sic Jehosua (vocatur) filius Jehozadak; Sacerdotis magni. Anteâ enim memoratum est in Paralipomenis, quòd Jehozadak fuerit sacerdos magnus in diebus Zedekiæ Regis Judæ, postquàm combustum est Templum Domini, & abiit cum in exilium iret Domus Jehovæ cum Jehuda & Jerusalem in manu Nebu-

cad Nezaris. Propterea hæreditate accepit Jehosua filius ejus excellentiam ejus (sacerdotii) cùm ascenderent filii Judæ ex captivitate Babylonicâ & post Jehosuam administravit Iddo filius ejus, sicuti scriptum est in Libro Esrâ. Et propter hanc rationem non administravit Esra sacerdotium magnum, quia excellentia hæc transierat â Patre ad filium. Hæc autem Prophetia prima, quæ venit in Haggæo indubiè penes me (meâ opinione) facta est antè quàm dederat D[illegible]us licentiam ædificandi Domum. Propterea enim dicit: (c.I,2.) *Populus hic dicit, nondum tempus venit, tempus est, inquam, Domum Domini ædificari,* sensus est: Populus hic dixit: tempus non venit, i.e. adhuc nondum venit, neque appropinquavit tempus structuræ Domûs. Sed non est itâ ut dicunt, quia *tempus est Domum Domini ædificandi* i.e. tempus hoc aptum est ad ædificandum Domum Domini. Dixit autem hoc ad indicandum ipsis, quòd tempus ædificii non sit nisi post complementum septuaginta annorum. Ecce enim præceptum Cyri factum est in complemento Regni Babylonici septuagesimo anno, & propterea visitati sunt tunc ad ascendendum: sed structura Templi dependet ab excidio Jerosolymitano, & consummata est septuagesimo anno, in anno secundo Darii. Et ideô intentio est prophetiæ hujus primæ significare ipsis, quod tempus sit Domum Domini ædificandi, quoniam jam dum advenerit tempus matutinum (oportunum) ædificari Domum Jehovæ.

Et fuit verbum Jehovæh in manu Haggæi Prophetæ (c.I v.3.) usq; eò: *In septimo in vigesimo primo* (die) *mensis.* (c.II.v 1.) Hæc est Prophetia secunda quæ venit in Haggæo dicendo ad populum: cur fuerint segnes in structurâ Domûs & timeant sibi ab inimicis Judæ. *Num tempus vobis est sedendi in domibus vestris contabulatis & domus hæc vastata est:* (c.I.v.4.) & vox העת est interrogativa, quasi diceret: Num videtur in oculis Vestris, quod sit tempus ædificari Vobis domus contabulatas, quas fecistis vobis? i.e. tectas tabulis cedrinis sicut dicitur (1.Reg.VI,9.) & texit domum (Jer.XXII,14.) tectam cedro, & num invenistis Vobis tempus & terminum oportunum ædificari Vobis Domus tabulatas, quomodo (quæso) non erit (multo magis) potiùs tempus ædificandi Domum Jehovæh, cum Domus illa, quæ est Domus Dei, sit vastata, & vos dicitis quòd non sit tempus ædificandi? Et quanquam responsuri

ſuri ſitis quocunq; modo, tamen etiam ex reſponſo ſecundum verba veſtra relinquetur probatio (mea) &refutatio(veſtræ ſententiæ.) Prophetat autem ab experientiâ (v. 5.) *adhibete animum veſtrum ad vias veſtras & opera veſtra:* nam eventus arguit vos,quod opera veſtra mala, & quòd nõ ſit benedictioDomini in negotiis veſtris,nam ecce(v.6.) *ſeritis multum & infertis parùm* i. e. in domum, cum tamen inverſa ſit conſuetudo mundi. Homo enim ſeminat parum & metit & infert in Domum multò plus quàm ſeminavit,cur autem id fiat non attenditis, nimirum propter iniquitatem, quòd Domus hæc veſtra(jacet). Porrò: omne id quod fertis Domum,eſt maledictio. Nam(v.6.) *Si comeditis non ſaturamini, & ſi bibitis, nec tamen affatim.* i. e. non poteſt quiſquam inebriari eô, propterea quia etiam in vino permanet maledictio ut non det virtutem ſuam. Itâ veſtimentum non eſt ad ſufficientiam,ad calefaciendum corpus,quamvis etiam ex lanâ fuerit,quæ aliàs calida eſt. Et hoc eſt quod dicit: (l.c.) *induimini, ſed nemo, ut ſit calor ipſi. Et ei qui mercedem reportat* (l.c.) id eſt: viro,qui mercedem meretur vel ipſe,vel jumentum ejus, etiam ipſa merces erit ipſi in maledictionem, ſicuti ſi daret pecuniam ſuam in veſtimentum undique lacerum, nam malè parta malè dilabuntur, & non relinquitur quicquam. Hoc eſt quod dicit: (l.c.) *qui mercedem reportat ſibi, mercedem reportat in loculum perforatum.* At verò Virum ſapientem decet, advertere animum ſuum ad vias ſuas. Sed cur Vos non facitis itâ? Raſchi exponit hæc verba: *ſeminatis multum & infertis parum,* de peccato primogeniturarum, quæ ceſſarunt: *Editis & non adſaturitatem,* propter Minchas & panes propoſitionis, quæ ceſsârunt: *Bibitis & non ad ebrietatem,* propterea quia ceſsârunt libamina. *Induimini & nemo caleſit,* quia ceſsârunt veſtimenta ſacerdotii. Et in Medraſch Tanchuma idem eſt.Ecce autem,dicit binis vicibus: *Sic Dicit Dominus exercituũ: ponite animũ veſtrũ ad vias veſtras,* ideò,quia initio prophetiæ hujus præcepit ipſis: *ponite animũ veſtrum ad vias veſtras,* ut attenderent in viſione adhærente omni operi manuum ſuarum (i. e. ut animo volverent omnia opera ſua). Poſtquam autem dixit ipſis hoc, præcepit iis: Ut ponant animũ ſuum ad vias ſuas ut rectificent eas,idque his verbis: *Ut aſcendant in montem, & afferant ligna, & ædificent Domum.* Obteſtatur verò ipſos, quòd licet futura ſit Domus parva,

 & abſ-

& abſque divitiis, tamen acceptam fore Domino, & illum glorificatum iri ibi (v. 8.) Non enim gloria pendet ſemper â divitiis, ſed in intentione bonâ cultoris boni & veri. Doctores noſtri f. m. exponunt propter He deficiens in voce ואכבר. quòd illud innuat quinque res, quæ fuerunt in ſanctuario primo & non fuerunt in ſanctuario ſecundo, ſicuti eſt in Maſſeches Jomâ, (c. I. fol. 21.) Arcam, Urim & Tummim, Ignem de cœlo, Schechina, & Spiritum Sanctum. Ecce enim Arcam abſcondidit Joaſiah, aut Jeremias Propheta, Urim verò & Tummim defecerunt, ideò, quoniam licet fuerunt ibi quinque veſtes, non interrogârunt Urim & Tummim, quæ erant in Pectorali, quia non amplius reſpondebant, & hoc eſt ſicuti ſcripſit Doctor Magnus Majemonides in libro Afoda: (NB. Sic autem habent verba Rambami in Jad. L. IIX. S. Afodah Hilch. Bes Habbecchira c. IV. §. I. fol. CLXXI. col. a. אורים ותומים שהיו בבית שני לא היו משיבין ברוח הקדש ולא היו נשאלין בהן i. e. Urim & Tummim, quæ erant in Templo ſecundo neque reſponderunt per Spiritum Sanctum, neque coſulebantur ampliùs. Vide omninò Ceſeph Miſchne ad h. l.) Et ſanè quòd Ignem attinet, verum eſt, quod ſc. tempore Templi ſecundi invenerint Ignem, qui fuit abſconditus ſub terrâ. Et fuit (hoc ab ipſis dictum) nomine ſuo. Sed non repugnat Verbis eorũ (Doctorum noſtrorum) f. m. Ecce (enim) quamvis fuerit ibi de ipſo igne, qui erat ſuper altari in tempore Templi primi, qui abſconditus erat, fuerat tamen (etiam) conveniens in ſtructura Templi, ut deſcenderet ignis de cœlo in oculis univerſi populi in dedicatione altaris. Nam ecce in Templo quod fecerat Salomoh, quamvis fuerit ignis ſuper altari aſcenſûs, quod fecit Moſes, nil tamen prohibuit, quo minùs (etiã) deſcenderit (ſimul) ignis de cœlo in dedicatione altaris illius, quod fecerat Salomo, nam hæc (eſt) ſanctificatio ſuperna altaris. Sic etiam potuiſſet fieri ut deſcenderit ignis in Templo ſecundo in dedicatione altaris, quod fecerunt ibi. Sed quoniam non deſcendit ibi ignis de cœlo, probantur verba Sapientum f. m. cum dicunt: quòd defecerit ignis i. e. ignis deſcendens de cœlo coram univerſo populo. Poſuerunt autem ejus loco iſtum ignem, quem invenerunt abſconditum ſecundum verba Joſephi. Schechina (שכינה) verò eſt Nubes gloriæ quæ implevit Tabernaculum, poſtquam creatum erat, & quæ imple-

vit

vit Sanctum Sanctorum, postquam introduxit in illud Salomoh Arcam. Spiritus autem Sanctus erat secundùm opinionem Doctoris Perplexorum (P.II. c. XLV. in gradu secundo Prophetiæ, quam vult rationé esse, cur illi Libri vocentur כתובים s. Hagiographi. lege porrò commentatorem h.l. R.Schemtof. fol. CXXI, b.) illa virtus Divina quæ concessa erat Davidi & Salomoni ad loquendum Verba Canticorum & Carminum, & verba sapientiæ superioris: Sed secundum opinionem Cabbalistarum fuit una de speciebus Prophetiæ. Ecce autem nulla harum rerum fuit in Domo secundâ (vide Ceseph Mischne suprâ cit. loco.) Et sanè dignum est scire (sciendum autem etiam est) quòd nō tantùm illæ res defecerint ibi, verum etiam Candelabrum (aureum) & Mensa, etiam omnia Vasa tabernaculi, cortinæ ejus (aulæa) & asseres ejus & reliqua, quæ fecit Moses in deserto, vasculum Mannæ, Virga Aaronis, & oleum unctionis. Omnia hæc abscondita erant, nec redibant in Templo secundo, & fuit in ipsis sanctitas admirabilis. Quod factum est propterea, quia Vasis Tabernaculi, quæ fecerat Moses, Israëli non erat licitum uti dum erant in captivitate sed tantùm, cum esset Israël universus in terrâ suâ. Cùm verò Tribus fuerint maximam sui partem in Exilio qui non reversi sunt (Jerosolymam) in Visitatione, non fuit conveniens, ut illi pauci, qui reversi sunt, uterentur illis (Vasis.) sicuti etiam oleum unctionis, tantum destinatum Regibus Domûs David, absconditum fuit usq; dum reverteretur Regnum ad Domum ejus (Davidis.) Uno verbo: opera Domus secundæ erant opera humana, sed opera Templi primi divina. Verùm Sapientes f. m. meminerunt illa quinque tantùm, quoniam fuerunt communia (i. e. sub se comprehendebant reliqua) & propter necessitatem fundamentalem, quoniā fuerunt (radix &) fundamentum omnis sanctitatis Templi & Divinitatis ejus. Dixit autem Propheta: quòd, nisi fecerint sic, ut ascendant ad montem, & afferant ligna & ædificent Domum hanc, continuò futuri sint retrorsùm & nō antrorsum (es wird ihnē alles hinder sich/nichts aber für sich gehen) & propterea dixit de tempore futuro (v. 9.) *spectatis ad multum, & ecce ad parvum* (pervenitis) *infertis domum, sed efflo illud* i.e. comburam illud halitu oris mei, & hoc est ex significatione (Jes. LIV, 16.) *sufflantē ignem prunarum*. Quod si autem interrogent: *Quamobrem* (v. 9.) respondet ipsis: *propter Domum meam*

quæ vasta est, & Vos curritis quilibet ad domum suam. Ejus verò, quod dicit: (v.10.) *Idcircò contrà Vos cohibentur cœli à rore*, sensus est: propterea videtis rem miram, quòd contrà Vos & contrà terram vestram solam cohibeantur cœli à rore, & terra cohibeatur à frumento suo. Neque enim ità est in terris gentilium, quibus est pluvia. Hoc autem ideò fit (v. 11.) *quia ego vocavi siccitatem super hanc terram* i. e. super terram Israëlis. Nam quoniam Domus mea vasta est (חרב) ego advocavi siccitatem (חורב) & hæc est elegantia in sermone. Meminit autem Terræ, quæ depressa est, & Montium qui alti sunt, frumenti, musti, olei, summatimque dicit: (v.eod.) *& super omne id quod educet homo per laborē manuum suarum.* Pergit Scriptura (v.12.) *quòd Serubbabel filius Sealtielis, & Josua filius Jozadak Sacerdos magnus, & omens reliqui populi audiverint vocem Domini, & verba Haggai, quæ locutꝰ est nomine suo, & timuerint* ob pœnas Domini & ob maledictionē ejus. Et sanè ex eo quod dicit (v.13.) *& dixit Haggæus &c. Ego vobiscū &c.* apparet, quod nō sit intentio ejus alia quàm hæc: propterea, quoniā hactenus nō fuerit ipsis licentia, à Dario, ædificandi Domū, (ita) dubii redditi sunt occupari in structurâ ejus: forsan puniturū ipsos Regē propter hoc opꝰ quod fecerent cōtra mandatū ejus: quàpropter Haggæꝰ cùm fuisset agnitus pro Angelo Domini & Prophetâ ejus, cū omnis Propheta vocetur Angelus, sicuti dicitur: (Num. XX, 16.) *& misit angelū & eduxit nos ex Ægypto &c.* dicit Populo in legatione suâ: ne timeatis neq; etiam expavescatis ob Regem Persiæ, quoniam consolatur (vos) Dominus. Verba autem ejus hæc sunt: (v.13.) *Ego vobiscum.* i.e. Deus benedictus erit vobiscum & eripiet Vos ab omni malo, & custodiens præceptum non timebit, neque expavescet, neque experietur aliquid mali. Et præter verba Prophetæ prætereà *excitavit Dominus Spiritum Zerubbabelis*, (v. 14.) quoniam ille fuit Caput, *& Spiritum Jehosuæ* qui fuit similiter, ità quoque *Spiritum omnis reliqui Populi*, ut omnes consenserint & voverint perfecto corde & animâ hilari, facere opus in Domo Domini, & venerint & inceperint ædificare illam die decimo quarto Mensis sexti, eodem anno, secundo (nim.) Darii. Nam ecce dicit: (v.14.) *& venientes fecerunt opus*, ad indicandum, quòd non inceperint usque ad diem 24. Mensis septimi, sicuti memorat post hæc (cap. II, 1.) sed (ibi c.2.) inceperunt præparare opus (disponere) quoad lapides & ligna necessaria

faria ad ſtructuram, & intereâ ejus temporis venit permiſſio Regis, & ædificârunt indultu ejus. Ne verò mireris cur incipiat (v.15.) diſtinctio (nova) *in die vigeſimo quarto Menſis ſexti*, cùm hic verſiculus adhæreat præcedentibus (verbis:) *& fecerunt opus* (ſc. in die 24. Menſis 6.) Nam ſcriptum eſt ſic, ad faciendum ſignum & differentiam ſenſibilem inter diem quo inceperunt opus, quod fuit in hoc die: & quòd ſtatim poſtea proximi menſis diebus evenerit Haggæo Prophetia alia de ædificio ipſo. Quapropter ſine dubio venit poſt hæc Prophetia tertia, quæ incipit: (c. II, 1.) *ſeptimo* (menſe) *vigeſimo primo* (die) *menſis*. Propterea enim, quia fuit Concio una, non poſita eſt diſtinctio initio Prophetiæ tertiæ hujus. Et ſic etiam in initio Prophetiæ quartæ, ſicuti clarum eſt.

CAPUT II.

In ſeptimo (menſe) *Vigeſimo primo* (die) *menſis &c.* (v.1.) uſque ad (v.10.) *vigeſimo quarto noni* (menſis). Hæc fuit Prophetia tertia & ſcopus ejus (eſt) quòd fuerint inter ipſos, qui aſcenderunt ex Babel Jeroſolymam, (Viri) quidam, qui viderunt Templum primum, quod exſtruxit Salomoh, fuiſſe magnum, altum & latum, univerſum aurum purum & lapidem pretioſum; domum verò hanc, quam ædificârunt, cum eſſet parva juxta præceptum Regis Perſiæ, & abſq; divitiis propter exiguitatem (paupertatem) populi, qui aſcenderunt in viſitatione, fuiſſe ſicut nihil in oculis eorum, & qui fuerint propterea remiſſi in ædificando. Unde præcepit Dominus dicendo ad eos (v.3.) *quis inter vos reliquus, qui viderit domum hanc in Gloriâ ſuâ primâ ſicut ædificavit illam Salomoh? qualem vos videtis nunc* i.e. quomodo vos aſpicitis ipſam nunc in ſtructurâ hâc? nonne ipſa *ſicut nihil in oculis veſtris* placet, in comparatione ad illam domum priorem, & propter illam eſt hæc ſicuti nihil in oculis veſtris? Sed licet hæc omnia (ita ſint, tamen) non decet ut remittant manus veſtræ ab ædificio. Et propterea (dicitur v.4.) *conſortare Zerubbabel Princeps, Caput* (Dux) *& confortare Joſua ſacerdos magn.* & progreditur (Propheta) â ſupremo ad infimum (dicens:) *& confortare univerſe Popule terræ*, quilibet ſecundum conditionem (ſtatum, gradum) ſuam, *& facite, quia ego vobiſcum, dictum Jehovæ* i.e. & facite

facite ædificium hoc, quoniam influxus Divinus & auxilium ejus erit Vobiscum. Hoc vos quærite, ut faciatis voluntatem Sancti benedicti, & gratia ejus erit vobiscum, non pulchritudinem Domus aut divitias ejus. Et profecto id quod ait porrò (v.5.) *Verbum quod pepigeram vobiscum in egredi vos ex Ægypto,* hoc vult: quòd fundamentum Domûs non (sit positum) in magnitudine ejus aut altitudine & divitiis ejus; sed in sanctitate & observatione legis, quæ futura sunt in eâ. Propterea-que id, quod dixerat suprâ: (v. præced.) *Et facite, quoniam ego vobiscum,* explicat, eodẽ modo: *facite* (implete) *verbum istud, quod pepigi vobiscum dum egrediremini ex Ægypto, i. e. Legem, nam si custodierint illam ut decet, Spiritus meus stabit in medio vestri* (v. eod.) i. e. reversura & Gloria & Prophetia, & reliquæ Res Sanctæ, quæ defecerunt inter illos si bona fuerint opera eorum in observatione Legis, hic enim est finis Visitationis & ædificationis Templi, sicuti exposui suprâ. Ex quo sequitur: si non fecerint sic, neque custodierint Legem ut decet, non stabit Spiritus ejus in medio ipsorum: Quo ipso consolatur eos de vilitate Domûs & exiguitate ejus, quòd futura sit sicuti nihil in oculis Seniorum, qui viderunt Domum priorem. Quod autem dicit (v.6.) *parùm adhuc est, & ego commoturus sum cœlum & terram,* & reliquum Prophetiæ, vidi, quòd interpretes omnes exponant illud de argumentis Templi secundi, hoc sensu: quòd dicat *adhuc parum est* de Imperio Græco super Israëlem venturo pòst Monarchiã Persicã & Medicã, propterea quod etiam illa parvo post tempore cessaverit. Commotionem verò exponunt de Bello Hasmaneorum, quòd vocetur commotio metaphoricè. Et alii exponunt de commotione, quæ reverâ contigit temporibus Herodis. Itâ quoque interpretantur: Major futura est Gloria Domûs hujus posterioris, præ Domûs prioris, veluti exponit R. Schmuel Capite primo Basa Basra: Unus dicit, in annis, quoniam Domus prior steterit 410. annos, posterior verò 400. annos: alter ait in ædificio, quòd ædificium Herodis fuerit res pulchra & elegans valdè. Sed jam anteâ dixi in objectionibus, quòd expositio hæc difficulter possit defendi propter dubia, quæ movi contrâ ibidem, & jam confortantur in his Sapientes Christianorum, ut evincant exinde, quòd nõ dicatur Prophetia hæc de Templo secundo. (NB. aut sphalma est, aut Rabbi mentitur.) Ajunt porrò: illud *adhuc parum est, & ego*

com-

commoturus sum cœlũ & terram significare, quòdDeus sit causa causarũ, motor cœli & terræ,(quâ commotione anne major dari potest in cœlo & in terrâ?) quòdque de congregatione gentium ad recipiendam fidem eorum dixerit: *& commovebo omnes gentes, & veniet desiderium omnium gentium*, quòd,sc. venturi sint omnes, ad recipiendum fidem eorum Quoniam enim tabernaculumMosis & Templum quod extruxit Salomoh res parva & exilis (fuerint) ratione multitudinis hominũ, qui crediderunt, item propter corporalitatem ministerii sacrificiorum,quæ fecerunt tempore illo : propterea dicere Prophetam de Ecclesiâ Fidei & Religionis eorum ; Major futura estgloriaDomus hujus posterioris præ prioris. Quemadmodum verò dilatârunt os hîc; ita etiam protraxerunt linguam. Sed jam antè ostensa sunt contrâ eos ex opinione eorum dubia orta, & refutationes fortissimæ. *Una* est dum id quod dicitur: Modicum adhuc, exponunt: in exiguo tempore veniet hæc commotio & innovatioReligionis hujus: cùm tamẽ notum sit quòd ex eo tempore,quo dicta est Prophetia hæc,neque ad nativitatem Messiæ eorum (qui fuit ex sententiâ eorum in fineTempli secũdi) effluxerint propemodũ CCCC. anni,sed quomodò dici potest de hoc(tempore)Modicum esse ? Ecce enim Micheas dixit: & erit in ultimis diebus (c.IV,1.) quod exponunt de fundamento religionis eorum dicuntque : propter longinquitatem temporis dici ultimos dies : quomodo igitur dicere possunt nunc, quòd vocet ipsum Modicum adhuc? *Refutatio Secunda* (hæc est) quòd commotio cujus meminit Haggæus hîc, sit commotio, cujus meminit posteà in sectione: Et fuitVerbumDomini secundô adHaggæum in decimo quarto mensis,dic ad Zerubbabelem Principem Judæ dicendo: ego commoturus sum cœlum & terram, & subvertam solium Regnorum gentium &c. (c II. v. 20.) in die isto,dictum Jehovæ Zebaoth: accipiam Te Zerubbabel Fili Sealthiel serve mi, dictum Jehovæ, & ponam te sicut signaculum &c. (v.23) At hoc innuit, iuxta expositionem eorum,quòd illa commotio, cujus mentio facta est in verbis Prophetæ hujus binis vicibus, una (& eadem)sit. Quòd si verò posterior contigit temporibus Zerubbabelis non post eum CCCC. annis, etiam priorem (commotionem) impossibile est, exponere aliter quàm sic. *Refutatio autem Tertia* (sumitur) ex eo quod dicitur: & in loco hoc dabo pa-

cem inquit DominusZebaoth(c.II.v.9.) Sensus verò vocum *in loco hoc* sine dubio (est) dici hoc de Jerusalem. Ecce verò â die quo natus est Messias eorum, non fuit pax in Jerusalem; sed gladius in fratres ejus (v.22.)litigia,&bella usque ad consummationem desolationis. Quomodò igitur impletũ est posteâ *in loco isto dabo pacem? Refutatio quarta:* quoniam pax de quâ testificatur Haggæus est pax de quâ testificati sunt prophetæ in diebus Messiæ, in fine exilii nostri, & nullus alius sensus est, quàm: non futurum posteâ bellum in universa terrâ, quia scilicet convertent se populi omnes ad fidem Sancti benedicti, & non erunt inter ipsosReligiones diversæ, quæest causa gravis dissidiorum) nõ elevabit gens adversus gentẽ gladium, neq; discent amplius Bellũ (Jes. II, 4). Sed quomodo explicari potest hoc de Messiâ eorum,cùm post adventum ejus permixtæ sint Religiones & multiplicata bella in omnibus gentibus? Ecce propter errores, quos committunt Sapientes Christianorum, ut memoravi in objectionibus, apparet, non exponi debere Prophetiam hanc de Templo secundo. Et ex valore errorum,quorum reos egi ipsos hîc,præterquàm,quòd fundamentaReligionis eorum pugnent secum ipsis,&egrediantur ex viâ veritatis,intelligentia clara revelata est,impossibile esse ut exponatur juxtâ opinionem eorum. Egreditur autem nobis exinde (probatio) quòd sectio hæc nondum impleta sit hûc usque, sed quòd adhuc sit implenda tempore liberationis, quam expectamus. Et sensus hujus sectionis secundum scientiam veram hic est: Ecce, Propheta, propterea, quòd dixerat superiùs: Domum hanc, quam ædificârint, esse sicut nihil in oculis eorum, dixit ipsis (porrò). Nam sic ait Dominus Exercituum: adhuc unum modicum est, i. e. Domus hæc secunda quam ædificatis profectò exigua erit, in relatione ad Domum priorem, quam ædificavit Salomoh, sicuti dixistis. Et hoc est (illud) adhuc unum modicum i.e. præter Domum priorem illam ,quam viderunt seniores, qui inter Vos, adhuc ædificabitur & exstruetur postmodùm Domus post illam secundam,quæ erit exilis in comparatione ad primam. Mirari verò nemo debet, quod dixerit אחת in genere fœminino. Hic enim mos est Prophetarum construere sæpè masculinum in genere fœminino propter certas causas,quo modo etiam dicitur(Esa. XVII,10.)propterea plantabis (תטעי) plantas amœnissimas, & germen alieni seminabis

nabis(תזרענו). Nam תטעי est fœmininum & תזרענו Masculinum. Et dicit Propheta porrò: Indicabo vobis defectum alterum qui futurus est in Domo hac nim. non perpetuabit, neque stabit tempore multo etiam hæc Domus, sed veniet post ipsam Desolatio & exilium aliud longum & mirabile: & de hoc dixit: & ego commoturus sum Cœlum & Terram & Mare & aridam (c. II, 6.) vult dicere: quòd (etiam) stellæ è stationibus suis sint pugnaturæ contrâ homines Templi secundi, & Reges Terræ omnes sint venturi contrâ eos, quidam mari, quidam Terrâ, intelligit Populos Romanorum, qui venerunt ad excidium Domûs secundæ ex quatuor plagis Mundi. Sed intelligite, quæsò, & videte, quòd post hæc temp9 ad erit, quo futura est vindicta Dei benedicti cōtrâ desolatores hos. Nam servorum suorum miserebitur (Dominus) ut ædificetur Domus tertia post hæc omnia. De excidio verò populorum dixit: *& commoturus sum omnes Gentes* quod intelligit de Bello Populorum & Excisione eorum tempore propinquo exiliis. De quo etiam dixit: *& venient desiderium omnium gentium*, quòd (nim.) venient ad terram Sanctam, sed ibi ultionem ab ipsis sit accepturus: (Dominus) & tunc *in tempore illo, implebo Domum hanc gloriâ* i. e. Ecce in Domo hâc secundâ quidem quam ædificâstis nunc, non erit vobis gloria, neque opulentia, neque pax; sed in tempore illo (futuro) *ego implebo Domum hanc gloriâ*, quoniam veniet ibi Majestas superna & opulentia & gloria coram illâ: & Deus benedicet populum suum in pace. Ecce enim *mihi argentum & mihi aurum dicit Dominus exercituum*, & proptereâ multiplicabo illa in Domo ultimâ, quæ adhuc futura est, adeò, ut major sit futura gloria Domus hujus ultimæ i. e. Templi tertii, præ primæ, quam fecerat Schlomo. *Et in loco hoc* i. e. Jerusalem, *dabo tunc pacem*, & non audietur violentia, vastatio aut irruptura in terminos ejus. Ecce verò dixit cum emphasi (signanter) *Domus* הזה *hæc ipsa*, propterea, quia in eodem loco, quo ædificavit Salomoh Domū, etiam ædificârunt Domū secundā, & ædificabitur Templū ultimū quod futurum est. Vides ergò ostensum: sectionem hanc: Modicum adhuc quod dictum est: *Et commovebo omnes gentes &c. & implebo domum hanc gloria &c. major erit gloria Domus hujus posterioris &c.* non loqui de Templo secundo, sed de Domo in posterùm futurâ. Ostendit enim Sanctus Benedictus Prophetæ suo (tantùm) per occasionem Domûs se-

cundæ (etiam) argumentum Domûs futuræ, quod sc. sit futura Domus Dei ad Gloriam & Decus. Solutæ autem hoc ipso sunt quæstio III. IV. & V.

In decimo quarto (die) *septimi* (mensis) &c. usque eò: *& factum est verbum Jehovæ alterâ vice ad Haggæum.* (v. 20.) Hæc est Prophetia quarta quæ obtigit Haggæo, & sapientes nostri f.m. in cap. Taanis exposuerunt de materiâ immunditiei & purificationis, quasi præceperit Dominus Prophetæ: *interroga sacerdotes Legem*, fortè obliti sunt in exilio eorum Halachos Kodesch Thuma & Tohara, & explicant *carnem sanctuarii*, carnem inquinatam Cadavere aut reptili. Sic quoque interpretantur vocem היקדש quod sensus sit annon *inquinabitur*, sicut etiam Jonatham vertit היסתאב annon polluetur? & disputant inter se de hoc, Rab & Schmuel. Unus dicit: confudit sacerdotes quia quæsivit ex ipsis quartum in sanctitate, (nim. an רביעי sit purum aut inpurum NB. v. g homo tetigit vermem, & posteâ vestem, & vestis tangit carnem &c. vid. in Pesach de אב הטומאה & ולד הטומאת) & responderunt ipsi: purum. Alter verò dicit non confudit sacerdotes: Chamische Bakkodesch (nim. an חמישי possit polluere?) quæsivit ex illis. Et exponunt ונגע בכנפו qui non attigit vermem ipsum sed vestem tq. primum (i. e אב הטומאה). Sic quoque exponunt verba: אם יגע טמא נפש, qui alâ (vestimenti) attigit mortuum. Quomodo etiam in (Talmud) Jeruschalmi in Perek dixerunt: Duas quæstiones quæsivit ex ipsis Haggæus Propheta: Unam solverunt ipsi rectè, alteram verò non solvêre rectè. Sed profectò tenor sectionis & verba Prophetæ in eâ arguunt, quòd non præceperit Dominus Prophetæ, ut interroget sacerdotes verba pollutionis, an fortè obliti fuerint doctrinas eorum in Exilio. Ecce enim Lex Domini erat in ore eorum, & non fuêre peccantes in intelligentiâ judiciorum (de purif. & pollut.) sed in pravâ concupiscentiâ & in fortitudine appetitûs (pravi). Si enim venisset quærere ex ipsis Legem, cur non quæsivit ex ipsis aliquid de sacrificiis quæ fuêre fundamenta sacerdotibus [pertinuêre tantùm ad sacerdotes] aut quidpiã de Radicibus legis & fundamentis Religionis, aut de judiciis [criminalibus] inter sanguinem & sanguinem, litigium & litigium, plagam & plagam; Sed quæsivit ex ipsis tantùm de hâc re? Porrò dum venirent in terram & ascen-

aſcenderent ex Babyloniâ ædificârunt Altare & ſacrificârunt ibi ſacrificia XIX. annos antè ædificationem Templi, cur autem hoc non interrogavit eos quotannis ex quo ceperunt offerre ſacrificia? Prætereâ, cur hoc fecit ipſis duabus quæſtionibus tantum? ad primam reſponderunt לא non [malè legitur לו]& ad ſecundam יטמא immundum erit. Si igitur ad alterutram harum reſponderunt præter rem [ut non oportebat] quomodo non corripuiſſet ipſos propterea? Item: cur in quæſtione prima dixit היקדש in ſecunda verò היטמא phraſibus diverſis ſi ſenſus [materia] idem erat? Et propter hæc univerſa puto ego, quamvis ſint verba ſapientum noſtrorum f.m. verba Dei vivi quod attinet ritus, & viſum fuerit ipſis exponere hunc ritum in hâc prophetiâ; tamen id non intendiſſe Prophetam, neque præcepiſſe ipſi Deum quæſtiones has propter ſe ipſas; ſed tantùm ut faceret ex ipſis ſimilitudinem ad ſtructuram Domûs, ſicuti Propheta exponit in verbis ſuis. Factum autem id eſt propterea, quòd ſacerdotes, quamvis fuerint ipſis altare & ſacrificia Tamid juxta ordinem ſuum Moſiph ſecundum conſuetudinem ſuam, non increpârunt populum propter deſidiam ſuam ad ædificandum Domum, & propterea ſic præcepit Dominus Prophetæ, ut quæreret ex ipſis Legem [ut] diſcerent ex ipſo propoſitum correptionis, quam velit facere ipſis dicendo: num elevat quis carnem Sanctitatis in alâ veſtimenti ſui? Puto autem ego, quòd non dixerit בשר קדש de cadavere aut diſcerpto aut quod tetigit vermis aut quævis res immunda, ſed de carne ſanctitatis quæ ſanctificata eſt ut poſſit elevari & adduci ad altare. Quæſivit autem ex ipſis: Anne ideò, quia hæc caro ſancta eſt, ſi ſit in alâ veſtimenti ejus, qui dignus non eſt ſancto, & attingat vir alâ hâc ſuâ panem, aut pulmentum, aut vinum, aut oleum, aut omnem cibum alium, an, in quâ ſanctificabitur? vult dicere: num ſanctificabitur *Vinum* aut oleum, aut pulmentum, aut panis, ideò, quoniam attigit illa ala veſtimenti, in quâ caro ſanctitatis eſt? & ſacerdotes reſponderunt dixeruntque *Non* i. e. quòd non ſit virtus ſancti ad ſanctificandum aliud quoniam non ſanctificet tactu mediato. Et porrò interrogavit ipſos quæſtionem ſecundam, contrariam priori, prior enim erat: an caro ſancta ſanctificet rem aliam quam tangit per medium? ſecunda verô erat de immundo: an ſi tetigerit immundus ex cadavere quicquam iſtorum, an immundum erit? i. e. ſi tetigerit quis, qui attigi-

mortuum (sic vocatur טמא נפש) quicquam horum, quorum meminit, v. g. panem aut pulmentum, vinum aut oleum, aut ullum cibum, an immundũ erit, quamvis cadaver ipsum nõ attigerit cibum aut liquorem (scil. vinum, oleum &c) nisi mediatè? & responderunt sacerdotes dicentes: Immundum erit, quia ecce pollutus cadavere attingens ullum cibum polluit *ipsum*. Propheta verò explicat, quidnam per simile hoc intenderit secum in duabus quæstionibus his, dum dicit, respectu prioris: *Sic populus hic & sic gens ista coram me dictum Jehovæ* (v. 14.) scilicet: quòd ipsi propter sacrificia, quæ obtulerunt super altari ipsorum putârint, illam carnem sanctam, quam sacrificârunt ibi sanctificaturam esse & benedicturam proventibus eorum in pane in vino & in reliquis rebus: sed hanc opinionem esse corrptam vanam, & pessimi Spiritûs, quia jam antè responderint sacerdotes, quòd caro sancta non sanctificet mediante alâ (vestimenti) reliquos cibos? itâ sacrificium oblatum super altare, quod (altare) est sicut ala Templi Domini stans in latere ejus, neque sanctificabit neque benedicturum proventus eorum. Sed respectu quæstionis secundæ dixit: *Sic omne opus manuum eorum, & quod offerunt ibi immundum est.* Sensus est: quod sic dixerit vi quæstionis secundæ & responsionis ad eam: opus manuum illorum qui offerunt sacrificia, & quod offerunt ibi super altari non sufficere, quoniam non sit caro sanctitatis, & non sanctificet neque benedicet proventus eorum, sed contrâ immundum esse. quia is qui attigit & qui offert illud est pollutus animâ quia rei erant in animâ suâ dum ædificaverant Domus suas & pigri erant in ædificio Domûs Domini. Et propterea præcepit ipsis: *ut ponerent cor eorum à die hoc ad eos qui præcesserunt*, propterea quia hæc dies fuit decima quarta Mensis sexti, i. e. Augusti, in quo ceperunt ædificare, & in illo die venit prophetia hæc Haggæo, cujus finis erat, ut attenderent, & darent cor ad id, quod fuerat ante ædificium antequàm poneretur lapis super lapidem in templo Domini, & ad hoc: quòd fuerit tunc maledictio in omnibus proventibus eorum. Nam antè ædificium, si quis venit *ad acervum vicenûm* (v. 16.) i. e. acervum, ê quo conveniebat accipere ex ipso vicenos modios (Seas sata) propter illam maledictionem immissam illi dabantur tantùm decem: & sic: qui venit (v. eod.) ad lacum, ut hauriat quinquagenas (mensuras) torcularis i. e. ut

i. e. ut efferat quinquaginta menſuras ex illo torculari, effert decem. Vox autẽ לחשוף eſt ex ſignificatione (Jeſ. XXX, 14.) ad depromendũ aquas ê lacunâ, cujus ſenſus eſt ad educendum aut hauriendum. Vox פורה autẽ eſt ex ſignificatione (Eſa. LXIII, 3.) torcular calcavi ſolus, quæ eſt calcatio uvarum in torculari. Dixit autem hoc per modum Parabolæ ob immisſionem maledictionis. Et ſic: *percusſi vos uredine, rubigine & grandine* (v. 17.) Sunt hæc omnia plagæ proventûs. Nam uredo eſt in ſegete: ſicuti (Gen. XLI, 23.) aduſtas (ſpicas) Euro. Rubigo verò eſt, quæ fatua reddit grana, & propterea meminit pòſt grandinis & dicit poſt[illegible] *omne opus manuũ veſtrarũ*, vult dicere, quòd percuſſerit omne id ad quod pertingit vola eorum & proventus eorum plagis hiſce. *Et nullus apud Vos ad me* (v. 17.) i. e. quamvis verò hæc omnia (contingant) tamen vos non revertimini ad me. (hoc enim erat antè ſtructurã. Nunc verò, quoniã jã incepiſtis ædificare, ponite quæſo cor veſtrũ â die hoc & qui præceſſerunt. i. e ומעלה idẽ eſt ac והלאה â nunc & notate vobis hanc ipſum diem, qui eſt decimus quartus menſis ſeptimi, quòd hic ſit dies, quo fundatum eſt Templum Domini. Nam ecce id, cujus meminit ſuprâ, quod fecerint opus in die ſexto, itâ habet, ut expoſui, nim. ut præpararent lapides & ligna neceſſaria ad opus. Sed in menſe ſeptimo cœperunt ponere lapidem ſuper lapidem ad fundandum templum. Sed inde & â nunc ponite cor & advertite: *an adhuc ſemen in granario* (v. 18.) i. e. videte an ſit adhûc ſemen in granario, quia maximam ejus partem eduxiſtis ad ſeminandum, & parum eſt quod relictum eſt vobis in granario. Et adeò *vitis, & ficus, & malus punica & olea non protulit* (v. eod.) vult dicere: etiam illæ arbores frugiferæ non protulerunt fructus, ut conveniebat, ſed ab hoc die & ab inde *benedicam vos* i. e. benedicam vos, ut proferant fructus affatim. Meminit autem harum arborum in particulari, quoniam decorata illis fuit terra Iſraëlis, ſicuti dicitur terra tritici & hordei & vitis & ficûs & malegranati, terra olei & mellis (Devt. IIX, 8.) Et Raſchi exponit: an adhuc ſemen granarii? Si hactenus nondum ſeminaſtis in hoc anno & arbores hactenùs nondum protulerunt, confidite & videte, quòd ab hoc die benedicturus ſum ſemen & fructus. Id enim in Novembri factum eſt, poſtquàm fundaverint Domum in menſe ſeptimo, & fuerunt inter illos, qui jam antè ſeminârunt & quidam, qui habuerunt ad-

adhuc ſemen in granario. Et hîs objicitur contrà, Radak curdictum ſit de olivâ לא נשא non protulit? Ecce enim olivæ tempus eſt in octobri dare fructum ſuum. Reſpondet verò forſan id intelligendum de apparentiâ, itâ, ut quæ anteâ inceperit poſteâ deſierit (aut tardaverit) dare fructum ſuum.

Et fuit verbum Domini ad Haggæum ſecundò &c. Uſque ad finem libri. Hæc eſt Prophetia quinta, quam prophetavit Haggæus de Zerubbabele, & revelavit textus, quòd fuerit hoc in illo ipſo die, quo vaticinatus eſt Prophetiam quartam, qui erat dies XXIV. Menſis ſeptimi: duabus enim vicibus locutus eſt Dominus Haggæo in eodem die. Et interpretes exponunt illud: *Ego commoturus ſum cœlum & terram, & evertam ſolium Regnorum, & perdam robur Regnorum gentium*, & dicunt porrò: *Et everſurus ſum currum & ſeſſores ejus, & deſcendent equi & ſeſſores eorum, quilibet per gladium fratris ſui &c.* Omnia (interpretantur) de Bellis, quæ futura ſint Regibus Perſiæ cum Græcis & Alexandro Macedoni cum Perſianis: & quòd dictum ſit hoc Zerubbabeli, ad annunciandum ipſi, propter Bella hæc non diminutum iri excellentiam ejus, ſed magnificatum valdè. At verò jam antè indicavi Tibi in quæſtionibus, quid ſequatur exinde dubii, propterea quoniam Zerubbabel non regnavit in Jeruſalem, neque dominatus eſt in eâ, neq; ipſe, neque ullus homo de ſemine ejus; Sed ſtatim poſt ædificium Templi reverſus eſt Babelem & ibi mortuus eſt in exilio ſuo. Quomodo autem dici poteſt: *In die illâ accipiam Te Zerubbabelem?* nam poſt ruinam Regni Perſici non notus fuit Zerubbabel in Gloriâ, neq, memoratum fuit nomen ejus in æternum. Et quiſnam ſenſus erit: *Et ponam te ſicuti ſignaculum, quoniam elegi te?* quoniam ſignaculum eſt ſicut annulus quem homo geſtat in manu ſuâ, nec deponit eum, neque die neque nocte? quando quæſo impletum eſt in Zerubbabele? vera igitur ſententia hæc eſt penes me: Sanctum Benedictum ſignificare Zerubbabeli, quòd negotium de Domo ſecundâ non perpetuabit, quoniam veniet poſt ipſum exilium aliud: & de hoc dicitur: *Ego commoturus ſum cœlum & terram*: quoniam diſpoſitiones cœleſtes (ſignorum & Planetarum) adducent ſuprâ Judam malũ, & ſic ex quatuor plagis mundi venient adversûs eos copiæ Romanorum ad vaſtandum Jeruſalem, & ad deportandum populum ejus ſicuti expoſui, (declaravi)

Signi-

ſignificat autem porrò, quòd poſt multum tempus ſumpturus ſit Dominus ultionem ſuam de populis his, qui conſumſerunt Jacobum & habitaculum ejus vaſtârunt (Jer. X, 25.). De hoc dixit: *& everſurus ſum ſolium Regnorū & perdam fortitudinē Regnorū gentium, & everſurus ſum currum & ſeſſores ejus, & ruent equi & ſeſſores eorum quilibet per gladium fratris ſui.* Ecce enim monſtrat ipſi etiam hîc Dominatum quatuor Monarchiarum, & exitia & bella, & ultionem quam futurus eſt Sanctus Benedictus ille ſumere ab ipſis, & propterea meminit currûs & ſeſſorum ejus equorumq;. Senſus eſt: reſpicere (eum) ad currum & equos quos vidit Zacharias. Sicuti etiam explicat & dicit: *quilibet in gladio fratris ſui* ad indicandum, quod tale futurum ſit bellum inter Edom & Iſraëlem, ſicuti memoravi tibi multoties. Sgnificat autem ipſi (Deus) porrò, quòd, Rex qui regnabit in Iſraël tempore exilii eorum (ſic futurus) Mesſias ex ſemine Zerubbabelis & de Domo Davidis. Advertit autem (Zerubbabel) ſanctum Benedictum ſignificare ſibi omnia hæc, ut conſoletur ipſum, loquaturque ad cor ejus, quaſi diceret ipſi: en, ſanè tu non regnabis tempore Templi ſecundi, neque quiſquam de ſemine tuo; ſed in die illo quo everſurus eſt Sanctus Benedictus ſolium Regnorum gentium in congregatione populi ſui Iſraëlis & exilii eorum, regnabis tu ſuper populum meum: nam ex ſemine tuo erit regens ex Iſraële in tempore illo uſque in æternum. Et propter hoc dixit: *accipiam Te Zerubbabel fili Sealthielis ſerve mi, & ponam te ſicut ſignaculum, quoniam te elegi.* Cum enim futurus ſit Rex Mesſias ex ſemine ejus, dixit, quòd accepturus ſit illū (Zerubbabelem) & id intelligendum eſt eo modo quo dixit: (Ezech. XXXVII, 23.) *& David ſervus meus princeps ipſis (erit) in æternum.* Nam Rex Mesſias erit David & erit Zerubbabel, cum ſit ſurculus egrediens de trunco ſucciſo eorum. NB. Et puto ego, quòd propter Prophetiam hanc exierit Zerubbabel ex Jeruſalem poſtquam ædificavit Domum, redierit Babelem, & manſerit ibi uſque ad diem mortis ſuæ, quoniam ſciverat, quòd ipſe & ſemen ejus non regnabunt in Templo ſecundo Exilioque, quod futurum eſt ſuper populum ejus. Et in *Peſickta* dixerunt magnam reſponſionem, quòd ceſſaverit decretum; & ceſſaverit juramentum. Ceſſavit decretum unde? (probatur?) (Jerem. XXII, 24.) *Vivo ego dictum Jehovæ etiamſi eſſet Conjah filius Jehojakim Rex Juda ſigillum ſuper manum*

D dexte-

dexteram meam; tamen inde evellam te. Et quod ſcriptum eſt: *in die illo accipiam Te Zerubbabel,* defecit decretum. Unde (probatur? quod dictum eſt Jer. XXII,30.) Sic dixit Dominus: *Scribite Virum illum liberis carentem.* Et ſcriptum eſt (1. Paralip. III, 17.) *& filii Jechoniæ vincti* [qui fuit vinctus in Carcere] Sealthielis quòd ab ipſo defecerit Regnum Domûs Davidis. Ecce declarârunt, quod ſignificetur Zerubbabelem non fore, ſed quòd ab ipſo defecerit Regnum Domus Davidis, quod digitum intendit ad Regem Meſſiæ. Sic quoque exponunt ibi, paulò ante hæc: Dicit R. Meir: juravit Sanctus benedictus ille, quòd non conſtituturus ſit ex Jechoniâ Regem ſicuti dictum eſt: (Jer. XXII, 24.) *etiamſi eſſet Coniah filius Jehajakim Rex Juda ſigillum ſuper manum dexteram meam, tamen inde evellam te.* Rabbi Chama F. R. Chanina dixit: inde: ego do Regnum Domus Davidis. Expoſitio alia: evellam te: non ſcriptum eſt hîc niſi eruam te cum everſione, è loco averſionis ejus erit evulſio ejus. Ecce tibi, vides, quod in verbis eorum futurum hoc eſſe, intenderint. Et ſoluta eſt ſic, quemadmodum expoſui, quæſtio ſexta.



II.



II.

מעשה בראשית

sive

IN PARASCHAM PRIMAM GENESEOS COMMENTARIUS R. SALOM. JARCHI.

Cum versione & quibusdam

Notis Philologicis.

DIxit R.Isac(α) non fuit necesse incipere legem aliunde, quàm de hoc: מהחודש הזה לכם i.e. *Mense hoc vobis præcipio* (Ex.XII, 2.) istud enim est præceptum primū (eorū) quæ præcepta sunt in eâ Israëlitis. Quæ autem ratio est incipiendi à בראשית? Propter Præstantiā operum ejus (Dei) ut annunciaret populo suo, se velle dare ipsis hæreditatem gentium (Ps.II,8.) Quando forse dicturi sunt populi terræ ad Israëlitas, prædones estis vos (לסטים) quoniā subjugâstis terras VII. populorum, (sc. Philistæorum, Amoritarum, Pheresitarum &c.) ut ipsi (Israëlitæ) respondeant ipsis: Omnis terra est S.B. qui creavit illam & dedit ei, qui rectus est in oculis ejus. Pro suo lubitu dedit illam his, pro lubitu suo abstulit psis, & dedit eam nobis.

בראשית אמר ר׳ יצחק (α) לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחדש הזה לכם שהיא מצוה ראשונה שנצטוו ישראל׳ ומה טעם פתח בבראשית משום ;כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים שאם יאמרו אימות העולם לישראל לסטים אתם שכבשתם ארצות ז גוים הם אומרים להם כל הארץ של הקבה היא הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו:

בראשית ברא · אין המקרא
הזה אומר אלא דורשני כמו
שדרשו רז״ל בשביל התורה
שנקראת ראשית דרכו
ובשביל ישראל שנקראו
ראשית תבואתו׃ ואם
באת לדרשו כפשוטו
כך פרשהו בראשית בריית
שמים וארץ · והארץ
היתה תוהו ובוהו והשך
ויאמר אלוהים יהי אור׳ ולא
בא המקרא להורות סדר
הבריאה לומר שאלו קדמו
שאלו בא להורות כך היה
לו לכתיב בראשונה ברא
את השמים וגו׳ שאין לך
ראשית במקרא שאינו
דבוק לתיבה של אחריו
כמו בראשי׳ ממלכות
יהויקים ראשית ממלכתו
ראשית דגנך אף כאן אתה
אומר בראשית ברא אלהים
וגו׳ כמו בראשית ברוא
ודומה לו תחלת דבר ה׳
בהושע כלומר תחלת דבורו
של הקבה בהושע ויאמר ה׳
אל הושע וגו׳ ואת להורות
בא שאלו תחלה נבראו
ופירושו בראשית הכל
ברא אלו ויש לך מקראות
שמקצרים לשונ׳ וממעטי׳
תיבה אחת׳ כמו כי לא סגר

בראשית ברא. Non Scriptura simpliciter loquitur, igitur mysticè explicabo, quemadmodũ fecerunt Rabbini nostri f.m. בשביל התורה. i e. Propter legem, quæ vocatur principium viæ suæ, (Prov. IIX, 22.) Et propter Israelem, qui vocantur principium proventùs ejus (Jer. II, 3.) Quòd si verò velles exponere literaliter is esset sensus: In principio creationis cœli & terræ. *Et terra erat inanis & vacua &c. & caligo &c: & dixit Deus: Fiat Lux.* At verò Scriptura non venit monstrare ordinem creationis, dicendo: quod illa anteverterint (i.e. priꝰ creata fuerint.) Si enim voluisset monstrare (ordinẽ illum) fuisset scribendum בראשונה, primùm primò creavit cœlum & terram &c. Non enim reperies vocem ראשית in scriptura quæ non sit constructa cum voce sequenti v. g. (Jer. XXVI, 1.) in principio Regni Jojakim. &c. (Gen. X, 1.) principium Regni ejus (Devt. XIIX, 4.) principium frumenti tui &c: Sic etiam hîc deberes dicere: בראשית ברא אלהים &c: quasi dicatur בראשית ברוא. in principio τȣ̃ creare, cui simile est (Hos. I. vers. 2.) תחלת־דבר. Principium τȣ̃ loqui Deum ad Hoseam i. e. Principium sermonis S. B. ad Hoseam, dixit Deus ad Hoseam &c. Quod si dicas: Venire (scripturã) monstratum (nobis ordinẽ creationis) quòd illa (memorata versu 1.) principio sint creata, & sensum esse: In Principio omnium creavit, videaturq; tibi scripturam hîc loqui ellypticè

pticè omittendo unam vocem, quemadmodum (Job.III,9.) dicitur: quoniam non clausit fores uteri mei, nec tamen adjicit quisnam ille claudens sit. Item (Jes.IIX,5.) portabit opulentiã Damasci, nec tamen exponit, quisnam portaturus eandem sit. Item (Amos. VI,12.) an araturus bobus, nec tamen scribit: an araturus sit homo bobus. Idem (Esa.XLVI,10.) annunciat à principio finem, nec tamen scripsit: Annunciat à principio rei finẽ rei. Quod si ita est mirare tecum. Ecce enim aquæ anteverterunt, siquidem scriptum est: Et Spiritus Domini ferebatur super aquis (v. seq. 2.) Et tamen hactenus nondum revelavit, quando creata fuerit aqua. Ecce didicisti, quòd anteverterint (aquæ) terram. Porrò (β) cœli ex igne & aqua creati sunt, ergò vel nolens concesseris non docuisse scripturã ordinẽ prioritatis & posterioritatis ullius rei. (ברא אלהים) Non dictum est יהוה (loco אלהים) quoniam initio volebat creare ipsam (terram) per attributum judicii, cum autem vidisset, quod mundus non possit subsistere per attributum Judicii, antevertit attributum misericordiæ & commutatum est cum attributo Judicii. Et hocipsum est, quod scriptum est, in die quo fecerat Jehova Elohim terram & cœlũ (Gen.II,4.) (תהו ובהו) Tohu (γ) est significationis admirandi & obstupescẽdi ut homo obstupescat & perterrefiat ob illam vastitudinem quæ in eâ. Tohu Gallicè est *estonnaison* (δ)

דלתי בטני ולא פי' מי הסוגר·
וכמו ישא את חיל דמשק
ולא פי' מי ישאנו וכמו אם
יחרוש בבקרים ולא פי' אם
יחרוש אדם בבקרים וכמו
מגיד מראשית אחרית ולא
פי' מגיד מראשית דבר
אחרית דבר אם כן תימה על
עצמך שהרי המים קדמו
שהרי כתוב ורוח אלהים
מרחפת על פני המים ועדיין
לא גלה המקרא בסידור
הקודמים והמאיחרים
בריית המים מתי היא
למדת שקדמו לארץ ועיד
שהשמים (β) מאש ומים
נבראו על כרחך לא לימד
המקרא בסדר המיקרמים
והמאוחרים כלום: ברא
אלהים· ולא אמר ברא ה'
שבתחלה עלה במחשבה
לבראתו במדת הדין וראה
שאין העולם מתקיים
והקדים מדת רחמים
ושתפה למדת הדין והיינו
דכתיב ביום עשות ה'
אלהים ארץ ושמים: תהו (γ)
ובהו· תהו לשון תמה
ושממון שאדם תוהא
ומשתומם על בהו שבה:
תהו· אשטורדישון (δ) בלעז·
בהו

בהו לשון רקות וצדו : על פני תהום · על פני המים שעל הארץ : ורוח אלהים (ε) מרחפת · כסא כבוד עומד באויר ומרחף על פני המי׳ ברוח פיו של הקבה ובמאמרו כיונה המרחפת על הקן אקיבטיר (ζ) בלעז : וירא אלקים את האור כי טוב ויבדל· אף בזה אנו צריכים לדברי אגדה ראהו שאינו כדאי להשתמש בו רשעים והבדילו (η) לצדקים לעתיד לבא זהו פשוטו כך פרשהו ראהו כי טוב ואין באה לו ולחשך שיהיו משתמשים בערבוביא וקבע לזה תחומו ביום ולזה תחומו בלילה : יום אחד לפי סדר לשון הפרשה היה לו לכתוב יום ראשון כמו שכתוב בשאר הימים שני שלישי רביעי למה כתב אחד לפי שהיה הקבה יחיד בעולמו שלא נבראו המלאכים עד יום שני כך מפורש (ϑ) בבראשית רבה : יהי רקיע · יחזק הרקיע שאעפ שנבראו שמים ביום א׳ עדיין לחים היו וקרשו בשני מגער הקבה באומרו יהי רקיע וזש עמודי שמים ירופפו

Bohu eſt ſignificationis vacui & deſolationis. (על פני המים) ſuper faciem aquarum, quæ erant ſuper terrâ. Et Spiritus Domini (ε) ferebatur.) Soliũ gloriæ ſtans in aëre & expandens ſe ſuper faciem aquarum ſpiritu oris S. Benedicti & per dicere ſuum, ſicuti columba expandens ſe ſuper nidum *cuber* (ζ) Gallicè. *Et vidit Deus lucem quod bona, & diſtinxit*) Et hoc debemus exponere myſticè. Vidit ipſam lucem, quod nõ conveniat miniſtrare illam etiã malis, & ſeparavit (reſervavit) illã juſtis tempore futuro. Sed ſecundum ſenſum literalem, hæc eſt explicatio ejus: Vidit eam, quòd bona eſſet, & non conveniat ut ipſa cum caligine ſimul miniſtret ſine diſcrimine, propterea poſuit huic terminum ſuum Die, illi verò noctu. Dies unus) ſecundum ordinem diſtinctionis ſcribere debuiſſet יום ראשון Dies primus, quemadmodum ſcriptum eſt de cæteris diebus: Secundus, tertius, quartus. Cur igitur ſcripſit *Unus?* Quoniã S. B. fuit Unicus in mundo ſuo. Non enim creati ſunt Angeli uſque ad diem ſecundũ. Sic exponitur (ϑ) in Bereſchis Rabba. Fiat firmamentum) conſolidetur firmamentũ. Quamvis enim creati fuerint cœli die primo, hucusq; tamẽ adhuc humidi fuerunt, ſed conſolidati ſunt ob clamorem S. B. die ſecundâ, cum diceret. *Fiat firmamentum.* Et hoc eſt, quod ſcriptum eſt (Job. XXVI, 11.) Columnæ cœli contremiſcent

miſcent (ſc. toto die primo) die autem ſecundo obſtupeſcebant ob increpationem ejus, ſicuti homo, qui attonitus ſtat ob clamorem ſubitò venientem ſuper ipſum. *In medio aquarum)* In אמצע medio aquarum, ut ſit diſtinguens, inter aquas ſuperiores & inferiores & firmamentum (eo ſpacio) quale quoq; â firmamento eſt uſq; ad aquas inferiores. En didiciſti, quòd (ι) ipſæ (aquæ) ſuperiores pendeant per Verbum Regis. *Et fecit Deus firmamentum.)* i.e firmavit ipſum ſuper columnam ejus & fuit factura ſimilis ei de quâ (Devt. XXI, 12.) & faciat (i. e. præparet aut abſcindat) ungues ſuos. מעל לרקיע.) Non dictū eſt על הרקיע, ſed מעל לרקיע quoniam illæ pendent in aëre. Sed cur non (κ) dictum eſt כי טוב die ſecunda? propterea, quòd non fuerit perfectum opus aquarum uſque ad diem tertium Et ecce incepit in die ſecundo, & loquitur (ſcriptura) quod non abſolutum ſit in ſuâ perfectione & bonitate. Sed in die tertio ubi abſolutum fuit opus aquarum, & incepit & perfecit opus aliud, repetitur כי טוב duabus vicibus, unum reſpectu perfectionis operis ſecundi diei, alterum reſpectu perfectionis hujus diei. (tertii ſcil.) ויקרא אלהים לרקיע שמים: שא מים.) Ibi aquæ ignis & aquæ, quoniam permiſta hæc inter ſeſe ſunt, & fecit ex illis cœlum. יקוו המים.) fuerunt diffuſæ ſuper-

ירופפו כל יום א' ובשני יתמהו מגערתו כאדם שמשתומם ועומד מגערת הבאים עליו: בתוך המים באמצע המים שיש הפרש בין מים העליונים לתחתוני' לרקיע כמו בין רקיע למים שעל הארץ הא למדת שהם (י) תלויים במאמרו של מלך: ויעש אלהים את הרקיע. תקנו על עמדו והיא עשייתו כמו ועשתה את צפרניה: מעל לרקיע. על הרקיע לא נאמר אלא מעל לרקיע לפי שהן תלויין באויר ומפני מה לא נאמר כי טוב ביום שני לפי שלא היה נגמר מלאכת המים עד יום ג' והרי התחיל בה בשני ודבר שלא נגמר אינו במילואו וטובו ובשלישי שנגמ' מלאכ' המי' והתחיל וגמר מלאכה אחרת כפל בו כי טוב שני פעמים אחת לגמר מלאכת השני ואחת לגמר מלאכת היום: ויקרא אלהים לרקיע שמים. שא מים שם מים אש ומים שערבן זה בזה ועשה מהם שמים: ויקוו המים. היו שטוחין

שטוחין על פני כל הארץ והקוום באוקיינוס הוא היה הגדול שבכל הימים׃ קרא ימים׳ והלא ים אחר הוא אלא אינו דומה טעם דג העולה מן הים בעכו לדג העולה מן הים באספמיא׃ תדשא הארץ דשא עשב׳ לא דשא לשון עשב ולא עשב לשון דשא ולא היה לשון המקרא לומ׳ תעשיב הארץ שמיני דשאין מחולקין כל אחד לעצמו נקרא עשב פלו׳ ואין לשון למדבר לומר דשא פלו׳ שלשון דשא הוא לבישת הארץ כשהיא מתמלאת בדשאים : תדשא הארץ׳ תתמלא ותתכסה לבוש עשבים בלשון לעז נקרא דשא ארבאז׳ כלן בערבוביא וכל שיש לעצמו נקרא עשב׃ מזריע זרע׳ שיגדל בו זרעו לזרוע׳ ממנו במקום אחר׃ עץ פרי׃ שיהא טעם העץ כטעם הפרי והיא לא עשתה כן אלא ותוצא הארץ עץ עושה פרי ולא העץ פרי לפיכך כשנתקלל אדם על עונו נפקדה גם היא על עונה ונתקללה : אשר זרעו בו׳
הן

ſuper faciem terræ & congregavit illas in Oceanum, qui eſt mare maximum omnium marium. קרא ימים Nonne mare unicum tantum eſt? Reſpondeo (ideò id factum) quoniam non ſimilem ſaporem habet piſcis aſcendens ex mari in Acco (Vid. Cluv. Hiſtor. p. 183. b.) reſpectu piſcis, qui aſcendit ex mari Hiſpanico. תדשא. (λ) (ארץ דשא עשב׃ דשא non eſt ſignificationis עשב, neque עשב ſignificationis דשא. Neque mos eſt ſcripturæ dicere תעשיב הארץ ſiquidem ſpecies דשאין diſtinctæ ſunt quarum quælibet vocatur Eſchef. neque mos eſt loqui ita: דשא. N. quoniam vox דשא habet ſignificationem veſtiendi terram quando ipſa eſt repleta דשאים graminibus. (תדשא ארץ Oppleatur & cooperiatur veſtimento graminum. Gallicè vocatur דשא *Herbage* promiſcuè; quodlibet verò perſe vocatur עשב. (מַזְרִיעַ זֶרַע Ut augeatur in illo ſemen ejus ad ſeminandum ex illo in locum alium. (עץ פרי. Ut ſit ſapor ligni quemadmodum ſapor eſt fructûs. Sed ipſa (terra) non fecit itâ, Nam (dicitur mox) & terra producebat *lignum faciens fructum*, nō verò *arborem fructûs*. Ideò, quum maledictus fuit homo ob delictum ſuum, etiam viſitata eſt ejus transgreſſio & maledicta eſt. (אשר זרעו בו. Hæc ſunt grana vel ſemina omnis fructus
ex qui-

ex quibus arbores naſcuntur, quando plantantur ſeminantur. ותוצא הארץ) Quamvis non dictum fuerit *ſecundum ſpeciem ſuam* de graminibus, in præcepto illis dato, audiverunt tamẽ quod etiam itâ præceptum fuerit arboribus, propterea ſumpſerunt inde leve & grave (i.e. collegerunt â minori ad majus) de ſeipſis, ſicuti exponitur myſticè in שחיטת חולין &c. יהי מאורות וגומ׳) Primo jam die creata ſunt, ſed quarto demum præcepit ipſis, ut pendeant in firmamento. Quemadmodum omnes generationes cœli & terræ die primo creata ſunt. Singula autem abſoluta ſunt eo die, qui ipſis erat decretus, hoc eſt quod ſcriptum eſt השמים cũ particula את ad multiplicandum generationes cœli, item את הארץ ad multiplicandũ generationes ejus quoque. יהי מארת) Deficit Vav ſcripturæ, quoniam hic dies fuit maledicta, infauſta, (מארה enim maledictionem notat) dũ decideret אסכרה (μ) ſuper infantulos, hoc eſt, quod diſcimus, quarto die jejunaſſe, propter Anginã, ne caderet in infantes. להבדיל בין היום ובין הלילה) Uſque dum congregata fuerit lux primæva. Septem autem diebus creationis miniſtrarunt lux & tenebræ primigeniæ, lux quidem die, tenebræ verò nocte. (γ) והיו לאותות) Quando enim luminaria percutiuntur, ſignũ malũ eſt Mundo. Quare dictum eſt (Jer. X, 2.) â ſignis

cœli

הן גרעיני כל פרי שמהן האילן צומח כשנוטעין אותו: ותוצא הארץ וגו׳ אעפ שלא נאמ׳ למינהו בדשאין בציוייהן שמעו שנצטוו האילנות על כן ונשא קל וחומר בעצמן כדמפורש באגדה בשחיטת חולין: יהי מאורות וגו׳ מיום ראשון נבראו וברביעי צוה עליהם להתלות ברקיע וכן כל תולדות שמים וארץ נבראו ביום ראשון וכל א׳ וא׳ נקבע ביום שנגזר עליו הוא שכתיב את השמים לרבות תולדותיהם ואת הארץ לרבות תולדותיה: יהי מארת. חסר ויו כתי׳ על שהוא יום מארה ליפול אסכרה (μ) בתינוקות היא ששנינו בד׳ היו מתענ׳ על אסכר׳ שלא תפו׳ בתינוקו׳: להבדיל בין היום ובין הלילה. משנגנז האור הראשון אבל בשבעת ימי בראשית שעשו האור והחשך הראשונים יחד בין ביום ובין בלילה: והיו לאותות. כשהמאורות לוקין סימן רע הוא לעולם שנאמר מאותות השמים אל תחתו

בעשות

כעשותכם רצון הקב״ה אין אתם צריכין לדאג מן הפורענות: ולמועדים על שם הערית שעריתין ישראל להצטוות על המועדות הם ולכמנים למולד הלבנה: ולימים. שמוש החמה חצי היום ושמוש הלבנה חציו הרי יום שלם: ושנים· לסוף שסה ימים יגמרו מהלכתם ביב מזלות המשרתים אותה והיא שנה: והיו למאורות עוד זאת ושמשו שיאירו לעולם: המאורות הגדולים· שוים נבראו ונתמעטה הלבנה על שקטרגה ואמר׳ אא לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד: ואת הכוכבים· על ידי שמיעט את הלבנה הרבה צבאיה להפיס רעתה: נפש חיה· שיהא בה חיות: שרץ: כל דבר חי שאינו גבוה מן הארץ קרוי שרץ: בעוף כגון זבובים· בשקצים· כגון נמלים וחיפושית ותולעים· בבריות כגון חולד ועכבר וחומט וכיוצא בהם וכל הדגים: התנינים· דגים גדולים שבים· ובדברי אגדה הוא לויתן ובן זוגו שבראם זכר ונקבה והרג את הנקבה ומלחה לצדיקים לעדית לבא שאם יפרו וירבו לא יתקיים העולם

cœli ne consternemini, si enim feceritis voluntatem S. B. nō necesse est ut metuatis vobis ob pœnā. ולמועדים) de futuro loquitur, quia futurum erat ut Israëlitis præciperetur de Festis & temporibus statutis, quæ numerantur secundum Novilunia. ולימים) Ministerium solis est semiduum, & Lunæ semiduum, en diem integrum. ושנים) Usque ad finem 365. dierum terminantur (anni) dum transeunt per 12. signa cœlestia, & hoc est annus. והיו למאירות). Præterea etiā ad hoc conducunt, ut illuminent terram (mundum.) המאירות הגדולים) Æqualia creata sunt & diminuta est Luna, quoniam rixata est dicens: anne possibile est, duos reges uti coronâ unâ? ואת הכוכבים) Quoniam diminuit Lunam, auxit exercitum ejus, ut sedaret iram ejus. נפש חיה) In qua vita fit. שרץ) Omne vivens quod non habet erectam è terra staturam, vocatur שרץ. Ex volatilibus, v. g. muscæ. Ex reptilibus, v. g. formicæ, & vermes. Ex reliquis creaturis v. g. mustela, mus, lacerta, & similia, item omnes pisces maris. התנינים) Pisces magnos, qui in mari sunt. Mysticè autem est Leviathan, & fæmella ipsius, quos creavit (Deus) masculum & fœminam & interfecit fœminam, saleque condiit illam justis venturis. Si enim fructificantes multiplicati fuissent, non potuisset mundus

dus subsistere propter ipsos. נפש חיה) Corpus in quo est vita. *Et benedixit illis*) Quoniam verò diminuunt illa, dum venantur ea (homines) & comedunt, necesse habent benedictione. At, annon etiam bestiæ indigent benedictione? Respondetur, propter serpentem, quia futurus maledici, non benedixit illis, ne & serpens sit in illo complexu. פרו· Est significationis de fructu, quasi dicat fructificate. ורבו) Si enim dixisset tantum פרו, unum tantum genuisset unum, & non plura, venit autem vox ורבו, ut unum gignat plura. *Educat terra*) hoc est quod ex posui (priùs) omnia scilicet esse creata die primo, neque enim restabat aliud, quam ut educeret illa (terra) נפש חיה) in quo est vita. *Et reptile.* Illa vocántur שרצים, quoniam depressa (humilia) sunt, & repunt super terram, & veluti volvuntur (i. e. caudam trahunt die da schleichen) ut progressio ipsorum vix sentiri possit. In nostra linguâ (Gallica) est *comme vers. Et fecit*) id est perfecit ea secundum ornatum & staturam eorum. *Faciamus hominem*) Humilitatem S. B. discimus hîc. Si enim homo (creatus fuisset) ad similitudinem angelorum odio prosequuti fuissent ipsum, propterea consilium iniit cum ipsis. Sic quando ipse judicat, cum angelis consultat, & init consilium cum familia sua.

העילם בפניהם: נפש חיה׳ נפש שיש בה חיות: ויברך אותם לפי שמחסרים אותם וצרין מהם ואוכלין אותם הוצרכו לברכה ואף החיות הוצרכו לברכה אלא מפני הנחש העתיד לקללה לכך לא ברכן שלא יהא הוא בכלל: פרו׳ לשון פרי כלומר עשו פירות׳ ורבו׳ אם לא אמר אלא פרו היה אחד מוליד אחד ולא יותר ובא ורבו שאחר מוליד הרבה: תוצא הארץ׳ היא שפירשתי שהכל נברא מיום ראשון ולא הוצרכו אלא להוציאם: נפש חיה: שיש בה חיות: ורמש׳ הם שרצים שהם נמוכים ורומשים על הארץ ונראים כאלו נגררים שאין הליכן ניכר כל לשון רמש ושרץ בלשוננו קינמוברוש: ויעש׳ תקנם בצביונן בקומתן: נעשה אדם׳ ענותנותו של הקדוש ברוך הוא למדנו מכאן לפי שהאדם בדמות המלאכים ויתקנאו בו לפיכך נמלך בהם וכשהוא דן את המלאכים הוא נמלך בפמליא שלו שכן

שכן מציני באחאב שאמר
לו מיכה ראיתי את ה׳ יושב
על כסאו וכל צבא השמים
עומדים עליו מימינו
ומשמאלו וכי יש ימין
ושמאל לפניו אלא אלו
מימינים לזכות ואלו
משמאילין לחובה׳ וכן
בגזרת עירין פתגמא
ובמאמר קדישין שאלתא
אף כאן בפמליא שלו נטל
רשות אמר להם יש בעליונים
כדמותי בתחתונים הרי יש
קנאה במעשה בראשית:
נעשה אדם אף על פי שלא
סייעוהו ביצירתו ויש מקום
כאן לרדות׳ לא נמנע
הכתוב מלמד דרך ארץ
ומדת ענוה שיהא הגדול
נמלך ונוטל רשות מן הקטן
ואם כתב אעשה אדם לא
למדנו שיהא מדבר עם בית
דינו אלא עם עצמו (ξ)
ותשובתו כתב בצדו ויברא
את האדם ולא כתב ויבראו:
בצלמנו׳ בדפוס שלנו:
כדמותינו להבין ולהשכיל:
וירדו בדגת הים׳ יש
בלשון הזה לשון רידוי
ולשון ירידה׳ זכה
רודה

Ita enim reperimus de Achabo cui dixerat Micha (2. Paral. XIIX, 18.) Vidi Jehovam sedentem super thronum suum, & omnem exercitum cœlorum stantes dextrâ ejus & sinistrâ ejus. Sed quomodo quæso est dextrum & sinistrum coram ipso? Respondetur: Illi (Angeli) sunt â dextera, quando excusant, à sinistris verò quando accusant. Et sic (scriptum est Dan. IV. v. 14.) in decreto Vigilum decretum, & in sermone Sanctorum constitutum est. Sic quoque hîc (Deus) à Familiâ suâ licentiam petiit, dicendo ipsis: Est in superioribus (aliquid creati) secundum similitudinem meam, quod si non etiam in inferioribus (esset creatura) ad similitudinem nostram, esset Zelotypia in operibus creationis. *Faciamus hominem*) Quamvis autem non adjuverint (Angeli) in formatione ipsorum (hominum) est tamen locus Epicuræis respondendi: non prohibere scripturam, quo minus (h.l.) discamus morem hominum, & virtutem humilitatis, ut & major consultet & licentiam sumat à minori. Quod si autem scripsisset, faciam hominem, non doceret nos, quod fuisset collocutus cum concilio suo, sed secum ipso. (ξ) Et responsio ejus (alia) hæreticis scripta ad latus suum: (dum dicitur) *& creavit hominem*, non verò scripsit: *Et crearunt*. (בצלמנו) secundû typum (formam) nostrum. (כדמותינו) ad sciendû & intelligendum. *Et dominentur in pisces maris*) Est ex hac voce vox רידו & vox ירידה; Dignus (sc. homo)

mo est ut dominetur in bestias, non verò ut animalia ipsi dominentur. *Et creavit Deus hominem ad imaginem suã)* Id est secundum typum (ideam) quem fecerat sibi: Mundus enim creatus est per dicere, homo verò creatus est per manus sicuti dicitur (Ps. CXXXIX, 5.) ponis super me volam tuã: *Faciamus:* qs. per sigillũ aut annullum (signatorium) quo mediante imprimitur sigillum quod vocamus קנייו *anneau* Et sic quoque (scriptura) dicit (Job. XXXII, 14.) Vertes sicut lutum figuli. *Bezelem Elohim bara Otho.)* Exponitur tibi, quod *Zelem* Imaginem præparaverit, priùsquam formaverit ipsum (hominem) זכר ונקבה ברא אותם) & hoc est, quod ulterius dicitur, & accepit unam ex lateribus ejus &c: Et mysticus sensus est: quòd creatæ sint (o) duæ facies ab initiô quæ postmodum divisæ sunt. Sensus autem literalis scripturæ hic certum te facit, quòd creati sunt ambo sexto die, non autem exponit quomodo sese habuerit creatio ipsorum, siquidẽ hoc exponitur alibi. וכבשה.) (ϖ) Deficit Vav, ut discas: maritum subjugare sibi debere mulierem, ne sit (ϱ) excursatrix. Porro discis quòd marito sit (σ) præceptus congressus sive multiplicatio & fructificatio, non verò mulieri. *Vobis erit in victum, & omni bestiæ terræ.)* Æquiparat ipsis bestias

רודה בחיות ובבהמות לא זכה נעשה ירוד לפניהם וה והחיה מושלת בו: ויברא אלוהים את האדם בצלמו כרפוס העשוי לו שכל נברא במאמר והוא נברא בידים שנאמר ותשת עלי כפכה נעשה בחותם כמטבע העשויה על ידי רושם שקורין קונייו וכן הוא אומר תתהפך כחומר חותם: בצלם אלוהים ברא אותו· פירש לך שאותו צלם המתוקן לו צלם דיוקן יוצרו היא: זכר ונקבה ברא אותם· ולהלן היא אומר ויקח אחת מצלעותיו וגו׳· ומדרש אגדה שבראו שני (o) פרצופים בריה ראשונה ואחר כך חלקו· ופשוטו של מקרא כאן הודיעך שנבראו שניהם בששי ולא פירש לך כיצד ברייתן ופירש לך במקום אחר: וכבשה· (ϖ) הסר ויו ללמדך שהזכר כובש את הנקבה שלא תהא (ϱ) יוצאנית ועוד למדך שהאיש שרוכו (σ) לכבוש מצווה על פריה ורביה ולא האשה: לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ השוה להם בהמות

בהמות וחיות למאכל ולא הרשה לאדם ולאשתו להמית בריה ולאכול בשר אך כל ירק עשב יאכלו יחד כלם וכשבאו בני (τ) נח התיר להם בשר שנאמר כל רמש אשר הוא חי וגומר כירק עשב שהתרתי לאדם הראשון נתתי לכם את כל: יום הששי· הוסיף ה׳ בששי בגמר מעשה בראשית לומר שהתנה עמהם על מנת שיקבלו עליהם ישראל חמשה חומשי תורה· דבר אחר יום הששי כלם תלוים ועומרים עד יום הששי הוא ששי בסיון המוכן למתן תורה: ויכל אלוהים ביום השביעי· רבי שמעון אומר בשר ודם שאינו יודע עתיו ורגעיו צריך להוסיף מחול על הקדש הקבה שיודע עתיו ורגעיו. נכנס בו כחוט השערה ונראה כאילו כלה בו ביום: ד״א מה היה העולם חסר מנוחה באת שבת באת מנחה כלתה ונגמרת המלאכה: ויברך· ויקדש· ברכו במן שכל ימות השבוע יורד

bestias & animalia quoad cibum. Non autē permisit Adamo & uxori ejus interficere creaturas, & comedere carnem, sed tantū omnem herbā viridem comedere licitū erat & homini & bruto. Postquā verò venerunt Noachidæ (τ) permisit ipsis carnem sicuti dicitur (Gen. IX. 3.) omne reptile quod vivit. Sicut herbam viridē (quā permisi jam homini primo) dedi vobis omnia. *Dies sextus*) Redundat ה in voce ששי in complemento operū creationis, quasi dicat, quòd pepigerit cum ipsis (sive quod hac conditione cū ipsis egerit) ut reciperent Israëlitæ quinq; quaterniones legis (ה quinq; notat.) Alia expositio: dicitur יום הששי (sc. cum He emphatico) quoniam omnia pendent & stant ac si illo die sexto, qui est sextus in Sivan essent creata, propter traditionem legis (sc. in illo die) *Vajchal elohim &c.*) R. Simeon dicit: Quoniam Homo (caro & sanguis) nescit tempus & momentū ej9 (sc. Sabbathi, quo momento ingrediatur) necesse est addere (aliquā particulā temporis) de profano ad sanctū. S. B. autem novit tempus ej9, & momēta exactè novit, sicut pilū capilli. Videri autē posset ac si perfecisset eo die. (Op9 suū sc.) Expositio alia: Quonam mundus indiguit adhuc? quiete. Veniente autem Sabbatho, venit quoq; quies & sic perfectū & absolutū erat opus. ויברך ויקדש) *Benedixit illis propter manna.* Omnibus enim diebus septimianæ descendit ipsis Gomer, secundum numerum capi-

יורד להם עומר לגלגלת ובשישי לחם משנה וקדשו כמן שלא ירד כלל והמקרא כתיב על העתיד: אשר ברא אלוהים לעשות· המלאכה שהיתה ראויה לעשות בשבת כפל ועשאה בשישי כמו שמפורש בבראשית רבה: אלה· האמורים למעלה: תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות ה׳ למדך שכלם נבראו בראשון׳ דבר אחר בהבראם בה בראם שנ׳ ביה ה׳ צור עולמים בב׳ אותיות הללו של השם יצר שני עולמים ולמדך כאן שהעולם הזה נברא בה״א רמז שירדו למטה לראות שחת כה״א זאת שסתומה מכל צדדים ופתוחה למטה לרדת דרך שם: טרם יהיה בארץ· כל טרם שבמקרא לשון עד לא הוא ואינו לשון קודם ואינו נפעל לומר הטרים כאשר יאמר הקדים וזה מוכיח ועוד אחר כי טרם תיראון עדין לא תיראון ואף זה תפרש עדין לא היה בארץ כשנגמרה בריית עולם בששי

capitum. (Exod. XVI, 17.) At ſexto die panes duplicavit, & ſanctificavit ipſum (diem ſeptimum) propter Man ne unquam deſcenderet. Scriptura autem loquitur (hîc) de futuro (אשר ברא אלוהים לעשות) Opus iſtud quod fieri debuiſſet in Sabbatho, duplicavit, & fecit ipſum die ſexto, queadmodũ expoſitũ eſt in Bereſchis Rabba: (אלה) i. e. quæ dicta ſunt ſuperius. *Generationes cœli & terræ &c.* Diſcis hinc, quod omnia ſint creata die primo. Alia expoſitio בהבראם i. e. בה׳ בראם cum He creavit illa quemadmodũ dicitur (Eſai. XXVI, 4.) In Jah Jehovah rupes ſeculorum eſt. His duabus literis nominis divini (יה) creavit duos mundos. Et diſcis hic, quòd ſeculum hoc creatum fuerit cũ He, cujus rei ſenſus eſt, quoniam deſcendunt infrâ, ut videant foveã, ſicut he iſtud clauſum eſt ex omni latere, apertum verò infra, ut ad aſcendendum via (pateat) ibi. *Nondum erat in terra.*) Omne טרם quod occurrit in ſcriptura, ſignificat עד לא (i. e. nondũ) non verò ſignificat קודם (anteâ) neq; enim verbum poteſt formari ex eo, dicendo הטרים, quemadmodum dicicitur הקדים id quod indubitatum eſt Porrò (Exod. IX, 30. dicitur: (כי טרם תיראין i. e. quòd *nondum* timebitis ubi טרם ſignificat עדין לא. Itâ etiam in præſentiarũ exponere debebis nondũ fuerat in terrâ, cũ perficeretur creatio Mundi die ſexto antequàm

crea-

בששי קודם שנברא אדם וכל עשב השדה עדיין לא צמח וכו' שכתוב תוצא הארץ על פתח קרקע עמדו עד יום ששי: כי לא המטיר ומה טעם לא המטיר לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתן של גשמים וכשבא אדם יודע שהם צורך לעולם התפלל עליהן וירדו וצמחו האלנות והדשאים: ה' אלהים· ה' הוא שמו אלהים שהוא שליט ושופט על כל וכן פירוש זה בכל מקום לפי פשוטו ה' שהוא אלהים: (υ) ואד יעלה· לענין ברייתו של אדם העלה התהום והשקה עננים לשרות העפר ונברא אדם כגבל (φ) זה שנותן מים ואחר כך לש את העסה אף כאן והשקה יאחר כך וייצר: וייצר שתי יצירות יצירה לעולם הזה ויצירה לתחיית (χ) המתים· אבל בבהמה שאינה עומדת לדין לא נכתב ביצירתה שני יודין· עפר מן האדמה· צבר עפרו מכל האדמה מארבע רוחות שכל סקים שימות שם תהא קולטתו לקבורה· דא נטל דבריו ממקום שנאמר

crearetur Adamus, ut ſenſus ſit: Et omnis herba agri hactenùs nondum germinârat; at jam tertio die, quia ſcriptũ eſt (Gen. I, 11.) תוצא הארץ produxit terra ad oſtiũ fundamenti ſteterunt uſque ad diem ſextum. כי לא המטיר) Quis autem ſenſus eſt illorum verborũ: nondum pluit? quoniam nõ erat homo qui coleret agrum, aut qui æſtimâſſet bonitatem pluviæ. Poſtquã autem venit Adam & cognovit, quàm neceſſariæ ſint mundo (pluviæ) oravit pro illis, tumq; deſcenderũt, & germinârunt arbores & herbæ. ה' אלהים) Jehova eſt nomen Dei, Elohim autem ſignificat eum, qui regit & gubernat omnia, & hæc expoſitio obtinet ubique ſecundum ſenſum literalem quòd Jehova ſit Elohim. ואד (υ) יעלה) Ad creationem Adami elevavit abyſſum & irrigavit nubes ad reſolvendum pulverem, ſicque creatus eſt Adam ad modum (φ) piſturæ, hoc eſt, quòd dederit aquam, ut deinde potuerit depſere maſſam ſubactã, quã hucuſq; irrigavit, & deinde formavit ipsã. וייצר) Duæ formationes ſunt, (quia duo Jod ſunt) formatio ad hanc vitã, & formatio ad reſurrectionẽ (χ) mortuorũ. De beſtia verò, quoniam illa non venit in judiciũ, nõ ſcripta ſunt in formatione ipſius duo Jod. עפר מן האדמה Collegit pulverem ejus ex omni terra, ex quatuor ventis, ut ubicunque moriatur, recipiat eum (terra) ad ſepeliendum eum. Alia expoſitio: Acce

Accepit pulverem ejus, ex illo loco, de quodictum eſt (Ex. XX, 24.) altare terreũ facito mihi. Utinam ipſi ſit expiatio, quo poſſit conſiſtere! *Inſufflavit in nares ejus)* Fecit ipſum ex inferioribus, & ſuperioribus. Corpus quidẽ ex inferioribus; animam verò ex ſuperioribus. Nam quoniã die primâ creata ſunt cœlũ & terra (ubi inferiora ſc. & ſuperiora concurrunt,) ſecundâ creavit firmamentũ in ſuperiorib9. Tertiâ apparuit arida in inferioribus. Quartâ creavit Luminaria in ſuperioribus. Quintâ reptificârunt aquæ in inferioribus, ideò duplicavit ſextã diẽ creando in eâ partim ex ſuperioribus, partim ex inferioribus: Niſi enim ita eſſet æmulatio foret inter creaturas quod hæ ſuperarent illas in creatione quoad diem unum. לנפש חיה) Et *behema* & *chajah* vocantur *nephesch chajah*: Sed illa (anima) hominis *chaja viva* vocatur præ omnibus, quoniam addita ipſi ſunt ratio & oratio. מקדם) In partibus Orientalibus Edenis plantavit hortũ. Dicis: antea dictũ eſſe, & creavit hominẽ &c. Vidi in cõmentariis R. Elieſeris F. R. Joſe Galilæi, quod ex (ψ) 32. ſpeciebus & expoſitionibus legis myſticis, etiam hæc ſit una: Si generali ſubjungatur factum (aliquod) tunc illud (factum) eſt determinatio prioris. Quando igitur dicit: Et creavit hominem, eſt generale præciſè & abſolutè creationem, unde ſit

facta

שנאמר בו מזבח אדמה תעשה לי הלואי תהא לו כפרה ויוכל לעמוד: ויפח באפיו· עשאו מן תחתוני׳ זמן העליונים גוף מן התחתונים ונשמה מן העליונים לפי שביום ראשון נבראו שמים וארץ· בשני ברא רקיע לעליונים· בש בשלישי תראה היבשה לתחתונים· ברביעי ברא מאורות לעליונים· בחמישי שרצו המים לתחתונים· הוזקק הששי לבראות בו בעליונים בתחתונים ואם לאו יש קנאה במעשה בראשית שיהיו אלו רבים על אלו בבריית יום אחד: לנפש חיה· אף בהמה וחיה נקרא נפש חיה אך זו של אדם חיה שבכולן שנתוסף בו דעה ודבור· מקדם במזרחו של עדן נטה את הגן· ואת הרי כבר כתב ויברא את האדם וגו׳· ראיתי בברייתא של רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי מל״ב (ψ) מדות התורה נדרשת וזו אחת מהן כלל שלאחריו מעשה הוא פרטו של ראשון· ויברא את האדם זהו כלל

סתם

סתם בריותו מהיכן וסתם
מעשיו חזר ופירוש וייצר ה׳
אלהים וגו׳ ויצמח לו גן ערן
ויניחהו בגן ערן ויפל עליו
תרדמה׃ השומע סבור שהוא
מעשה אחר ואינו אלא
פרטו של ראשון׃ וכן אצל
הבהמה חזר וכתב ויצר ה׳
מן האדמה כל חית השדה
כדי לפרש ויבא אל האדם
לקרות שם וללמד על
העופות שנבראו מן (ω)
הרקק׃ ויצמח׃ לענין הגן
הכתיב מדבר׃ בתוך הגן׃
באמצע׃ פישון הוה נילוס
נהר מצרים ועל שם שמימיו
מתברכין ועולין ומשקין את
הארץ נקרא פישון כמו ופשו
פרשיו׃ד״א פישון שהוא מגדל
פשתן שנאמר בישעיה
אצל מצרים וכושו עובדי
פשתים׃ גיחון׃ שהיה הולך
והומה וחמייתו גדולה מאד
כמו כי יגח שמנגח והולך
והומה׃ חדקל׃ שמימיו
חדין וקלין׃ פרת׃ שמימיו
פרין ורבין ומברין את
האדם׃ כוש ואשור עדיין
לא היו וכתב המקרא
על שם העתיד׃ קדמת
אשור

facta, exprimens; sed quando præcisè quid postmodum fecerit, exponere vult, de novo orditur dicens: & formavit Deus &c. Item: & plantavit ipsi hortum Eden, & collocavit eum in hortum Eden: &: immisit ipsi soporem. Posset, qui hæc audit, arbitrari, id aliud opus esse (s. aliam creationem ejusdem hominis) quod non est, cùm sit tantùm determinatio prioris (generalis.) Eodem modo de bestiis repetiit scribens: Et formavit Deus ex terrâ omnem bestiam agri tantùm, ut exponere posset illud: & adduxit ad hominem ut inderet nomen & instrueret te de avibus, eas creatas esse ex (ω) sudimento. *Et germinare fecerat.*) Propter hortum ità loquitur. *In medio horti*) in medio ac centro. *Pison*) hic est Nilus fluvius Ægyptiacus, & quoniã aquæ ipsius benedictæ sunt, ascendunt & irrigant terram, vocatur Pischon sicuti dicitur (Habac. I, 8.) ופשו פרשיו & diffundent se equites ejus. Alia expositio: Pison (vocatur) quoniam ipse producit linum s. d. in Esaia de Ægypto: & Erubescent opifices lini. (c. XIX, 9.) *Gihon.*) Quoniam ferit & tumultuatur, & strepitus ejus magnus est valdè. qs. d. כי יגח (Ex. XXI, 28.) cum cornu ferierit, quia ferit (ut aries Dan. IIX, 4.) currit & tumultuatur. *Chiddekel*) quoniam aquæ ejus sunt lenes & leves. *Phrat* quoniã aquæ ejus fructificant, & multiplicant & saginant hominem. Chal-

dæa

dæa & Assyria nondũ tũ existebant, sed scribit Scriptura propter futuritionẽ. *Kidmus Assur.* i. e. versus orientem respectu Syriæ. הוא פרת. Præstat hic omnibus, & recensetur (iterum) propter terram Israëlis. ויקח) *Accepit res pulcras*, allexit illum ut intraret. *Non est bonum &c.)* Ne dicant: duo sunt Dominatus (s. Numina) scil. sicuti Deus S. Benedictus in superioribus unicus est, nec habet compar; itâ hic in inferioribus (qui) etiam non habet compar. *Adjutorium coram illo*) Bonum est adjutorium, non bonum esse videtur כנגדו si exponas contrâ eum, ut scil. ipsi contrarietur. *Et formavit ex terrâ*) Hæc formatio, illa est factio, de qua dictum est suprâ (ubi dicitur) *Vajaas Elohim æs chajas haarez.* Repetit vero hîc ut explicet, quòd aves creatæ sint (ω) ex sudimento, quoniam scilicet dixit superius, ex aqua creatas esse, hîc autem dixit ex terrâ creatas esse. Porrò, docet te hîc, (A) quòd eâ ipsâ horâ, quâ formavit (vel subjecit homini) illas, confestim eo ipso die adduxerit illas ad Adamum, ut imponeret ipsis nomen. Nam per expositionem mysticam vox hæc יצירה est significationis dominandi, quia dicitur (Devt. XX, 19.) quando obsidione cingis urbem: quoniam subjecit eas sub manibus Adami. *Quocunq; nomine vocaturus est Adam.*) Invertit ipsam (B) (Scripturã) quæ itâ collocanda *Kolnephesc chajah ascher jikra lo Haadã schem huschemo leolã. Ulleadã lo maza æser. Vajippol* יי *Elohim tardema.*

אשור למזרחה של אשור:
הוא פרת. החשוב על כולם
הנזכר על שם אי: ויקח.
לקחו בדברים נאים ופתהו
ליכנס: לא טוב היות וגו'.
שלא יאמרו שתי רשויות הן
הקבה בעליונים יחיד ואין
לו זוג וזה בתחתונים ואין לו
זוג: עזר כנגדו. זכה עזר לא
זכה כנגדו להלחם: וייצר
מן האדמ' היא יצירה היא
עשייה האמורה למעלה
ויעש אלהים את חית הארץ
וגומר אלא בא ופירש
שהעופות נבראו (ω) מן הרקק
לפי שאמר למעלה מן המים
נבראו וכאן אמר מן הארץ
נבראו. ועוד למדך כאן
שבשעת (A) יצירתן מיד בו
ביום הביאם אל האדם
לקרות להם שם. ובדברי
אגדה יצירה זו לשון רדוי
וכבוש כמו כי מצור אל עיר
שכבשן תחת ידו של אדם:
כל אשר יקרא לו האדם נפש
חיה וגו'. סרסהו (B) ופרשהו
כל נפש חיה אשר יקרא לו
האדם שם הוא שמו לעולם:
ולאדם לא מצא עזר.
ויפל ה' אלהים תרדמה.

כשהביאן הביאן לפניו כל מין ומין זכר ונקבה אמ׳ לכולם יש בן זוג ולי אין בן זוג מיד ויפל: מצלעותיו׳ מסטריו כמו ולצלע המשכן זהו שאמרנו שני פרצופין נבראו: ויסגור׳ מקום החתך: וישן ויקח׳ שלא יראה התיכת הבשר שממנו נבראת ותתבזה עליו: ויבן׳ כבנין רחבה מלמטה וקצרה מלמעלה לקבל הולד כאוצר של חטים שהיא רחב מלמטה וקצר מלמעלה שלא יכביד משאו על קירותיו: ויבן את הצלע לאשה׳ להיות אשה כמו ויעש אותו גדעון לאפור להיות אפור: זאת הפעם׳ מלמד שבא האדם (C) על כל הבהמה וחיה ולא נתקררה דעתו בהם: לזאת יקרא אשה כי מאיש וגו׳׳ לשון נופל על לשון מכאן שנברא העולם בלשון (D) הקדש: על כן יעזוב איש׳ רוח הקדוש אומרת כן לאסור על בני נוח העריות: לבשר אחד. הולד נוצר ע״י שניהם ושם נעשה בשרם אחד׳ ולא

Dū enim adduxit eas, adduxit omnes ſpecies maſculorū & fœmellarū (tunc) dixit (Adam) omnia habent ſuū compar, mihi vero nō eſt compar, hinc cō- feſtim projecit (Deus ſomniū.) *ex coſtis ſuis)* *Ex lateribꝰ ejus*, quemadmodū dicitur (Ex. XXVI, 20.) *& lateri Tabernaculi.* Hoc eſt, quod diximꝰ, duas facies creatas eſſe. *Et recluſit.*) Locum vulneratum. *Et obdormivit & accepit.*) Ne ſc. videret ſciſſuram carnis ex qua creata eſt (Eva) & ſperneret (deinde) illam. *Et ædificavit*) ſc. ſicut ædificium eſt latum inferius, & anguſtius ſuperius, ut poſſit recipere fœtum, ſicut horreum tritici etiam latum eſt inferius & anguſtius ſuperius, ne comprimatur id, quod intus receptum eſt à parietibus ejus. *Et ædificavit coſtam in mulierem*) i. e. Ut ſit mulier q. d. (Jud. IIX, 27.) *Et aptavit illud Gideon in amiculum* i. e. ut ſit amiculum. *Hec hêc vice.*) Docet (ſcriptura) quòd Adam (C) venerit ad omnia animantia & beſtias, & non ſaciatus fuerit ipſius appetitus per illa. *Proptereâ vocabitur Vira.*) Vox cadit ſuper vocem (i. e. una vox derivatur ab alterâ) ſc. אישה ab איש, ex quo (diſcis) quod mundus creatus fuerit (D) Linguâ ſanctâ. *Quapropter relinquet Vir.*) Spiritus Sanctus ita loquitur, ut interdiceret Noachidis ſcortationem. *In carnem unam*) Infans formatur operâ ipſorum & tunc fit caro ipſorum una.

Et

Et non erubuerunt.) Quoniam non nôrunt rationem pudoris, ut eligerent (distinguerent) inter bonum & malum. Et quamvis data sit ei (homini) scientia imponendi nomina, tamen (F) non datum erat ipsi figmentum malum (concupiscentia prava) usque dum comederunt ex arbore (scientiæ) tunc enim ingressa est concupiscentia prava, ut sciverint, quid inter esset inter bonum & malum. *Serpens autem erat callidus.*) Quid mihi hîc cum serpente? voluit conjungere cùm illo: & fecit Deus Adamo & Uxori suæ tunicas pelliceas & vestivit eos, ut doceat te, quo (F) consilio subsilierit serpens super illos, scilicet vidit ipsos esse nudos, & concumbentes coram oculis omnium & concupivit illos. *Miccol*). Secundum (G) calliditatem & magnitudinem ejus fuit quoque casus ejus: fuit callidior præ omnibus, ergò & cecidit (gravius) præ omnibus. *Aphki amar.*) Anne dixit fortè vobis, nolite comedere ex omnibus &c. Cum vidisset ipsos edentes de reliquis fructibus, (H) multiplicavit super ipsis sermonem, ut ipsis eliceret aliquam responsionẽ, & post cepit etiã loqui illâ ipsâ arbore. *Neq; attingatis*) addidit (mulier) super præceptũ, propterea venit in manum transgressionis. Id est, quod dicitur (Prov. XXX, 6.) ne addas ad verba ipsius. *Nõ morte moriemini.*) Institit (serpẽs) donec attigerit (fructum) dixitque ei: quemad-

ולא יתבוששו · שלא
היו יודעים דרך צניעות
להבחין בין טוב לרע ואעפ
שנתנה בו דעה לקרוא
שמות לא (E) נתן בו
יצר הרע עד אכלו מן העץ
נכנס בו יצר הרע וידע מה
בין טוב לרע · והנחש היה
ערום · מה ענין זה לכאן
היה לו לסמוך ויעש לאדם
ולאשתו כתנות עור
וילבישם אלא למדך מאי זו
(F)עצה קפץ הנחש עליהם
ראה אותם ערומים
ועוסקים בתשמיש לעין
כל ונתאוה להם : ערום
מכל · לפי (G)ערמתו וגדולתו
היתה מפלתו ערום מכל
ארור מכל : אף כי אמר
וגו' · שמא אמר לכם
לא תאכלו מכל וגו' · ואף
על פי שראה אותם אוכלים
משאר פירות (H) הרבה
עליהם דברים כדי שתשיבנו
ויבא לדבר באותו העץ :
ולא תגעו בו · הוסיפה
על הצווי לפיכך באה לידי
גרעון הוא שנאמר אל
תוסף על דבריו : לא מות
תמותון · דחפה עד שנגעה
בו אמר לה כשם שאין
מותה

מיתה בנגיעה כך אין מיתה באכילה: כי יודע· כל אומן (I) שונא את בני אומנותו מן (K) העץ אכל וברא את העולם: והייתם כאלהים· יוצרי עולמות: ותרא האשה· ראתה דבריו של נחש והנאו לה והאמינתו: כי טוב העץ· להיות כאלוהים: וכי תאוה הוא לעינים· כמו שאמר לה ונפקחו עיניכם: ונחמד להשכיל· כמו שאמר לה ויודעי טוב ורע: ותתן גם לאשה· שלא תמות היא ויחיה הוא וישא אחרת: גם· (L) לרבות בהמה וחיה: ותפקחנה וגו'· לענין החכמה דבר הכתוב ולא לענין ראייה ממש וסוף המקרא מוכיח: וידעו כי ערומים הם· אף הסומא יודע כשהוא ערום אלא מהו וידעו כי ערומים הם מצוה אחת היתה בידם ונתערטלו הימנה: עלה תאנה· הוא (M) העץ שאכלו ממנו בדבר שנת שנתקלקלו בו נתקנו אבל שאר העצים מנעום מליטול עליהם ומפני מה לא נתפרסם העץ (N) שאין הקבה חפץ להונות בריה

modum non mortua es tangendo; ſic quoque non morieris in comedendo. *Novit enim.*) Omnis artifex (I) odit filium artis ſuæ. Ex hoc (K) ipſo enim ligno (Deus) comedit & creavit mundum. *Eritis ſicut D i.*) i. e. creantes Mundos. *Et vidit mulier.*) Vidit verba ſerpentis, & placuerunt ſibi, & credidit illis. *Quòd bona eſſet arbor.*) ſc. ut ſint ſicut Deus. *Et quod ſit grata oculis.*) quemadmodum dixit illi (ſerpens) & aperientur oculi veſtri. *Et deſiderabilis ad intelligentiam.* Quemadmodum dixit ipſi (ſerpens) ſcientes bonum & malum. *Et dedit etiam viro.*) Ne ſcilicet ipſa (ſolùm) moriatur, ille verò viveret, & duceret aliam. גם ad (L) multiplicandum beſtias & animalia. *Et aperientur.*) De Sapientia loquitur Scriptura, non verò de viſione reali (oculari) quemadmodum finis Scripturæ evincit. *Et ſciverunt ſe eſſe nudos.*) Quid? Annon etiam cœcus hoc ſcit, quòd ſit nudus? reſpondeo ex hoc ipſi ſciverunt quod nudi ſint, quoniam præceptum unum erat in manu ipſorum & denudati ſunt eo. *Folia ficulnea.*) Hæc eſt (M) arbor, ex qua comederunt; eâdem re quâ tranſgreſſi ſunt, eâdem quoque iterum tecti ſunt, reliquæ verò arbores, prohibuerunt eos tegi foliis ſuis. Sed cur non fuit ablata illa arbor? quia Deus non vult opprimere (N) creaturam ne ipſam igno-

ignominiâ afficiat, ut dicant. Hæc eſt illa, cujus gratia percuſſus eſt orbis, ut eſt in Medraſch R. Tanchumæ. *Et audierunt.*) Sunt multæ expoſitiones myſticæ, quas jam ex poſuerunt Rabbini noſtri commodè in Bereſchis Rabba, & in reliquis expoſitionibus. Ego autem tantùm expono Scripturam literaliter & ſecundùm popularem enarrationem congruentem verbis Scripturæ, ſermone ad eas maximè accommodato. *Et audiverunt.*) Audivêre vocem S. B. qui ambulavit in horto. *Ad ventum illius diei.*) ſc. illum ventum ubi Sol occidit. Intelligitur enim ventus ex veſpertino tempore, quoniam adveniente veſperâ, Sol eſt in occidentali plagâ. Ipſi autem peccârunt in decimâ (ſcil. horâ.) *Ubi es.*) Annon ipſe ſciebat anteâ? Reſpondetur: (id factum eſſe) ut (O) pauliſper procemiaretur, ne abſterreretur quô minus pœnitentiâ ageret, ſi objurgaret ipſum ſubitò. Et ſic de Cajino quoque dixit (Geneſ. IV, 9.) ubi eſt Habel, frater tuus? Sic quoque de Bileamo (Num. XXII, 9.) qui ſunt viri illi, qui tecum ſunt? ut ſc. procemiaretur. Et ſic quoq; de Hiskiâ, de Legatis Merodach Biladin. *Quis anunciavit tibi?*) Inde cognoſcere poteris, qualis pudor ſit ſtare nudũ. *Nũ ex arbore*). Cũ admiratione non interrogatione vide Gur Arieh fol. IX. col. 3.) *Quam dediſti mihi.*) Hic negat bonum (ſcil. fuiſſe illam mulierem) הִשִּׁיאַנִי i. e. Errare fecit me, quemadmodum dicitur (2. Paral. XXXII, 15.) ne erra-

שלא יכלימוהו ויאמרו זהו שלקה העולם על ידו מדרש רבי תנחומא: וישמעו· יש מדרשי אגדה רבים וכבר סדרום רבותינו על מכונם בבראשית רבה ובשאר מדרשות ואני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא ולאגדה המישבת דברי המקרא דבר דבור עופניו: וישמעו· שמעו את קול הקבה שהיה מתהלך בגן: לרוח היום· לאותו רוח שהשמש באה משם וזו היא מערבית שלפנות ערב חמה באה במערב והם סרחו בעשירית: איכה· יודע היה היכן הוא אלא (O) ליכנס עמו בדברים שלא יהא נבהל להשיב עם יענישהו פתאום וכן בקין אמר לו אי הבל אחיך וכן בבלעם מי האנשים האלה עמך ליכנס עמהם בדברים וכן בחזקיה בשלוחי מראדך בלאדן: מי הגיד לך· מאין לך לדעת מה בושת יש בעומד ערום: המן העץ· בתמיה: אשר נתת עמדי כאן כפר בטיבה: השיאני· הטעני כמו אל

ישיאת אתכם חזקיהו · כי
עשית זאת מכאן שאין
מהפכים בזכותו של מסית
שאילו שאלו למה עשית
זאת היה לו להשיב דברי
הרב ודברי התלמיד דברי מי
שומעין: מכל הבהמה ומכל
חית השדה · אם מבהמה
נתקלל מחיה לא כל שכן
העמידו רבותינו מדרש זה
במסכת בכורות ללמד (P)
שימי עיבורו של נחש שבע
שנים: על גחונך תלך ·
רגלים היו (Q) לו ונקצצו:
ואיבה אשית · אתה לא
נתכוונת אלא שימות אדם
שיאכל הוא תחלה ותשא
את חוה ולא באת לדבר אל
חוה תחלה אלא לפי
שהנשים קלות להתפתות
ויודעות לפתות את בעליהן
לפיכך ואיבה אשית: ישופך
יכתתך · כמו ואכות אותו
ותרגומו (R) ושפית יתיה:
ואתה תשופנו עקב · לא
יהא לך (S) קומה ותשכנו
בעקבו ואף משם תמיתנו
ולשון תשופנו כמו נשף
בהם כשהנחש בא לנשוך
הוא

errare vos faciat Hiskias. *Cum hoc feceris.*) Inde patet quod nil dicatur, ut occasionem habuerit seductor se excusandi. Si enim examinare voluisset eum, quærendo: Cur fecisti hoc, debuissent referri verba tanquam Magistri & Discipuli, i.e. interrogationes & responsiones. (NB. sufficiat hæc versio videndꝰ autē si cui lubet Gur Arjeh, qui prolixissimè hæc proponit.) *Præ omni bestia &c.*) Si præ omnibus bestiis est maledictꝰ nonne multo magis præ omnibus quoque animalibus? posuerunt Rabbini nostri hanc mysticā explicationem in Masseches בכורות. ad docendum (P) quòd tempus generationis serpentis septē anni sint. *Super ventrē tuum ambulabis.* Pedes fuerunt (Q) ipsi & amputati sunt. *Et inimicitias ponā.*) Tu non (aliud) intendisti, quàm ut moriatur Adam, si comedat priùs, & ut tu (deinde) ducas in uxorem Evā. Et non venisti ut loquaris cu Eva priùs (alia de causa) quàm quia mulieres facilè possunt seduci & sciunt quoq; seducere maritos, & ideò inimicitias ponam. *Conteret*) Contundet te quemadmodum scriptum (Deut. IX, 21.) וָאֶכֹּת אֹתוֹ & contudi ipsum (sc. vitulum) ubi Targum habet וְשַׁפִּיית יָתֵיהּ (R) & contudi illum (sc. vitulum) *Et tu conteres ipsi calcaneum.*) Nō erit tibi statura erecta (S) sed insidebis ibi in calcaneo ejus, & ex eo quoque interficies ipsum. Significatio autem vocis תשופנו est quemadmodū (Es. XL, 24.) נשף בהם sufflat in eos. Quando enim serpens mordere vult, flat per

modũ ſibili (ſeu motionis labiorũ.) Et quoniã vox cadit ſuper vocẽ (i.e. quoniã voces habent cõvenientiã quandã (ut apud Latinos hum9 & homo) ideo ſcripta eſt ſignificatio ſlandi in duabus vocibus ſc. ישופך & תשופנו). *Dolorem tuũ*) hic eſt dolor & ſolicitudo educãdi liberos. *Et conceptũ.*) hic eſt dolor geſtandi in utero. *In dolore paries*) hic eſt dolor partûs. *Et ad Virum appetitus tuus.*) ſc. ad congreſſum. Et quamvis itâ ſit, non tamen tibi expoſtulandum eſt, ſed ille dominabitur tibi: omnia ab ipſo (dependebunt) & non abs te. *Appetitus tuus.*) Deſiderium tuum, quemadmodum dicitur (Pſ. CVII, 9.) anima concupiſcens. *Maledicta terra propter te*) Producat tibi res maledictas, quales ſunt muſcæ pulices, & formicæ. Simile ſumitur de eo qui degenerat in malitiam, ut homines etiam maledicant uberibus quæ ſuxerat. *Spinam & carduum proferto tibi*). Terra, quando ſeminabuntur certæ ſpecies ſeminum, producet tibi ſpinam ſentes, curduos. *Tu verò comedito herbam agri.*) Qualis verò hæc maledictio eſt? nonne enim in benedictione dictum eſt ei: *Ecce dedi vobis omnem herbam viridem ſeminantem ſemen ſuum &c.* R. quod dixit hucuſque, in principio hujus negotii *maledicta ſit terra propter te, in dolore comedetis & poſt* dolorem: *ſpinas, & ſentes producet tibi*, ut quando ſeminaveritis legumina & olera hortenſia, ipſa producat tibi ſpinas

היא נושף כמין שריקה ולפי
שהלשון נופל על הלשון
כתב לשון נשיפה בשניהם:
עצבונך· זה צער גידול בנים:
והרולך· זה צער העביר:
בעצב תלדי בנים· זה צער
הלידה· ואל אישך תשוקתך·
לתשמיש ואעפכ אין לך
מצח לתובעו בפה אלא היא
ימשול בך הכל ממנו ולא
ממך: תשוקתך· תאותך
כמו נפש שוקקה: ארורה
האדמה בעבורך· מעלה לך
דברים ארורים כגון זבובים
ופרעשים ונמלים משל
ליוצא לתרבות רעה
והבריות מקללות שדים
שינק מהם: וקוץ ודרדר
תצמיח לך· הארץ כשת
כשתזרענה מיני זרעים
תצמיח ודרדר קונדס וע
ועוכביות והן נאכלין על ידי
תקון: ואכלת את עשב
השדה ומה קללה היא זו
והלא בברכה נאמר לו הנה
נתתי לכם את כל עשב זורע
זרע וגו׳ אלא מה אמור כאן
הענין ארורה בראש הארמה
בעבורך בעצבון תאכלנה
ואחר העצבון וקוץ ודרדר
תצמיח לך כשתזרענה קטנית
אי ירקות גנה היא תצמיח לך

קוצים ודרדרים ושאר עשבי שדה ועל כרחך תאכלם: בזעת אפיך · לאחר שתטרח בו הרבה: ויקרא האדם· חזר הכתוב לעניינו הראשון ויקרא האדם שמות ולא הפסיק אלא ללמדך שעל ידי קריאת שמות נזדווגה לו חוה כמו שכתיב ולאדם לא מצא עזר כנגדו לפיכך ויפל תרדמה ועל ידי שכתב ויהיו ערומים סמך לו פרשת הנחש להודיעך שמתוך שראה ערותה וראה אותם עסוקים בתשמיש נתאוה לה ובא עליהם במחשבה ובמכמה: חוה נופל(T)על לשון חיה שמחיה את ולדותיה כאשר תאמר מה חווה לאדם בלשון חיה: כתונות עור· יש דברי אגדה אומרים חלקים כצפורן היו מרובקים על עורן· ויא דבר הבא מן העיר כגון צמר הארנבים שהוא רך וחם ועשה להם כתנות ממנו: היה כאחד ממנו· הרי היא יחיד בתחתונים כמו שאני יחיד בעליונים ומה היא יחידתו לדעת טוב ורע מה שאין כן בבהמה

ſentes,& alia gramina terræ, quæ nolentes volentes comedetis. *In ſudore vultûs tui.*) i e. quia laborabis pro eo (pane) multùm. *Et vocavit Adam.*) Redit ſcriptura ad materiam priſtinam. i. e. repetit, quæ anteâ dicta erant. *Et vocavit nomina.*) Non autem (aliâ de causâ) ceſſavit (abrupit ſive non perſecuta eſt illam materiam) quàm ut doceat te, quod propter ὀνομαθεσίαν aſſociata ipſi fuerit Eva (vide Gur Arjeh fol. 10.) quẽadmodũ dicitur (ſuperius) *& Adamo non inventum fuit adjutoriũ*, ut explicetur illud: *& projecit ſoporẽ &c.* quando verò ſcriptum eſt: *& erant nudi*, conjuncta ipſi eſt Sectio de ſerpente, ut certus reddaris, quòd, quoniam vidit ipſius (fœm.) nuditatem & ambos occupatos in congreſſu, concupiverit illam, & venerit ad illos ex deſtinato dolo). *Eva* חוה) Cadit ſuper vocem (T) חיה vivificavit, quoniã vivificat fœtus ſuos. Si dixeris cur Adã חוה mutavit in חיה? (vid. iterum Bezalectid. fol. 11. a.). *Tunicas pelliceas.*) Myſticæ expoſitiones dicunt: quòd glabræ ſicut unguis & agglutinatæ pelli eorum fuerint. Quidam dicunt, fuiſſe tale quid, quod deſumitur ex pellibus, qualis eſt lana leporina, quoniam illa eſt mollis & calefaciens, ex quâ fecerit ipſis femoralia. *Factus eſt ſicut unus ex nobis.*) Ecce ipſe eſt unicus in inferioribus, quemadmodum ego unicus ſum in ſuperioribus. Sed quænam eſt ipſius Unitas? (ſive in quo conſiſtit ratio unitatis?) in ſcientiâ boni & mali, quæ non eſt in beſtiâ & bru-

& bruto. *Nunc autē ne extendat manū.*) Si enim victurus esset in æternum, facilè in errorem induceret creaturas (reliquas) post ipsum, ut putarent, etiam ipsum esse Deum. Sunt etiam multæ expositiones mysticæ; sed non fundantur in sensu literali. *A parte anteriori Edenis.*) In latere orientali respectu horti Eden, extra hortum. *Cherubinos.*) Angelos (V) nocivos. *Gladium se vibrantem.*) Habuit enim gladium secantem, & flammam ad terrendum ipsum, ne ingrediatur in hortum amplius. Turgum, flammam gladii reddit, q. d. & evaginavit gladium, in Sanhedrin. *Gallicè Lima.* Habentur quidem expositiones mysticæ; sed ego non aliter, ac literaliter exponam. *Et Adam cognovit.*) Anteà (quidem) præcessit negotium suprà, antequam peccaverat, & ejectus ex horto fuerat, sc. ingravidatio & partus (c. 3, 16.) sed quod jam scriptum est, *& cognovit Adam &c* innuit, quòd demū postquam ejectus ex horto fuerit, filios susceperit. *Kain*) ex significatione קניתי possedi. (את ה׳) i.e. cum Domino. Cùm enim crearet me & maritum meum, solus creavit nos, sed in hoc concurrimus (X) nos cum ipso (conjuncti fuimus nos ipsi). *Et ipsum fratrem Abelis.*) Tria את sunt multiplicativa, ut doceant, ipsam gemellos peperisse, nimirum cum Cain atq; Abel duo sunt nati, ideò dicitur *& addidit &c.*

וחיה: ועתה פן ישלח ידו· ומשיחיה לעולם הרי הוא קרוב להטעות הבריות אחריו ולומר אף הוא אלוה׳ ויש מדרשי אגדה אבל אין מיושבין על פשוטו: מקדם לגן עדן· במזרחו של גן עדן חוץ לגן: את הכרובים· מלאכי (V) חבלה: וחרב מתהפכת· ולה להט לאיים עליו מליכנס עוד לגן תרגום להט שנן כמו שלף שננא בסנהדרין ובלשון לעז לאמה ומדרשי אגדה יש ואני איני בא אלא לפשוטו: והאדם ידע· כבר קודם ענין של מעלה קודם שחטא ונטרד מגן עדן וכן ההריון והלידה שאם כתב וידע אדם נשמע שלאחר שנטרד היו לו בנים: קין· על שם קניתי: את ה׳· כמו עם ה׳ כשברא אותי ואת אשי לבדו בראנו אבל בזה שותפים (X) אנו עמו: את קין את אחיו את הבל· ג׳ אתים רבויים הם מלמד שתאומה נולדה עם קין ועם הבל נולדו שתים לכך נאמר ותוסף:

רועה צאן לפי שנתקללה האדמה פירוש לו מעבודתה: מפרי האדמה ׳מן הגרוע ויש אגדה שאומרת זרע פשתן היה: וישע ויפן וכן לא שעה אל מנחתו לא פנה וכן אל ישעו אל יפנו וכן שעה מעליו פנה מעליו: וישע ׳ ירדה אש וליחכה מנחתו הלוא אם תטיב ׳ כתרגומו (Z) פירושו: לפתח חטאת רובץ׳ לפתח קברך חטאך שמור: ואליך תשוקתו ׳ של חטאת הוא יצר הרע תמיד שוקק ומתאוה להכשילך: ואתה תמשול בו׳ אם תרצה תתגבר עליו: ויאמר קין ׳ (Aa) נכנס עמו בדברי ריב ומצה להתעולל עליו להרגו ויש בזה מדרשי אגדה אך זה ישובו של מקרא: אי הבל אחיך ׳ להכנס עמו בדברי נחת אולי ישיב ויאמר אני הרגתיו וחטאתי (Bb) לך: לא ידעתי ׳ נעשה כגונב דעת העליונה: השומר אחי׳ לשון תימה הוא וכן כל הא הנקודה בחטף פתח: דמי אחיך ׳ דמו ודם זרעיותיו ׳ דבר אחר שעשה בו פצעים הרבה שלא היה יודע מהיכן נפשו

Paſtor gregis.) Quoniam terra maledi-ƈa fuit, abſtinuit ab ejus cultu. *De fructu terræ.*) i.e. de parvo aut rejectitio. Et myſtica eſt expoſitio, quæ dicit, quod fuerit lini ſemen. וישע) idem eſt יפן. i.e. aſpexit. Et ſic (ſtatim legitur) non שעה ad munus ſuum i.e. nō aſpexit item (Exod. V, 9.) אל ישעו ne attendunto eſt idem ac אל יפנו. item (Job. XIV, 6.) שעה מעליו i.e. reſpice ab eo. *Et reſpexit*) i.e. deſcendit ignis, & conſumpſit ſacrificium ejus. *Nonnè ſi benè feceris.*) ſenſus ejus eſt quem Targum reddidit. (Z) *Ad oſtium peccatum cubans.* Ad oſtium ſepulchri tui peccatum tuum vigilat. *Et ergâ te appetitus illius.*) ſc. peccati, quod eſt concupiſcentia prava, quæ ſemper cupida eſt, & cōcupiſcit ad ſeducendū te. *Sed tu dominaberis illi.*) Si volueris, prævalebis ei. *Et dixit Kain.* (Aa) Congreſſus eſt cū ipſo verbis rixoſis & jurgioſis, ut occaſionem quæreret in eo, ad interficiendum ipſum. Et ſunt ſuper hoc expoſitiones myſticæ; ſed hic eſt verus & ſolidus ſenſus ſcripturæ. *Ubi Abel?*) Ut aggrederetur illum verbis placidis ſi fortè vellet reſipiſci dicens: Ego interfeci ipſum, & peccavi (Bb) tibi. *Neſcio.*) Factus eſt ſicut fur omniſcientiæ divinæ. *Nū Cuſtos ego fratris*). Eſt interrogatio: Sicuti omne He punctatū cū Chateph patach. *Sanguines fratris.*) Sanguis ejus, & Sanguis ſeminis ej9. Alia expoſitio eſt: quod fecerit ipſi vulnera multa, quoniā neſciebat

bat unde anima ejus poſſet egredi. *Maledictus tu de* מן *terrâ.)* i.e. magis quàm maledicta fuerat ipſa anteâ, propter tranſgresſionẽ ſuã, quæ tamẽ jam perrexit peccare. *Dilatavit os, recipere ſanguinem.)* Et ecce ego ipſi magis maledico tecum, ut non pergat dare poteſtatem ſuam. *Vagus.)* Non poteris habitare in uno loco. *Major eſt iniquitas mea.)* Cum admiratione (loquitur) anne tu portans ſuperiora & inferiora, non poſſes etiã meum peccatum (Cc) portare? *Qui interfecerit Kajn.)* Hoc eſt unum ex illis Scripturæ dictis, quæ decurtant verba ſua (ellyptica ſunt) & ſubintelligunt quidem aliquid, ſed non exprimunt. *Omnis interficiens.)* Eſt comminatio. Sic faciet ipſi, talis & talis erit pœna ejus, nec tamen explicavit pœnam ipſius. *Septuplo vindicator.)* Nolo ego ulciſci Cain nunc; ſed in fine ſeptem generationum, ego ultionem ab ipſo Caino ſumam, quando ſurget Lamech ex filiis filiorum ſuorum, & interficiet ipſum. Dum autem finis Scripturæ diciti: *Septuplo vindicator* quæ eſt ultio Habelis de Caino, diſcimꝰ principiũ Scripturæ eſſe comminationẽ ne ſc. creatura ſit nocitura ipſi. Cui ſimile eſt illud (2.Sam.V,6.) & dixerat David: quiſquis percuſſerit Jebuſæũ, & attigerit canales. Ubi etiã nõ expoſuit quid facturꝰ ſit ipſi. Sed ſcriptura hoc vult: quiſquis percuſſerit Je-

נפשו יוצאה : מן האדמה · יותר ממה שנתקללה היא כבר בעונה וגם בזו הוסיפה לחטא : אשר פצתה את פיה · לקחת את דמי אחיך וגו׳ · והנני מוסיף לך קללה אצלך לא תוסיף תת כחה : נע ונד · אין לך רשות לדור במקום אחר · גדול עונו מנשוא · בתמיה אתה טוען עליונים ותחתונים ועוני (Cc) אי אפשר לטעון : לכן כל הורג קין · זה אחד מן המקראות שקצרו דבריהם ורמזו ולא פירשו : לכן כל הורג קין : לשון גערה כזה יעשה לו כך וכך עונש ולא פירש עונשו : שבעתים יוקים · איני רוצה להנחם מקין עכשיו לסוף שבעה דורות אני נוקם נקמתי ממנו שיעמוד למך מבני בניו ויהרגהו וסוף המקרא שאמר שבעתים ויקום והיא נקמת הבל מקין למדנו שתחילת מקרא לשון גערה היא שלא תהא בריה מזיקתו וכיוצא בו ויאמר דוד כל מכה יבוסי ויגע בצינור ולא פירש מה יעשה לו אבל דבר הכתוב ברמז כל מכה יבוסי

יבוסי ויגע בצינור ויקרב אל
השער ויכבשנו ואת העורים
וגו׳ וגם אותם יכה על אשר
אמרו העיר הפסח לא יבא
דוד אל תוך הבית המכה את
אלו אני אעשנו ראש ושר
כאן קצר דבריו ובדברי
הימים פירש יהיה לראש
ולשר : וישם ה׳ לקין אות ·
חקק לו אות משמו במצחו :
ויצא קין · יצא בהכנעה
כגונב דעת העליונה : בארץ
נוד · בארץ שכל הגולים
נדים שם : קדמת עדן · שם
גלה אביו כשגורש מגן עדן
שנ׳ וישכן מקדם לגן עדן
לשמור את שמירת דרך
מבוא הגן שיש ללמוד
שהיה אדם שם ומצינו רוח
מזרחית קולטת בכל מקום
את הרוצחים שנאמר אז
יבדיל משה וגו׳ מזרח שמש
דבר אחר בארץ נוד כל
מקום שהולך היתה הארץ
מזדעזעת תחתיו והבריות
אומרים סורו מעליו זהו
שהרג את אחיו : ויהי · קין
בונה עיר ויקרא שם העיר
לזכר בנו חנוך : ועירד ילד
יש מקום שהוא אומר בזכר
הוליד ויש מקום שהוא אומ׳
ילד

Jebusæum, & attigerit canales, & appropinquabit ad portam, & subjugabit ipsum & cœcos &c. etiam illos percutiat, ideò dicunt: cœcus & claudus non ingredietur ad Davidem in hanc Domum i. e. quicunque istos percusserit, ego ipsum efficiam Principem & Ducem, hic ergo decurtat verba sua. In libris verò Chronicorum explicatio est: sc. *fiet Dux & Princeps.* (1. Paral. XI, 6.) *Et posuit Deus Caino signum).* Incidit ipsi literam ex nomine suo in fronte ipsius. *Et egressus est Cain.*) Egressus est cum pudore, sicut fur omniscientiæ divinæ. *In terrâ Nod)* in terrâ ubi omnes Exules exulant. *Ad orientem Eden.)* Ibi etiam Exul erat Pater ejus, postquàm expulsus erat ex Eden q. d. est, & habitavit in Oriente respectu Eden, ad custodiendam scilic. custodiam viæ introitûs in hortum, ut doceamur, quòd etiam Adamus fuerit ibi. Discimus etiam, quòd Plaga Orientalis recipiat ubique occisores, q. d. est (Devt. IV, 41.) tunc selegit Moses tres civitates ad ortum Solis. Alia expositio: *In terrâ Nod,* i. e. ubique ubi ambulavit, terra sub ipso tremuit, & homines dixerunt, recedite ab ipso, ipse enim occidit fratrem suum. *Et Irad genuit* ילד) Nonnunquam dicitur de masculo הוליד, nonnunquam etiam dicitur ילד

ילד , quoniam generatio duo habet significata, לידת , est mulieris, *gallicè naistre* תולדות est Viri *ingenereur Gallicè*. Nam quando dicitur הוליד in Hiphil , loquitur de partu mulieris. v. g. Mulier N. peperit filium aut filiam. Quando autem dicit ילד (in Kal) loquitur de seminatione viri , & hoc vocatur *Gallicè ingenereur*. *Et assumpsit sibi Lamech.* Hæc omnia nullâ aliâ de causâ voluit exponere (scriptura) quàm ut nos doceret , ex fine hujus materiæ, quod servaverit S. B. suum promissum, dum dixit , septuagies ultio petetur à Caino ; surrexit enim Lamech postquam genuerat filios , & fecerat generationem septimam , & interfecit Cainum. Hoc est , quod dixit : *Virum occcidi mihi in ulcus &c. Duas uxores.*) Hic fuit mos hominum antediluvianorum. Unam habuit ad procreationem sobolis, & alteram (tantùm) ad concubitum. Quæ fuit ad concubitum, bibit poculum sterilitatis , ut fieret sterilis , & pulcra sicut sponsa , & comedit delectabilia ; Socia verò ejus contemptibilis erat ut luxerit sicuti vidua, & hoc est, quod exposuit Hiob (c.XXIV, 21.) consociat sterilem, quæ non parit, & viduæ non benefacit. quemadmodum expositum est in חלק

Ada)

ילד שהלדה משמשת
שתי לשונות לידת האשה
נישטרא בלעז וזריעת
תולדות האיש אינזיניראר
בלעז כשהוא אומר הוליד
בלשון הפעיל מרבר בלידת
האשה פלוני הוליד את
אשתו בן או בת כשהוא
אומר ילד מרבר בזריעת
האיש והוא בלעז אנייריר:
ויקח לו למך· לא היה לו
לפרש כל זה אלא ללמדנו
מסוף הענין שקיים הקבה
הבטחתו שאמר שבעתים
יקם קין עמד למך לאחר
שהוליד בנים ועשה דור
שביעי והרג את קין .זהו
שאמר כי איש הרגתי לפ
לפצעי וגו׳ : שתי נשים
כך היה דרכן של דור
המבול אחת לפריה
ורביה ואחת לתשמיש זו
שהיא לתשמיש משקה
כוס של עקרין כדי שתעקר
ומקושטת ככלה ומאכילה
מעדנים וחברתה נזופת
ואבלה כאלמנה וזהו
שפירש איוב רועה עקרה
לא תלד ואלמנה לא ייטיב
כמו שמפורש באגדת חלק:
ערה

עדה היא של פריה ורביה על שם שמגונה עליו ומוסרה מאצלו עדה תרגום של סורה: צלה היא של תשמיש על שם שיושבת תמיד בצלו דברי אגדה הם בבראשית רבה: (Ee) אבי יושב אהל ומקנה · הוא היה הראשון לרועי בהמות במדברות ויושב אהלים חדש כאן וחדש כאן בשביל מרעה צאנו וכשכלה המרעה במקום זה הולך ותוקע אהלו במקום אחר · ומדר' אגדה בונה בתים לע״א כמו דאת אמר סמל הקנאה המקנא וכן אחיו תופש כנור ועוגב לזמר לע״א: תובל קין תובל אומנותו של קין תובל לשון תבלין תובל והתקין אומנותו של קין לעשו' כלי זיין לרוצחי: לוטש כל חורש נחשת וברזל · מחדד אומנות נחושת וברזל כמו ילטוש עיניו לי · חורש איננו לשון פועל אלא לשון פועל בצרי שהרי נקוד קמץ קטון וטעמו למטה כלו' מחדד ומצחצח כל כלי אומנות נחשת וברזל: (Ff) נעמה היא אשתו של נח בבר: שמען קולי · שהיו נשיו פורשה

Ada) Hæc eſt ad generationem: quia verò ſcelꝰ commiſerat, ſeparavit ſe ab ipſo. עדה enim Chaldaicè eſt receſsio. *Zilla*) Fuit ad concubitum, propterea quia ſemper ſedit ad latus ejus. Hæc eſt expoſitio myſtica in Bereſchis Rabba (Ee) *Pater habitantium in tentoriis.*) Ipſe fuit primus paſcentium jumenta in deſerto, & habitavit in tentoriis menſtruatim hîc illîc propter paſturam ſui gregis; quando enim confecerat paſtum in loco uno perrexit & erexit tentorium ſuum in alio. Et ſenſu myſticô: ædificavit domus ad colendum idola; hoc eſt, Simulacra Zelotypiæ (Ezech. VIII.5.) המקנא. *Et ſic frater ipſius erat fidicen &c.*) alluſione ad canendum in Idololatriâ. *TubalKain*) continuans opificium Caini, תובל enim habet ſignificationem perficiendi & continuandi diſponendi ſcil. opificium Caini faciendo inſtrumenta armaturæ in uſum homicidarum. *Qui erudivit omnem fabrum ærarium & ferrarium.*) acuens (informans) exercens artificia æraria & fabrilia (ferri) q. d. (Job. XVI, 9.) acuit exercuit ferrum ſuum in me. *τὸ* חורש autem non eſt nomen ſed eſt verbum cum Zere. Ecce enim punctatũ eſt cũ Kamez parvo & eſt Milra q. d. expoliens omnia inſtrumenta opificii ærarii & fabrilis (ferri). *Naëma*) fuit uxor Noachi. vide in (Ff) Bereſchis Rabba. *Audite vocem meam.*) Separârunt enim ſeſe mulieres

ſecun-

ſecundum thorum ab ipſo, quoniam interfecerat Cainum, & TubalKain filium ſuum. Erat enim Lamech cœcus & Tubal Cain duxit eum, viditque Cainum, qui videbatur ipſi eſſe beſtia & dixit parenti ſuo: intende arcum tuum. Et ſic occidit ipſum. Poſtquam verò cognoviſſet, eſſe Cain tritavum ſuum, comploſit manus, filiumque ſuum inter ipſas interfecit: quâ de cauſâ mulieres ejus ſeſe ſeparârunt, quas placaturus: audite, inquit, vocem meam, ut obediatis mihi ad concumbendum. Quâ enim ratione ille vir, quem ego occidi, ad vulnus meum occiſus eſſet? anne ego ipſum vulneravi ἐκ προαιρέσεως, ut vulnus meum, & à me tanquam autore denominari poſſit? Et num puer, quē occidi, ad ulcus meum occíſus eſt? q. d. propter ulcus meum? Mírum hoc eſſet. Nonne enim ex errore patravi hoc, & non ex proæreſi? Ergò neq; hic ad vulnus meum, neque iſte ad ulcus meum erit. *Vulnus.*) Vulnus à gladio vel ſagittâ (inflictum) *maſturè* dicitur *Gallicè*. *Cum ſeptuplo ſit vindicandus Cain.*) i.e. Si ipſi qui ex proæreſi interfecit (Abelum) dilatum eſt usq; ad ſeptimam generationem, ego verò ex errore homicidium comiſi, quanto magis mihi id differatur neceſſe eſt, usq; ad plures ſeptenas generationes.

פורשו׳ ממני מתשמיש לפי
שהרג את קין יאת תובלקין
בנו שהיה למך סומא ותובל
קין מושכו וראה את קין
ונדמה לו כחיה ואמר
לאביו למשוך בקשת והרגו
וכיון שידע שהוא קין זקנו
הכה כף אל כף וספק את
בנו ביניהם והרגו. והיו נשיו
פירשות ממנו והוא מפייסן :
שמען קולי׳ להשמע לי ל
לתשמיש וכי איש אשר הר
הרגתי לפצעי הוא נהרג ו
וכי אני פצעתיו מזיד שיהא
הפצע קרוי על שמי ווילר אשר
הרגתי לחבורתי נהרג כלומר
על ידי חבורתי בתמיה והלא
שוגג אני ולא מזיד לא זהו
פצעי ולא זהו חבורתי : פצע׳
מכת חרב ׳או חץ מקאדורה
בלשון לעז : כי שבעתים יקם
קין שהרג מזיד נתלה לו עד
שבעה דורות אני שהרגתי
שוגג לא כל שכן שיתלה לי
שביעיות הרבה : שבעים
ושבעה׳ לשון רבוי שביעיות
אחז לו כך דרש ר׳ תנחומה׳
ומדרש (Gg) בראשית רבה
ולא

Septuaginta & ſeptem.) Significaturus multitudinem ſeptenarios uſurpavit, ut exponit R. Tanchuma. Expoſitio verò in Bereſchis (Gg) Rab-

לא הרג למך כלום ונשיו
פורשות ממנו משקיימו פ
פריה ורביה לפי שנגזרה
גזרה לכלות זרעו. של קין
לאחר שבעה דורות אמרו
(Hh) מה אנו יולדות לבהלה
למחר המבול בא ושוטף את
הכל והוא אומר להן
וכי איש הרגתי לפצעי וכי
אני הרגתי את הבל ש
שהוא איש בקומה ויל̇ד
בשנים שיהא זרעי כלה
באותו עון ומה קין שהרג נת
נתלה לו שבעה דורות אני
שלא הרגתי לא כל שכן
שיתלו לי שביעיות הרבה
וזהו קל וחומר של שטות אם
כן אין הקבה גובה את חובו
ומקיים את דברו : וידע אדם
וגו' בא לו למך אצל אדם
הראשון וקבל על נשיו אמר
להם וכי עליכם לדקדק על
גזירתו של מקום אתם עשו
מצותכם והוא יעשה את שלו
אמרו קשוט עצמך תחלה
והלא פרשת מאשתך זה
מאה ושלשים שנה
משנקנסה המיתה על ידך

מיר

ba eſt, Lamechum nil quicquam interfeciſſe; ſed mulieres ejus ſeſe ab ipſo ſeparâſſe (quoad thorum) voventes ſe non generaturas, ut confirmaretur illud decretum, de abolendo ſemine Caini, poſt ſeptem generationes, dicentes: (Hh) quare nos pareremus cum timore? cras n. diluvium veniet & inundabit omnia. Ipſe autem reſpondit ipſis: Quid? anne ego interfeci virum in vulnus meum? aut puerum in ulcus meum? Virum grandævum, & puerum tenellum, ut ſemen meum delendum ſit propter tale facinus? Et cur ſi Caino, qui interfecit (fratrem) dilata eſt (ultio) ad ſeptem generationes; non potius mihi, qui non homicidium commiſi, differetur usque ad ſeptenas, plures generationes? quæ argumentatio eſt à minori ad majus Scripturæ. Si hoc eſt, S. B. non magni æſtimavit (ſtrictè punivit) debitum ejus (prævaricationem ejus) aut ſtrictè ſervavit verbum ſuum. *Et cognovit Adam)* Acceſſit Lamech ad protoplaſtum & ſuſcepit (ſc. judicium) ſuper mulieres ſuas. Dixit illis (Adam): Quid ad vos attinet perſcrutari decreta Dei? Facite vos præcepta veſtra, & ipſe (Lamech) faciet præceptum ſuum. Reſponderunt ipſæ: congredere tu priùs cum uxore tuâ. Annon tu ipſe te ſeparâſti ab hac tuâ maritâ 130. annos, ex quo ingreſſa eſt mors

per

perte? Et statim *cognovit Adam Evam &c.)* Sed quid vox עיד notat? quod scilicet ipsi fuerit adhuc dum concupiscentia superaddita super priorem concupiscentiam, in (Ii) Bereschis Rabba. *Tunc cœperunt nominari.)* Nomina scilicet hominum, & nomina herbarum nomine S. B. ut fierent ex ipsis idola & vocarentur Dii. *Hic Liber generationum Adami)* id est, hæc est recensio generationis hominis (genealogia) & sunt multæ expositiones mysticæ. *Quo die creavit.)* innuitur eo die, quo creatus est, genuisse. CXXX *annos.)* huc usque separabatur â muliere. *Et ambulavit Henoch.)* Justus erat & facilis, seduci ad peccandum: propterea festinavit Deus, subduxit illum, & exanimavit illum ante tempus suum, & hoc est, quod Scriptura variat in morte ejus dum scribit ואיננו & non amplius erat (videbatur *in Mundo,* quâ voce supplenda est hæc variatio. *Quia assumpserat eum.)* Antè tempus suum, q.d. (Zach. XXIV 10) Ecce ego aufero abs de desiderium oculorum tuorum. *Et genuit filium.)* Quoniam ex eo ædificatus est mundus. זה ינחמנו) solabitur (vel facilitabit) illum dolorem manuum nostrarum. Antequam enim veniret Noach, nondum ha-

מיד וירע אדם וגו'· ומהו
עיד ללמד שנתוספה לו ת
תאות על תאותו (Ii) בר
בראשית רבה: אז הוחל
לקרא· את שמות האדם
ואת שמות העצבים
בשמו של הקבה לעשיתן
אלילים ולקרותן אלהות:
זה ספר תולדות אדם·
זו היא ספירת תולדות
אדם ומדרשי אגדה יש
רבים: ביום ברוא וגו'
מגיד שביום שנברא ה
הוליד: שלשים ומאת ש
שנה· עד כאן פירש מן ה
האשה: ויתהלך חנוך· צד
צדיק היה וקל בדעתו ל
לשוב להרשיע לפיכך מיהר
הקבה וסילקו והמיתו קודם
זמנו וזהו ששנה הכתוב
במיתתו לכתוב ואיננו בע
בעולם למלאות שנותיו·
כי לקח אותו· לפני זמנו כמו
הנני לוקח ממך את מחמד
עיניך: ויולד בן שממנו נב
נבנה העולם: זה ינ
ינחמנו· ינחמנו את עצבון
ידינו עד שלא בא נח
לא

לא היה להם כלי מחרישה
והוא הכין להם והיתה
הארץ מוציאה קוצים
ודררים כשזורעים חטים
מקללתו של אדם הראשון
ובימי נוח נחה וזהו ינחמנו
ואם לא תפרשהו כך אין
טעם הלשון נופל על השם
ואתה צריך לקרות שמו
מנחם: בן חמש מאה שנה׃
אר יודן מה טעם כל הדורות
הולידו לק׳ שנה וזה לחמש
מאות׃ אמר הקב״ה אם
רשעים הם יאבדו במים ורע
לצדיק זה ואם צדקים הם
אטריח עליו לעשות תיבות
הרבה כבש את מעיינו ולא
הוליד עד חמש מאות שנה
כדי שלא יהא יפת הגדול
שבבניו ראוי לעונשין לפני
המבול דכתיב כי הנער בן
מאה שנה ימות ראוי לעונש
לעדית וכן לפני מתן תורה:
את שם את חם ואת יפת
והלא (Kk) יפת הגדול הוא
אלא בתחלה אתה דורש
את שהוא צדיק ונולד (Ll)
כשהוא מהול ושאברהם
יצא ממנו וכו׳ (Mm) בב
בבראשית רבה: בני
האלוהים: בני השרים
והשופטים דבר אחר בני
האלוהים

habebant instrumenta agriculturæ: ipse enim adinvenit hæc ipsis. Item, terra producebat spinas & tribulos quando seminabatur triticum, propter maledictionem protoplasti: at tempore Noachi requievit (ab his), & hoc vult istud ינחמנו i. e. quietabit. Quod nisi ita exposueris, nullus erit sensus. Significatum enim (omen) convenit cum nomine. Unde necesse jam habes vocare nomẽ ejus מנחם. *Filius D. annorum*) Dixit R. Joden, qui sensus est? Omnes illæ generationes genuerunt in centesimo anno, & hic in quingentesimô. Dixit S. B. Si impii fuerint ipsi; ecce peribunt in aquis, quod malum esset huic justo. Sin autem fuerint justi; laborandum mihi erit propter illos ad faciendum multas arcas. Ideò destitit ab incepto suo, & non genuit usque ad quingentesimum annum, ne Japhet major natu inter filios ejus, dignus fieret pœnâ antè diluvium, ut scriptum est (Es. LXV, 21) puer 100 annorum morietur, dignus pœnâ futurâ, & sic ante traditionem legis. *Semum & Chamum.*) Nonne (Kk) Japhet est natu major? Cur ergò Sem primo ponitur loco?) R. supra invenies, quòd (Sem) fuerit justus, & natus circumcisus, accedit: *Abraham* ex ipso ortum esse. Sic est in (Mm) Bereschis Rabba. *Filii Dei.*) Filios magnatum & principum. Alia expositio, Filii Dei

Dei sunt principes qui iverunt in legationibus Dei, & cum his comiscuerunt se illi. Omne *Elohim* in scriptura habet significationem Dominii, quod evincitur ex eo (Ex. IV, 16.) tu eris ipsi loco Dei. it. Ex. VII, 1.) posui te Deum. *Quod bona essent.*) Dixit R. Joden טבת scriptum est (sc. defectivè sine Vav) quoniam benefaciebant ipsis, & amabant, ut irent ad thalamum (ad Chupam.) ubi primarius ingressus est & concubuit primùm. *A quibusvis, quas elegerunt.*) Sive fuerit maritata, sive masculus, sive etiam bestia. *Non judicabit Spiritus meus.*) non intonabit aut litigabit mecum Spiritus meus propter hominem. *In Seculum.*) i e. ad multitudinem dierum. Ecce enim Spiritus meus judicatus est in corde meo, sive perdā sive miserear, non judicabit de hoc Spirit9 meus Leolam i.e. multos dies. *Eo quod etiā* (ac si esset בְּשַׁגַּם cum sægol, quasi dicat בִּשְׁבִיל שַׁגַּם propterea quoniam ita est comparatum cum eo, ut sit caro. Licet verò caro sit; tamen non humiliat se coram me, quid fieret si esset ignis aut alia res durabilis? Eò modô dicitur (Jud. V. 7.) עד שקמתי דבורה pro שקמתי Itē (c. VI 17) שאתה מדבר עמי pro שאתה אף &c. בשגם (cum Zeri) pro בשגם (per Sægol, ut dictum) *Et erunt dies ejus* adhuc CXX. annos prolongabo ipsis iram meam, & si non reversi fuerint adducam super ipsos diluvium.

האלהים הם השרים וההולכים בשליחותו של מקום אף הם היו מתערבים בהם כל אלהים שבמקרא לשון מרות וזה יוכיח אתה תהיה לו לאלוהים ראה נתתיך אלוהים: כי טובות הנה: אמר רבי יודן טבת כתיב כשהיו מטיבין אותם מקושטת ליכנס לחופה היה גדול נכנס ובועלה תחלה: מכל אשר בחרו אף בעולת בעל אף הזכר והבהמה: לא ידון רוחי באדם לא יתרעם ויריב רוחי עלי בשביל האדם: לעולם לאורך ימים הנה רוחי נדון בקרבי אם לה להשחית ואם לרחם לא יהיה מדון זה ברוחי לעולם כלומר לאורך ימים: בשגם הוא בשר כמו בשגם בסגול כלומר בשביל שגם זאת בו שהוא בשר ואעפ כן אינו נכנע לפני ומה אם יהיה אש או דבר קשה כיוצא בו עד שקמתי דבורה כמו שקמתי וכן שאתה מדבר עמי כמו שאתה אף בשגם כמו ב בשגם: והיו ימיו עד קכ שנה אאריך להם אפי ואם לא ישובו אביא עליה מבול ואת׳

ואת׳ משנולד יפת עד ה׳ המבול אינו אלא ק׳ שנים אין מוקדם ומאוחר בתורה כבר היתה הגזירה גזורה כ׳ שנה קודם שהוליד נח תולדות וכן מצינו בסדר עולם יש מדרשי אגדה רבים בלא ירון אבל זה הוא צחצוח פשוטו: הנפלים: על שם שנפלו והפילו את העולם ובלשון עברית לשון (Nn) ענקים הוא: בימים ההם בימי דור אניש ובני קין: וגם אחרי כן׳ אף על פי שראו באבדן של דור אנוש שעלה אוקינוס והציף שליש העולם לא נכנע דור המבול ללמוד מהם: אשר יביאו היו יולדות ענקים כמותם: הגבורים׳ למרוד במקום: אנשי השם אותם שנקבו כשמות עירד מחויאל מתושאל שנקבו על שם אבדן שנמוחו והותשו׳ דבר אחר אנשי שממון ששממו את העולם: וינחם ה׳ כיעשה. נחמה היתה לפניו שבראו בתחתונים שאלו היה מן העליונים היה ממרידן ב בבראשית

Inquis: ex quo natus eſt Japhet, usque ad diluvium eſſe ſaltim centum annos & non eſſe ὕςερον πρώτερον h. l. in ſcripturâ. Reſpondeo decretum hoc fuiſſe XX annis antequam Noach genuerit generationes ſuas, & ſic reperimus in Seder Olam. Sunt etiam expoſitiones myſticæ multæ de verbo לא ירון ſed hoc quod dixi apprimè convenit cum literâ. *Gigantes.*) Propterea (ſc. ita vocantur) quia ceciderunt (non ſolùm ipſi, ſed) & cadere fecerunt mundum. Ebraicè eſt (Nn) ענקים. *Diebus illis;* tempore generationis Enoſch & Kain. *Et etiam poſteà*) quamvis viderunt in perditione generationis Enoſchi, quòd effluxerit Oceanus, & inundaverit tertiam partem mundi, non tamen humiliârunt ſe homines diluviani ut diſcerent ab ipſis. *Quibus congrediebantur*) genuerunt Ænackim ſimiles ſibi. *Fortes.*) ad rebellandum Deo. *Viros Nominis*) Pares qui maledicti erant, juxta nomina Irad, Mechujael, Methuſael, quæ deſcendunt, â perditione, (v.g. *Mathuſael ſignificat: mortẽ poſtulãs vel Mors ſua infernꝰ. Mechujael eſt, delens Deum, &c.*) & deleti ſunt. Alia expoſitio. Viri deſolationis, quoniam deſolati ſunt mundum. *Et pœnituit &c.*) pœnitudo erat coram ipſo, quòd creârit ipſum (hominem) ex inferioribus. Nam ſi fuiſſet (*creatus, dicebat Deꝰ*) ex ſuperioribus, ad rebellionem provocâſſet (*contra me*) illa (*ſuperiora: ſicuti, quia creatus eſt ex inferioribus, ad rebelliõẽ cõtra me provocavit inferiora ſicut eſt*) in BreſchisRabba (*Sect. XXVII*

in

in fin. fol. 30. col. 3.) *Et doluit.*) Homo. In corde Dei ascendit cogitatio ipſum dolore afficere, hoc habet Targum Onkelos. Alia expoſitio vocis וינחם mutata eſt cogitatio S. B. ex attributo miſericordiæ in attributum judicii. Conſultavit Deus, quid faciendum eſſet cum homine, quem fecerat ſuper terram, & hic eſt ſenſus omnis vocis נחם in ſcriptura, ſc. ſignificat idem ac deliberare quid faciendum ſit (v.g. *Num. XXIII. 19*) & filius hominis ut mutetur (it. Pſ. 135, 14.) ועל עבריו יתנחם (*Exod. XXXII.* 14. 2. Sam. XXIV. 16 1. Paral XXI. 15. Jon. III 10. Jer. XXVI. 19) וינחם ה׳ על הרעה· (1. Sam. XV. 11.) נחמתי כי המלכתי· Omnia ſignificant cogitationem poſteriorem ויתעצב) Moeſtus factus eſt propter perditionem operis manuum ſuarum, quemadmodum mœſtus redditur Rex ob filium ſuum. Hoc autem ſcripſi ad reſpondendum (*Epicuræus*) Epicuræus quidam quæſivit ex R. Jehoſchua Filio Korchæ, dicendo: Nonnè vos confitemini, S. B. ſcire futura? reſpondit ipſi, utique. Dixit ipſi (Epicuræus) ſcriptum autem eſt, *& pœnituit in corde ſuo.* Regeſſit ipſi (R.) anne tibi natus eſt filius maſculus in diebus tuis? Reſpôdit ipſi: eſt. Dixit: quid ergo feciſti? Reſpondit ipſi. Lætatus ſum & lætificavi omnes. Regeſſit: nonnè ſciviſti quòd tandem ſit moriturus? Reſpondit ipſi (Epicur.) horâ gaudii gaudium & horâ luctus, luctus. Dixit ipſi (R.)

Sic

בבראשית רבה: ויתעצב·
הארם אל לבו של מקום עלה
במח שבתו של מקום
להעציבו זהו תרגום אנקלוס.
דבר אחר וינחם נהפכה
מחשבתו של מקום ממרת
רחמים למרת הרין עלה
במחשבה לפניו מהו לעשות
בארם שעשה בארץ וכן כל
לשון נחום שבמקרא לשון
נמלך מה לעשות ובן ארם
ויתנחם ועל שעבריו יתנחם
וינחם ה׳ על הרעה· נחמתי
כי המלכתי כלם לשון מ
מחשבה אחרת הם: ויתעצב
אל לבו· נתאבל על אברן
מעשה ידיו כמו נעצב המלך
על בנו: וזו כתבתי להשובת
איפיקורים אחר שאל את
רבי יהושע בן קרחה אל אין
אתם מורים שהבה רואה את
הנולר אמר לו הן ואמר לו
והא כתיב ויתעצב אל לבו
אמר לו נולר לך בן זכר מ
מימיך אמר לו הן אמר לו ו
ומה עשית אמר לו שמחתי
ושמחתי את הכל אמר
לו ולא היית יורע שסופו
למות אמר לו בשעת חרותא
חרותא בשעת אבלא אבלא
אמר לו כך מעשה הקבה

אף

אף על פי שגלוי לפניו שס
שסופן לחטא ולאבדן לא
נמנע מלבראן בשביל הצ
הצריקי' העתידים לעמוד
מהם: ויאמר ה' אמחו את
האדם· הוא עפר ואביא עליו
מים ואמחה אותו לכך נאמר
לשון מחוי: מאדם ועד ב
בהמה אף הם השחיתו
דרכם· דבר אחר הכל נברא
בשביל אדם וכיון שהוא
כלה מה צורך באלו: כי
נחמתי כי עשיתם· חשבתי
מה לעשות על אשר
עשיתים:

חסלת בראשית:

Sic etiam fecit Deus, quamvis enim ipsi cognitisſimum fuerit, quòd tandem (homines) ſint peccaturi, & perituri, non tamen abſtinuit à creatione ipſorum propter juſtos, qui erant ex iſtis orituri. (*Hæc habentur in Breſch. Rabba Sect. XXVII. fin.*) *Et dixit Deus, delebo hominem*) Ipſe eſt pulvis, ideò adducam ſuper ipſum aquam, & delebo ipſum, unde adhibetur verbum delendi. *Ab homine ad beſtiam*) etiam ipſa (animalia bruta) corruperant viam ſuam. Alia expoſitio. Omnia creata ſunt propter hominem. Quòd ſi autem ipſe perit, quid opus eſt illis? *Quia pœnituit me, quod fecerim ipſos*) deliberavi quid faciendum eſſet illis, quos creavi.

Explicit Breſchis.

SPECIMEN ORDINARIÆ GLOSSÆ,

Scripta Rabbinorum utiliter legendi,
Inſtitutum ad
Primum Membrum Commentarii Rabbi Salomonis: ex quo (quia videri poterat inutile) tantò æquiùs de reliquis (ſi modò eruditus Commentator contingat) Lector benignus judicare poterit: non omnia eſſe nugas & quisquilias, quæ, Rabbinorum nomine, coram imperitis circumferuntur.

Dixit R. Jizchak: non fuerat neceſſe (aliunde) incipere Legem, quàm (inde à verbis Exod. XII, 2.) החודש הזה לכם ראש i. e. Menſis hic vobis principium eſto Menſium &c.

Quo-

Qvoniam hoc præceptum primum eſt (omnium) qvæ præcepta ſunt in eâ (Lege) Iſraëli. Qvæ igitur (qværet aliqvis) cauſa eſt incipere â בראשית? (Reſpondendum eſt) propterea: potentiam operum ſuorum annunciavit (DEUS) Populo ſuo, dando ipſis hæreditatem Gentium, (Pſ. CXI. 6.) ut, qvando dicturi ſunt populi ad Iſraëlē: Prædones vos, (eſtis) qvia ſubegiſtis Provincias Septē Populorum; ipſi reſpondeant eis: (Gentibus.) Univerſa Terra eſt Sancti Benedicti. Ipſe creavit eam & dat ei, qvi rectus eſt in oculis ejus. Pro lubitu ſuo dedit eam his, & pro lubitu ſuo (iterum) eripuit illis, deditq; (tandem) nobis.

ANNOTATIONES AD HANC PERIODUM.

CUr Rabbi Salomoh Jarchi Commentarium ſuum inceperit ab hoc ſubtili diſcurſu, (אגדה) diſputant ejus Interpretes, &, juxtâ Defek Tof ad h. l. עליה ירדו חכמים למלחמה כל אחר עוקרו הרים וטוחנין זה בזה לתרץ כיונת של רשי, ſuper eo deſcenderunt Sapientes in bellum (elegantisſima Phraſis, qvâ diſſenſum notant Ebræi & controverſias inter Eruditos.) qvorum unusqvisqve transfert montes (עוקר הרים eſt deſcriptio Viri eruditi. Sicuti Filius Aſſæi, qvi omnibus qvæſtionibus ſe ſatisfacturum jactabat, vocabatur. Vide Eruvin fol. XXIX. col. 1. Idem de Rabba dicitur Berach. fol. LXIV. 1. & Horajos in fin. vide Buxt Præf. in Biblioth. Rabbin. & Clariſſ. Hotting. Hiſtor. Sacr. N. T. p. 132. Apoſtolus itâ locutus 1. Cor. XIII. 2. ὄρη μεθιςάνειν.) & permoluerunt unum cum altero (itidem Phraſis de ſubtilibus, & laborioſis, juxtâ tritum ex Talmude in Gittin: טוחן הרבה ומוציא קימעא molit multum & educit parùm.) ut explicarent, qvænam eſſet intentio Raſchi. Dubium ipſorum hoc eſt: Qvia Moſes volebat ſcribere Legem, Lex verò tantùm continet præcepta: Primum autem Præceptorum eſt l. c. Exod. XII. 2. ergò videtur: qvòd ſuperfluum ſit, incipere a Creatione. Qvæ ſententia eorum non tantùm patet ex R. Salom. ſed & ex Defek Tof in h. l. qvi prætereâ hoc ſimili rem declarat: מי שירצת לחבר ספר מחכמת התכונה אין לו לכלול באיתו ספר חכמת התשבורת אעפ שיוע גב איתה חכמה׳

חכמה: qvi vult componere librum de ſcientiâ Aſtronomicâ, non abſolvit in eodem libro Scientiam Arithmeticam, qvamvis etiam calleat eandem.

Unde applicat, ſi Moſi propoſitum fuit ſcribere Legem cur abſolverit opera Creationis? Deinde argumentum qværit in vocabulo תורה: ר״ל להורות לנו הדרך אשר נלכה בה qvòd ſc. dicatur â monſtrando, qvæ monſtrare nobis debeat viam in qvâ ambulemus, qvid ergò (qvod dubium ejus) ad hoc Creatio? Eodem modo R. Bezaleelides in h.l. שם תורה אינו נופל אלא על מצות התורה׳ שהרי לשון תורה: היא לשון הוראה להורות לנו המעשה אשר נעשה׳ ולפיכך דויקא תורת משה נקרא (נקראת (leg. תורה׳ מפני שבה כתובים (stud. lic. Rabb.) המצות וכן פי׳ הרדק שלשון היא לשון הוראה׳ אכ אין לכתוב בה רק המצות: Nomen Legis non qvadrat niſi ad Præcepta Legis. Ecce enim Vox תורה eſt ſignificationis הוראה, monſtrando ſc. nobis opera, qvæ faciamus. Et propterea præcisè (formaliter) Lex Moſis dicitur תורה, qvia ſcripta ſunt in illâ Præcepta. Qvomodo etiam exponit R. D. Kimchi, qvòd תורה deſcendat â monſtrando. [Cabbaliſtæ Gematricè ex voce בתורה in Lege, uumerum præceptorum DCXIII. qvæ iterum in CCCLXV, negativa, juxtâ numerum dierum anni Solaris, & CCXLIIX affirmativa juxtâ numerum, ſi ipſis credendum, membrorum humani corporis diſpeſcunt, eliciunt, tantundem enim illa vox notat.] Qvod cum itâ ſit videtur præter præcepta nil eſſe in Lege proponendum. Reſpondet autem Defek Tof (1) היה לו למרעה לחבר ספר בפני עצמו כמו שעש׳ מספר איוב שגם משה רבינו חיברו qvòd Moſes voluerit ſcribere librum hunc ſeorſim, ſicuti fecerit cum libro Hiob, qvem etiam ille compoſuerit. (De Jobi Libro hoc Judæi tenēt. Præf. Gall. Les Juifs auſſi tiennent. Moyſe pour autheur de ceſte Hiſtoire. Antiqvi ajunt apud Menaſſ' B. Iſr. p. 124. de R. Mort. משה כתב ספרו ופרשת בלעם ואיוב Moſes ſcripſit Librum ſuum, Paraſcham de Bileamo, & Jobum. R Iſaac Abarbin. Præf. in Jerem. p. XCVI. col. 4. poſt. med לא מרעה שכתבו איוב בספר נמצאו

במצא׳ בו כי אם יט קרי וכתיב In Libro Jobi, qvem ſcripſit Moſes Doctor noſter, ſuper quo pax, non reperiuntur plura quàm XIX. Keri & Cetif: Vide Juchaſin fol. IX. & Cod. Báſa Baſra ap. Gur Arieh in h. l. Raſchi. Quòd autem addit: ואלו היה נכתב בתורה ספר איוב היה אסור לקרות באותה ספר תורה בציבור Si fuiſſet Scriptus in Lege Liber Jobi, fuiſſet prohibitum legere in iſto Libro Legis in Eccleſiâ; ipſius conjectura eſt ſine fundamento.) De cætero, qvòd Jizchak Præceptum illud Ex. XII, 2. vocat primum omnium, id cum limitatione accipiunt Interpretes, excludentes ſcilicet & ſeptem Præcepta Noachi, & qvæ Patribus ſunt facta, (qvalia fuerunt Circumciſio, & juxtâ ipſos Nervus Gen. XXXII. ult. Putant enim etiam Comeſtionem nervi contractionis præcepto divino interdictam) & quæ Moſi tradita. Itâ enim Defek Tof. מה רנקט ר׳ יצחק החדש הזה לכם שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל ר״ל שנצטוו מפי משה שהוא כתב את התורה׳ ולמשה לא נצטווה מצוה קודם מחודש אי נמי מאחר הגיד ה הנשה ומילה׳ ג״כ נאמרו למשה בסיני כדאמרינן במסכת חולין אם כן החודש הזה לכם נחשבת מוקדם מאחר׳ שנחזרו גיד הנשה ומילה למשה אחר מצות החודש : i.e. Cur objicit (ſic puto reddendum verbum נקט, licet hæc ſignificatio in Lexico non occurrat.) R. Iſaac verba: (Exod. XII, 2.) Hic menſis vobis &c. qvaſi hoc præceptum primum (omnium) fuerit, qvæ præcepta ſunt in eâ? (Lege) Reſp. intelligit per os Moſis qvi ſcripſit Legem. Moſi autem ante præceptum MENSIS (PRIMI) nullum præceptum eſt. Vel etiam (ſubintelligit) poſt (præceptum) de Nervo contractionis (Gen. XXXII. 32.) & Circumciſione, qvæ tamen etiam præcepta ſunt Moſi in Sinai, ſicuti dicunt in Tractatu Cholin. Quod ſi itâ eſt, Præceptum MENSIS (primi) reputatur per ὕϛερον πρότερον, qvia nimirum Nervus contractionis & Circumciſio repetita fuerint Moſi poſt præceptum MENSIS. De hoc: an præceptum Menſis ſit primum, plura habet R. Elieſer Aſchkenaſi Maaſe Breſch. pag. 1. col. 1. 2 dicens: ושהרר אליה מזרחי בפירושו על רש״י ז״ל טען על ענין מילה וגיד הנשה

הנשה שהם כתובים קודם החדש הזה לכם׳
ולפי התרתו ספק זה נראה היות כוונתו לומר
שיכתוב מילה וגיד הנשה אחר החדש הזה לכם׳
i.e·quòd R.Elias orientalis in comment. ſuper Raſchi argumentetur ex Circumciſione & nervo Contractionis, qvod ipſa ſcripta ſint antè primum Menſem (Ex. XII, 2.)ſed addit(R.Elieſer)ex ſolutione dubii hujus apparet, ipſius intentionem fuiſſe dicere,'qvòd,Circumciſio & Nervus Contractionis ſcripta ſint poſt Menſem primum. Si ſc. hoc argumentum ejus quid concludere oportet Præceptum Menſis primi omnium in universâ Lege fuerit primum.Et rejicit hanc ſententiam prorſus in ſeqventibus idem R.Elieſer Germanus l.c. dicens: ולא ידעתי היאך יתחיל מהחודש הזה׳ ויאמר מצות קרבן פסח שכל עורל לא יאכל בו׳ ועדיין לא נאמרה מצות מילה,ſed neſcio qvomodo incipere poterit â præcepto Menſis primi,& dicere tamen præceptum Sacrificii, Paſchæ, qvod nulli incircumciſo liceat de eo comedere & ſit tamen nondum mentio facta præcepti deCircumciſione. Et ſubjicit,qvòd ille שלא יסביל לב המשכיל non geret cor intelligens, qui dixerit hanc intentionem fuiſſe R. Jizchak. Hæc de ratione ipſorum primâ. Qvod verò Raſchi poſtmodum ex R.Iſacao ait: id factum eſſe,quòd Moſes inceperit â Creatione,ut Gentibus poſſit demonſtrari cur Iſraëlitæ bono titulo poſſideant alienas Provincias, id etiam alii Ebræorum docent,nominatim R Bezaleelides, qvem videas, alii. Sed nec hoc placet R. Elieſeri Germano, qvi dicit: זאת באמת יפלא מאד שהשלם הזה יאמר שבל הספורים שבאו בתורה מבראשית עד החדש הזה אינם צריכים רק להשיב לאומות העולם בהיות שם כמה פינות תוריות מלבד מעשה בראשי׳ צריכות מאד עם הודעת העונש הכולל שנית׳ לדור המבול׳ לסבת כחירות הרעה וכן לדור הפלגה׳ ועם הודעת המחצב הקדו׳ אשר ממנו חוצבבו שהוא אברהם ראש המאמינים׳ והנסיונות כולם שנתנסה׳ וענין העקידה׳ ומראה בין הבתרים׳ וכל הבטחות שהובטחו האבות לנתינת הארץ לזרעם

לזרעם והברכות שברכם׳ ואופן ירידתם למצרי׳
והתש״ע מכות שהביא הקב״ה על המצריים
שקצתם היו הוראה על היכולת וקצתם על
ההשגחה כמו שנ׳ והפלה יי׳ בין מקנה וגו׳ כי כלם
נכתבו קודם שנא׳ החדש הזה לכם׳ והזה כל
אלו שהם עקרים המחזיקים האמונה׳ אין יתכן
שיאמר השלם הזה שענין תשובת ישראל לאומות
העולם תהיה שקולה כנגד כל אלו :

i.e. Hoc profectò mirabile est valdè, qvòd Excellens ille Vir dixerit: omnia, quæ recensentur in Lege â Breschis usq; ad Præceptum Primi Mensis, non esse necessaria, nisi ad respondendum Gentibus. Cùm ibidem (â Breschis usque ad Primum Mensem) contineantur multa fundamenta Religionis tantùm in Operibus Creationis necessaria valdè, si scias v g. delictum comprehendi hominum antediluvianorum cujus causa (scil. fuit electio mali (sc. ipsorum liberum arbitrium, non DEus) & eorum qui Turrim Babel ædificare volebant. Etsi scias lapidicinam sanctam, ex qvâ nos excisi sumus, qvi est Abraham Caput Credentium (NB. eodem modo Apostolus ipsum Patrem Credentium appellat Rom. IV.) & omnes tentationes, qvibus tentatus est, negotium item Ligationis (Isaaci.) visionem inter membra dissecta atqve omnes fiducias, qvibus sperâruntPatres largitionem Terræ semini eorum, & benedictiones, quibus benedixit ipsis, modum descensionis ipsorum ex Ægypto, IX. plagas quas adduxit S. ille Benedictus super Ægyptios, quæ partim demonstrabantDivinam potentiam, partim v. providentiam: sicuti scriptum est (Ex. IX, 4.) & separabit Dominus inter gregem Israëlitarum &c. qvæ tamen omnia scripta sunt prius quàm dictum erat: Hic Mensis erit primus. Et ecce, cùm hæc omnia sint fundamenta confirmantia fidem, qvomodo (qvæso) conveniet, ut dicat Excellens ille (Vir R. Jizchak) qvòd Responsio Israëlitarum Gentibus (sc. cur possideant Terras ipsorum) æstimanda sit sicut omnia illa? (fundamenta fidei)

Et sicuti hæc argumenta ipsi ad refellendam opinionem contrrariam poterant sufficere; itâ adhuc magis confirmat suam sententiam egregio dilemmate, quod subjicio: ערך יפלא על מאמר
השלם הזה שלא ימלט אם שאומות העולם
יקבלו

יקבלו עדות התורה שאמרה בראשית ברא׳ או שלא יקבלו זה ואם יקבלו זה כבר כעשרת הדברות נאמר כי ששת ימים עשה יי את השמים ואת הארץ׳ ואם לא יקבלו זה גם הבראשית לא יקבלו i. e. Porrò valdemirabile eſt dictum illius Excellentis, qvi non poterit defendi(ימלט eripietur;i.e.defēdetur.)ſive Gentes recipiant teſtimoniū Legis dicentis :In Principio creavit Deus ; ſive non recipiant, hoc. Nā ſi recipiant jā antè in decē illis præceptis (quæ ſcil. antè latam Legem nota erant)dictum eſt, qvôd ſex Diebus fecerit Deus Cœlum & Terrā. Si verò non recipiant hoc, etiam Breſchis non recepturæ ſunt.

Qvoniam igitur ratio necesſitatis incipiendi Creatione Mundi etiam â Rabbinis omnibus non ponatur in hæreditate Terræ Gentilium, ſunt, qvi confugiunt ad aliud argumentum , nempe חידוש העולם, Novitas Mundi, qvia ſcil. aliàs crederent Gentiles æternitatem Mundi. Sic enim apud R. Bezaleel idem : אם לא כתב זה בתורה היה עולה על הדעת׳ שהעולם קדמון ולא ברא הקבה כל העולם יש מאין : i.e. Si [de Creatione) non ſcripſiſſet in Lege, potuiſſet(quis) opinari , Mundum eſſe æternum, & non creâſſe S. illum Benedictum Uniuerſitatem orbis , tanquam ens ex nihilo.

Ramban apud R. Schem Tof. in Gen. fol. III col. 2. צורך גדול היה להתחיל התורה בבראשית ברא שהוא שורש האמונה׳ שכל מי שאין מאמין בזה וחושב שהעולם קדמון כופר בעקר Neceſſarium valdè fuit incipere Legem â Breſchis (Creatione) quia hæc eſt Radix Fidei, nam qui non credit hoc, ſed putat , Mundum eſſe æternum (addit Gur Arieh , ex Ramban : כמו שהאמין אריסטו ſicut credidit Ariſtoteles.) abnegat fundamentum. Eadem habet R. Moſ. Gerund. princip. Commentarior. Vide R. Lipm. Nizzach. Num. 1. p. 8. Quæ de Ariſtotelis ſententiâ dicunt, nolo jam diſputare. Ipſum potiùs ſtatuiſſe mundum ingenitum, quàm æternum eſſe, facilè ex ipſius doctrinâ demonſtratu eſt. Hoc tamen ſufficiat annotâſſe, R. Lipmannum Ariſtotelem excuſare, non quòd itâ, ex horum ſententiâ, ſtatuerit ; ſed qvod ſcire ex naturâ non potuerit , ut ex his verbis liquet Num. 2 p. 2. in fin. וגם כבר פי שבררו מתוך תורתינו הקדושה ועל זה אין להאשי׳ את ארסטוטלס כי לא ידע

ידע' ממנו i.e. Etiam anteâ expoſui, quòd hoc clareat (nempe de Creatione)ex Lege noſtrâ Sanctâ, & propterea id non (adducitur) ad culpandum Ariſtotelem, qvia, non didicit ex nobis.q.d.ex naturâ illum hoc ſcire non potuiſſe. Sed *hanc Controverſiam jam non tractamus.*

Ut in hoc argumento plurimi conveniunt; itâ diſcrepant: qvidnam prius inferat illa Novitas Mundi. Sunt enim qvi putant, Novitatem illam eſſe medium terminum ſignorum & miraculorum, quæ pasſim in Lege memorantur. Ut ſcilicet deinde Legi credamus propter miracula. Ergò juxtâ ipſos (1.) Novitas Mundi probat veritatem prodigiorum & miraculorum. Sic juxta R. Joſ Alb. part. 1. Fundam. c.XII. ידיעת החדוש והרחקת הקדמות הוא יסוד אמונת נסי התורה: Doctrina novitatis Mundi, & negatio æternitatis [ejus] eſt fundamentum fidei miraculorum Legis. Sic alii apud R. Schem Tof. p. 3. in Leg. col. 1. לזה התחילה במעשי בראשית לפי שאמונת פנת החדוש היא יסוד לנסים ולנפלאות שהם עמודי התורה' i.e. ideò incipit Lex ab operibus Creationis, quia Articulus fidei de Novitate (Mundi) eſt fundamentum Miraculorum & Mirabilium, quæ & ipſæ (deinde) ſunt Columnæ Legis. Idem ſentit R. Nachman cujus verba itâ refert Gur Arieh: שאם לא כתב זה בתורה היה עולה על הרע' שהעולם קדמון ולא ברא הקבה כלל העולם יש מאין' ומי שיאמ' העולם קדמון כמו שיאמין אריסטו' כל הנסים שהם בשנוי העולם שבאו בתורה הם נמנעים' ואין לו תורה כלל' ובחידוש העולם יש מאין כל הנסים הם אפשרים' שהרי גם הבריאה ברא הקבה הכל יש מאין ולמה לא נאמין בחדוש ובריאת הנסים כלם: i.e. Si non ſcriptum eſſet hoc (de Creatione) in Lege, potuiſſet qvis opinari Mundum eſſe æternum, & DEum non creâſſe Univerſum vel Mundum ex nihilo. Qvi autem credit æternitatem Mundi, ſicuti credidit Ariſtoteles, omnia miracula, quæ fiunt cum alteratione Mundi & recenſentur in Lege, unâ cum univerſâ Lege neget oportet: Sed qui credit novitatem Mundi ex nihilo illi etiam miracula ut posſibilia admittuntur. Nam ſi credit DEum creâſſe Univerſum Mundum ex nihilo quomodo non credet etiam omnium miraculorum novitatem & Creationem? Sed rectè

hanc

hanc ſententiam impugnat Gur Arieh in Gen *12*.fol.*2*.col.1.fin. שאין בריאת העולם ראיה על הנסים שחידש הקב״ה אדרבא הניסים שחידש הקב״ה הם ראיה על בריאת העולם i.e.Creatio Mundi non eſt probatio Miraculorum,qvòd illa effecerit DEus; ſed vicè verſâ potiùs Miracula quæ DEus produxit, ſunt probatio Novitatis Mundi Addit autem elegantem rationē cur Miracula potiùs Creationem, qvàm contrâ Creatio Miracula probet: שחידוש הניסים ראינו בעינינו׳ ואלו חידוש העולם לא ראינו בעינינו ואין יהיה ראיה מן החידוש על הנסי׳ : qvia ſc: novitatem Miraculorum videmus oculis noſtris. Nam ſi Creationem Mundi oculis noſtris non videmus,qvo modo poterit (illa) eſſe probatio firmior (probatione)novitatis miraculorum. Ergò nititur ipſius diſcurſus Axiomate Philoſophico: quæ notiora ſunt nobis illa præferenda ſunt minùs talibus. Jam id qvod in ſenſus formaliter,ut ſic loquar,incurrit,notius eſt nobis, quàm id,quod, ut iterum ſic loqvar,virtualiter tantùm. Miracula autem incurrunt in ſenſus formaliter.v.g.Miracula Ægypti. Creatio vero Mundi tantùm virtualiter,quia per viam cauſalitatis etiam eam probamus. Relinquitur proinde juxta Gur Arieh,Miracula nobis eſſe notiora Creatione. Etſi objicias: Creationem æqvè nobis eſſe poſſe notam, qvia,aut magis. Nam qvi negat hoc eſſe miraculum, aliunde,qvàm ex Creatione probare neqvit Gentili. Reſpondent juxta Tol. Jiz. in Gen. fol.*1*.col.1.ideò id fieri poſſe: שכל הנסים הפך הטבע qvia omnia miracula contra naturam fiant. q.d. ſi igitur hæc contra naturà fiunt,aliam cauſam quàm naturalem habeant oportet.Vel, apud R. Men.B.Iſr.Probl.1.p.2,ſi Mundus æternus eſſet,eſſet totus immutabilis & in variabilis ergo etiam partes ejus (cum totius & partis ſit ratio eadem) & conſeqventer miracula, quæ invertunt ordinem naturæ & mutant aliqvid, etiam fieri non poſſent. Qui contrâ ſentiunt, miracula nihilominus habitura locum & ſtare poſſe cum æternitate refutantur ab Abarbinele & Rambamo More Nev.P.2.C.XX. XXI. qvia ſic nomen neceſſitatis fluens ex æternitate, mutetur in nomen voluntatis ad quod miracula pertineant. Tantum de qvæſtione: an miracula probent cretionem. Jam de alterâ: an eadem probent veritatem divinæ Legis? Id (*11.*) dicunt l.c.ex Schem Toſ.Legi credi

propter

propter Miracula. Hoc R. Schem Tof. dicit שאין הנסים סבה עצמית להאמנת התורה : Miracula non eſſe cauſam eſſentialem (neceſſariam, quæ neceſſariò inferat) credendum eſſe Legi, & ait porrò qvòd etiam Rambam hoc non credat: ſc. Miracula eſſe cauſam cur credatur Legi: verba habent : עינינו הרואות שהרמבם לא כן ידמה ולבבו לא כן יחשוב : oculi noſtri vident, qvòd Rambam non ſic opinetur, & quòd cor ejus non ſic putet.

Alludit ſcil. ad locum R. Majemonidis qui habetur in Jadh, in Hilchot יסודי תורה de Fundamentis Legis Cap. IIX. per totum. Tractat autem ibidem Controverſiam: an Iſraëlitæ crediderint Moſi propter Miracula, &, dum hoc negat, ſimul oſtendit generaliter (qui ſcopus hujus loci eſt.) Legi non credi propter Miracula. Adſcribā ejus verba l. c. quibus caput incipit: משה רבינו לא האמינו בו ישראל מפני האותות שעשה׳ שהמאמין על פי האותות יש בלבו דופי שאפשר שיעשה האות בלאט וכשוף׳ אלא כל האותות שעשה משה במדבר לפי הצירך עשאם לא להביא ראיה על הנבואה׃ היה צריך להשקיע את המצריים קרע את הים והצלילן׳ בתוכו i.e. Moſy Doctori noſtro non crediderunt Iſraëlitæ propter miracula qvæ fecit. Qvi enim (quæ ratio Rambami eſt) credit propter miracula (adhuc) eſt in animo ſuo dubitatio (i.e. non credit fide divinâ, cui formido oppoſiti ſubeſſe non poſſit, qvam diſtinctionem inſinuat ipſe Ramban ſubiiciens : לא האמינו בו באמונה שהיא עומדת לעולם i.e. fide ſtabili & ſine metu oppoſiti : אלא באמונה שיש אחריה הרהור ומחשבה ſed qvam comitatur dubitatio & metus oppoſiti.) cum poſſibile ſit, quòd fecerit miraculum per incantationem & præſtigias. Sed omnia ſigna, qvæ fecerat Moſes in deſerto, propter neceſſitatem (לפי הצירך. Schem Tof. verò habet היו שעת לצורך׳.) temporis facta ſunt, non ad confirmandam Prophetiam. Neceſſe enim erat, ad ſubmergendum Ægyptios, (quaſi dicat: non ad confirmandam Prophetiam) dividere mare & ipſos in profundum ducere in medio ejus (maris.) Poſt pauca interjecta, cum determinâſſet, qvô motivo Moſi credidiſſent Iſraëlitæ in latione Legis, probat: ipſum Deù hoc confirmâſſe, Ægyptios propter miracula non credituros, Verba ſunt: זהו שאמר לו הקב"ה בתחלת נבואתו בעת

שנתן לו האותות לעשותן במצרים ואמר לו ושמעו לקולך ידע משה רבינו שהמאמין על־פי האותות יש בלבבו דופי ומהרהר ומחשבה i.e. hoc eſt qvod dixit ipſi DEus in prin ipio Prophetiæ ſuæ, eo tempore, qvo dedit ipſi (potentiam) faciendi illa ſigna, qvæ fecit in Ægypto, dicendo ipſi: (Ex. III.) Et audient vocem Tuam: (q. d. non miracula tua attendent, ex qvo) cognovit Moſes Doctor noſter, qvòd, qvi credit propter miracula, adhuc in corde ſuo dubitet (id eſt non habeat fidem שהיא עומדת לעולם qvæ in æternum permanet, ſine formidine oppoſiti.) Et hic vellemus etiam Vulgus Papiſtarũ notare: hanc doctrinam etiã apud Saniores Judæos ante aliqvot ſecula viguiſſe: Miracula non gignere Fidem divinam. qvod argumentum, ſi id nunc ageremus, ex ipſorummet Scriptoribus facilè probaremus. Non poſſumus tamen non adducere Thomam Aquin. 22 æ. q. VI. a. 1. dicentem: quantũ ad aſſenſum hominis in ea, quæ ſunt fidei, poteſt conſiderari duplex cauſa. Una quidem exterius inducens, ſicut Miraculum, viſum, vel perſvaſio hominis, inducentis ad fidem, qvorum neutrum eſt ſufficiens cauſa. Videntium enim unum & idem miraculum qvidam credunt & quidam non credunt; & ideò oportet ponere aliam caûſam interiorem &c. Nec obſtat, quod idem Aquinas p. III. q. 43. a. 4 ait: miracula ſufficienter oſtendere Divinitatem Chriſti. Reſpondet enim pro nobis ipſe Maldonatus Jeſuita in c. VII, Joh. verſ. 22. poſſe qvidem ſumi argumentum; ſed non omninò neceſſarium. Sicuti paulò antè dicebat R Schem Tof: quòd miracula non ſint סבה עצמית cauſa eſſentialis ſ. neceſſaria ad probandam fidem. Et quod anteà Majemonides dicebat miracula non gignere Fidem שהיא עומדת לעולם quæ in æternum ſtat, ſed tantùm talem qvæ conjuncta ſit cum דופי בלבב dubitatione mentis. Id ipſum fatetur Bell. l. VI. de Grat. & Lib. Arbitr. c. III. G. Res credibiles ſine aliâ gratiâ credi poſſe; ſed Fide Humanâ, non divinâ: argumenta enim quæ articulos Fidei credibiles faciant (qvalia ſint etiam Miracula) non talia eſſe, qvæ fidem omninò indubitatam reddant, niſi mens divinitûs adjuvetur. Et qvod Ramb. cap. præced. יסודי התורה VII. dicit in fine: אפשר שיעשה אות ומופת ואינו נביא poſſibile eſt ut qvis faciat ſignum aut miraculum, ut tamen non ſit Propheta; imò, ut ex l. anteâ citato patet) fieri poteſt ut etiam ab Incantatore id fiat. Qvod laudatus Rambam hîc dicit, id

etiam

etiam Jus Can.c.LVI.teneamꝰ.1.q.1.de Confecr.admittit,dicens:Non omnes,qvi miracula faciunt,funt venerandi, qvia qvandoq; etiam per malos fieri poffunt:

Alio argumento hanc fententiam refutat,contrâ alios Doctores, R.Schem Tof.fcilicet: quòd ad Probationem Miraculorum non neceffaria fit Creatio Mundi, cur? quia fit collectio â productione ex ente feu aliquo, ad productionem ex nihilo. Nec fequi: Miracula contra naturam fiunt ex aliqvo,ergò mundi natura facta eft ex nihilo. Qvæ fanè ratio hujus Doctoris non eft de nihilo. Adfcribam ejus verba, Poftquã dixiffet: לא התחילה התורה בפרשת בראשית: להורות על חדוש יש מאין לשומו עיקר לתורה כמו שחשבו הרבה מחכמים i. e. non incipere Legem â Creatione, ut ponat fundamentum Legi, ficuti opinati fuerint multi ex Sapientibus,& qvidem (qvæ horũ Sapientum ratio erat.) לפי שאף אם המאמין בקדמות על דרך שהאמין החיקר חו לא יתואר השם ית׳ בשיש לו יכולת להאריך כנף.הזבוב וכו כש שהמאמין זה יכחיש כל נסי התורה ולא יאמין שיש לו ית׳ יכולת להפוך המטה נחש כהרף עין וכו׳ quia credens æternitatem ficuti credidit Phyficus (i. e. Ariftoteles) qvod abfit, non credat DEum habere potentiam producendi (vel) alam mufcæ &c: Sicuti qui credit hoc, neget oportet omnia miracula Legis,& non credet Deum poffe convertere baculum in ferpentem in ictu oculi &c. poftquam,inquam,hoc adduxiffet,probat, hanc rationem infirmam effe,quia כי שיאמין שיש חומר ראשון קדום וממנו נברא ונתחדש העולם בעת שרצה השם ית׳ וכמו שרצה׳ לא יכחיש זה הדעת ניסי התורה ומופתיה כי כל הנסים שבאו בתורה בשנוי טבע ומנהגו של עולם לא היו יצירה יש מאין אלא יש מיש כהתהפך המטה נחש וכו׳ i. e. qui credit materiam primam effe æternam,& ex ipfâ creatum Mundum quando,& qvomodo voluit S.Benedictus,(proptereâ) non negabit miracula Legis & Prodigia ejus: quia nulla miracula quæ funt in Lege cum alteratione naturæ & confuetudinis Mundi, funt productio entis ex nihilo; fed entis ex ente, ficuti mutatio baculi in ferpentem. &c.

De fententia illa circâ æternitatem Materiæ primæ dicemus infrâ ad Vocem ברא juxta Ebræos. An verò nulla Miracula ex nihilo,

hilo producta,alia quæstio est. Porrò quod Majemonides rectè attribuit Prophetis ipsos reverà produxisse Miracula, id malè negant Rabbini priores in Breschis Rabba,& MedraschKoheleth,ex quorum sententia Propheta non facit miraculum,sed indicat tantùm tempus, quo DEus id facturus sit.q.d. DEum ab initio decrevisse se velle dividere aquã Ægypti, postmodum verò Mosi ostendisse tempus,qvo id sit facturus. Unde juxta hos Moses baculo suo non divisit, sed dividendam vel divisam â DEo tantum dixisse & monstrâsse. Vide refutantem hanc sententiam R.Majemonid. More Nevoch. p. II. Cap. XXIX.p.271.seq.

His expositis sunt alii,qui Legem ideò â Creatione incipere statuunt,ut probetur existentia DEI. Sic R.Schem Tof. ad h.l. מזה יתחייב לומר שלא התחילה התורה בחדוש ה העולם לפי שהוא יסוד לנסים וסבה להם והאותות והנפלאות הם סבה לאמונת התורה אלא נראה שהתחילה התורה בענין החדוש להורות על מציאות הפועל בלבד שהוא העקר הראשון הכרחי למציאות התורה אלהית שלא יצוייר מציאותה זולתו i.e. Hinc necessariò sequitur dicendum, quòd non inceperit Lex â Creatione Mundi ideò,qvasi (Creatio) sit fundamentum miraculorum (sc.respectu cognitionis nostræ. Nam aliàs aliter se res habet,) & causa eorum : ipsa verò miracula & prodigia (porrò)sint causa,cur credatur Legi. Sed videtur incepisse Lex â novitate (Mundi) ad probandam existentiam Causæ efficientis (ejusdem)duntaxat, qvod est fundamentum primum & necessarium ad (probandam porrò.) existentiam(alicujus)Legis divinæ,cujus existentia sine hâc ne concipi quidem potest.

Quibus verbis R.SchemTof.vult,ex Creatione Mundi probari (1.)Mundi Causam efficientem. (2.) Existentiam alicujus Legis divinæ.

Quod primum attinet, quomodo ex creatione probetur efficiens, tanq. ens primum independens &c.eleganter ostendit Majemonid.in Jad. Hilch. יסודי תורה c.1.qui(videndus cumR.Lipman. Nizz.p.4.aliis,quos,qvoniam non discedunt â communi nostrâ sententiâ,qvomodo probetur,ex Mundi creatione DEus, nolo citare.

De secundo,verum qvidem est,ostenso,quòdDEus sit,ostendit

dit quòque oportere, ut aliqua Lex divina exiſtat. (vide Morn. de Verit. Relig. & Grot.) Nim. cum DEus neceſſariò ſit colendus eo modo, quo decet, eum verò modum nemo, niſi DEus illum revelet, excogitare posſit; neceſſe eſt, ut, qvoniam DEI contemptum inultum ferre ipſius juſtitia non poteſt, revelet modum colendi, ne injuſtitiæ arguatur, ſi puniat homines ob neglectum cultum, qvem ipſi ignorant. Unde tandem conficitur, Legem neceſſariò eſſe. Hoc inquam verum quidem eſt; ſed propterea non opus erat Legem incipere â Creatione. Nam licet in Naturâ hic ordo detur diſcurſûs humani circâ divina (*1.*) datur creatura. Ergo Creator. (*2.*) datur Creator ergò colendus eſt (3.) Neceſſarius eſt cultus. ergò præſcribendus eſt modus. Tn. indiuinis opus non eſt ad probandam Legis divinæ Ceremonialis & Forenſis exiſtentiâ prius agere de Creatione, quia etiam ex natura ſana conſtat de Creatione. Dixi Ceremonialis &c. Nã Legem naturalem dari etiam ex naturâ liquet. Niſi diſtingas inter ſcientiam naturalem, & fidem ſalvificam. Nam licet ſciamus ex naturâ, Mundum eſſe â DEo, quod Paulus ad Rom. 1. docet; tamen ex naturâ non credimus ſalvificè; Sed ex ſolâ revelatione. Fide credimus ſecula eſſe condita Ebr. XI. Sicut Thomas Aq. pasſim: loquitur DEum eſſe & ſcimus & credimus. Scimus ex naturâ, credimus ex Scripturâ.

Probat autem R. Schem Tof porrô ſuam ſententiam, non ob Creationem ipſam Legem debuiſſe incipere, qvia ſi hoc eſſet neceſſe foret ut clarè expoſuiſſet eam. Jam autem conſtare, quòd non clarè, fuerit illa expoſita, cum modus non ſit expreſſus, & præterea res tota diſcenda ſit per Cabbalam, & nemini licere temerè effutire hæc myſteria promiſcuè omnibus. Verba habent: מעשה בראשית הוא סוד עמוק אינו מובן מן המקראות ולא יודע על בוריו אלא מפי הקבלה' ויודעיו חייבים להסתיר א אותו' לכן אמר ר' יצחק שאין להתחלת התורה צורך בבראשית ברא וכו' i.e. Opera Creationis ſunt Secretum profundum quod non intelligi poteſt ex Scripturâ neque ſciri in claritate ſuâ niſi ex Cabbalâ; & qui intelligunt illud, tenentur occultare ipſum. Quapropter R. Jizchak ait: non opus fuiſſe ut inciperet Lex â Creatione &c. Hæc eſt illa Regula quam habet Rambam More p. 2. c. XXIX. pag. 273. Non omnia ſecundùm literam intelligenda eſſe

quæ dicuntur in opere Breſchith ſeu Creationis, ſicut vulgus hominum exiſtimat. Nam aliàs non præcepiſſent Sapientes illam occultari, neque tantâ curâ in eis abſcondendis & Parabolis involvendis uſi fuiſſent, neque etiam tàm ſtudiosè prohibuiſſent, ne de iis ſermo fieret coram imperitâ plebe. Cap. ſeq. XXX. pag. 280. quædam exempla producit (ſicut & nos infrâ faciemus) & addit: ſe ſenſum eorũ nolle explicare, ne Arcanorum fiat Revelator & Proditor. Quicquid ſit de Apologis & Parabolis Sapientum, quæ profectò non ſunt meræ Fabulæ, ut vulgò credunt, ſed ingenioſa & faceta involucra dogmatum ſæpè non falſorum (in quam rem ſpecimen aliqvod ſubjuncturus ſum ſub calcem hujus Commentatiunculæ) de quo argumento vide elegantisſimam Præfationem ejusdem Rambami in סדר זרעים ex Cl. Pocok. verſione, quæ docendi ratio Theologia Mythica eſt, non apud ſolos Judæos in uſu. Quicquid, inquam hujus ſit, falſum eſſe, quòd ex Scripturâ non ſufficienter ad ſalutem Opus Creationis posſit intelligi, ex Theologis noſtris demonſtratum ſupponimus, qui non tantùm Judæos, ſed etiam Papiſtas hîc Judazantes refutârunt. Sicuti enim Papiſtæ ſtatuunt: Scripturam absq; traditionibus eſſe mancam; ità hìc audimus idem Principium Judæos fovere, ſicuti alii clarè fatentur. Autor libri Ammude Gola: אל תחשוב כי עיקר התורה בכתב כי אדרבה עיקרה אותה שבעל פה ועל תורה שבעל מה נכרתה ברית i. e. noli putare Legem Scriptam eſſe Religionis noſtræ fundametnum, ſed contrâ illius fundamentum eſt Lex oralis. Propter Legem oralem enim initum eſt fœdus. De Cabbalâ porrò alibi dicendi locus erit. Conſtat etiam ex anteâ citatâ R. Schem Tof. & Majemonidis ſententiâ adhuc, quomodo conveniant Judæi cum Papiſtis circâ communicationem Dogmatum & Scripturæ. Sicuti enim Papiſtæ Laicis Biblia invident; ità Judæi myſteria fidei plebejis. Quam Judæo-Papæam συμβίβασιν pleniùs qui velit, circâ Locum de Scripturâ Sacrâ, cognoſcere, is adeat Clarisſ. Dn. Hottinger. Theſauri Philolog. L. II. c. III. Sect. III. & plus ſatis inveniet, de diſtinctione verbi ſcripti & non Scripti, hujus necesſitate, autoritate, elevatione, prælatione, Rabbino-Papæâ infallibilitate ἀνυπευθύνῳ, &c.

Cæterùm ſicut hactenus varios audivimus de eâ quæſtione opiniones: cur Lex; incipiat à Creatione, ità exercitii gratiâ & diſputatio-

putationis ergò (ficuti Scholaſtici apud Papiſtas conſueverunt tractare Controverſias ſuas)in utramque partem hæc talia diſceptant,ut & illi ſubtilitatis gloriam reportent, ſicuti ex Defek Toſ.ab initio adduximus. Hanc enim gloriam, quantum hæc Gens arrogans aucupetur,dici non poteſt. Subinde occurrunt in ipſorum Scriptis: מופת הדור prodigium ſeculi, גאוני עולם Excellentes Orbis & quæ ſunt alia. Abarbinel in controverſiam incidens difficilem ſubinde ſic aut aliter loqui ſolet : מי ישלח ידו בין גאוני עולם להכריע במה שיחלקו בו i.e quis mittet manum ſuam inter Excellentes Orbis definiturus id, in quo ipſi diſſident , ad Ezech. XXXVII.1. Utut , autem varias opiniones adduxerimus,tamen in hoc conveniunt omnes: Legem & Creationem indivulſo cohærere nexu. Quam cauſam eſſe ajunt,cur in Feſto שמחת תורה *gaudii Legis*,poſtquam librum Legis abſolverunt, ſtatim incipiant iterum Legere *Breſchis*. Sic loquitur R.Schem Toſ.h.l.in Leg. p. 3. col.1. שמעתי אומרים שהתורה האלהית היא כדמות עגולה וסוף התורה שהוא פסוק ולכל האותות והמופתים אשר עשה משה וגו׳ נקשר עם פסוק בראשית ברא אלהים כי מציאות האותות ומופתים מורה על אמונת חדוש העולם והאמונת חדוש העולם משמיע לנו יכלתו ית׳ לעשות אותות ומופתים בשמים ובארץ׳ ולזה קהל עדת י ישראל שיודעים זה ביום שמחת התורה ש שמסיימים התורה להורות והיא בהיא תלויא מתחילים מיד בראשית ברא וגו׳ Audivi dicentes , quòd Lex Divina ſit ſicuti ROTA, & verſus(ultimus)qui;eſt(Deut.ult.) & omnibus ſignis & prodigiis,quæ fecit Moſes &c. Cohæreat cum verſu(primo)In principio creavit DEus. Qvoniam exiſtentia Fidei Miraculorum & ſignorum arguat Fidem Novitatis Mundi , & Fides Novitatis Mundi innuat nobis potentiam Sancti Benedicti faciendi Miracula & prodigia in cœlo & in Terrâ. Et propterea Congregatio Iſraël,hoc ſciens in Feſto Lætitiæ Legis,quando abſolvit Legem, ſtatim iterum incipit,â Breſchith , ad ſignificandum,qvòd hoc ab illo dependeat.De eo,quod dixit,ex mente aliorum : Miracula eſſe (argumentũ Novitatis Mundi,jam retulimꝯ ſentẽtias aliorũ & ipſiusmet. Fit autem id â diverſis Perſonis,ſicuti etiam conſtat ex Toſ. Iizch. dicente:

dicente : ולכן רגילין כשסיימו לעיני כל ישראל
להתחיל מיד בראשית ביום שמחת תורה זה
מסיים וזה מתחיל לפי שנה תלוי בנה; i. e. pro-
pterea consueverunt,postquàm absolverunt (Legem) in oculis Israë-
lis,statim iterum incipere Breschis,in Festo Lætitiæ Legis. Unus ab-
solvit,alter incipit,proptereâ quòd unum ab altero (finis â principio)
dependeat. Quod verò uterque addit הקדמונים ז"ל אמרו
שהטעם היא שלא יהיה פתחון פה לשטן ל
לקרטג ולומר כבר סיימו ישראל התורה' ואין להם
חפץ לקרות עוד בה id est: Priscos dixisse, rationem (quòd ,
absolutâ Lege,statim iterum eandem incipiant)hanc esse,ne calumni-
ari possit Sathanas & dicere: Jam absolverunt (quidem) Israëlitæ
Legem,sed nolunt porrò Legere in illâ &c. Fabulam id Judaicam
sapit,cui non immoramur Toledos Jizchak Philosophicè respon-
det: nimirum ideò incipere Legem â Creatione, qvia subjectum dis-
ciplinæ cujuslibet debeat præponi. verba sunt: כל חכמה יש לה
נושא שעליו תסוב כל אותה החכמה' כמו שחכמת
הרפואה נושא שלה האיברים והרוחות' וחכמת
הטבע נושאה נמצה משתנה מצד שהוא משתנה' וחכמת
האלהות נישא שלה הוא הנמצא במה שהוא
נמצא במוחלט' וראוי שתורתינו הקדושה יהיה לה נושא
שעליו תסוב וצריך לדעת מה הוא' תשובה הוא חדוש
העולם' והטעם שמי שמאמין בחדוש העולם ויאמין בכל
התורה כולה ובכל האותות והמופתים וכל הנסים
שהם הפך הטבע וכו' i.e.Omnis Scientia habet objectum circa
quod versatur illa tota. Sicuti Medicinæ objectum sunt membra &
Spiritus(animales &c.)Physicæ ens mobile quat. mobile,& Metaphy-
sicæ ens quatenus est ens præcisè. Unde convenit, ut etiam Lex
nostra Sancta habeat subjectum circâ quod versetur,& id est novitas
Mundi. Nam,qvi credit illam,credit etiam universam Legem & o-
mnia miracula,qvæ sunt cum immutatione naturæ &c.

Hoc præprimis notandum est in hoc discursu, quòd illa ratio, â
miraculis sumpta,non sit urgens visa aliis. Suprâ enim ex R. Schem
Tof ostendimus; miraculis posse credi etiam ab illo,qui Creationem
negat, admittens sc. æternitatem materiæ primæ. Nisi id hunc Au-
torem

torem juvet, quòd infrà subjicit : כל התורה נחלקה לשני
חלקים׳ הא׳ שהקברה ברא׳ העולם׳ והב׳ עשרה
כל הנסים הכתבים בתורה ואחר נושא והשני׳
נשוא׳ ולפי שהמאמין בחדוש יוכל להאמין בתורה
ובנסים שבה ואם לא יאמין בחדוש לא יאמין
בנסים׳ לכן התחילה התורה בחדוש׳ וסיימה בנסים׳
ſc. quòd Creatio ſit ſubjectum & miracula prædicatum, unde illa prius hæc poſterius quaſi ſunt; ita, ut qui credat creationem, posſit credere Miracula, & qui non credat Creationem, etiam hæc non posſit. q. d. Creationem quidem eſſe illatione priorem reſpectu miraculorum, licet non vice verſâ. Non enim dicit: quòd, qui credit miracula, etiam credat creationem, ut anteâ R. Schem Tof oſtendebat.

Et hæc qvidem dicta ſunt cur Lex incipiat â בראשית formaliter, ut ſic loquar, id eſt, ab operibus Creationis. Nunc quoqve quærunt aliqui: cur â בראשית incipiat materialiter i.e. ab hâc voce potiùs quàm ab aliâ. Et ſicuti priores ſeria magis tractare; itâ hi poſteriores nugari potiùs videntur, præſertim ſi literaliter illorum ſententias, quod alii prohibent, accipere velis. Adſcribam tamen, ad Lectoris ſi non utilitatem, ſaltim, quod non prohibitum eſt, jucunditatem aliquam.

Mythici igitur Theologi Ebræorum, ſi materialiter inſtituatur quæſtio, iterum eandem dividunt Quærunt enim (1.) de Literâ. (2.) de Voce. (3.) de Accentibus, de quibus, quomodo litigent, vide Schefa Tal fol. LIV. Sed hoc prolixioris eſt operæ, aliud ſibi otium depoſcentis. Nunc ſtrictim reliqua perſecuturi ſumus. Sufficeret, hôc ſpecimine, ignaris demonſtrâſſe, non mera Kübbuzim & Schurekim, in Rabbinorum Commentis occurrere: aut eosdem itâ eſſe occœcatos ut omnem humanam rationem depoſuiſſe videantur. De Literâ hoc unum ſubjiciam. Dicunt א eſſe initium vocis ארור maledictus, ב verò vocis ברכה benedictionis. Evolâſſe verò א ad DEum, conquæſtum: quòd Legem â ſe tanq. primo Alphabethi elemento non inchoritâ, & reſpondiſſe Deum: decem præcepta eſſe inchoanda ab א voce אנכי Ego ſum Dominus DEus tuus &c. Porrò Mythici ajunt, ideò Legem incipere â ב, quòd, ſicuti hæc Litera conſtet tribus lateribus clauſis & uno aperto, Mundus à Deo hâc formâ ſit condi-

tus, itâ ut tria latera clauſerit quarto aperto relicto, ideò, ut Gentilibus ſuorum Deorum potentiã jactaturis posſit reſponderi: demonſtrent Dii veſtri, ſe eſſe Deum & claudant illud apertum. Vide de his & ſimilibus Jalkuth col.1. Bechai l.c & ejus Hamaxarium Librum Germanicũ Ebræis literis ſcriptũ Zenorennã (cujus Paraſcham primã Cl.Dn.Saubertus Prof.Ebr.Acad.Juliæ Latinitate donavit.) præprimis verò Breſchis Rabba Sect.I.fol IV.col.2. De foramine autem aperto itâ R. Eleaſer ait: רוח פנות צפון ברא הקבה ולא גמרה לפי שאמר הקבה כל מי שיאמר שהוא אלוה יבוא ויגמר את הפנות הזאת שהנחתי וידעו הכל שהוא אלוה: id eſt: Latus partis aquilonaris creavit DEus, & eam non complevit, quia dixit DEus: quisquis dicet ſe eſſe Deum, veniat, & perficiat hanc partem quam (incompletam) reliqui, & (tunc) cognoſcent omnes, ipſum eſſe Deum. Hic locus in Zohare antiquisſimo libro, & Capitulis R. Elieſeris extat. Vide quoque Galatin. L.1.de Arcan.Cathol.Verit.c.VII. vel potiùs (cujus Plagiarius fuit Galatinus) Reymundi Pugionem Fidei. Qui verò Pugione deſtituitur, adeat Galatinum l.c. & videat elegantem expoſitionem.

Nunc qvasdam notatiunculas, inſtituti ratione, alias ſubjiciemus, qvaſi obiter. Non enim vacat, omnia reſecare ad vivum.

(α) Moderni ajunt: hunc R.Iſaacum fuiſſe R. Salomonis Parentem Idiotam. Quæſiviſſe autem R.Salomonem ex Parente, an non haberet circâ Legem dubium aliquod, ſe enim (ut Præceptũ IVtũ obſervaret, dolens ſimul, quod Parens illiteratus eſſet) Parentis verbis incepturum eſſe commentarium ſuum, ut vel hâc ratione immortalitatem nominis acquireret homo Idiota. Parentem autem (ajunt) nil potuiſſe proferre quàm hoc: Cur Lex incipiat á בראשית. Ex quâ ineptâ quæſtione Raſchi poſtmodum hoc profundum ſc. dubium moverit. Sed ſunt nugæ.

(β) Alludit ad nomen שמים quod putant nonnulli derivari ex אש igne, & מים aqua, quòd, interprete R. Abba: נטל הקבה

הקבה אש ומים ופרכן זה בזה ומהן נעשו שמים id eſt acceperit Sanctus Benedictus ignem & aquam & commiſcuerit ea inter ſe,& ex illis facti ſint cœli. Vide Breſch.Rabb S.IV. fol. 6. col.4.item Cod.Chagiga c.II.fol. XII. Nonnulli à שחם ſtupuit, deducunt: שהבריאות משתוממים עליהן quod creaturæ (homines)obſtupeſcant propter illos. R.Levi (fol.m.10. in Leg.) hoc dictum ex Breſchis Rabbâ allegat,& habetur Sect.cit.fol.7.col.1. Notandum verò juxtâ R.Levi l.c has duas expoſitiones (quia præſertim in alterâ additur: של מה הן של אש הן של מים הן) non eſſe literaliter accipiendas. Verba ejus ſunt hæc : הורו לנו שמה נאמר לבר על צד הרמיון והמשל מזולת שיהיה הענין בעצמו כן i.e. Innuunt autem(Talmudici)nobis quod hoc(modò recenſitum dictum de compoſitione Cœli ex igne & aqvâ)dictum tantùm ſit allegoricè & parabolicè,non quod re ipsâ in ſe ita ſit. Vide quæ prætereà circa Tanchumæ expoſitionem de aquis pendentibus doceant. Alii derivant à שם ibi, & מים aqvæ. Ita Radak in Lex.ex Talmud. אמר ר׳ יוסי בר חנינא שם מים i.e.dixit R.Joſe Chaninides (derivari שמים à) שם ibi & מים aquæ.Prætereo derivationem à שא מים (i.e.נישא שהרקיע את המים Vide Gur Arieh in Raſchi fol 3.col. 3. poſt med. quæ tamen ſententia altitudini aquarum ſupra cœleſtium Rabbinorum contrariatur)& alia. Nulla tamen horum genuina eſt. Placet ſententia eorum , qui à שמה altus fuit (ſignificatione adhuc in Arabiſmo ſuperſtite)deducunt. Sicuti etiam terra cœlo oppoſita pars ארץ rectius ab ארץ, quod in Ling.Arab.depreſſus fuit,humilis fuit , ſignificat,derivatur. Vide Clar.Hotting.Theſ.Philol.p.m.234.Si verum eſt שם locum remotum ſignificare(quod Shindl.in Lex. vult) etiam exinde non incongruè derivabis. Cur Duale tantùm ſit שמים Philologis quæſtio oritur. Suppoſito licet canone (Dualem rem vel arte vel naturâ geminam notare)quis tàm inficetus , ut Cœlum Empyreum excuſpat? Eſto,vel diſtantiam à terrâ utrinque æqualem , vel binos cœli polos intelligas: Qvo minus de Cœlo ſtellarum & beatorum receptaculo ſimul ex Canone dicto interpreteris , obſtat,quia *hoc increatum* eſt. Ex Canone dixi , non ex Scripturâ. Hæc de Cœli Etymologiâ,cujus etiam, ex Ebræorum Philoſophiâ lubet

bet addere Homonymiam, Materiam, Formam, Supremitatem, Figuram, Motum, & Invifibilitatem.

Frequentisſimum eſt, DEum vocare שמים. Sic in trito illo Pircke Aſ. cap. 1. §. 3. Antigoni: אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס׳ אלא הוו כעבדין המשמשין את הרב על מנת שלא לקבל פרס ויהי מורא שמים עליכם i. e. Ne ſitis ſicuti ſervi ſervientes Domino eâ conditione, ut accipiant præmium: Sed eſtote tanquam ſervi ſervientes Domino hâc lege, ut non accipiant præmium (*NB.* quidam legunt malè: שלא על מנת לקבל) & ſit timor Cœli (Dei) ſuper Vos. Id dictum eſt, cujus mala interpretatio in Zadoco Sadducæiſmum peperit. Vide omninò Majem. ſupr. l. c. Sic in Medraſch Cohel c IX. v. 12 יש לך אדם שחיטא בארץ׳ ואינו חוטא בשמים׳ בשמים ואינו חוטא בארץ i. e. Quidam homo peccat in *terram* (*homines*) ſed non peccat in *Cælum* (*DEum*) quidam in Cœlum, non in terram. En, Cœlum pro DEO, terra pro homine Metonymicè ſumitur, ut in illo Matth. XXI. 25. Baptiſmus Johannis undè erat, à Cœlo an ab hominibus? An Job. XV. 15. (Cœli non ſunt Mundi) cœlites intelligantur, Exegetarum eſt diſcutere, Vid. Schindl.

Porrò de ſeptem Firmamentis, puta וילון רקיע שחקים זבול מכון ערבות, alibi differemus. Vide intereà Raſchi Pſ. XIX. v. 7. *Zoar* Parſch. Vajikrâ. R. Men. B. Iſr. de Creat. problem. XXIIX. Capitulum אין דורשין in Chagiga, Coment. Rambami in Jad. Hilch. Jeſode Thora cap. III. initio.

De *Materia* R. Lipm. Nizz. fol. 3. ex R. Elieſer. Capitulis cap. IV. (quem locum adducit quoq; Majem. in מורה Part. II. c. 26. Vide etiam Vorſtium Animadverſ. in Pircke R. Elieſ. fol. 151.) ſcribit שמים מהיכן נבראו מאור לבושו i. e. Cœli ex qvo ſunt creati? Ex luce veſtimenti ejus (DEI) ſiccuti ibidem dicitur; ארץ משלג תחת כסא הכבוד terram eſſe factam ex nive ſub ſolio gloriæ. Sed & hæc Parabolica eſſe alibi oſtendetur אי״ה. Cæterùm negant identitatem Materiæ Cœli & Sublunarium. Sufficiat unius Commentatoris Majemonidis ad c. III. §. 1. Jeſode Thora teſtimonium: נתבאר מדברי הפילספים שגולם השמים׳ אינו כגולם הד׳/

הר׳ יסודות ולא המחובר מהם i. e. Conſtat ex ſcriptis Philoſophorum,materiam cœlorum non eſſe talem , qvalis materia IV.Elementorum,neq;(Cœlum eſſe)compoſitum ex his.

Cœlum & aſtra animata eſſe (quicquid ſit de mente Ariſtote-telis)docuit Plato aliique. Aug L.XIIX.C.D.cap.41. teſtatur, Anaxagoram apud Athenienſes ſupplicio eſſe affectum, quod *Solem* animatum inficiatus *ardentem lapidem* dixerit. Et Philo de Opif. M. pro cœlorum animâ pugnat,cui omnes,quod ſciam,Ebræi adſtipulantur. Cœlo tribuunt *intellectum & appetitum*, qui etiam pro objecto ipſum haberet DEum. Quo fundamento explicant illud Ariſtotelis : *DEum movere Cœlum* &c.nimirum quatenus Cœlum appetens DEUM, deſideret ipſi asſimilari. Vid. præ reliquis Majem.M.N.P.II.cap.IV. & Commentatorem R.Schem Tof.fol.83. Qvod Rabbini Orbibus *Intelligentias* quoque *Motrices* adjungant, nemini eſt ignotum. MiramurScaligero etiam hanc opinionem placuiſſe. Poſſemus tamen, ſi vacaret,multa ex minùs verâ ſententiâ,non injucunda,elicere.Vide Majem.in Jad.& Doct. pasſim.it.Abarbin.in Eſa. c. VI.

Cœlum eſſe ſupremum corpus,Judæi, quod ſciam, omnes negant,dum aquas ſuprâ Cœlum tantum elevant,quantum inferiores æquæ à Concavo orbis Lunæ diſtant. Qvi Ebræa non intelligit, ad minimum literas Alphabethi Ebraici diſcat & videat LibrumGermanicum,corruptè *Zenorenna* dictum,Paraſcha prima Gen.

Procopius Gazæus ad Gen I.1.negat Cœlum eſſe *Sphæricum* & circulari motu converti,dicens: opinionem contrariam contradicere Moſi, Prophetis, Paulo & Chriſto. Chryſoſt. qvoque homil. XIV. ad Ebr.& Sphæricam Figuram & motum Cœli negat, cum utrũque tollat τὸ FIXIT DEUS TENTORIUM. Hoc referimus tantùm. Judicium Exegetis relinqvimus. Vid.Sixt Sen.B.S. Lib. V. Annot.III IX.Lib.IV.Ann. CCCXXXIV.item,R.Men. B. Iſraël de Creat.probl.XXIIX.

De *inviſibilitate* Cœli & aliis nonnullis prædicatis multa poſſent(ſi vacaret)dici, præſertim potuiſſemus juſtum Commentarium Phyſicum dare in eruditisſimi Majemonidæ cap. III. הלכות יסודי התורה elegantisſimum; ex quo ſufficiat §.III.expresſiſſe:
כל הגלגלים אינן לא קלים ולא כבדים ו
ואין

ואין להם לא עין ארום ולא עין שחור ולא שאר עינות' וזה שאנו רואין אותן כעין התכלת למראית העין בלבד הוא לפי גובה האויר id est: Sphæræ (Cœlestes) neque leves sunt neque graves, nec competit ipsis color ruber, nec niger, nec ullus alius. Is autem color, quem videmus in ipsis (ad terminandum visum) est apparens tantùm, propter altitudinem aëris. Reddit Commentator rationem ex principio, de diversitate materiæ his verbis: (1.) שאמתת גולם השמים לא נודע i. e. quod vera materia Cœlorum non sit cognita. (2.) שכל המקרים הם במה שלמטה מגלגל הירח' ודבר שלא נודע מהותו לא יודע טבעו i.e. quod omnia illa accidentia (odor, sapor, gravitas, levitas) competant illis tantùm, quæ sunt sub Concavo Orbis Lunæ. Cujus verò quidditas (מהותו vide R. Levi. Prov. IIX. 14.) incognita est, illius quoq; natura non cognoscetur.

(γ) De Tohu & Bohu ita R. Schlomo Ben Melech in Michlol Jophi (quem elegantissimum Librum, in universam Scripturam V. T. literalem Commentarium, nobis cum notis edidit ante annum R. Jacob Abendana.) אמרו חכמי המחקר כי תהו הוא הדבר שאין לו דמות וצורה והיא מזומן ומעותד לקבל כל דמות וצורה' וקורין לו בלשון יוני היולי' ובהו הוא הצורה' והוא הדבר שיש לו כוה וגבורה להלביש את ההיולי דמות ותמונה' i.e. dicunt Physici (Sapientes Scrutinii, quia experientiâ pollere debent & ratione) quòd Tohu sit res, quæ non habet formam, sit tamen apta ad recipiendum formam, quam Græci vocant ὕλην (materiam). Bohu verò est Forma, quæ est res potens induere materiam aliquâ similitudine, figurâ aut formâ. R. Jizchak in Difre Schalom fol. VII. Homilia IV. verba Psalmi CXXX, 1. ex profundis clamavi, ad materiam primam allegoricè trahit, propterea, quia (1.) materia prima ut aliqua profunditas sensibus non pateat, illa enim non apprehendi potest: כי אם בציור שכלי nisi apprehensione intellectuali, quando est פשוט בלי קבלת שום צורה מה nuda ab omni formâ. (2.) quoniam profunditas illa vocetur שאול, Infernus verò cum materiâ primâ habeat comparationem. Verba ejus sunt: גם אפשר שיצרך שם שאול עליו להיות לעולם שואר צורה'

צורה׳ כי להיותו משולל מצורה שואל ומאוה לקבל צירה:
i. e. poteſt etiã vocari שאול infernus, quia ſemper שואל appetit formam (NB. ſicuti ſcil. infernus nunquam dicit: ſufficit Prov. XXX. 15. ſeq.) cum enim denudata ſit omni formâ, appetit recipere formam. Similia leges apud Ralbagum h.l. Cæterum elegantisſima & peripatetica de materiâ primâ invenies in Toledos Iizchak fol. 1. Quid autem alii fabulentur de Tohu Vabohu vide ap. Clariſſ. Hakſpan. (ô quantum Philologum!) in Not. ad Lipm. fol. 303. n. XVI.

(δ) Puto eſſe σφάλμα, & אשטורישון poſitum pro אשטונישון *eſtonnaiſon.*

(ε) Sic Bréſchis Rabba Paraſch. II. fol. V. col. 2. ait: per Spiritum Domini intelligi רוחו של משיח Spiritum Mesſiæ, citato in id loco Eſai XI. & requieſcet ſuper ipſum Spiritus Jehovæ.

(ζ) Iterum pro אקובטיר arbitror אקובאיר *Cuber* legendum.

(η) Itâ Rabbos Paraſch. III. fol. V. col. 3.

(θ) De creatione Angelorum non conveniunt. Itâ enim in *Breſchis Rabba* Sect. I. fol. 3. col. 2. אימתי נבראו מלאכים ר׳ יוחנן אמר בב׳ ההר המקרה במים עליותיו וגו׳ ז וכתיב עושה מלאכיו רוחות׳ ר׳ חנינם אמר בה׳ ההר ועוף יעופף על הארץ וגו׳ וכתיב ובשתים יעופף׳ ר׳ לוליאני בר טברין אמר בשם ר׳ יצחק בין על דעתיה דרבי חנינא בין על דעתיה דר׳ יוחנן הכל מודים שלא נברא ביום ראשון כלום׳ שלא י יאמרו מיכאל היה מותח בדרומי של רקיע וגבריאל בצפונו והקבה ממדר באמצעית׳ אלא אנכי יי׳ עושה כל נוטה שמים לבדי וגו׳ i.e. Quando ſunt Creati Angeli? R Johannes reſpondet: Secundo die, qvia dicitur (Pſ. CIV. 3.) contignans aquis Cœnacula ſua &c. & ſcriptum eſt (ſtatim poſt hæc, verſ. 4.) faciens Angelos ſuos Spiritus. R. Chanina dixit: die quinto, quia ſcriptum eſt (Gen. I 20.) & avis volabit ſuper Terram &c. Porrò ſcriptum eſt (Eſai. VI. 2.) & binis (alis) volabat (NB. ubi τὸ יעופף de Angelis dicitur, quod l.c. Gen. de avibus, quintâ die creatis, legebatur.) R. Lulianus Bar Tarbin inquit nomine R. Iſaaci: ſive obtineat opinio Rabbi Chaninæ, ſive R. Johañis, perinde eſt, uterque enim fatetur, primo die nil quicquam eſſe creatum: ne ſc. dicant: Gabrielem exten-

extendiſſe firmamentum in Auſtrali, Michaëlem in Aquilonari plagâ, DEum verò dimenſum eſſe in medio. Sed (dicitur contrâ hoc Eſai. XLIV. 19.) Ego Jehova facio omnia, extendens cœlos ſolus &c. Integer hic locus de verbo ad verbum repetitur Sect. III. fol. VI. col. 1. R. Menaſſe Ben Iſraël Probl. XXVI. de Creat. ſcribit: R. Jehudam ſtatuere Angelos die primâ creatos intelligique per τὸ fiat Lux, in Breſ. Rabb. Sect. III. quod ibi non extat, nota tamen eſt ſententia Midraſch a-Nehelam יהי אור אינון מלאכים דאתבריאו ביומא קדמאה i.e. per τὸ fiat Lux intelliguntur Angeli creati die primâ apud R. Men. l.c. Reliqua, quæ de Angelis docent, DEO dante in Theologiâ Judaicâ daturꝰ ſum. Conferatur R. Abarbinel in c. VI. Eſai. R. Men. B. Iſr. de Creat. Probl. XXIV. XXV. XXVI.

(ι) Judæi etiam ſtatuunt aquas ſuprâ cœlum æthereum, quas inter & inferiores præciſè mediet firmamentum. Unde R. Salomoh h. l. ait, illas, cùm non innitantur cœlo, pendere absq; ulla baſi, ſolo verbo Dei. Cæterùm, argumenta eorum, qui ex Ebraiſmi indole per aquas ſuperiores intelligunt nubes, probabilia ſatis videntur. Suum cuiq; pulchrum. Nemini propterea intentabo litem.

(κ) De litigio aquarum quidam intelligunt. De quo vide Libellum elegantem, qui continet diſputationem inter aquam & vinum, ubi fol. XXV. aquæ â vino objicitur: אתם המים הזידונים & explicatur: quòd noluerint aſcendere (ſc. æquæ ſuperiores). Lege Zenorennam & alios pasſim, coll. cum Pſ. XIIX. 12. 2. Sam. XXII. 12. Job. XXVI. 8. Aliud eſt על aliud מעל: aliud על הרקיע aliud מעל לרקיע. Ex hoc שמים, quod contignatum aquis, irrigantur montes Pſ. CIV.

(λ) De differentia עשב & דשא itâ *Michlol Jophi*, fol. II. col. 3. דשא נקרא כן בתחלת צאתו וכשיגדל יקרא עשב׳ ודשא הוא תחלת הפעולה בעשב: id eſt: דשא vocatur in principio egresſionis ſuæ, quando verò adolevit, dicitur עשב, Et דשא eſt principium productionis ꝫ עשב (i.e. ex דשא fit עשב) Quæ verba more ſuo deſumpſit ex Libro Radicum Kimchii in דשא.

(μ) De אסכרה vide Lexicon Magni Buxtorff. & Feſſelii Adverſar. L. I. c. XI. Nos etiam aliquando ex profeſſo tractavimus, de Morte Moſis. Nolumus quicquam eorum hîc repetere.

(ν) Habe-

(v) Habetur in Medraſch Ruth c.V.3. Sic etiam in Succâ fol. XXIX. בזמן שהחמה לוקה סימן רע לכל העולם כולו i.e. Quando Sol percutitur (eclipſatur) ſignum malum eſt univerſo Mundo. Vide Florileg. Magni Buxtorff. fol. LXXXV. ubi plura.

(ξ) Ex notisſimâ Talmudiſtarum Regulâ: אין מקום שפרקו בו מינים ואין השובתו בצרו i.e. Nullus eſt locus, quo abuſi ſunt Hæretici, qui non habeat (ſtatim) reſponſionem in latere ſuo. Errorem autem, quòd cum Angelis locutus ſit, alibi refutavimus. Videant Auditores noſtri L.II. Miſcellaneorum Sacrorum cap.I. ex profeſſo.

(o) De homine, Jani inſtar creato, egit Dn. Præceptor Slevogt. Diſput. de Creatione primi hominis contrâ Judæos in Volum. diſſert. fol.488. ſeqq. In *Breſchis Rabba Sect.* IIX. in princ. fo. IIX. col.3. R. Jerem. Eleaſarides ait: hominem primum אנדרוגינוס Androgynum creatum eſſe, quod R Samuel Nachmanides per דו פרצופין duo πρόσωπα exponit lineâ ſeq. Vid. quoq; R. Abendana in Michlol Jophi f. 4 b. Confer. *Vajikra Rabba* Paraſch. XIV. f. CLXXX. b. Id quod, ſi Diis placet, ex Pſ. CXXXIX.5. *ante & retrò me formâſti*, clarè eluceſcit. Platonis ſimilem opinionē legimus *in Convivio* ante medium, ubi itâ: *Vetus*, inquit, *noſtra natura non erat hæc, quæ nunc eſt, ſed ab hâc diverſa Ab initio etenim tria hominum genera erant, non velut nunc duo ſunt, Mas & fœmina; Verùm & tertium erat, amborum horum commune, cujus nunc nomen reliquum eſt, ipſum autem deletum eſt. Androgynorum enim ſemivirorum tunc una ſpecies & appellatio erat, ex ambobus mare & fœmina communis. Nunc autem non eſt, niſi in opprobrio poſitum id nomen: Deinde tota uniuscujusq; hominis ſpecies rotunda erat, dorſum & latera in circulum habens. Manus autem quatuor habebat, totidemq; pedes. Et facies duas in cervice rotundiore penitus ſimiles Verùm caput unum utriſq; faciebus ex oppoſito ſitis incumbens. Et aures quatuor & pudenda duo, & reliqua omnia, velut ex his conjectare quis poſſit. Ibant autem etiam erecti velut nunc, in utram vellent partem. Et ſi quando citò progreſſum facere cuperent, tunc inſtar Petauriſtarum eorum, qui in caput devolvuntur, & erecta crura circumferentes in gyrum ſe circumvolutant, octo membris innitentes citò circumferebantur. Erant autem propterea tria genera eaq; hujusmodi, quod mas eſſet ab initio ex Sole genitus, fœmina ex terra, amborum particeps ex Lunâ, eô quod etiam Luna amborum*

participeps est. Rotunda verò erant & hæc ipsa.& incessus ipsorum,eò quòd Parentibus similes essent. Erant itaq; fortitudine & robore præstantia, & elatos animos habebant; quare aggressi sunt Deos &c. Paulò post: Jupiter dixit: videor mihi invenisse modum, quo & sint homines & insolentes esse desinant,sed debilioresfiant. Nunc enim dissecabo ipsos, singulos in duas partes,& simul itâ debiliores fient, & nobis utiliores, quia numero plures erunt. Et erecti duabus cruribus iter facient. Si verò quid insolenter tentare visi fuerint, & quietem agere noluerint, rursus in duas pates dissecabo, ut uno crure saltantes incedant,&c. Hæc & alia l. c.Plato,qvi,quòd inaudierat de primævâ hominis conditione, integritate & lapsu,fabulis involvit. Nos ea jam in sua principia non resolvimus, hoc unum mirati,hanc fabulam (& similes) in Platone Sapientem & Divinum Virum,in Judæis verò (quæ imperitorum vox) Stultum arguere.

(π) Egregia sc.argumentandi ratio, similis illi: ideo scriptum esse de Abrahamo Gen. XXIII. 3.quòd parum fleverit mortem Saræh tanquam jam vetulæ,quia scribitur לבכותה cum כ minusculo.

(ϱ) Hinc est quod quærunt,cur Deus creârit mulierem ex costa? Dixit R.Josuah in Rabbos Seder *Ci Teze* fol. CCXCVII. c. d.

כשבא הקב״ה לבראת חוה מן אדם היה מ
מתבונן מהיכן לבראה אותה. ואמר לא אבנה
אותה מן העין שלא תהא עינה רמה׳ ולא
מן האזן שלא תהא צויתנית׳ ולא מן הפה
שלא תהא דברנית׳ ולא מן היד שלא תהא
גונבת׳ ולא מן הרגל שלא תהא פרדניתא

i.e.DEus creaturus Evam ex Adamo cogitavit, unde creanda esset, dicens: non ædificabo eam ex oculo,ne sit extollens oculos (ut postmodum Eva fuit Gen.III.& vidit Mulier)neque ex aure,ne sit auscultatrix (ut Sarah Gen XIIX.)neque ex ore,ne sit garrula (ut Mirjam, Num. XII.*1*.)neque ex manu,ne furetur (ut Rachel Gen. XXXI.) neq; ex Pede,ne sit excursatrix (ut Leah.Gen. XXX.)

(σ) Emphasin vocabulorum castæ aures non patiuntur exprimere.

(τ) Præcepta Noachidis data sunt de (1.)Idololatriâ (2.) Nuditate (3.)Homicidio (4.) Furto (5.) Benedictione Numinis (6.) Judicio.

cio. His Adamo jam latis additum Noachidis (7.) de carne crudâ, Abrahamo (8.) de Circumcisione. Vide omninò Juchasin fol. IIX. Majem. Jad in Schofethim c.IX. de Regibus f.m. CCXCIII. col. 2. a. n. 1. Ceseph Mischne in h.l. & *Dn. Praeceptoris mei CL. Frischmuthii* duas peculiares Dissertationes. Addo *Hakspan. in Nizz. Lipmanni fol. CCCXL.* & si lubet, videant Auditores mei, quæ commentati sumus in R. Lipmann. fol. 2 col. 2.

(υ) Haſkuni dicit: בלעז ברואינר Latinis est pruina.

(φ) Sic in Schabbas dicitur עפר בר גיבול Lutum commixtile. vide Lexicon in גבל. Cæterùm ex quo pulvere creatus sit Adamus si quæratur, sunt qui respondent ex *Breschis Rabba* verbis R. *Schmuel Nachmanidis* ממקום כפרתו נברא i.e. creatum esse in illo loco (pulvere illius loci) in quo contigit ipsius expiatio Sect. XIV. fol. XVII. col 3. quod dictum Cunæus de Rep. Ebr. L. II. c. XII. etiam ex Cod. Nasir adducit. Intelligunt v. Montem Moriah, in quo Ædes Ierosolymitana stetit, qui & ille sit in quo Sacra fecerit Adamus, Abel, Noachus (postqvàm arcâ egressus esset) & Abrahã immolare filium est jussus. Confer Pirke Elieser. C. XX. & Vorstii Animadvers. fol. CLXXVII. Nos veriùs ad Christum nostrum & ejus expiationem in monte Calvariæ factam applicare possemus. Cæterùm etiam quidam Scholastici etiam apud Arriagam P. I. in Thom. Tom. II. D. XXXIV. S. I. Subs. 1. n. 1. dicunt: Adamũ fuisse creatũ ex quatuor partibus Orbis, quòd Ἀδὰμ quatuor suis literis notet quatuor plagas Mundi, ἀνατολὴν, δύσιν, ἄρκτον, Μεσημβρίαν: ad quod sentiendum, ignorantia Ebrææ Lingvæ etiam B. Augusti. Tr. IX. in Johan. & Cyprianum Tr. de Sinâ & Sion induxit. vide omninò *summi Dillherri Dn. Patroni & Affinis nostri*, Elect. L. LIII. c. XIX. Miror verò, quòd Arriaga l. c. non potuerit hunc errorem refutare in tantâ Linguarum luce. Vel Tiro inter אדם & Ἀδὰμ differentiam videt.

(χ) Alluditur ad ossiculum לוז, quod tanquam materiã futuræ resurrectionis è quolibet humano cadavere superstes manere dicunt tùm Judæi tùm Coranistæ. Vide Judæorum sententiam apud R. Men Ben. Israël L. II. de Resurrect. c. XV p. 203. ibidemque Zohar, Toldos Noach & Toldos Jizchak. Arabes Alaibi dicunt. An sit in cranio, vel circâ os sacrum fabiforme & incorruptibile, non opus est disquirere, cum non-entis nulla sint accidentia vide *Cl. Pocok. in Portâ*

Mos.fol.17.seqq. Uti nec Sophisma (qs. diceretur Ps. XXXIV, 21. unum os non confringetur) æquipollentiam Ebræam edocti moramur. *Confer omnino Cl. Hackspan. Disput.1. de Locut. Sacr. §.25.*

(ψ) De XXXII. Expositionibus Legis R. Jose Galilæi ex professo agere nec ratio instituti, nec præsens charta patitur. Vide intereâ *Halich*.Ol.Tr.IV.c.III. cum Version. Constant. L'Emper. â fol. 176. ad 199. & c. II. Inter hos autem XXXII. modos numero XIII. est ille, cujus Raschi h.l. meminit. scil: שאחריו מעשה אינו אלא פרטו של ראשון : i e. *Cui succedit factum, est tantùm determinatio prioris*. Exemplum adduxit ex R. Salomo R. Jose, qui etiã hoc addidit: v.g. Esai. I, 1 *Visio Esaiæ*, posteâ verò c. VI. 1. demum determinatur his verbis: *Anno quo mortuus est Rex Usia* &c. Aliàs XIII. modi interpretandi Legem apud Judæos receptiores sunt, quos nisi exempla addidero, vix intelliges. Eo labore defunctus est *Cl. Schikard*. in Bechin. Happer fol. CLIX *Hotting*. Thes. L. II. c. III. S. III. f. m. 566. seq. Fac tamen periculum, an ex Logicâ tuâ divinare queas. (I.) Leve & grave (â maj. ad min. & contra) (II.) sectio æqualis (â pari) (III.) Constitutio principii vel ex uno, vel duobus Scripturæ locis. (IV.) Generale cum speciali (restringente.) (V.) speciale cum Generali (ampliante) (VI.) Duo generalia interstincta speciali. (VII.) Generale egens speciali & cõtra. (IIX.) Extractio inferioris ē superiori doctrinæ generalis ergò (IX.) Exceptio specialis ê generali ad arguendum simile μειώσεως χάριν. (X.) Exceptio ad arguendum heterogeneum, tùm αὐξήσεως tùm μειώσεως ἕνεκα. (XI.) Exceptio ab universali ad novum quid statuendum. (XII.) Id quod discitur de subjecto suo, & quæ ē fine. (XIII.) Loca Scripturæ pugnantia, per tertium sc. concilianda. Jungam etiam modos R. Jose Galilæi: Ab augmento. (את' גם' אף' לרבות. de quo modo Raschi: & dedit גם etiam Viro.) â diminutione (רק' אך' מן למעט) ab augmento post augmentum: â diminutione post diminutionem: Explicitum ab impari: implicitum ab impari: â vocum convenientiâ: compẽdio: re immutatâ: ordine diviso: ex eo quod ad illustrandum, si adductum fuisset, deprehenditur illustratum: factum sequens est determinatio prioris: ex eo, quod â minori dependet: ex eo, quod suo loco singulare est: quod non suo sed alio loco explicatur: quod licet strictè dictum obtinet in omnibus: dictum licet de hoc, in compari tamen locum habet: dictum

dictum de hoc,huc non pertinet; ſed compari competit: ex eo,quòd ad duos modos æqualiter ſe habet, cuique vim,ambobus competentem,tribuere: â compari ſ.adjuncto arguere : quod adjunctum arguit: è parabolâ: ex præpoſito poſtpoſito: principium vel lectio vel traditio: duo dicta eodem recidentia aliud docent: prius & poſterius non ſtatuuntur: confuſio ſectionum: auferunt huic, addunt illi: Inverte Scripturam & expone: in ſubtili indagine prima attendunt: auxeſis poſt auxeſin, & mioſis poſt mioſin: Sectio propoſita mutatur: ex occaſionibus: interdictū,quod in generali continetur: Præceptum pellit Præceptum: Prohibitio complectēs & ſupperaddens: Loquitur Lex ſtylo humano &c.Exempla repete ex L'Empereur intereâ.Erit ut exponam9 in Theologiâ Judaicâ,ſi De9 & Auditores publici voluerint.

(ω) Aves creatas ex aquâ & terrâ ſimul R. ſtatuit. *Ex aquâ*, quia Gen.I.20.dicitur: Producant aquæ reptile animæ viventis: & volatile volet ſuper terram. *Ex terrâ*,quia c.II.verſ.19. expreſsè dicitur,aves ex terrâ productas eſſe. Quæ quia conciliare non poteſt, terram & aquam miſcens ſudimentum,tanquam principium avium materiale, ſubſtituit. Cæterùm de hoc loco legendus Amama Antibarbari Lib.II fol m. 84.ſeqq.Non ferre poteſt,quòd(α) יעופף per Participium,(β) על per *ſub* reddatur, & (γ) Athnach ſub voce חיה inſuper habeatur. Sed hæc ad Exegeſin pertinent.

(A) Hoc יצר juxta Rab.Bezaleelidem fol.IIX. per ſubjugationem eſt exponendum (ſicuti etiam Raſchi poſtmodum facit.) quòd כל לשון צורה הוא בעצמו לשון צורה רדוי vox formaliter ſignificet dominium & כביש ſubjugationem, quoniam צר ועושה גבול וחיש לאותו דבר forma צורה conſtringit quaſi terminum rei & ponit, וזהו כיבושו שכובש את הדבר באותו צורה׳ להיות לו גבול id quòd ſit ipſius ſubjugatio per illam formam,quæ eſt rei terminus ſ. definitio. NB. Vides elegantem denominationem formæ,cur ea vocetur צורה ſcil. non tantùm â Rad יצר formavit; ſed etiam à צר anguſtavit,conſtrinxit.contraxit; Forma enim non tantùm dat rei eſſe (hactenus à יצר), verùm etiam definiri & diſtingui (hactenus â צר) Alioquin (ad quod alludunt hîc)ſi τὸ יצר ſumatur h.l.pro creatione, & quidem de præſenti,(non hoc ſenſu: *Creaverat* ſc.jam anteâ) non conſtaret ſibi ex-

poſitio. Dictum enim: omnia animalia antè Adamum creata eſſe, ne muſcâ quidem exceptâ. Hinc notæ ſunt elegantisſimæ ſententiæ, quæ *ad deprimendam ſuperbiā hominum* dignæ ſunt etiam hîc legi. Itâ dicunt in Vajikra Rabb. Sect. XIV. fol. CLXXX. c. אם זכה אדם אומרים לו אתה קדמת לכל מעשה בראשית׳ ואם לאו אומרים לו יתוש קדמך שלשול רדמך : i.e. Si juſtus eſt homo (meretur) dicunt illi: *Tu præcesſiſti omnes creaturas* (ſc. ut מתנות כהונה exponunt: שנבראת רוחו ביום ראשון quia Spiritus ejus creatus eſt die primo. de quo alibi.) Sin: dicunt ipſi: *Muſca præcesſit te, cæcilia* (vermis) *præcesſit te.* Id repetitur in *Cod. Sanhedr.* fol. XXXIIX. col. *1.* *Metuamus autem porrò nobis: ne Muſcæ & Viperæ Tridentinæ, Antiquitatis prætextu, humanitatis prærogativas impetant, aut in dubium vocent.*

(B) De hâc inverſione, (cujus inter modos exponendi Legem fecimus paulò antè mentionem in ψ) regula in *Halich. Ol.* fol. CXCIII. edit. L' Emper. hæc extat: סרס המקרא ודורשהו i. e. *Inverte* (priùs) *Scripturam, &* (tunc) *expone eam* v. g. Pſ. CXIX, *126.* *Tempus eſt colendi DEum, irritam faciunt Legem tuam,* itâ exponunt: *Irritam faciunt Legem tuam, quia tempus eſt colendi DEū.* Sic ego interpretor verba: משום דעת לעשות ליוי׳ L' Emper. itâ: quia *nôrunt* (quod tamen verbum non opus eſt inſerere huic ſenſui, & τὸ דעת non דַעַת ſed דֵעַת legendum, tempus eſt) &c.

(C) Reuchlinus Cabbal. L. I. fol. 626. itâ Raſchi citat verba: בא אדם על כל הבהמה וחיה ולא נ נתקיררה׳ דעתו בהם עד שבא על האישה, & itâ reddit: Venit Adam ad omne jumentum & animal, & non commovebatur ſenſus ejus, in illis, usque dum veniſſet ad Uxorem. Quæ ultima verba in meo exemplari non extant. Hìc jam Capnio ſub Perſona Simeonis Judæi: (cum Philolao juniore Pythagoræo Marranoque Muhammediſta colloquentis) ex his verbis, inquit, Diaboli incarnati, larvæque furiales potiùs, quàm homines, ſeditionem Chriſtianitatis adverſum nos excitare parati (pungit Pfefferkornium cum aſſeclis. Pfefferkornium inquam, qui volens combuere omnia Judæorum monumenta, ipſe poſt Halis Saxonum exuſtus eſt. De hâc lite lege *Sleidanum* Comment. L. II. fol XC. ſeq. & lepidisſimas Epiſtolas

piſtolas obſcurorum Virorum præſertim fol.25. *Johannis Arnoldi*, & ſeqq.& *junge Eraſm.*Epiſt.XIX.L.XVI.Ep.III.L.II. pasſim)hoc dictum ſic expoſuerunt: quaſi Adam tunc cum omnibus beſtiis & animalibus fœdè coiverit. Nam, quì fieri posſit,ut tantus Vir & tàm magnus Adam cum cimice,pulice muſcâ & cicadâ ſeminaliter coiviſſe intelligatur?(NB.quod inſpergit τὸ בואה nunquam luxuriæ coitum notare,oppidò falſum eſt ex quàm multis locis. Nam 2. Sam. XVI. 21. de fœdo Abſolonis cum Davidis concubinis coitu uſurpatur, ut alia non adducam.) Similiter *Gur Arieh*, qui, poſtquàm multis in hanc rem præfatus eſſet,tandem rectè exponit:Adamum quæſiviſſe ſibi etiam conjugem,ſed non inveniſſe,comparatque fol.IIX col.4.mulierem cum חומר materiâ,Virum cum formâ צורה. qui propterea Conjugem,ceu forma materiam,appetiverit: Tandem fol. ſeq. col.1.conqueritur,quòd האומות משיבין על דברי חכמי׳ Idiotæ hæc verba(quæ non intelligant) carpant. Id quod *Bellarmino Tannero*,aliisque ſit dictum,qui ê Talmude confirmare ſtudent, Adamum coiviſſe cum omnibus animalibus.In illos rictum diducat etiam R. Lipman, qui credunt: hîc notari concubitum, quoniam הגדול בענקים אי אפשר לשמש עם עכבר וחולדה maximus inter Enakim coire non potuerit cum mure aut muſtelâ. Nizzach.n.IX.confer.Lex.in קרר.

(D) Linguam Ebræam eſſe omnium primum probat Raſchi ex Derivatione אישה ab איש. Quæ ratio Etymologiæ firmisſima eſt,ſive ſpectes Appellativa ſive Propria nomina. *Raſchi Appellativa* urget,idque, uti videtur, ex *Breſchis Rabba*, ubi Sect. XIIX. fol. XXI.a.itâ lego: שמעת מימיך אומר גיני גינייא אנתרופי אנתרופיא גברא גברתא׳ אלא איש ואישה׳ למה שהלשון הזה נופל על הלשון הזה: i.e.audiviſtine unquam dicentem (*Gracè*) γυνὴ Vir.γυνία Mulier, aut ἄνθρωπος ἀνθρωπία (*Chald*)Gafra Vir,Gafretha Mulier, niſi tantùm (*Ebr.*) Iſch Vir,Jſcha Mulier? ubi nim. vocabulum unum cadit ſuper alterum.(vide *Meor Enai*. CLVII. alios.)R.*Abarbinel* ex Etymologiâ Propriorum Nominum idem eruditè oſtendit (in Gen.fol.XXIIX.3.4. confer R.*Muſcat*.ad P.II.*Coſri* S.LXIIX.ubi etiam verba ex *Rabbos* modò citata illuſtrat)ex cujus prolixo diſcurſu has Concluſiones ſubjungo: *Prima* eſt: omnis Hiſtoricus retinet Nomina Propria ejus

Gentis

Gentis,cujus Hiſtoriam texit: aliàs nemo Hiſtoriam ritè intelligeret. *Secunda*: Metaphraſtes reddit ſolummodò Nomina Appellativa,non Propria,quæ,cùm ſæpè non ſint ſignificativa,in aliam Linguam transfundi non poſſunt. Sicuti etiam Scriptura retinet Gentilium & Peregrinorum Nomina Propria,v.g Bileam,Reguel,Jethro,Oſnatpanech &c. Hæ duæ Concluſiones certæ ſunt apud omnes. *Tertia*: Hominum illorum,antè Confuſionem Linguarum,eam fuiſſe Linguam, cujus ſunt Nomina Propria v.g.Noach,Shem,Japheth, Seth, Enos, Cenaan,Jared, Abel,Cain,Adam,Eva,eosque hâc Linguâ,è quâ deducta ſunt Nomina hæc propria, locutos absque dubio eſſe videtur. NB. Dixi: *antè Confuſionem*. Nam (α) antè confuſionem unam fuiſſe Linguam,contra quàm R.*Elieſer* (*Talm.Hieroſol.* C. *Magill.* cap.1)& Autor *Chaskuni* (*ad Gen.XI.6.*)ſtatuit (fuiſſe ſc.LXX.Linguas, & confuſionem fuiſſe tantùm oblivionem, ut, cùm omnes & ſinguli anteâ LXX.callerent,pòſt quælibet tantùm ſeptuageſima hominum pars unam ſolùm retinuerit)alibi demonſtratum ſupponimus. (vide Commentatores pasſim ad Gen.XI.1.& quomodo ex שפה אחת Gematricè לשון הקדש eliciant) (β) poſt confuſionem non raрò factum,ut ex alienâ Linguâ Nomina imponerentur, ut apud Germanos exempla Quinti.Septimii, Pauli, Gregorii demonſtrant. Ex quibus fit *Concluſio quarta*: vel Tirones intelligere: dicta Nomina Propria (Iared, Noah, Abel, Adam &c.) nullius eſſe Linguæ, quàm ſolius Ebrææ. Conficitur ergò: *Ebræam omnium fuiſſe primã.* Vide *Diſſertat.Dn Buxtorff* de Ebr.Ling.

(E) Hîc ſtatuit: Raſchi Hominem non accepiſſe per creationem pravam Concupiſcentiam.quæ eſt orthodoxa ſententia,notanda contrâ illos,qui eam â DEO creatam blaſphemè aſſerunt. Quanquam ſeſe excuſent,id intelligi quidem,quæ ipſorum conjectura eſt.ex voce וייצר (*& formavit*) ἀνομάλως per duo Jod ſcriptâ, יצר טוב concupiſcentiam bonam,& יצר הרע pravam; itâ tamen, ut per illam appetitus concupiſcibilis per hanc iraſcibilis notetur, quod etiam tangit R.Men.Ben.Iſr.de Reſurr. L.1. c.1.fol.3 Id quod recutiti concilient, tùm cum eo,quod Ipſum Peccatum originale vocant יצר הרע tùm cum illis Septem (aut ſi quæ alia ſunt) nominibus, quæ דוֹ ירצ הרע paſſim tributa leguntur. Quem numerum quidam exinde probant כי יש ליצהר ז' כחות אשר עמהם מושל ער

על האדם i.e. quia Prava Concupiſcentia habet VII. poteſtates, quibus dominatur in hominem, ut loquitur R. Gedaliah in Comm. ſup. R. Joſ. Albo עיקרים L. II. c. XIIX. fol. LXIV. col. 3. fin. Septem verò iſta Nomina ex Maſſech. Succâ fol. LII. col. 1. ordine recenſet *incomparabilis Buxt.* in Lex. v. יצר. quæ ſunt: Malum, Præputium, Immundum. Olor. Offendiculum, Lapis, Abſconditum. His Septem addenda: מנול Turpe. שאר בעסה Fermentum in maſſâ; פגימת נפש Macula animæ &c. Prava concupiſcentia comparatur Muſcæ Berach. f. IX. En. Iſr. XL. *Cras Corvinum* proprium ejus Berach. XII. En. LXX. Davidem & Patres Peccatum orig. habuiſſe malè negatur Báſa Báſra f. *1.* Bes Iſr. LXXIIX. Qvando poſitum ſit in hominem tradunt Sanh. f. XI. Bes Iſr. CXXII. De quibus forſan אירה in Theologiâ Judaicâ.

(F) Videndus hic R Bezaleelides fol. IX col. *1.* m. ait autem: Scripturam alludere (*1.*) ad vocem ערום quod & nudum & callidum notat, hinc priori ſenſu de homine, poſteriori v. l. de ſerpente eleganter dici. (2) cum ערום *nudo* convenire id quod ſequitur; & fecit DEus ipſis tunicas. Ubi inſuper addit: ſciviſſe quidem eos diſcrimen בין טוב לרע inter bonum & malum, ſeque eſſe nudos; non autem puduiſſe. Senſus eſt: ſciviſſe quidem nuditatem, ſed eam ipſis nondum fuiſſe turpem. Qvæ expoſitio Scripturæ convenit.

(G) Hanc in rem multæ Ebræorum ſententiæ extant, ſcil. obſervari proportionem inter pœnam & delictum. Niſi, quòd hoc argumento abutantur, cum Socinianis, Judæi, contrâ ſatisfactionem Chriſti diſputantes, qui á Theologis vapulent. Vide quæ Abarbenel in c. LIII. Eſai, effutiat.

(H) Gur Arieh fol. IX. col. *1.* fin. Ut dubitativum ſermonem exponit, ac ſi ſerpens neſcierit, interdictum Protoplaſtis factum. Cæterùm quod R. Salomo ait: הוסיפה על הציוי לפיכך באה לידי גרעון: Addidit (Mulier) aliquid præcepto (ſc. ne tangas, cùm DEus tantùm eſum prohibuiſſet) & propterea incidit in transgresſionem &c. etiam Noſtri, argumenti loco adducunt in defenſiōe Pupillæ f. CCCIIX.

(I) Cantor Cantorem odit. Omnis artifex filium artis ſuæ, quod ex Targum h. l. deſumptum eſt. Ita enim כל אומנא סני בר אומנותיה eodem proſus ſenſu. Vide in hanc rem Chiliades quoque.

(K) Quaſi verò vel Diabolus hoc ridiculum argumentum formaverit, vel Protoplaſti neſcierint, hanc Arborem cum ipſo Mundo eſſe creatam.

(L) De גם hoc notandum, alludi ad Regulam Ebræorum אתיים וגמיים הם רבויים׳ אך ורק מיעוטיים: את & גם quoq; & multiplicativa, τὸ אך & רק ſed, tantùm, diminutiva ſunt. Senſus hujus loci, juxtâ ipſos eſt: Evam non tantùm Viro guſtandum præbuiſſe fructum vetitum; ſed etiam omnibus animantibus: Solam avem חול (i.e. juxtâ ipſos, Phœnicem) non comediſſe, quæ propterea diutisſimè omnium vivat, juxtâ Job. XXIX, 18. multiplicabo dies tuos ut חול ſ. arenam i.e. ſi diis placet, ſicuti Phœnici. Vide Rabbos. Ex hoc ſtolido fundamento ad Gen. IV. 1. colligunt: Evam cum Caine & Abele gemellos peperiſſe. vide Prodrom. noſtr. contrâ D. Schiller. fol. 14. ſeqq.

(M) Quænam Arbor fuerit, illa Scientiæ Boni & Mali, profectò לא כל אצבעות החכמים שוות i.e. non omnes digiti Sapientum ſunt æquales. Quid Ebræi ſtatuant, hâc vice ſolummodò, & quidem ratione inſtituti, brevisſimè annotabimus, prout recenſetur in Breſchis Rabba Sect. XV. fol. XIIX. XIX. Proponitur ergò ibi quæſtio fol. XIIX col. 2. fin. מה היה אותו האילן שאכל ממנו אדם וחוה quænam fuerit arbor ê quâ comederint Adam & Eva? R. Meir ait: fuiſſe חטים triticum (ſtolida ratio, quia Proverbium in ignorantem & Scientiâ deſtitutum ſit לא אכל ההוא אינש׳ פיתא דחיטי מן יומוי ille non comedit panem triticeum.) reſponſum verò eſt R. Schmueli (objicienti triticū non eſſe arborem) fuiſſe inſtar Cedrorum Libani (NB. de magnitudine tritici in terrâ Iſraëlis legere eſt in Ceſub. fol. III. col. 2.) R. Jehuda Eliades ענבים *Uvas* fuiſſe putat. R. Abba de Acco אתרוג *Citrum* (de hâc ſententiâ vide etiam *Vajikr. Rabba* Sect. XXX fol. CC. col. 4.) R. Joſe תאנים *ficus* interpretatur vetitum fructum. Hæc ultima quidem opinio cæteris probabilior videri poterat, quam etiam R. Salomo noſter amplexus eſt, ex eâ ratione, quia, qua trangesſi ſunt, eâdem ſeſe texerint. Conſentiunt Veteres, Theodoretus, Iſidorus Peluſiota, Hugo S. Victor Moſes Bar Cepha Syrus, vide omninò Virum Magnum Dn. Dillherrum L. III Elector. c. 11 qui addit: protereâ ab Ebræis ficus vulgò vocari בנות שוחה *filias foveæ* i.e. ruinæ cauſas. Hìc non poſſum omittere ridiculam, Goropii Becani, ejus rei probatio-

tionem. Itâ autem ferè ille L.XIII.Hieroglyphicorum f.226. in Pe ſ. Phe: Phe/inquit,pro brutis uſurpamus,Fi autem ad deſpuendum uti ſolemus: Unde Arbor illa, cujus vetito fructu primi noſtri Parentes pecudes evaſerunt, Feig nominatur. Eundem ſequitur Joh. Bodæus â Stapel in comm.Sup.Theophraſtum Ereſium: quòd Adam & Eva dixerint Fy ghy i.e. Pfui dich inde ortum Fyg (vide itinerarium Mandelslo fol. 25.) Quaſi verò Protoplaſti Hollandi fuiſſent. Cur Arbor Scientiæ dicta fuerit, Iuber *Toledos Jizchak*. ſententiam audire. Itâ lego foi.IIX.col.2. ועץ הדעת טוב ורע צריך לחקור מה היתה סגולתו׳ וכפי משמעות טוב ורע נראה ש
שקודם שחטא לא היה מבחין בין טוב לרע ו
ואם כן תכלית בריאת אדם לא היה אלא
כשיהיה כבהמה שאינה יודעת בין טוב לרע׳ ו
וזה אי אפשר מפני כמה דברים : א׳ שאם כן
מצינו חוטא נשכר שהיה כחיות השדה וכשחטא
נהפך לאיש בעל שכל : הב שאמר ויברא אלהי׳
את האד׳ אצלמו וגו׳ הג׳ ויצו יי׳ אלהי׳ על האד׳
ואין דבור הש׳ ומצותו לבהמית : הד׳ שבחכמתו ג
גדולה קרא שמות לכל הבהמות והחיות ו
והעופות וכו׳ i.e. oportet inveſtigare quam proprietatem habuerit Arbor ſcientiæ. Vi nominis videri poſſet,antè peccatum, hominem non diſcreviſſe inter bonum & malum. Sed hâc ratione perfectio creationis Adami non fuiſſet alia quàm beſtiæ,quæ nō novit, quid bonum inter & malum interſit. Id verò impoſſibile multas ob cauſas.(1.)quia ſic ob peccatum præmio fuiſſet affectus: fuiſſet enim inſtar beſtiæ,poſtquàm autem peccavit,evaſiſſet in Virum Sapientem. (2.)quia dicitur: *Et creavit DEus hominem ad imaginem ſuam* &c.(3.) *& præcepit DEus Adamo* &c.non autem ſermo & præceptum Dei fit ad beſtias. (4)quoniam per ſapientiam ſuam magnam nomina impoſuit omnibus animalibus,beſtiis,avibus &c Reliqua, quæ egregia habet,temporis & inſtituti ratio excludit. Potiùs enim ad Theologos ſpectant. Ratio prima (ſcil.alioquin ob peccatum hominem præmio fuiſſe affectum) in memoriam mihi revocat Ophitas, de quibus Epiph. Hæreſ. XXXVII. Colunt illi ſerpentem (quòd, velut inquiunt, humano generi cognitionem attulerit)& panem ipſi offerunt(habent enim naturalem ſerpentem,

quem in ciſtâ (quâdam colunt) quem circâ tempus ipſorum myſteriorum latibulo offerentes,& alios panes in menſâ diſponentes,ſerpentem provocant: aperto autem latibulo procedit, & ſic progreſſus aſcendit in menſam, & panib.involvitur. Et hoc perfectum Sacrificium eſſe volunt. Sunt Epiphanii verba.

(N) Alluditur ad id,quod in Talmude dicitur: DEum propter idololatrus non poſſe Solem & Lunam perdere,quia hæc Luminaria in gratiam omnium Creaturarũ,præſertim hominum,ſunt creata. Res eſt oppidò nota & manifeſta.

(O) Paria leguntur in *Michl.Joph.*de Caino fol. III col. 4. fin. אי הבל אחיך · הוא לפתיחת דברים כמו ש שאמר לאדם איכה i.e.ubi Abel frater tuus? hoc præoccupationis ergò factum, ſicuti Adamo dixit: Ubi es? Et noſter R. Salomo inferiùs de Abrahamo ſimilem,ex hoc principio, gloſſam affert cum Magiſtris. Dixerat DEus Abrahamo:Gen,XXII.1.2. (α)Abraham:(β)accipe nunc:(γ)filium tuum:(δ)unigenitum tuum:(ε)quem diligis:(ζ)tandem nominat: Iſaacum. Id vocat Raſchi לשון זימון. & ait porrò Abrahamum dixiſſe(cum DEus dixiſſet: *filium tuum*)duos habeo filios. *Unigenitum tuum.* Unus eſt unigenitus Patris, alter Matris. *Quem diligis.* Utrumque diligo. Unde poſtmodum ſequatur: *Iſaacum.* vide l.c.plura.

(P) An ſerpentes dentur,qui VII.annos uterum geſtant,diſquirant Naturæ Urinatores.

(Q)R.Salomoh hic dicit Serpentem habuiſſe pedes, qui ſint amputati. Hoc an verum ſit diſquirere, alterius curæ eſt. Nam quod Petrus Comeſtor Hiſtor.Schol.in Gen c.XXI.ait: tunc ſerpens erat creatus ut homo,quia in maledictione proſtratus eſt, & adhuc, ut tradunt Phareas,erectus incedit. Elegit etiam quoddam genus ſerpentis,ut ait Beda,Virgineum vultum habens &c.quod, inquam, *Comeſtor* vel ſuo vel aliorum nomine ait,adhuc diſquiſitionem meretur. Id verò jam nobis nec datum, nec volupe eſt. Improbabilem tamen non dicimus eam Raſchi ſententiam. Nam & B. Lutherus illam fuit amplexatus,ut notum,ſc.ſerpentem(cum inter reptilia non cenſeatur,ſed beſtias terræ) beſtiæ inſtar inceſſiſſe: non ut homo ſolet,ſed ut cervus aut pavo.Diſſentiunt Photin..vide Stegmann. D.IX,q.7,Hoc ſi eſt,abſcisſi ſunt pedes juxta R,Salom.h.l. & in Jer. XLVI.

XLVI.22. Consentit R. Eliesser in Pircke cap. XIV. quòd DEus קצץ רגליו של נחש amputaverit pedes serpenti. Abscisſionem hanc non Deo, sed Angelis tribuit R. Josua Levita in הליכות עולם fol. m. CLXXX. his verbis: בשעה שאמר הקבה על גחונך תלך ירדו מלאכי השרת וקצרו ידיו ורגליו i.e. cùm dixisset S. B. (Gen. III. 14.) *super ventrem tuum gradieris*, descenderunt Angeli Ministerii, præcideruntq; pedes ejus anteriores atque posteriores. Hîc non possum non monere, incomparabilem Virum L'Empereur τὸ ידיו ורגליו reddidiſſe (in Clavi Talm. fol. cit. CLXXX.) manus ac pedes, minùs rectè. Quando enim ידים de quadrupede prædicantur non manus, sed anteriores pedes Ebræis notari, notum est. Non libenter illud moneo. Nec enim salus Græciæ in his vertitur, nec cacoëthes sugillandi, hodiè perquàm familiare, me occupavit. Scio tamen, magnum huncce Virum tàm delicatum non fuiſſe, ut ferre nequiverit diſſentientes. Quin potiùs publicè monitoribus suis gratias egiſſe (quod demum ingenui Scriptoris est) novimus. Ideò autem ejus rei meminiſſe juvat, ut appareat, in hoc studio etiam exercitatisſimos suos pati manes. Ut nulla adeò causa exiſtat, etiam eos, qui in infimis adhuc subſiſtunt, acerbiùs notandi. In Codicillis meis tàm multa, quoad minutisſima quoque, Summorum Virorum ἁμαρτήματα notavi, ut appareat: *Nos omnes homines esse*. Ingratisſimus verò mortalium ſim, ſi iſtis sordibus tantorum in Rempubl. Literariam merita, tanquam redivivus Iſmaël conſpurcare vellem. Est, qui scripſit: Febris ethica pro hectica: Hachchaſid pro Hachaſid: Mosen mortuum in valle contrâ Scripturam (idque dicit Hiſtoricus summus): Vemazach pro Umazza: Irenæum Latinè scripſiſſe: Gen. IV. 16. Enos cepiſſe invocare nomen Domini, & Virginem eſſe translatum in Paradiſum: (pro Enos ponitur Enoch, & Enoch Virgo dicitur qui genuit Mathuſalem filios & filias Gen. V. 22.) אלהים eſſe â ſingulari אל: Damascenum vixiſſe seculo IV. Sed non est, ut in his immorer. Satis exinde conſtat id, quod modò dictum est.

(R) Deut. IX. 21. Varia τῶν Targumim lectio est: Dn. Buxtorff. legit וְשַׁפְרֵת יָתֵיה in Lexico, voce שפר est וְשַׁפִּירַת יָתֵיה Venetum Bombergii exemplar habet וְשָׁפִירַת יָתֵיה quâ formâ uſus quoq; est noſter R. Salomoh. N 3 (S)

(S) Respicit ad pedes resectos serpentis. Aliàs per phrasin habere קומה staturam erectam étiam superbiam notant. Unde in Kidduschin dicunt fol.XXXI.col.1. המהלך בקומה זקופה ואפילו ד׳ אמות כאילו רוחק רגלי שכינה רכתיב מ מלא כל הארץ כבודו i.e. Qui ambulat staturâ erectâ vel quatuor tantùm cubitos, perinde facit, ac si depelleret pedes Schechinæ (Majestatis divinæ vide Lex. in שכן) S.D.E. (Esai. VI,3.) plena est terra gloriâ ejus. Unde caput demittunt, ne lædant Maiestatem divinam super ipsos incedentem. Eccontra קומה זקיפה נוי באישה statura erecta decus in muliere dicitur â R. Salom. Cant. IV,4.

(T) Báal Hatturim ad h.l. itâ: ויקרא את שמה חוה על שם שמחוה · וזהו שאמרו י׳ קבין שיחה ירדו לעולם׳ תשעה נטלו נשים : i. e. vocavit nomen ejus Chavvah, quia Mechavve i.e. loquitur (garrula est) Et hoc est, quod dixerunt: (veteres) Decem Cabi loquacitatis descenderunt in Mundum, & novem abstulerunt Mulieres. Habetur Kiddusch. f. XLIX.2. ubi plures ejusmodi formulæ eleganter conglomerantur: v. g. Si Decem Cabi Sapientiæ descenderunt, IX. abstulit Terra Israëlis I. reliquus Mundus. IX. Cabos pulchritudinis accepit Hierosol. I. reliquus Mundus. X. Cabos divitiarum abstulit Roma, I. Mundus. IX. Cabos paupertatis accepit Babel, IX. Superbiæ Elam, IX. fortitudinis Persæ, IX. pediculorum Medi, IX. incantationum Ægyptii, IX. plagarum porci, IX. Scortationis Arabia, IX. impudentiæ Mischan, IX. nigredinis. Æthyopia, IX. Somni Servi. vide Lex. in קבא. Excidisset penè notare ad illud Gen. III. 21. *& fecit DEus illis tunicas* עור *pelliceas*, quod Mythici Ebræorum Theologi Cabbalistæ dicunt, differentiâ inter אור lux (quâ homo in integritate suâ vestitus erat) & עור pellis (quâ induerat DEus hominem jam lapsum) notari hominem integrum subfuisse protectioni & Dominio Unius Dei, lapsum vero, subditum propter culpam factum LXX. Principibus vel angelis superioribus. א n. I. ע verò LXX. notat. vid. R. Men B. Isr. de Fragilit. Hom. fol. XLII.

(V) Per Cherubinos Angelos malignos & nocivos intelligit. Quoniam verò de Cherubinis peculiari Capite in Lectionibus publicis, ex professo egimus, nostros Auditores eô remittimus.

(X) Tres in generatione hominis concurrere docent in Talmude

mude Cod.Nidda c.III.המפלת Abortiens, ubi itâ legimus: תנו
רבנן שלשה שותפים יש באדם הקבה ואביו ו
ואמו · אביו מזריע הלובן שממנו עצמות וגידים ו
צפרנים ומוח שבראש ולובן שבעינים · אמו מזרעת
אודם שממנו עור ובשר ודם ושערות ושיחור שבעינים·
והקבה נותן בו רוח נשמה וקלסתר פנים וראית
העין ושמיעת האזן ודבור פה והלוך רגלים ודיעה
ובינה והשכל· וכיון שהגיע זמנו להפטר מן העולם' הק
הקבה נוטל חלקו וחלק אביו ואמו מינח לפניהם:
i.e. Tradunt Rabbini, tres (causas socias) concurrere in homine (generando) DEum, Patrem & Matrem ejus. Pater seminat album, ex quo ossa, cartilagines, ungues, cerebrum in capite, & albumẽ occulorũ Mater seminat rubrũ, ex quo cutis, caro, sangvis, capilli, nigrum in oculis. Deus dat spiritum, animam, aspectum faciei (non קלכתר, ut alicubi scribitur vitiosè, nec ut habet Aruch קלסטר, quod notat Latrunculatorẽ, Prætorem &c. vide R. Eliæ Meturgeman) visum oculi, auditum auris, loquelam oris, ambulationem pedis, scientiam, prudentiam & intellectum. Cùm autem advenerit tempus migrandi ex hoc mundo, DEus recipit suam portionem, portione parentum ipsis relictâ. Cæterùm, quod R. Salomoh. hìc intendit, scil. τὸ קניתי איש את יוי' significare: possedi Virum (non Dominum, sed) cum Domino, id refutavimus ex professo Prodrom. contrâ D. Schiller. fol. 1. ad 26.

(Z) Targum autem elegantissimè de pœnitentiâ exponit hæc verba: Si benè feceris Gen. IV. 7. הלא אם תוטיב עיבדך
ישתביק לך ואם לא תוטיב עובדך ליום דינא חטאך
נטיר רעתיד לאיתפרעא מנך אם לא תתוב ואם תתוב
ישתביק לך i.e. Nonnè, si benè feceris remittetur tibi, si autem non benè feceris, in diem judicii reservato peccato tuo punieris, nisi egeris pœnitentiam. Si verò resipueris, remittetur tibi.

(A a) Quid Cain locutus fuerit ad Abelem Scriptura non exprimit. Targum utrumque & quod Jonathæ tribuitur, & Jeruschalmi, ait: Cainum (α) dixisse fratri: egrediamur in agrum (β) posteâ disceptâsse cum illo: non esse supremum judicium. Priorem formulam etiam vulgata assumpsit. Ascribam verò (quia prolixius est Jonathæ Targum) verba Hierosolymitani: Et dixit Cain Abeli: איתא
ונפוק לאפי ברא' והוה כד נפקו תרויהון לאפי ברא

עני

עני קין ואמר להבל אחוי לית דין ולית דיין ולית עלם אוחרן׳ ולית למיתן אגר טב לצדיקיא ולית לא לאתפרע מן רשיעיא : i.e. veni, egrediamur in agrum. Poſtquàm verò egresſi ambo eſſent, reſpondens Cain dixit Abeli Fratri ſuo: non eſt Judicium neque Judex, neque altera vita (poſt hanc) neque præmium Juſtis, pœna malis. Additur poſtmodum quaſi probationis vice: non fuiſſe acceptum Sacrificium Cainis. Id quidem colligunt â poſteriori ex verbis præcedentibus: Si benè egeris oblatio (grata mihi) eſt. De his verò Theologi.

(Bb) Longanimitatem Dei notant, quod nullum pœnitentem peccatorem â ſe rejiciat. Unde alicubi Deum itâ peccatoribus loquentem introducunt: *Aperite mihi foramen pœnitentiæ, per quod acus tantùm tranſire posſit, & ego aperiam Vobis portas benivolentiæ, per quas tranſeant ingentia plauſtra.*

(Cc) Vide, quæ huc faciunt, in Gur Arieh fol. XI. col. 3. ubi dicitur: niſi R. Salomonis gloſſa, ex Rabbinis, obtineat, ſenſum eſſe inconcinnum q.d. majorem eſſe iniquitatem, quàm ut remitti ea posſit. Verba ſunt: אין ראוי לחוטא לומר אל השם שעשה חטא גדול שאי אפשר למחול לו : non convenit, ut peccator dicat ad DEum, ſe commſiſſe peccatum majus, quàm ut condonari posſit. Taxat igitur & hanc verſionem, quâ B. Luth. uſus eſt. An autem Caini verba deſperationem arguant, Theologorum eſt diſquirere. Nos in præſentiarum reſpondemus opinioni Gur Arieh, diſtingendo inter peccatorem pœnitentem & deſperantem. Verba Caini juxtâ B. Luth. verſionem non conveniunt pœnitenti quidem, ſunt tamen deſperantis. Poterat verò Cain ſcire ex delicto Patris ſui gravisſimo (quod utique remittebatur) etiam hoc peccatum irremisſibile non eſſe. Gravius peccatum eſt, omnes homines peccato inficere, quàm unum peccatorem interficere.

(Dd) In Schabbas (ad hæc verba R. Salomonis: quæ fuit ad concubitum, bibit poculum ſterilitatis. Nam errore Typi ſignum Dd eſt omiſſum.) ubi fol. CIX. 2. & fol. CX. col. 1. in Gemarâ כוס עקרים poculum ſterilium, quod ſteriles bibebant contrâ ſterilitatem. Lege Interpretes. Cæterùm, obliti ſumus ſuprâ annotare ad verba Raſchi Salomonis dicentis: non ſemper ילד dici de fœminâ (ſicuti l. c. Gen. de

de Irad dicitur)ea observanda esse contrà nebulonem Lipman. Nizz. N. רסט ubi videas.

(E e.F f & G g.)Evolvat Bresch Rabba præsertim Sect.XXIII. cui vacat. Res enim non est tanti.

(H h)Legi hic potest Gur Arjeh fol.XII.col.1.

(I i)Vidend Rabbos in h. l.Nugæ verò sunt τὸ עור notare augmentum pravæ concupiscentiæ.l.c.

(K k)Quis natu major,inter filios Noachi fuerit, facilè ex textu apparet,nim.Japheth.Gen.n.X.21.itâ : שם אחי יפת הגדול i.e.Sem frater Japheti majoris. Genuit enim Noah anno ætatis D. Gen.V.32,non verò Semum (cui natus est biennio post diluvium i. e. ann.æt.DII.Gen.XI.10.Arphaxat) neque Chamum (qui Gen.IX. 29. expressè vocatur Minor)E.Japhetum.Dissentit Salianus Annal.V.T.S. I.fol.142.vide Vindic Dn.D.Königii Loc. XCII.Gur Arieh fol. XII. col. 3. idem docet : והלא יפת הוא הגדול כמו שהוכיח לקמן בפרשת נח אחי יפת הגדול : i.e.Nonnè Japheth est major? *Sicuti etiam ostensum est* in Paraschâ Noah (ubi dicitur Gen.X.21.)frater Japhethi majoris.Michlol Jophi in h.l fol.m.VI.col.1.itâ : יפת הגדול בשנים וכן פירשו רביתינו ז"ל כי יפת גדול שבאחיו היה בשנים ויש אחרים בוקר וחשיבות i.e. Japhet Major annis dicitur,sicuti etiam exposuerunt Doctores nostri. Alii autem dicunt vocari majorem dignitate.

(L l) Ab Ebræis statuuntur נולדי מהולים i.e.Nati circumcisi,qui per פריעה s. resectionem membri sint quasi denuò circumcidendi. Hoc probare inter alia nituntur ex Gen.XVII.13. המול ימול circumcidendo circumcidetur,quasi diceretur,bis circumcidetur. Vide Rábbos in כי תצא fol.CCXCVI.seq.ubi dicitur l. c. Gen.intelligi duas circumcisiones. Evolve locum prolixum & dic mihi,quomodo id ad Gen.XXII.6.de dimittendâ matre pullorum, quadret.Confer Jesám.Hierosol.c.IIX Lexic. fol. 1174. τὸ המול ימול rei necessitatem& certitudinem notare,q d.omninò circumcidetur, ne ipsi quidem recutiti ignorant, quod ex similibus facilè ostendi posset,si foret opus. Cæterùm Regula eorum est כל שנאמר בו תמים נולד מהול i.e.quicunque dicitur (in scripturâ)

O per

perfectus (תמים) ille est natus circumcisus. (in Chasan Damim fol.1 col.3.) v.g. Noah, Abraham, quia, antequàm circũcideretur, nondũ vocabatur perfectus, postquàm verò se ipsum circumcidisset תם s. perfecti laudem consecutus est. Subtilis illa ratio omnem intellectûs aciem mihi perstringit! Vide in hanc rem nostrum Raschi ad Gen. XXX. 11. & Juchasin fol. VI. col 1. de Noacho. Quanquàm verò nec Judæis patrocinari velim, nec nugæ hæ tanti sint; lubet tamen Logicæ & Metaphysicæ causam dicere. Est, qui in Notis ad Gen. XVII. 13. 14. *ἀνεκδότοις* putat, τὸ נולד מהול *natus circumcisus*, esse terminum absolutè implicantem, quia nemo possit pati, antequàm existat. Dico (quantum ad terminum) hanc circumcisionem, quæ â nativitate inesse â Judæis dicitur, non concipi ab ipsis tanquã fiat per privationem physicam præputii præexistentis, sed per non adnascentiam præputii, quæ, quomodo implicet, non video. Sicuti Titius potest nasci absque quinto digito. Unde non circumcisionem propriè; sed analogicè tantùm dictam putant, quòd talis sit infans כשהוא מהול quasi esset circumcisus ut est in Rabbos l. c. initio Sectionis. Puto igitur, etiam contrâ Judæos cum ratione esse disputandum. Nugæ eorum hâc ratione non probantur aut defenduntur.

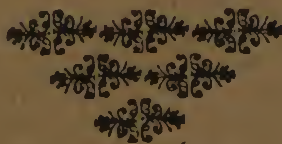
(Mm) Habetur hoc in Breschis Rabba Sect. XXVI. fol. XXIX. col. 1. 2. ubi videas.

(Nn) ענקים. De istis aliquid dicere lubet. Enakim ab Enak (Ebr. ענק Anak) Viro Gigante, filio Arba, dicuntur, & adeò Gigantes sunt Jos. XIV. 15 ענק verò unde derivetur, quæstio est. Quidam â torque, collari, aureo circulo deducunt, ut Enakim sint, quasi torquati, quia, inquit in Lexico Schindlerus, torque Viri celebres ornabantur. Ea ratio est, ut nonnulli ענק non nomen; sed cognomen interpretentur, quòd isti Gigantes torquati incesserint. Sicuti Manlius â torque, quem in pugnâ apud Anienem Gallo detraxit, Torquatus dictus est Romanis. Veteres Rabbini (vide Maase Breschis fol. XLIIX. col. 2. fin.) dictos itâ ideò censent שמעניקים החמה quoniam solem, collaris instar, collo suo aptârint, i.e. interprete *Gur Arieh*, Solem vertice suo attigerint. Adscribam verba: כל גדולים היו עד שנראה כי החמה מונח כמשא עליהם i.e. tàm proceri fuerunt, ut Sol tanquàm onus ipsis incumbere sit visus,

fol.

fol.CLXXV.col.1 ſive,ut alii exprimunt: Sol ipſis collaris vicem quaſi fuerit. Quod interpretamentum,quum vulgò rideant, juvat paulò poſt diligentius explanare. Dicuntur igitur ab Anak Gigante,â quo Phœnices,quaſi בני ענק dici,eruditus potiùs ingenii luſus, quàm demonſtratio eſt illius, qui Delphos Phœnicizantes dedit fol.XXVII. XXIX.ubi videas. An Græcum *ἄναξ* ſimiliter ab ענק deducatur, & propterea non poſſit Regem ſignificare,quòd alioquin Homerus citrâ *ταυτολογίαν*, *ὤναξ παιδὶ δ' βασιλεὺς* canere non potuiſſet, quod fol.XXV.aſſumitur,Græcorum Philologorum diſquiſitio eſt. Nunc demùm,quod promiſimus, ex Allegoricâ Judæorum doctrinâ addendum: eos per VII. nomina illa,quæ Gigantibus Scriptura tribuit (& ſunt 1.Nephilim. 2. Enakim 3.Raphaim 4. Zamzummim. 5.Havvæi 6.Gibborim 7.Emim) intelligere Philoſophos in VII. liberalibus Artibus exercitatos. Sicuti enim Gigantes itâ & Philoſophi ſunt reverâ אנשי השם Viri nominis ſ. celebres,reliquisque præſtant. Sic ex veterum ſuorum Doctorum nomine R. Elieſer Aſchkenas in Máaſe Breſchis fol.XLIIX.col.2.3. אין ספק בורה לכל משכיל שרבוי השמות יורה על רבוי תוארי. הנקרא ב בשמות ההם כמו שא"ל ואם כן אלו השבע' שמות שנקראו הם נגד שבע' חכמות i.e. non eſt dubium ulli intelligenti, multitudinem nominum innuere multitudinem attributorum deſignatam nominibus iſtis,ſicuti Doctores noſtri tradiderunt: unde ea ſeptem nomina reſpiciunt ſeptem Artes. Anakæos ſcil. ajunt itâ vocari לא על היותם גבוהי הקומה לבד non,quòd fuerint proceræ ſtaturæ tantum, ſed etiam על גבורת חכמתם propter altitudinem (ut ſic loquar) ſ. excellentiam Sapientiæ ipſorum. Quæſtionem: An & cur breviſſimæ ſtaturæ homines ingenio ſæpè proceriores vincant, Philoſophis intereà trademus. Hos,porrò citatus Autor, propterea נפילים Nephilim dictos arbitratur: שנפלו והפילו quòd ceciderint ipſi & cadere fecerint ſc.Mundum,nimirum,quoniam (ut l.c.col.3. ſubjicitur) ע' חקירותם במופת היו מכחישים חידוש העולם עד שלא היו מאמינים שיש דין למעלה ומפני כן נתגדל החמס per ſpeculationes ſuas negárunt creationem Mundi,adeò ut etiam non crediderint eſſe Judicem ſuperiorem, unde in-

ſecuta eſt violentia (licentioſa vita) quæ poſtmodum Mundum perdidit. Hoc putant in nui verbis : Et Nephiiim fuerunt in terrâ, vide l. c. plura & confer ea, quæ habet R. Levi initio commentarii ſui in Geneſin. Ut de nominibus iſtis ſpecialiùs agamus, ſentit idem per ענקים Enakim denotari *Aſtrologos*, quam ob cauſam veteres Rabbini dixerint : שמעניקים השמש בגרגרותם i.e. quòd Solem inſtar Collaris gutturi ſuo aptârint. Ubi vides hoc literaliter intelligendum non eſſe, ut adeò cauſa ſit cautiùs de Ebræorum dogmatibus loquendi, quod notent illi, qui ea maximè negligunt, quia maximè ignorant, ut loquitur *Gaulmin*. Ep. ad *Jol. de Voiſin*, ipſius Theologiæ Judaicæ præfixâ. Senſus autem hujus dicti eſt, ut Máaſe Breſchis l. c. exponit : Ipſos Sole collum circumdediſſe כלומר בפיהם ובלמודים quia ſcilicet ore ſuo tradiderunt doctrinam de Sole i.e. Aſtronomiam. Et id cauſæ eſt cur Abrahamum quoque גדול בענקים maximum inter Enakim vocent, nimirum, שאצטגנינות גדולה היתה בלבו quòd maxima ſcientia Aſtronomiæ fuerit in corde ejus. Uno verbo : Enakim Ebræis ſunt iidem, qui nobis Atlantes. רפאים Raphaim verò dicuntur העוסקים ברפואה *Medici*, & ſic de cæteris. Inde nata eſt deſcriptio eruditi סני והרים עוקר Gigas ſcilicet, qui transferre poteſt & evellere Sinai & reliquos montes, quod tetigimus ſuprâ f. LXV.



III.

מעשה מרכבה

seu

OPUS CURRUS

â

R. MOSE B. MAJEMONIS,

prioribus duobus capitibus, de

FUNDAMENTIS LEGIS

traditum,

&

Scholiastæ Notis

illustratum.



PRÆFATIO.

CElebris eſt diſtinctio in Theologiâ Ebræorum inter מעשה בראשית & מעשה מרכבה i.e. inter *Opus Creationis* & *Opus Currûs*. *Illud* comprehendit *Theologiam* naturalem juxtâ opera Creationis: *hoc* verò profundam & myſteriis plenam Ebræorum Theologiam, quam vocant *Paradyſum*. ut in illo Majemonidis de Fundam. Legis c.IV §.XX. (mihi eſt XIII.) אין ראוי לטייל בפרדס אלא מי שנתמלא כריסו לחם ובשר Clariſſ. Vorſtius pag.51. itâ vertit: *non convenit otiari in hoc Paradyſo, ſed ut expleat ventrem ſuum pane ac carne.* Non aſſecutus eſt horum verborum mentem, ſed planè contrariam illis ſententiam induxit. Intelligunt enim Magiſtri: hanc Myſterioſam Theologiam difficiliorem eſſe, quàm ut â quovis queat intelligi; & hanc Paradyſum imperviam eſſe iis omnibus, qui ventrẽ intellectûs ſui non prius Carne & pane (ut mox dicemus) repleverunt. Ingrediens hanc Paradyſum jam concoxerit Carnem & panem, Cibos paulò vulgatiores, non eos in hâc myſteriosâ Paradyſo requirat (ubi non apparebunt) oportet. הקדמות & תכלית in hoc negotio ſic confunderemus, & famelici omnes dimitterentur (ex hypotheſi Doctorum) qui hâc fini intra paradyſi hujatis pomœria ſeſe abdidiſſent. Phraſeologia porrò אלא מי שנתמלא Vorſtii interpretationem non admittit, ut cuivis apparet. Senſus igitur Axiomatis non eſt alius, quàm iſte: *Nemo ingrediatur Paradyſum, niſi qui priùs repleverit* (ſatiaverit) *ventrem ſuum pane & carne.* Ubi exponendum (1.) quid per Paradyſum (2.) quid per Carnem & panem intelligatur. Quæ ſi dederimus, noſtra interpretatio ſibi ipſi fidem eſt conciliatura. Paradyſus igitur Myſterioſam deſignat Theologiam & מעשה מרכבה i.e. opus Currûs, quâ de voce ſimiliter, & paulò explicatiùs, eſt dicendum. Sequemur autem Majmonidæ ductum, qui illud duobus prioribus capitibus de Legis fundamentis exponit. Objectum ejus (ut de hoc priùs dicamus, quia eo intellecto, faciliùs de ratione nominis judicare eſt.) ſunt hyperphyſica, â

vulgô

vulgô ſemota,&paucis,inter ipſos etiam eruditos,pervia ſatis, quippe ambitu ſuo comprehendentia Univerſam de naturâ SpirituumDei ſc. benedicti & Angelorum,doctrinam. Unde Rambam de Fund.Leg. c.11.§ XI. ſcribit : דברים אלו שאמרנו בשני פרקים אילו כמו טיפה מן הים הם ממה שצריך לבאר בענין זה וביאור כל העיקרים שבשני פרקים אלו הוא הנקרא מעשה מרכבה *Hæc,quæ diximus in duobus capitibus his, (ſunt) quaſi gutta ex mari reſpectu ejus quod neceſſe erit declarare in hac materia. Expoſitio verò omnium articulorum in duobus iſtis capitibꝰ,vocatur Opus Currûs.* Cur autem Opus currûs dicatur, Iubet ex commentatore l.c audire : קראו לכל אלו הענינים מעשה מרכבה דרך כבוד כלומר ידיעת הבורא עצמו אין בנו ולא בנביאים כח לידע אותה על בוריה i.e. *Vocant hæc objecta Opus currûs propter Excellentiam. q.d. quod Cognoſcere Creatorem in ſe ipſo non ſit in noſtrâ aut Prophetarum facultate h.e.cognoſcere eum in claritate ſuâ.* Addit mox appellationis rationem : אלא נשתדל בידיעת הצורות הנפרדות שהם קרובים ממנו והם מורים על מציאותו כמו שיורה המרכבה שיש לו רוכב i.e. ſed *exercemur*(tantum)*cognitione formraum ſeparatarum , quæ* (nobis)*propiores eo ſunt & arguunt ipſius exiſtentiam,ſicuti v.g.Currus teſtatur ,ſe habere vectorem.* Senſus eſt: nos Deum non poſſe cognoſcere Cognitione *intuitivâ* (עצמן) ſed tantùm *abſtractivâ*,& per *viam cauſalitatis* , quod exemplum Currûs & vectoris eleganter declarat. *Currus* autem appellationi occaſionem Ebræis dedit viſio Ezechielis , quod in compendio dixiſſe ſufficiat. Legantur Interpretes. Hæc verò recondita publicè & coràm imperitis docere nefas ducunt,quod cum aliis Majemonides innuit his verbis.l.c.§ XII. צוו חכמים הראשונים שלא לדרוש בדברים אלו אלא לאיש אחד בלבד i.e.*Caverunt Sapientes veteres, ne exponantur hæc talia, niſi Unico tantùm.* Hoc præceptum,vel interdictum potiùs,extat in *Codice Chagiga* Capite *En doreſchin* II.ab initio. Quod tamen adhuc ſuo intelligunt modo. Non enim cuilibet, quanquam ſoli hæc tradunt, multò minus commentariis illuſtrant;ſed ſumma tantùm rerum,pitiſſantes quaſi,delibant capita,cæteris,quippe profundioribus , cujuslibet ſubtilitati relictis,quod ex Majemonidæ l. c. ſeqq. patet והוא שהיה

שהיה חכם ומבין מדעתו ואחר כך מוסרין לו ראשי הפרקים ומודיעין אותו שמץ מן הדבר והוא מדעתו ו וידע סוף הדבר ועומקו Quorum rationem ulterius perſtringit Scholiaſtes in MaggidMiſchne,dicens: ועילת זה לפי שזה העניין יצטרך בידיעתו להקדמות רבות עד שתעתק המחשבה מעניין *hanc eſſe cauſam, quoniam hoc negotium, ad ſui cognitionem prærequirat multa anticipanda,adeò,ut etiam planè abducatur(abduci videatur)intellectus,(cognitio)ab eo.* Quorũ præſuppoſitorũ, & anticipandorum neceſſitatem porrò oſtendit ואם יבקש אד' לידע זה העניין בלא הקדמות: ישתבשו רעיוניו ויעוירו עיניו ויצא לתרבות רעה *Si enim* (inquiens) *quis intelligere hanc rem velit absq; anticipationibus,planè perturbabuntur conceptus, occæcabuntur oculi ejus,& degenerabit in malitiam.*(tandem) Quô gloſſemate eos pungit,qui ejusmodi,ut primâ apparent fronte,duriuſcula,in Judæorum Scriptis occurrentia, & quidem ex peregrinis principiis, refutare præſumunt,quod totâ die fieri videmus. Porrò tradit verbis mox ſeq. אפילו הדברים שהיה יודע אותם בתחילה לא יוכל להשיג אותם *non poſſe intelligi ea,quæ ab initio optimè ſciveris.* Et declarat rem non inconcinno ſimili: כי הבשר והלחם יפים לגוף הרבה ואעפי מונעים אותו מן הקטן לפי שאין כח לסבלם *Sicuti* (inquiens) *Caro & panis bona quidem ſunt corpori,& tamen prohibentur parvulo,quòd nondum poſſit concoquere*; itâ (vult dicere) ad profundiora illa myſteria nemo admittitur,niſi qui cibos vulgares (h. e. ipſorum ſtomacho convenientes, carnem ſc.& panem) jam concoxerit. Apud Apoſtolum etiam inter cibos ejusmodi diſcrimen occurrit 1.Cor.III.2. Γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, καὶ οὐ βρῶμα *Lacte vos alui,& non Cibo*,(ſc. ſolido, qui infantibus in Chriſto verſ 1.nondum erat uſui.) Igitur per *carnem & panem* in loco Majemonis intelligitur cibus facilis concoctu & vilior,cui opponitur cibus ſolidior,& obfirmato tantùm ſtomacho conveniens,qualis eſt eorum,qui faciliores doctrinas jam abſolverunt (i. e ventrem ſuum Carne & pane jam ſaturârunt.) Implere enim כריסו לחם ובשר ventrem pane & carne,eſt,exponente Scholiaſte in l.c.Majem. fol.VII. col 2. הרגיל עצמו בתחלת בחכמות שאין בהם קושי i e, *exercere ſe prius diſciplinis & ſcientiis in quibus nulla eſt*

la est difficultas. Et Majemonides ipse c II.§. XIII. ait לחם ובשר הוא לידע האסור והמותר וכיוצ׳ בהם משאר המצות: *per panem & carnem intelligi vetitum & licitum & similia reliquorum præceptorum,* quæ omnia vocat ex mente Talmudistarum דבר קטן rem parvam seu *facilem intellectu.* Annè jam putas sensum esse: in hâc Paradyso Mysteriosa (loquor ex hypothesi Judæorum) proponi Panem & Carnem, hoc est res oppidò faciles? Sed res est manifestior, quàm ut nos ulteriùs queat morari. Facilimum est in his tricis hallucinari. Non ergò sugillandi causâ hæc monuimus, gnari, nos in eodem hærere luto. Disquisitio & collisio (sine collisione tamen animorum) tanquam silex silicem terens Veritatis lucem producit. Cæterùm Paradysum mysteriosam iterùm distingunt in פרדס חכמה Paradysum *Sapientiæ*, & פרדס נשמות Paradysum *Animarum.* De quo dicere jam non vacat. Cur verò Paradysum vocent, Scholiastes in Hilch. Jesod. Tora fol. VII. col. 2. eleganter exponit, ubi videas. Summa est, id fieri (α) ob delectationem tàm variorum fructuum (β) ob eorundem in principio ignorationem &c. Vocem פרדס i e. Paradysum etiam in hanc rem ab ipsis per Rasche Tesos exponi פשוט׳ רמז דרש סוד & notum est, & Discipulis nostris, quorum gratiâ solùm hæc publicavimus, quantum scire juvabit, expediemus,

ספר ראשון והוא ספר המדע קראו ספר המדע לפי שכלל בו המצות התלוין במחשבה ובמדע ובדעות· והלכות· והלכות ראשונות הלכות יסודי התורה קראן כך לפי שהמצות הנכללות בהן הן עיקר התורה ויסודי תים· שאם לא תתאמת מציאו׳ השם ושהוא יודע מעשה בני האדם לא תהיה האמנה בתורה· ולפיכך קירין.

LIBRUM PRIMUM, qui est liber cognitionis, vocat itâ ideò, quia comprehendit illô præcepta, quæ dependent â cogitatione, cognitione, & scientiis. Constitutiones autem priores, sunt Constitutiones fundamentorũ legis quas vocavit sic, quia præcepta comprehensa sub illis, sunt fundamentum legis, & fundamentorum ejus. Nisi enim verificata (demonstrata) fuerit existentia DEi, & quòd ille sciat opus filiorum hominum, nulla erit fides in legem. Et propterea vocant eum, qui

קורין למי שאינו מורה
במציאות השם כופר בעיקר
מפני שהאל ית׳ הוא עיקר
הכל וטעם המצות הנכללו׳
בהלכ׳ יסודי התור׳ ידוע ש
שעיק הרת לירע שיש שם
אלוה שאין עמו אלוה
האחר· ונכלל תחת ידיעת
שתי מצות אלו ענין מעשה
בראשי׳ ומעשה מרכב׳ ש
שמידיעת׳ יורעו הראיו׳ על
מציאת הבור׳ ושהוא לברו ר
ראשון וצור לכל· ואחר שי
שיתאמת בלב מציאות הבירא
ושאין כמוהו בעולם ראוי
לאהבו וליראה ממנו ולקדש
שמו ולשמוע משלוחיו הנ
הנביאי׳ : והמצות נחלקים
לב׳ חלקים האחר מצורת
שבין ארם למקום· והשני מ
מצות שבין ארם לחבירו :
והתחיל בזו ההלכ׳ במצות
שבין ארם למקום

qui non confitetur exiſtentiam DEI, errantem in fundamento, quoniam DEus Benedictus eſt fundamentum omnium. Ratio verò præceptorum comprehenſorum in (his) Conſtitutionibus fundamentorum Legis manifeſta eſt, quòd fundamentum Scientiæ (ſit) ſcire, eſſe DEum, qui ſecum non habeat DEum alium. Comprehenditur autem ſub cognitione duorum præceptorum horum negotium *Maaſe Breſchis*, & *Maaſe Mercaſa*. Nam ex cognitione horum ſciuntur probationes exiſtentiæ Creatoris, & quòd ille ſit ſolus primus & formator (creator) omnium. Poſtmodum verò, quando verificata (demonſtrata) eſt in mente exiſtentia Creatoris, quòd nil ſit ſicut ipſe in mundo, convenit diligere & timere ipſum, ſanctificare nomen ejus, & obſequi Legatis ejus, Prophetis. Porrò præcepta diſtingvuntur in duas partes (1.) in præcepta inter hominem & Deum (2.) in præcepta inter hominem & proximũ ejus.

פרק ראשון

ועתה נחזור לבאר ר
רכרי הגאון אמר ז״ל :
יסוד ה׳ יסודו ו׳ עמוד החכמו׳
וכו׳ כשתתבונן בר׳ מלו׳ ש
שבתחלת תיבו׳ אלו ת
תמצאם

CAPUT PRIMUM.

NUnc igitur convertamus nos ad explicandum verba Sapientis. Dixit (v.) f. m. (Rambamus noſter, (יסוד היסודות ועמוד החכמו׳ i.e. *Fundamentum fundamentorum & columna Sapientiæ &c* · Si adverteris ad quatuor literas initiales vocum harum,

תמצאם יהוה ואפשר
שהגאון ז״ל כונתו הירת׳.
לזכור השם המפורש ברמז
בתחלת חבור זה : והודיענו
שבתחלה חייב אדם לידע
שיש שמאלוה מצוי פי׳ מצוי
מחוייב המציאו׳ : ואמר מצוי
ולא זכר לו תאר אחר זולתי
המציאו לפי שכל דבר ש
שנרצה לידע מהותו לא נדע
אותה אלא מגבולו והקבה
אין לו גבול שהגבול הוא
המורכב מן הסוג הקרוב ו
וההבדל : והקבה אין לו סוג
שיכלל תחתיו לפיכך לא
נוכל להשיג מהותו אלא
נאמר שהוא מצוי ומציאותו
הוא מהותו ואינה תוספת
על מהותו ואחר שנאמ׳
שהיא מצוי נאמר שהו׳ ר
ראשון כלומ׳ שלא קדמו
שום דבר מפני שאין לו ת
תחלה ולא עלה : והוא
ממציא כל נמצא וכ׳ זה מ
מורה על חידוש העולם
כילו כלומר שכל הנ
הנמצא מן המלאכים ומין
הגלגלים ומין העולם
השפל הוא חדש –
והקבה הוא עלתו ו
והוא שהמציאו מן ההעדר
הגמור ואין לנו ראשון
שלא קדמו שום דבר
שבעולם

harum, invenies יהוה. Potest enim esse, ut Sapientis f. m. intentio fuerit, memorare *Nomen Expositum* (hoc) nutu in principio operis hujus. Docet a. nos quòd initiò statim obligetur homo scire, quòd sit aliquis DEus existens, i. e. necessariò existens. Et dicit מצוי Existens (tantùm) neque tribuit ipsi prædicatum aliud, præter existentiam ej9, propterea, quia nullam rem, cujus voluerimus scire essentiam intelligere possumus aliunde quàm ex definitione ejusdem. At verò S.B. non habet definitionem, quoniam definitio est composita ex genere proximo & differentiâ. Sed S.B non habet genus sub quo comprehendatur. Igitur non poterit apprehendi (concipi) Essentia ejus aliter, quàm quòd dicamus: ipsum esse Ens, & existentiam ejus esse essentiam illius itâ ut non superaddatur essentiæ. Eo ipso autem quod dicitur, ipsum esse Ens, dicitur etiam, quòd sit primum (Ens) id est: quòd ipso non sit prior ulla res, quùm ipse nec habeat principium neq; causam. *Et ille existere facit* (producit) *omne ens* &c: Hoc arguit novitatem Mundi universi, hoc est, quòd omne Ens, tum *Angeli*, tum *orbes*, tũ *Mundus inferior* sit novum (creatũ) & quòd S. B sit causa illius, quæ existere fecerit (creâarit) illud ex privatione perfectâ (*nihilò negativo*) & quòd nullum detur primum, quô non sit prius aliud quid

P 2 in

שבעולם אלא הקבה
לבדו · ודע שהעק״י ש
שאנו צריכים להאמין ב
בהם בידיעת הבורא
ד׳ עיקרי׳ והם שהוא מ
מצוי ושהוא אחד ושאינו
גוף ולא כח בגוף
ושהעולם חדש והקבה
חדשו : הג׳ עיקרים הר
הראשונים כבר זכרו ל
להם הפילוסופים ראיות
ברורות : והעקר הרביעי
נחלקו בו ולא נמצאו עליו
מופתים : לפיכך ראוי ש
שנאמין בו מדרך הק
הקבלה והראיות שזכרו
אותם הפילוסופים על הג׳
עיקרי׳ הרבה אבל יד
ידיעותן על בוריין צריך ה
הקדמות רבות וזמן א
ארוך : אבל ראיתי לזכר
מופת אחד או שנים על
כל עקר מהג׳ כדי שיהיה
סעד וחיזוק למבין : ואף על
פי שאנו חייבין להאמין ב
בכל אלו הדברים מצד ה
הקבלה ולא יהיה בלבנו ס
ספק בהן כשנשמע מופת
אחד מאלו העקרים יסמך
הלב בו ותתחזקה האמנה
כמו שמאמין בב׳ מופתים
האמנתו חזק׳ מן המאמין

in mundo, exceptô S. B. solo. Scias verò, quòd fundamenta nobis necessariô credenda, circa cognitionem Creatoris sint quatuor hi Articuli: quòd (1.) sit Ens, (2.) Unus & (3.) non sit Corpus, neque potentia corporea, & quòd (4.) mundus sit Novus, & S. B. innovaverit (creaverit) ipsum. Tres articulos priores jam anteà dederunt Philosophi probationibus clarissimis: At circa Articulum quartum litigant, & non inventæ sunt illius demonstrationes. Unde necesse est, ut credamus ei ob rationem *Oraliter traditam*, & probationes, quarum meminerunt Philosophi, super tribus Articulis, multas. Sed ad cognitionem earum puram (juxtâ puritatem suam) necessariæ sunt præparationes multæ, & tempus longinquum. Visum nihilominus mihi est, meminisse demonstrationis unius aut alterius cuiusque Articuli ex his tribus, ut faciliùs & firmiùs intelligantur quanquàm teneamur credere in has res omnes ex parte Traditionis, ut non sit in animis nostris dubium circâ illas. Quando tn. auditur demõstratio singulorũ Articulorum horum, iis magis innitipotest animus & confirmari fides, sicut qui credit propter duas demõstrationes fides ipsius firmior est, ej9 qui credit propter demonstrationẽ unã, & qui credit propter tres, firmior, quam qui credit propter duas. Hæc res manifesta est, quòd id *(illũ non*

במופת אחד והמאמין בג׳ יתר מן המאמין בב׳ : דבר ידוע ש

שרבר שאינו גוף ולא
כח בגוף לא נוכל להשיגו
אלא ממעשיו ופעולתיו.
הבננו בזה הגלגל מצ
מצאנו שהיא סיבב תמיד
נאמר שהוא הגלגל אינו
יוצא מב׳ פנים או שהוא
הווה ונפסד או לאו׳ אם
היא הווה ונפסד ממציאו א
אחר ההעדר הוא האל ית׳
והוא מצוי מחוייב המציאות
לא גוף ולא כח לגוף שאם
היה ממציאו גוף הגוף ג״כ
מורכב וכל מורכב יש לו
עלה ועלתו אם היא מורכבת
חזר הדין לפיכך יכלה
לממציא שאין לו עילה והוא
האל ית׃ וגם ממציאו אינו
דבר אפשרי שהאפשרי יש לו
עילה וכל שיש לו עילה א
אינו מחויב המציאות
הילכך אי איפש׳ שיהא
ממצי׳ העולם אלא מצוי
מחייב המציאות׃ ואם אינו
הווה ונפסד הרי הוא מתנועע
תמיד כל מתנועע יש
יש לו מניע׳ ואם מניעו
גוף הרי הגוף גם כן
מתנועע בעת שיניע ה
הילכך יהיה מניעו לא
גוף ולא כחו בגוף הרי
נתבאר על ב׳ הפנים שיש שם
מצוי

esse corpus, neq; potentiã corporeã) non posſit apprehendi niſi ex operibus & effectibus ejus. Intelligimus id orbe, quando enim in venimus, quòd il- le (DEus) circumvolat ſemper, dice- re poſſumus, quòd Orbis (Sphæra) non egrediatur è his duobus modis, nimirum, quòd ſit vel generabilis & corruptibilis, vel non. Si generatur & corrumpitur producit ipſum poſt hanc privationem DEus Benedictus, qui eſt Ens neceſſariò exiſtens, & non corpus, nec potentia corporea. nam ſi cauſa corporis eſt corpus, etiam erit compoſitum: omne autem com- poſitum habet cauſam. Si autem il- lius cauſa erit compoſitum, redibit quæſtio. Quapropter requiritur ad producentem, ut non habeat cauſam. Talis autem eſt DEus benedictus. Porrò producens illam (Sphæram) non eſt Ens contingens: quoniam quod contingens eſt, habet cauſam, quod verò cauſam habet, non habet neceſſariam exiſtentiam. Unde im- poſſibile eſt, cauſam mundi eſſe ali- am, quam Ens neceſſariò exiſtens. Quod ſi verò non generatur & cor- rumpitur (ſphæra), ecce movetur cõ- tinuè, omne autem motum habet movens. Si verò motor ejus eſt cor- pus, ecce corpus etiam movetur, quando movet. Ergo erit movens ipſam (ſphæram) neq; corpus, neq; potentia corporis. Ecce clarum eſt duobus modis, quòd ſit quoddam

מציו מחוייב המציאות הוא
שברא הגלגל וכל מה ש
שבתוכו או המניע הגלגל
והוא עלתו על דעת הפ
הפילוסופים· וזה המצוי ה
המחויב המציאות אא
שיהיה שנים או יתר על.ש
שנים שאם היו שנים כל
אחד מהם מחוייב המציאות
ואין אחד מהם עלה לשני י
יהיה להם דבר שנשתתפו בו
ויהיה כמין הכולל למה
שתחתיו ויהיה להם דבר
שנפרד בו האחד מחברו
ודבר שנשתתפו בו חוץ מ
מדבר שנפרדו בו יתחוייב
מזה שיהיה כל אחד מהם
מורכב מב׳ ענייני׳ ומחויב
המציאות היא פשוט פישוט
אמתי לא מורכב הילכ׳ לא
יהיה אחד מהם מחוייב ה
המציאות· ואחר שנתבאר
שמחוייב המציאות אי אפשר
שיהיה מחובר מב׳ ענייני׳
תחייב מזה שאא שיהיה
גוף שהגוף מרוכב מגולם
וצורה וישתתף עם שאר ה
הגופים בעניין הגופניות:
מופרת אחר דבר וד
ודוע שהעולם מצוי ו
וכל המצויים לא יצאו מג׳ ח
חלקים או כולם הווים
ונפסדים· או כולם אינם
הווים ונפסדים· או מקצתם
חווה ונפסד או מקצתם אי נהווה ונפסד׳ אא שיהיו כולם הווים
ונפסדי׳

Ens necessariò existens, quod creavit sphæram & quicquid est intra illã aut movens sphæram. Id autem est causa ejus juxtâ sententiam Philosophorũ. Talia autem Entia necessaria (necessariò existentia) non possunt esse plura duobus. Si enim essent duo, utrumque esset necessariò existens, & neutrum causa, ambo convenirent in aliquo, sicuti species comprehendens inferiora: & in aliquo differrent ab invicem, & id, in quo convenirent, esset extrâ id, quô differrẽt: ex quo necessariò sequeretur, utrumque esse compositum ex duabus rebus. At verò necessariò existens est simplex, simplicitate verâ, & non compositum. Ergò neutrum horum esset necessariò existens. Postquàm igitur demonstratum est, ens necessariò existens non posse esse compositum è duabus rebus, necessariò sequitur exinde, impossibile esse, ut sit corpus: quoniam corpus est compositum ex materiâ, & formâ & convenit cum reliquis corporibus ratione corporeitatis. Demonstratio alia: In confesso est, quòd mundus sit Ens. Sed omnia Entia tantùm sunt trium generum. Nam aut omnia (1.) generantur & corrumpuntur. Aut (2.) nulla generantur & corrumpuntur. Aut (3.) quædam generantur & corrumpuntur, quædam verò non generantur & corrumpuntur. Non dici potest: omnia generari & corrumpi. Si enim itâ esset, omne Ens posset ge-

nerari & corrumpi; ſi autem accidit toti ſpeciei impoſsibile eſt non neceſſariò corrumpi omne Ens. Si autem intereuntomnia, non erit ullum Ens, falſũ qvòd nos enim exiſtimus, & videmus res multas exiſtere. Alterum membrum, quod nulla generentur & corrumpantur, etiam falſum eſt, quia nos videmus, Entia multa generari & corrumpi. Relinquitur (ergò) pars tertia, quædam ſcilicet non generari & corrumpi. Res autem illa quæ non generatur & corrumpitur, etſi habeat cauſam neceſſariã, eſt ens contingens. Ergò ipſius cauſa erit ens neceſſarium. Ex quo naſcitur demonſtratio, quòd, quoniam quædã generantur & corrumpuntur, quoddã, qvod nec generatur, nec corrumpitur, ſit cauſa generandi & corrumpendi. Si verò hæc cauſa aliam habeat, erit contingens: n. non poterit progredi in infinitum, ſed tandem terminari debebit in cauſa, quæ nec generetur nec corrumpatur, nec habeat cauſam: ſed ſit neceſſariò exiſtens; hæc autem eſt DEus Benedictus. Jam verò demonſtratum eſt, Ens neceſſariũ non poſſe eſſe corpus, neque potentiam corporis. Potentia enim corporis tandem conſumitur conſumptô corpore: Ens autem neceſſarium nunquam deſinit. Ecce monſtrati ſunt tres hi Articuli: (1.) Quòd (DEus) ſit Ens (2. Unus, & (3.) nec corpus neque potentia corporis.

ונפסדי שא״כ יהיה כל מצוי
אפשר לו ההויה והפסד ו
והאפשרות במין אי אפשר
שלא יהיה יתחייב שיפסד
כל מצוי ואם יפסדו
כולם לא יהיה דבר מצוי וה
והרי אנו מצויים ורואים
דברים רבים מצויים׃
החלק השני שאינם כולם
הווים ונפסדים גם כן שקר
שהרי אני רואים מצויים
רבים הווים ונפסדים׳ ושאר
החלק השלישי שיהיה מק
מקצתם אינו הווה ונפסד
והדבר שאינו הווה ונפסד
אם יש לו עילה אף ע״פ שע
שעילתו מחוייבת המציאות
הוא אפשרי המציאות ל
לפיכך תהיה העילה היא
המחוייבת המציאות׃ היוצא
מזה המופת שמאחר שיש
שם דברים הווים ונפסדי ו
ודבר שאינו הוה ונפסד ע
עילה להווה ונפסד והעילה
אם יש לה עילה תהיה
אפשרית וזה לא ימשך לאין
קץ אלא בסוף יבלה לעילה
שאינה הווה ונפסדת ואין
להעילה והיא מחוייבת ה
המציאות והוא האל ית׳ ׃
וכבר הובא שמחויב ה
המציאו׳ אי אפשר שיהיה
גוף וגם לא יהיה כח לגוף
שכח הגוף כלה בכליון הגוף
ומחויב המציאות לא יכלה׃
הרי נתבארו הג׳ עיקרים והם
שהוא מצוי ׃ ושהוא אחד ׃ ושאינו גוף ולא כח לגוף ׃
והעיקר

והעיקר הד׳ והוא שהעולם
חדש לא נמצא עליו מופת
אמתי לפיכך אנו מחוייבים
שנאמין בו מדרך הקבלה
קבלת הנבואה שהנבואה ל
למעלה מן המופת׳ ולפיכ׳
אמר שמיסודי הדת. לידע
שיש שם מצוי ראשון הוא
ממציא כל נמצ׳ ואחר ש
שנאמין שהוא ממציא כל
נמצא יהיו כל הנמצאים
מן שמים וארץ לא נמצאו
אלא מאמתת המצאו :
ואם יעלה על הדעת שהוא
אינו מצוי אין דבר אח׳ יכול
להמצאו׳ וכו׳ כלומ׳ שאחר
שנתברר שהוא ממציא כל
נמצא והוא עילה אמיתית
להם ואם יעלה על הדע׳ שאין
שם עילה לא יהיה עלול !
אבל אם יעלה על הדעת
שאין שם עלול כלומר שאבד
העלול לא תאבד העילה
שאינה מתבטלת בבטול
העלול :

שכל הנמצאים וצריכין
לו והוא אינו צריך ל
להם וכו׳ אמר בתחלה
ולא יבטל הוא לבטולם
אבל הם בטלים לבטולו
שכל מצוי שיש עילה
למציאותו אין עילת מ

Articulum autem quartum (quod attinet, ſcilicet Mundum eſſe creatum) non habemus demonſtrationem certam: quapropter oportet credere propter traditionem, nim. Prophetiæ, quoniam prophetia eſt ſuprâ miracula. Et ideò (Rambam) ait: *Quòd ſit de fundamentis Legis, ſcire eſſe aliquod Ens primum, producens omne Ens.* Poſtquàm enim creditum eſt, illum producere omne Ens, nulla Entia in cœlo & terra exiſtent, niſi propter veritatem exiſtentiæ ejus. Si autem aſcendat in cogitatione (i. e. ſi tibi imagineris) *Quòd ille non exiſtat, non res ulla poterit exiſtere* &c: id eſt, poſtquàm clarum eſt, ipſum producere omne Ens, & eſſe cauſam veram eorum & tibi imaginari velles, non eſſe aliquam cauſam, nullum foret cauſatum. Si verò fingas non eſſe ullum cauſatum v. g. interire cauſatum, non ſtatim interibit cauſa, quoniam illa non tollitur ſublatô cauſatô.

Omnia Entia indigent eo, ſed ille non indiget eorum &c: Dixerat initiò: Neque ceſſabit ille ceſſantibus illis, ſed illa ceſſabunt, ceſſante eô, quoniam omne Ens quod habet cauſam exiſtentiæ ſuæ, (producentem) non habet (propterea eâdem) cauſâ exiſtentiæ ſuæ (productivam) quæ etiam ſit cauſa conſervationis ejus. (conſervativa.) Nam architectus eſt cauſa

מציאותו היא עילת קיומו שהבינה היא
עילה

עילה פועלת לבניין ואם
ימות הבונה לא יפסר הבניין
שקיום הבניין יש לו עילה
זולת עלת הויתו׳ והקבה
הוא ממציא כל נמצא והוא
המקיימו בשפע ששופע ע
עליו תמיד ומפני זה הם
צריכין לו והוא אינו צריך ל
להם לפיכ׳ אין אמתתו ב
כאמתת אחד מהם שכל ה
הנמצאים אפשריים והוא
מחוייב המציאות ומחוייב
המציאות לא ירמה לאפשרי׳
המציאות ;

המצוי הזה הוא אלוה העולם
וכו׳ פי׳ אלוה שליט ומושל
והוא נעבד ארון כל הארץ
וגם הוא ארון השמים אלא
צחות לשון שצירף לארץ ל
לשון ארנות ולגלגל ה
הנהגה והוא המנהג
הגלגל בכח שאין לו קץ
וזכר המופת על זה
שהגלגל סובב תמיד וי
ויתחייב מזה שיהיה ה
הכח המסבבו אין לו ה
הפסק ואפילו על דעת
האומר שהעולם חרש
ואיפשר שיכלה הרי ה
הוא סובב ;
ואי איפשר שיסוב בלא
מסבב

cauſa efficiens ſtructuræ, ſed, ſi mortuus fuerit architectus, non (propterea) corrumpitur ædificium, quoniam conſervationis ædificii cauſa eſt alia, præter cauſam generationis ejus. Sed DEUS producit omne Ens, & conſervat illud influxu, quo influit in illud ſemper, & propterea nos indigemus eo. Unde Veritas (exiſtentia) ejus non eſt talis, ſicuti veritas (Metaphyſica i.e. exiſtentia) ullius horum. Omnia enim Entia ſunt contingentia, ipſe verò neceſſariò exiſtit. Neceſſariò autem exiſtens non poteſt asſimilari contingenter exiſtenti.

Ens hoc eſt Deus (& Dominus) Mundi &c.) Senſus eſt, quòd Deus ſit Imperator, & gubernator & colendus Dominus univerſæ terræ. Sed (objicies) etiam eſt Dominus cœli. ℞. eſt elegantia linguæ, dum (Autor) conjungit cum *terrâ* vocem *Dominii*, & cum *ſphærâ* vocem *circumvolutionis*. (*Et ipſe circum volvit ſphæram virtute infinitâ*) Addacit autem demonſtrationem hujus: qvia ſphæram circumvolvit ſemper. Ex hoc enim neceſſariò ſequitur, virtutem circumvolventis eam eſſe inceſſantem etiam juxtà ſententiam ejus qui ſtatuit: Mundum eſſe creatum & defectibilem. Ecce habes circumvolventem. (NB. puto legendum סביב Mobile) *Sed impoſſibile eſt ut mo-*

מסבב והוא המסבב אותו
בלא יד ובלא גוף׳ כבר ז
זכרנו זה למעלה שאם
היה מסבב הגלגל גוף ג״כ
הוא כתנועע בעת שיניע ה
הילכך יכלה למניע שאינו
מתנועע והוא האל שמניע
הגלגל בשפע מלפניו וזהו ע
ענין מאמרו ׳בלא יד ולא
גוף :
וידיעת דבר זה מצות עשה
שנאמר אנכי יי אלהיך מ
מלת אנכי תורה על ה
המציאות ויי הוא השם ה
המפורש יהוה ית׳ המורה
על חיוב המציאו׳ אלהיך
אחר שיתאמת אצלינו כצ
מציאות הבורא ושהוא מ
מחוייב המציאות ראוי לנו
שנעשה אותו אלוה עלינו
כלומר שנעבוד אותו ולא
נעבוד זולתו שכן קבלו
אבותינו אברהם יצחק ויעקב
אלהותו עליהם ונקרא א
אלוהים לעולם שנאמר א
אלהי אברהם אלהי יצחק
ואלהי יעקב וכו׳ וישראל
גם כן קבלו אלהותו עליהם
כמו שקבלו אבותינו כ
כשאמ׳ להם ועתה אם ש
שמוע תשמעו בקולי והייתם
ליסגולה כלומר. שתעבדו א
אותי ואהיה לכם לאלוה ולא

moveatur absque motore. *Is autem movet absq; manu & corpore.* Jam meminimus hoc suprâ: Si motor sphæræ esset corpus, etiam ille moveretur, dum movet. Ergò requiritur ad motorem (primum) ut ipse non moveatur. Hic autem est DEus, qui movet sphæram per influxum à seipso. Id est, quod dixit (Autor) *sine manu & sine corpore.*

Cognitio autem rei hujus est præceptum affirmativum. S. D. (Deut. VI.) *Ego sum Dominus DEus Tuus.*] Vox *ego* innuit *existentiam*, & *Jehova* nomen expositum, יהוה *Benedictus* innuit necessitatem existentiæ אלהיך, (arguit) quòd, postquam demonstrata est nobis existentia Creatoris, & ipsum esse necessariò existens, nostrum sit, ut faciamus ipsum *Deum super nos*, id est, ut colamus eum, & non alium præter eum. Sic enim receperunt Patres nostri Abraham, Isaac & Jacob Divinitatem ejus super se, & vocatus est DEus ipsorum in æternum. S.D.E. (Exod. III. 16.) *Deus Abraham, Deus Isaac, & DEus Jacob &c*: Et Israëlitæ similiter receperunt Divinitatem ejus super se, sicuti Patres nostri, quando dixit illis (Ex. XIX. 5.) *& nunc, si audiendo audieritis vocē meam eritis mihi peculium*, id est, si colueritis me, ero vobis in DEum, & non eritis sicuti omnes populi, quilibet enim populus habet Deum ex Angelis aut Orbibus: Sed ego vo-

lo

תהיו ככל העמים שכל עם יש לו אלוה מן המלאכים או הגלגלים
אכל

אבל אני רוצה לקרב אתכם
אלי ואהיה לאלוה לכם :
וכל המעלה על רעתו שיש
שם אלוה אחר חוץ מזה
עובר בלא תעשה וכו׳
כלומ׳ כל המעלה על רעתו
שיש לעולם כולו אלוה חוץ
מהשם ית׳ עובר בלא תע
תעשה׳ שנאמר לא יהיה לך
אלהים אחרים על פני׳ כ
כלומר בעוד שאני מצוי ו
וכבודי מלא העולם כמו ש
שאמר הנבי׳ העם המכעיסי׳
אותי על פני :
וכפר בעיקר פירוש כפר ב
בשם שהוא עיקר העולם
כלומר עילתו האמתית
שהכל תלוי בו שהוא עילה
מציאות הכל ועילת קיומו :
אלוה זה אחד הוא אינו שני׳
ולא יתר על שנים וכו׳ כבר
הקדמנו שנתבא׳ במופ׳ א
אמיתי שהשם מחייב ה
המציאות ואינו גוף ולא
כח לגיף׳ הודיענו שידענו
זה מדרך הקבלה שהודיענו
משה רבי׳ ואמר לנו שמע
ישראל יי אלהינו יי אחד׳
פירושו השם שהוא אלהינו
הוא אחד׳ ולפי שמלת אחד
תאמר על ענייני׳ הרב׳ ואין
אחד מהם אחד אמיתי אלא
השם שאין כיחודו אחר
זולתו :
לא אחד כמין וכו׳ המין

lo congregare vos ad me, eroque Deus Vobis (Vester) *Omnis verò, qui putat, esse Deum alium præter istum transgreditur negativum* (præceptum) &c:] Vult dicere: Quicunque putat, esse in mundo Universo DEum præter S.B. transgreditur negativum. Quoniam dicitur: Non erunt Tibi Dii alieni coràm me, i.e. quamdiu ego existo, & gloria mea replet mundum, sicuti dixit Propheta: (Jes. LXV.3.) Populus ad iram commoverunt me coram me. *Et negat fundamentum* i.e. negat id, quod est fundamentum mundi, q.d. (negat) causam illius veram, à quâ pendent omnia, quæ scil. est causa entis omnis, & conservationis ejus *DEus hic unus est, non duo aut plures duobus &c:*] Anteà præfati sumus, quod ostensum sit demonstratione firmâ (verâ) DEum esse necessarium Ens, non corpus aut potentiam corpoream. Certificavit autem nos, quòd sciamus id per modum Traditionis, ut significavit nobis Moses Doctor noster, dum dixit nobis) Deut. 6.) *Audi Israël Dominus DEus tuus, Jehova unus.* (Cujus sensus est: DEus, qui est DEus noster, est unus. Quanqvam verò dictio *unus* dicatur multifariam, nullum Unum tamen est Unum reverà, præter Deum, quia non est talis unitas extrâ ipsum.

Non est Unus specie &c:) Species

יאמר על שני עניני׳ האח׳ הקרוי בלשון ערבי גנס מ מין אחד׳ והמין האחר והוא כולל עניינים רבים כמו ש שתאמר מין החי אחד והוא כולל כל נפש חיה וגם הוא כולל אחרים הרבה כמו ש שתאמר מין האדם והוא כולל כול בני האדם׳ ועל העניין השני אמ׳ שאין ה הקבה כזה המין שהוא כולל אחרים הרבה : ולא אחד כגוף וכו׳ יש גוף שההרכבה בו גלויה כגוף גוף החי ש שאעפ שהאדם או הבהמה גוף אחד הוא מורכב מא מאברים הרבה׳ וזה ברור למראית העין שהוא מרוכב ואינו פשוט אלא אפילו גוף הגלגל או אחד מהיסודות שנראי׳ למראית העין שהוא אחד ואינו מורכב הוא ב באמת אינו אחד מפני שהוא מחובר מגולם וצורה והרי הוא שנים :

ועוד נחלק למחלקו׳ כמו ש שאמרנו ולקצוו׳׳ שהגוף ג גשם והגשם יש לו ג׳ קצוות אורך ורוחב ועומק : אלא ייחוד שאין ייחוד אחר כמ כמותו וכו׳ דבר ידוע שזה שאני מתארים השם ואומר׳ שהוא אחד לא על דרך ה האמת אלא על דרך ההשאלה׳ מפני שהאחד תחלת המנין והמנין ממאמרות

dicitur bifariam (1) in lingua Arabica, Genus dicitur species una (2.) Species altera est, quæ complectitur multa, ut si dicas: Species Animalis una, quæ comprehendit omnem animam viventem, & adhuc comprehendit individua multa, ut si dicas species hominis, quæ comprehendit omnes homines. Et hôc posteriori significatu dicit (ai tor) quòd DEus non sit ut hæc species, ut comprehendat individua multa. *Nequ unus ut corpus.*] Datur corpus, cujus compositio est manifesta, sicuti corpus animalis. Quanquam enim homo aut bestia sint corpus unum, tamen componitur ex partibus multis. Et clarum est ὀφθαλμοφανερῶς: hoc (corpus) esse compositum, & non simplex, nisi forsan corpus sphæræ aut quoddam ex elementis, quod videtur quidem juxtâ aspectum ocularem esse unum & non compositum, reverà tamen non est unum, quoniam componitur ex materia & forma. Ecce ergò duo.

Porrò divisibile est in partes, sicuti diximus, & Terminos] Nam corpus est moles, moles autem habet tres dimensiones, longitudinem, latitudinem, & profunditatem. *Sed unitas talis, ut non sit similis ipsi.*] Res nota est, nos quando Deum vocamus unum, non loqui propriè, sed metaphoricè. Nam Unum est principium numeri, numerus verò est ex

præ-

ממאמרות הכמות׃ והמאמרות
כולם מקרים ונופלים
ומאירעות פי׳ אעראין ולא
יתכן שיהיה לו מקרים׳ אלא
זה שאנו אומרים אחד לה
להורות השכל שאינו שני
ולא יותר על שנים ׃ אילו
היא אלהות הרבה היו גופין
וגויות וכו׳ גוף וגויה כפל
הענין במלות דרך צ
צחות׃ ושניהם מן הכ
הכתיב גויפת שאול וגופת
בניו׃ ונאמר וגויתו כתרשיש
זה המקו׳ צריך עיון שישאלו
אפשר . שיהיו אלהות הרבי
ולא יהיו גופין שהרי השכלי׳
הנבדלי׳ הרבה ואינם גופין
וגויות והנפשות הרבה
ואינן גוף׃ ויש להשיב ש
שענין דבריו כך אילי היו
אלוהות הרבה יהיו גופים׃
או יהיה אחד עילה לחברו
מפני שכבר נתבאר שחיוב
המציאות אי אפשר שימצא
לשנים יהיה האחד עילה
לחברו העלול אינו אלוה
מפני שהוא אפשרי ש
שהרי יש לו עילה ולפיכך
לא יקרא אלוה וראיה לזה
מה שאמר אחר כך שאין
הנמונין השוין במציאותם
נפרדים זה מזה פי׳ השווין
במציאיהן שאין אחד מהן
עילה לחברו שאם היה אחד
מהם

se prædicamento Quantitatis. Sed prædicamenta omnia accidunt & cadunt.(h.e. adesse & abesse possunt) Vox hæc ומאורעות significat accidentia. Non autem convenit, ut ipsi (Deo) competant accidentia. Quando verò ipsum vocamus Unum, fit ad intelligendum, ipsum nec esse duos neque plures duobus. *Si essent Dii multi, forent corpus & corporei &c:)* גוף וגויה Bis dicit idem vocibus diversis per viam elegantiæ. Ambo autem sunt ex scripturâ (1. Par.X.12.) *Corpus Saulis, & corpora filiorum ejus.* Sic dicitur : (Dan.X.6.) & corpus ejus sicuti Tarsis(Beryllus) Hìc notandum, objici : posse esse Deos multos itâ, ut tamen non sint corpora. Ecce enim intelligentiæ separatæ multæ, nec tamen corpora sunt, aut corporea ; item animæ multæ sunt , non tamen corpora. Sed respondendum est , sensum verborum ejus (Autoris) hunc esse : Si essét Dii multi forent corpora aut unus causa alterius. Jam enim ostensum, dari duo entia necessaria ita ut unum sit causa alterius. Causatum enim non est Deus, quia id est contingens, cùm habeat causam , & consequenter non poterit vocari Deus. Cujus probatio est quod dicit postmodum : *non posse habere æqualem essentiam si separata sint abinvicem.*] Æquales essentiâ intelligit itâ ut unus non sit causa alterius. Si enim unus

 sit

מהם עילה לחברו אינן
שוים במציאותם· נחזור ל
לענין אמר שאין הנמנין
השוין במציאותן נפרדין וכו׳
פירו׳ אם יהיו שוין במציאות
תהיה אמתתם שוה· ואם
אמתתם שוה במה יפרדו זה
מזה· ואם יש להם מאורעות
שיפרדו מהם הרי הם
גופים· שהמאורות נשואים
ואי׳ אפשר לנשוי בלא
נושאי׳ והנושא המאורעות
גוף לפיכך היוצא מזה הענין
שאם היו האלוהית הרבה
והם שוין במציאותן אינם
נמנין אלא במאורעות ואם
יש להם מאורעות יהיו
גופות: ואילו היה היוצר ג
גוף וכו׳ זה ענין אחר רוצה
לומר שהאל אם לו קץ ות
ותכלית והגוף יש לו קץ ות
והכלית יתחייב מזה
שהשם אינו ג׳ף המופת על
הראשון ש׳השם מחוייב ה
המציאות אין לו קץ ותבלית
המציאות· ומחוייב ה
שאם יש לו תכלית יהיה לו
תחלה ומחוייב המציאות׳
אין׳ לא תחלה׳ והמופת על
השני שהגוף יש לו ג׳ מר
מרחקים וכל שיש לו מרחקים
יש לו קץ והוא כלה: וכל
שיש לו קץ והכלית יש
לכחו קץ וסוף וכו׳ כלומר
האל

sit causa alterius, non erunt æquales essentiâ. Repetemus discursum; dixerat (Autor) *quòd non sint æquales essentiâ, si sint separati* &c:) id est, si essent æquales essentiâ, foret etiam essentia eorum æqualis. Si verò essentia eorum esset æqualis, quomodo differrent ab invicem? Si verò haberent accidentia, quibus differrent, ecce essent corpora. Accidentia enim subjectantur; Impossibile autem est subjectari absque subjecto: subjectum verò accidentium, est corpus. Unde consequitur ex hoc discursu: Si essent Dii multi, & quidem æquales in existentia sua, non differrent, nisi per accidentia: si autem haberent accidentia, forent corpora. *Si verò esset creator corpus &c.*] Hæc alia materia est. Vult (a.) dicere: Si DEus habet terminum, finem, & corpus, est finitus. Ergò exinde necessariò sequitur, ipsum non esse corpus. Probatio prioris est, quia DEus necessariò existit. At verò necessariò existens, non habet terminum & finem; quicquid enim tale est, habet principium; necessarium autem Ens destituitur principio. Probatio posterioris est, quoniam corpus habet tres dimensiones; quod autem tale est, finitum est, & deficit. *Quicquid autem habet terminum & finem, etiam habet potentiam finitam &c:*) Vult dicere: DEus

האל אינו גוף שאלו היה
גוף היה לו קץ וכל שיש לו
קץ יש לכחו קץ ותכלית
והאל אין לכחו קץ· ובא לתת
ראיה על זה ואמר שאנו ר
רואים הגלגל סובב תמיד
והאל הוא שמסבב אותו כ
כמו שיתבאר· והואיל והוא
סובב תמיד בכח האל אין
לכח מסבבו קץ ותכלית·
שאלו היה לכח מסבבו קץ
לא היה סובב תמיד: והואיל
ואינו גוף לא יארעו מאורעות
הגופות כבר נתבאר
זה למעלה: וידיעת דבר זה
מצות עשה שנאמר יי אחד
ושלש מצות אלו שהם לידע
שיש אלוה· ושלא יעלה
במחשבה שיש שם אלוה
אחר· וליחדו נתבארו בסוף
מסכת מכות: הרי מפורש ב
בתורה ובנביאים שאין הק
הקדוש ברוך הוא גוף וגויה
וכו' אחר שביאר מ
מדרך המופתים שאינו גוף·
חזר להביא ראיה מן הכתוב
ואמר כי יי אלהיכם הוא
האלהים בשמים ממעל
ועל הארץ מתחת· זה ה
הכתוב אינו בתורה אלא ה
הוא בספר יהושע ויש כתוב
אחר בתורה כי יי אלהיכם
הוא אלהי האלהים ואין בו בשמים

DEus eſt incorporeus, ſi enim eſſet corpus, haberet terminum. Quicquid autem habet terminum, illius quoque potentia habet terminum & finem, Dei verò potentia talis non eſt. Quod probaturus (Majem.) dicit: nos videre ſphæram circumvolvi ſemper, Deum autem eſſe circumvolventem, ut clarum eſt. Quòd ſi verò illa circumvolvatur ſemper virtute Dei, ipſius (Dei) potentia (ſanè) circumvolvens ipſam (ſphæram) non erit finita. Si enim eſſet finita, & haberet terminum, non perpetuò circumvolveret. *Si verò non eſt corpus, non accident ipſi accidentia corporea.*] Hoc jam antè (ſuprà) declaratum eſt. *Scientia autem hujus rei eſt præceptum affirmativum. S. D. e. Dominus Deus tuus Unus.*] Hæc verò tria præcepta: Credere aliquem Deum eſſe; & ne putes eſſe Deum alium item: ut unum habeas, expoſita ſunt in fine codicis Maccos. *Ecce expoſitum eſt in lege & Prophetis, Deum S. B. non eſſe corpus aut corporeum &c.*) Poſtquam declaravit per demonſtrationes, quòd non ſit corpus; revertitur, & adducit probationem ex ſcriptura dicente: *Dominus Deus veſter eſt Deus in cœlo deſuper, & in terrâ ab infrâ.* Hoc ſcriptum non eſt in lege, ſed in libro Joſuæ. (c. II. 11.) aliud enim habetur in Lege) *Nam Jehova DEus veſter eſt DEus Deorum, & non eſt* (alius)

ממעל וכתוב: אחר בתורה
יש בו הראיה שבקש להביאי
והוא וידעת היום והשבות
אל לבבך כי יי הוא האלהים
בשמים ממעל ועל הארץ
מתחת׳ כלומר שאחר שאמר
שהוא בשמים ובארץ אינו גוף
שהגוף אינו בשני מקומות
בזמן אחד הוא ונאמר
שהוא בשני מקומות שהן
השמים והארץ כל עניין מ
מאמר הכתוב שהוא בש
בשמים ובארץ רוצה לומר
ממשלתו כלומר שהוא
מושל בשמים ובארץ ש
שאילו היה בשמים ובארץ
כפשוטו היה גוף או כח ל
לגוף ונאמר כי לא ראיתם
כל תמונה׳ וזה דבר אמתי
שכל גוף יש לו תמונה ו
והשם אמר שבשעה שנגלה
להם ושמעו דברו לא ראו לו
תמונה: ונאמר ואל מי ת
תדמיוני ואשוה כלומר שאין
דבר בעולם שוה לו ולא ד
דומה לו: ואלו היה גוף היה
דומה לשאר הגופים בענין
הגופניות: אם כן מה הוא זה
שנאמר בתורה ותחת רגליו׳
וכו׳ התורה ניתנה לכל
המון ישראל אנשים ונשים
וטף והשם: יודע המחשבות

lius) *in cœlo desuper.* Aliud (verò) scriptum in lege, in quo continetur probatio, quam volebat adducere, est hoc: (Deut.IV 39.) *Et scito hodiè & ponas super cor tuum, quod Dominus sit DEus, in cœlo desuper, & in terrâ infrâ.* Vult dicere: ipsum, quoniam est in cœlo & in terrâ (simul) non esse corpus. Nam corpus non (potest esse) in duobus locis simul. Quanquã verò dicatur, illum esse in duobus locis, puta, cœlo & terrâ (tn.) sensus scripturæ est, quòd ille sit in cœlo & in terra regimine, seu quòd dominetur in cœlo & in terrâ. Si n. esset in cœlo & in terrâ juxtâ literam, esset corpus, aut potentia corporea. *Et dicitur* (Deut.IV.15.) *: non vidistis ullam imaginem*] Hæc est sententia vera. Omne enim corpus habet effigiem. Deus verò dixit quòd, cùm apparuit ipsis, audierint sermonem, non verò viderint ejus imaginem. *Porrò dicitur :* (Esai.XL.25.) *Cui assimilabitis me, & assimilabor :* Vult dicere, quòd nil in rerum natura æquale aut simile ipsi sit. *Si verò esset corpus, foret similis reliquis corporibus)* Scilicet ratione corporeitatis. *Si hoc itâ* (est) *quid est, quod dicitur in scripturâ* (Ex.XXIV.10.) *& sub pedibus ejus* &c:) Respondeo: Lex data est universo populo Israëlis, viris, mulieribus & parvulis. Sed Deus novit cogitationes sciens, quòd sint corpora ex IV. Elementis quæ non pos-

ירע שמאחר שהם גופים מחוברים מד׳ יסודות אי

אי אפשר שישיגו הנפרד
על בוריו לפיכך דבר עמם
בלשון שתיכל דעתם לסבול·
ואחר כך כשיתבוננו ויבינו
וישיגו מאמתת השם מה
שיוכלו להשיג ידעו שכל
הדברים האלה לא נאמרו
אלא בדרך השאלה· ועל
זה הענין ארז״ל דברה תורה
בלשון בני אדם· כלומר ד
דברה עמם בלשונן שיבינו
אותו· שמאחר שהם גופים
לא ישיגו הנפרד על בוריו׳.
ומאחר שבא הכתוב בלשונן
שאין בו ספק והוא משל
והוא אם שנותי ברק חרבי
נדמה לו הכל ונאמר שהכל
משל וכנוי : ראיה לדרך זה
שנביא אחד אומר שראה
הקדוש ברוך הוא לבושיה
כתלג חיור וכו׳ רוצה לומר
מאחר שאמר הנביאים
שראוהו בצורות משונות
וככר נתבאר שאינו גוף לא
ישתנה· ופי׳ כתלג ח
חיור כשלג לבן· ופי ח
חמוץ בגדים אדום כ
כמו סוסים פרודים א
אמוצים כמו חמוצים
בחילוף א׳ בח׳ : מה ה
הוא זה ·שבקש משה

להשיג

ſint apprehendere ſeparatum in claritate ſuâ, quapropter locutus eſt cum ipſis ſermone (tali,) quem poterat cognitio eorum ferre. Conſiderantes enim hoc, & apprehendentes, quantum de eſſentiâ DEi poterant, ſtatim intellexerunt, cuncta hæc non aliter dici niſi per Metaphoram. Et de hoc dixerunt Doctores noſtri f.m. *loquitur lex ſermone Filiorum hominum*, i e. loquitur cum ipſis tali ſermone, quem poſſunt intelligere, idque propterea, quoniam corpora non poſſunt apprehendere ſeparatum juxtâ claritatem ſuam &c. Igitur quando venit ſermone ipſorum (hominum) nullum eſt dubium, quin ſit parabola, quale eſt illud; (Deut. XXXII. 41.) *Si acuero fulgur gladii mei* &c. eſt ſimile tantùm, & dicitur quòd cuncta ſint parabolica, & accommodatitia. *Probatio hujus rei eſt, quod Prophetarum aliquis dicit,* (Dan. VII. 9.) *ſe vidiſſe Dominum cujus veſtimencum fuerit ſicut nix album* id eſt: licet Prophetæ viderint ipſum ſub variis formis, tamen, ut jam anteâ declaratum, non eſt corpus neq; mutatur. כתלג חייור a. ſignificat ſicut nix album, חמוץ בגדים (Eſai. LXIII. 1. NB. *hoc teſtimonium agens de Meſſiâ, explicat de DEo. Ergò Meſſias eſt DEus.*) notat rubrum ſicuti (Zach. VI. 3.) Equi אמוצים quod dicitur quaſi חמוצים mutato א in ח.

Quid hoc eſt, quod petiit Moſes

R ap-

כמו אהבת עבדי המלך
למלך ואהבת האיש ל
לאישה והשני ה א כשיראה
האדם דבר נאה וייטב ב
בעיניו יאהב ויתאוה לו
וכשיגיע לו תהיה לנפשו ש
שמחה גדולה׃ כמו שיראה
האדם אבן טובה יקרה או
בית נאה. ומשובח מיד
תתאוה נפשו להדבק בו
ולגעת אליו׃ והחלק ה
הראשון הוא אהבה שהיא
תלויה בדבר ׃אין זה מ
משובח כאהבת הנברא
לבורא שיהא אדם אוהב אותו
בשביל שהוא נותן לו חיים
ומזון ובנים׃ מפני ש
שבשעה שיתן לו הוא
אוהבו ובעת שימנע ממנו
תבטל. האהבה כמו שאמר
רז״ל האהבה שהיא תלויה
בדבר בטל וכו׳ ׃ והחלק ה
השני היא האהבה האמתית׃
וכבר ותבאר שאין אדם
יכול להשיג אמתת הבורא
ולא יוכל לדעת אותו אלא
ממעשיו וברואיו כשיתבונן
בהם ויכיר מהם גדולתו מיד
תתאוה נפשו תאוה גדולה
להדבק בו ותאהב אותו א
אהבה גדולה כפי מה שתשיג
מגדולתו תהיה אהבתו׃ ועל
זה צוה בתורה ואמר ואהבת
יי׳ אלהיך וכו׳ ׃ ולא נתנו כל
המצו

Servorum Regis Regi, & amor Viri mulieri (prodeſt.) Altera, quando videt quis rem pulchram, bonum videtur iu oculis ejus, amare & deſiderare illam, poſtquàm verò particeps factus eſt ejus, reſultat (inde) animæ ſuæ gaudium magnum, v. g. ſi videat quis margaritam pretioſam, aut domum pulchram & laudabilem, ſtatim appetit anima conjungi cum illâ, & aſſequi illam. Pars prior eſt amor, qui pendet ab aliquâ re & non eſt laudabilis, verbi gratiâ amor creaturæ, quando amat creatorem, quando ſcilicet homo ipſum propterea amat, quia dedit ſibi vitam, divitias, liberos, propterea (ſc. illaudabilis hic eſt amor) quia, quando dedit ſibi, diligit illum, quando verò auferet â ſe ceſſabit amor, ſicuti dixerunt Rabbini f. m. Amor, qui pendet ab aliqua re, ceſſat &c: Pars poſterior eſt amor verus. Anteà verò declaratum eſt, quòd homo nequeat apprehendere veritatem creatoris, neque intelligere ipſum, præterquam ex operibus vel creaturis ejus. Quamprimùm enim intelligitur ex ipſis, & æſtimatur ex illis magnitudo ejus, ſtatim appetit anima appetitu magno adhæreſcere illi, & diliget amore magnô. Quantũ n. apprehendit ex magnitudine ejus, tantus erit amor ejus. Et de hoc præcipit in Lege, dicens: *Et diliges Dominum Deum tuum &c.* Neque data ſunt ulla præcepta niſi

המצות אלא שנגיע בהם
לזו המדרגה כדכתיב ובחרת
בחיים למען תחיה לא
לאהבה את יי׳ ויש לנו
מעלה היא קודמת למעלה
זו והיא פחותה ממנה והיא
מעלת היראה׃ וגם היא כ
נחלקת לשני חלקי׳ האחת
היא יראת עמי הארץ והנשים
וקטני השכל שייראו השם
ויעבדו אותו שמא ימית א
אותם או יהרוג בניה׳ או ימ
יחסרם ממון או שלא ינחילם
גן ערן׃ והחלק השני היא
היראה האמיתית׃ הוא כ
כשיתבונן במעשה׳ האל
וישיג מהם גדלו וידע שהוא
בריה שפלה קלה כשיערוך
נפשו לאחר מן הגופין ה
הנכברי׳ וכל שכן לצירו׳ ה
הנפרדות כל שכן לנגד בורא
הכל מיד יירא ויפחד פחד
גדול כמו שאמר דוד סמר
מפחדך בשרי ואמ׳ חבקוק
יי שמעתי שמעך יראתי׃ ומ
ומצאנו בתורה שני כתובים
האחד מורה שהיראה
מביאה לידו עשיית כל
המצות שנאמר ועתה
ישראל מה יי׳ אלהיך
שואל מעמך כי אם
ליראה׃ והאחר מור׳ שלא
נצטוינו

nisi ut attingamus per illa hunc gradum. Sicuti scriptum est :(Deut. XXX.19.) *& elige vitam ut vivas, ad diligendum Deum tuum.* Et excellentia hæc est prior excellentiâ illâ (quæ est minor,) puta gradu timoris, qui timor etiam dividitur in duas partes. Prior est timor populorum terræ, (idiotarum) mulierum, & exigui intellectus, qui timent Deũ & serviunt ipsi, ne fortè interficiat ipsos, aut occidat liberos illorum, aut minuat divitias, aut excludat hæreditate vitæ æternæ. Pars posterior est timor verus, quando nimirum consideratis operibus Dei apprehenditur ex ipsis magnitudo ejus, intelligiturque hominem esse creaturam, vilem & ignobilem, si comparetur anima ejus, cum aliquo corpore excellente (cœlesti) multò magis cum formis (intelligentiis) separatis (â materia) maximè verò omnium cum creatore universorum; statim timet & pavet pavore magno, sicuti dixit David (Ps. CXIX.120.) *horruit præ timore tui caro mea*, & Habacuk (c.III.1.) *Domine audivi auditionem tuam. & timui.*

Et invenimus in Lege duos textus, primus docet, quòd timor inducat (hominem) ad faciendum omnina præcepta, sicuti dicitur (Deuter.X,12.) *Et nunc Israel, quid Dominus Deus petit à te aliud, nisi ut timeas illum.* Alter arguit, quòd nec mandatum

datum

וחייו אינם כחיי הגוף ש
שהם מוספין על מהותו ולא
יאמר עליו חי אלא להורות
שהוא מצוי ואינו מועדר ו
והחכמה והסכלות המצויי׳
למי שהוא גוף הם כחות
משתנים והחכמה היא
דבר מוסף על המהו׳ והיא
ית׳ חכמתו היא מהותו ולא
שינה ולא הקיצה וכו׳ כל
אלו הם מקרים לנפש האדם
והקבה איננו נפש ולא גוף
שיהיו לו אלו המקרים :
ולא דבור כדבור האדם
וכו׳ שהוא בחתוך המלות
בשפת ובלשון ובגרון׳ וה
והקדוש ברוך הוא איננו גוף
כגוף האדם שיש לו אברים׳
וזה שנאמר וידבר יי ודבר
יי׳ הוא כנוי לשפע המגיע מ
מאצל הבורא לנביא על ידי
מלאך או בקול נברא ; וכך
אמרו חכמים אין למ
למעלה לא ישיבה
וכו׳ זה המאמר לרז״ל
במסכת חגיגה בפרק אין
דורשין ופירשו המפרש
עפוי מלשון עיפות׳ ו
ויש אומרים שהיא
מלשון תנועה מדכתיב ועפו
בכתף

vita ejus, non eſt ſecundum vitam corporis, quæ ſuperadditur eſſentiæ ejus (corporis) Neque dicitur de eo vita, niſi ad ſignificandum, quòd ille ſit poſitivum Ens, non verò privativum. Sapientia autem & ſtultitia reperta in tali, qui habet corpus, ſunt potentiæ alterantes; talis igitur ſapientia eſt aliquid ſuperadditum eſſentiæ. Aſt Dei ſapientia eſt eſſentia ejus. *Nec ſomnus & vigiliæ &c.*) Hæc enim omnia accidunt animæ humanæ. S.B. verò nec habet animam nec corpus, cui competere poſſint hæc accidentia. *Neq; loquelam juxta locutionem hominis &c,*) puta quod fiat per formationem vocabulorum beneficio labii, linguæ, ac gutturis. Sed S B. non eſt corpus, ut corpus hominis, quod habet membra. Et hoc quod dicitur (*paſſim*) *& locutus eſt Dominus (paſſim) & verbum Domini.* eſt cognomen influxûs (divini) emanantis à Creatore ad Prophetam per miniſterium Angeli, aut beneficio vocis creatæ. Et ſic dixerunt ſapientes; *Non eſt ſuperius, neque ſesſio &c.*) Hoc effatum Rabb. noſtrorum f. m. eſt in Maſſeches Chagiga capite אין דורשין cujus mens expoſita eſt עפוי eſt ex ſignificatione עייפות duplicationis (compoſitionis) Sunt enim qui dicunt eſſe ex ſignificatione movendi, quia ſcriptum eſt (Eſ. XI. 14.) & involent עפו in humerum

בכתף פלשתים שפירושו
ינועו ישראל לרוח פלשתים
לשלול אותם שפי׳ כתף
רוח וצר כמו ולכתף ה
השני כלומר אין לו תנועה
והואיל והדבר כן הוא
וכו׳ כל זה נכנס תחת
מאמרם ז״ל דברה תורה
בלשון בני אדם· והוא
שכשבקש להודיענו שה
שהקדוש ברוך הוא רצה
בדבר פלוני כלומר שנעשה
כרצונו יאמר עליו שהוא
שמח בו· וכשיעשה דבר
שלא כרצונו כגוף שנעבור
על מצות חמורות ממצותיו
יאמר עליו שהוא כועס· כדי
שנדע שהוא נפרע מעושה
אותו מעשה שהמובן מעניין
הכעס הוא שהוא נפרע מ
מהעובר על דבריו וכן
בשאר המדות· ושאר
העניין מבואר ׃

merum Philiſtiim. Cujus ſenſus eſt; Iſraëlitæ agent in ventum Philiſtæos ad deprædandum illos. Nam exponit כתף per רוח & צר. v.g. (Exod.) XXVII. 15.) *& in* כתף *latere altero.* Senſus eſt; non competit (Deo) motio. *Quoniam verò res ità habet &c.*) Hæc omnia comprehenduntur ſub hâc regulâ ipſorum f. m. *Loquitur Lex ſecundùm ſtylum filiorum hominum.* v.g. ſi res exigit ſignificare nobis, quòd S. B. placeat aliquid, i. e. quòd aliquid fiat juxta beneplacitum ejus, dicitur de illo: quòd lætetur in eo (gaudeat.) Si verò fiat aliquid præter voluntatem ejus, v.g. ſi transgrediamur præcepta ejus gravia & difficilia, dicitur de ipſo, quod iraſcatur, ut intelligamus, eum eſſe alienatum à patrante illud factum. Quod enim intelligitur ex notione *iræ*, eſt illud, Deum alienari à transgreſſore verborum ejus. Et ſic ſe res habet cum reliquis attributi. Reſiduum verô hujus clarum eſt.

פרק שני

האל הנכבד והנורא הזה
מצות לאהבו וליראה ממנו
וכו׳ האהבה המצויה
לכל דבר נאהב הוא ב
בשביל שני עניינים·
האחד בשביל טובה והנאה
וחסד שיגיע לאוהב מהנאהב
כמו

CAPUT II.

DEI *glorioſi & tremendi illius præceptum* (eſt) *ut diligamus illum,* & *nobis timeamus ab eo &c*) Amor tribuitur omni rei amabili propter duas cauſas. Prima eſt, propter bonum utile & gratiam, quæ redundat ad amantem ab amato, ſicuti amor Ser-

להשיג כשאמרהראני נא
את כבודך וכו׳ פי׳ לפי ש
שאמר למעלה ואמתת ה
הדבר אין דעתו של אדם
יכולה להשיגו׃ אמר אם
כן הדבר מה הוא זה שבקש
משה׃ אם בקש להשיג א
אמתת הבורא הרי הקדמנו
שזה אי אפשר׃ ואם בקש ב
באומרו כבודך תואר מתארי
השם או מדה ממדותיו או
דבר נברא׃ זה אינו צריך לו
שהרי הוריעו הקדוש ברוך
הוא כמו ששאל וידע אמתת
כל נברא מדכתיב בכל
ביתי נאמן הוא׃ והתשובה
שבקש להשיג אמתת ה
המצאו של בורא כדי שיהא
נחקק בלבו מפני שחשב
שיוכל להשיג זה על דרך מ
מופת והוריעו השם הזה אי
אפשר אלא יודיעו מה ש
שיוכל להשיג מה שהוא
שלם במין האדם׃ ושאר
הענין פשוט׃ וכיון שנתברר
שאינו גוף יתברר שלא יארע
לו אחד ממאורעות הגוף לא
חיבור ולא פירוד. וכו׳ וה
והחיבור לא יהיה אלא
למחובר והנפרד אינו מ
מחובר׃ והפירוד לא יהיה
אלא למחובר שלא יפרד א
אלא מחובר׃ ולא מקום וכו׳
כל

apprehendere, *quando dixit: monstra mihi gloriam tuam Exod. XXXIII. 18. &c.*) i.e. quoniam suprà dixerat. Essentiam rei non potest intelligentia humana apprehendere, quærit jam: Si itâ est, quid igitur est illud, quod petiit Moses? *Si* petiit apprehendere essentiam, ecce diximus suprâ id impossibile esse: si verò petiit (dum dixit; *gloriam tuam*) aliquod, ex attributis aut proprietatibus DEi, aut aliquid creatum, id non necessarium erat ipsi: Ecce enim indicavit ipsi S. B. hoc (jam antè) sicuti petiit, ut norit essentiam omnis creaturæ, ex eo, quod scriptum est: (Num. XII. 7.) *In universâ domo meâ fidelis est.* Verùm responsio est: petiisse apprehendere veritatem existentiæ divinæ: ut insculperetur cordi ejus, quia putavit, se illam posse apprehendere modô miraculoso; sed ostendit ipsi Deus, id impossibile esse, ostendendo ei id, quod poterat apprehendere, nimirū quod est perfectum in specie humanâ. Reliquum facile est. *Postquàm igitur declaratum est, quod non sit corpus, clarum etiam est, quòd non accidat ipsi ullum ex accidentibus corporis, nec compositio nec divisio &c.*] Compositio enim non competit nisi composito: Simplex verò non est compositum, divisio etiam non competit nisi composito, cum nil dividatur, nisi compositum. *Neque locus* &c:)

Quic-

כל דבר שהוא במקום הוא
גוף או כח לגוף ומי שאינו
גוף לא יהיה במקום׃ ולא
מרה וכו׳ המרה מקרה
לגוף ׃ ולא עלייה ולא ירידה
וכו׳ כול עולה ויורד מתנועע
והתנועה לא תמצא אלא
לגוף או לכח בגוף שגם
התנועה מקרה לגוף ׃ ולא
ימין ולא שמאל וכו׳ כל
שיש לו ימין ושמאל ופנים
ואחור הוא גוף שדבר שאין
לו גוף אין לו צד מן הצדדין׃
ואינו מצוי בזמן וכו׳ אלו ה
היה מצוי בזמן היה ה
הזמן קודם לו׳ אם
כן לא יהיה קדמון שהקדמון
לא יקדום אותו שום דבר ו
וכיון שאינו מצוי בזמן לא
יהיה לו תחלה וסוף שהי׳ ר
ראשית ואחרית׃ ולא
מנין שנים וכו׳ שכל זה
מענין הזמן ממקרה הכמות׃
ואינו משתנה וכו השנוי ל
לא יהיה אלא מצד
המקרים והוא ית׳.
אינו גוף שיהיה לו מ
מקרים ׃ ואין לו לא
מות ולא חיים ו
וכו׳ המות הוא ההעדר.
והבורא מחוייב המ ה
המציאו׳ ומחוייב המ
המציאו׳ לא יעדר ׃
וחיין

Quicquid eſt, in loco, eſt corpus, aut virtus corporis, qui verò non eſt corpus, non erit in loco. *Neque menſura &c.:*] menſura (enim) eſt accidens corporis. *Neque aſcenſio, neque deſcenſio &c:)* Quicquid aſcendit & deſcendit, movetur. At motio nulla datur, niſi in corpore, aut virtute corporis, quia etiã motio eſt accidens corporis. *Neque dextra neque ſiniſtra &c.*] Quicquid habet dextram & ſiniſtram, antè & retrò (anteriora & poſteriora) eſt corpus, quia id, quod non eſt corpus deſtituitur lateribus (terminis ſc. illis). *Neque exiſtit in tempore &c:)* Si enim eſſet in tempore, foret tempus antè ipſum. Si ſic, non foret æternus. Quod enim æternum eſt, non habet prius ſe ullum Ens. Qvoniam igitur non exiſtit in tempore, non habet initium & finem, id eſt prius & poſterius.

Neque numerum annorum &c.]Quia hæc omnia de natura temporis, tempus verò eſt accidens quantitativum. *Et non eſt variabilis &c.*] Alteratio non fieri poteſt, niſi ratione accidentium. Deus verò non eſt corpus, cui competant accidentia. *Neque competit illi mors, neque vita &c.)* Mors enim eſt privatio. Sed creator eſt neceſſarium Ens. Neceſſarium autem Ens non patitur privationem (non ceſſat) Et

נצטוינו בכל המצו' א
אלא כדי שנגיע בהם
ליראה שנאמר .ויצווני
יי' לעשות את כל החקי'
האל ליראה את יי' אלהינו·
וההפרש ביניהם שהיראה
יש לה ג' קצוות· הקצה ה
הראישון הוא תחלתה' והיא
קודמת לכל המצו שהירא מן
המלך לא יעבור על דבריו
ועל זה אמר כל שיראת
חטאו קודמת לחכמתו ח
חכמתו מתקיימת· והחלק
השני הוא סוף היראה' והיא
היראה' האמתית ולא יגיע
אדם לה אלא אחר עשיית
כל המצות והשגת הבורא
בידיעת דרכיו· ועל זה
נאמר ויצונו יי לעשות את
כל החקים האלה ליראה.
וכשיגיע לזו המעלה יעתק
ממנה למעלת האהבה
שאהבה לעולם לא
תהיה אלא לאחר היראה·
והיראה יש לה תועלת
גדולה במצות לא תעשה·
ואהבה יש לה תועלת גדולה
במצות עשה· והיראה יגיע
לה עיקר גדול כמו שאמר כ
דוד ראשית חכמה יראת
יי· ואמר שלמה יראת יי'
ראשית דעת ואמר באהבה
אהבו את יי' חסידיו·
ואמר

datum fit nobis ullum præceptorum, nisi ut perveniamus per illa ad timorem, ficuti dictum eſt (Deut. VI.24.) *& præcepit nobis Dominus, facere omnia ſtatuta hæc, ut timeamus Dominum Deum noſtrum.* Hæc a. eſt differentia inter illa, quòd timor habeat tres partes. Pars prima eſt *principium* ejus, & hoc prævertit omnia præcepta. Qui enim timet Regem, non transgreditur mandata ejus. Et de hoc dictum eſt (Pirke Afos c. III.) *Cujus timor peccati antevertit ſapientiam ejus, ſapientia ejus ſtabilitur.* Pars ſecunda eſt *finis* timoris, & hic eſt timor verus, ad quem non pertingit homo, niſi poſt impletionem omnium præceptorum, & apprehenſionem creatoris intelligentiâ viarum ejus. Et ideò dictum eſt: (l.c.) *& præcepit nobis Dominus facere omnia ſtatuta hæc, ut timeamus Dominum Deum noſtrum.* Quando autem pertigit ad illum gradum, transfertur exinde ad gradum amoris, amor enim nunquam erit, niſi poſt timorem. Timoris porrò utilitas magna eſt in præceptis negativis: Amoris verô in præceptis affirmativis. Et timori adjacet fundamentum magnum, ficuti etiam David ait: (Pſ. CXI. 10.) *Principium ſapientiæ, timor Domini.* dixit quoque Salomo (Prov. I. 7.) *Timor Domini principium ſcientiæ.* Sic (Pſ. XXXI. 24) *Diligite Dominum miſericordes ejus.* item

ואמר אוהבי יי׳ שנאו רע׳ ו
לפי שלא תהיה יראה
ואהבה אלא בידיעת ברואי
השם צריך אדם להתבונן ב
בברואיו הקדושים וה
והטהורים׳ לפיכך הוצרך ה
הוא לזכיר כללים גדולים
ממעשה רבון העולם׳
וכללים אלו שזכר הגאון מ
מהם מה שהוא מבואר ל
למראית העין׳ ומהם מה
שנתבאר במופתים בחכמת
הטבע ובחכמת התשבורת׳
לפיכך נאמין לדברי הגאון
זל שידע הדברים במופתים
והרוצה לידע המופתים על
דבריו ישתדל בלימוד ה
החכמות עד שידע ברואי ה
השם על בוריין : כל מה ש
שברא הקבה בעולמו וכו׳
כל הנבראי׳ נחלקי׳ לג׳
חלקים העולם השפל והוא
כל דבר הנתהוה מד׳
היסודות׳ ועולם הגלגלים׳
ועולם המלאכים׳ והתחיל
בעולם השפל מפני שהוא
מבואר לכל׳ וממנו יעתק ל
לידיעת השאר׳ וזכרו בתחלה
בדרך כללי ובפרק ד׳ יבאר
חלקיו וכל מה שבעולם
השפל נתהוה מד׳ היסודות׳
נחלקים לג׳ חלקים׳ דוממים׳
צומח׳

item (Pſ.XCVII.10. *diligentes Dominum odio habete malum.* Quoniam igitur non erit timor & dilectio, niſi per cognitionem Creaturarũ Dei, oportet hominem intelligere creaturas ejus(DEi)ſanctas & puras. Propterea neceſſarium eſt, recenſere Univerſalia magna de creaturâ Domini mundi. Univerſalium verò, quæ recenſuit excellens (Rabbi) nonnulla manifeſta ſunt viſioni oculari, quædam evincuntur demonſtrationibus ex diſciplinâ Phyſicâ & Arithmeticâ. Propterea credamus verbis Excellentis f.m. qui ſcivit res (has) per demonſtrationem. Qui autem voluerit ſcire demonſtrationes verborum ejus, aſſuefaciat ſe doctrinæ ſcientiarum, usque dum cognoſcat creaturas Dei in claritate ſuâ. *Quodcunque Deus creavit in mundo ſuo &c.*)

Omnes creaturæ diſtinguuntur in tres partes in *mundum inferiorem* ſeu quicquid conſtat ex quatuor Elementis: in *mundum orbium*, & in *mundum intelligentiarum.* Incipit autem à mundo inferiori, quia notisſimus eſt omnium & ab ipſo transfertur (homo) ad cognitionem reliquorum. Meminit ejus initio univerſaliter, ſed in capite quarto declarat partes ejus. Quicquid verò eſt in mundo inferiori, generatur ex quatuor elementis, quæ (compoſita) dividuntur in tres partes, in { *Silens*,

וצומח׳ ונפש חיה׳ דומים
פגרים מתים אין להם
נפש כלל ואינם מתנועעים
אלא במניע׳ והצמחית יש
להם נפש צומחת והם
פרים ורבים ויש להם כ
כח הזן וכח המוליד אבל
אין להם הרגשה׳ ונפש חיה
נחלקת לב׳ חלקי׳ מדברת
ואינה מדברת׳ ושאינה
מדברת היא כל נפש חיה
חוץ מן האד׳׳ וכל מה שיש
בעולם השפל הווה ונפסד
ומיניהם קיימי׳ והם מ
מחוברים מגולם וצורה׳
ופי׳ גולם מאדם מדכתיב
גלמי ראו עיניך׳ ובדברי רז״ל
גלמי כלי עץ׳ והחלק ה
השני עולם הגלגלים׳
וגם מחוברי׳ מגולם ו
וצורה׳ ולפי שגולמם
זך וברור ונקי וצורת׳
שהיא נפשם מעלתם
גדולה ממעלת צורת
העולם השפל לפיכ׳
הם קיימי׳ ואינם מ
משתנים׳ ומהות גו
גולמם לא השיגו ה
החכמי׳. אמתת׳ לפי ש
שלא יאמר כה לא
קלה

vevetans, & animam vigentem. Silentia, sunt corpora (quasi) mortua, quæ non habēt animam ullam, neq; moventur, nisi mediante movente. (extraneo.) *Vegetabilia* habent animam vegetantem, crescunt & multiplicant se, prædita sunt facultate nutritivâ & generativâ, destituuntur autem sensu. *Anima* autem *vivens* distinguitur in duas partes, loquentem & non loquentem. Non loquens (irrationalis) est omnis anima vivens exceptâ hominis. Quæ autem sunt in mundo inferiore, generantur & corrumpuntur, & species illorum persistunt. suntque composita ex materiâ & formâ. Exponitur autem (etiam) materia (גולם) de homine ex illo, quod dicitur (Ps. CXXXIX, 16.) *materiam meam viderunt oculi tui.* In verbis verò Rabbinorum nostrorum גלם est vas ligneum. *Pars secunda* est *mundus orbium*, & hi sunt compositi ex materiâ & formâ, quia sunt corpus: omne enim corpus est compositum ex materiâ & formâ. Quoniam verò materia eorum est tenuis, pura atq; munda, & forma ipsorum (quæ est quasi anima ipsorum) transcendit valdè gradum formæ mundi inferioris: propterea etiam persistunt, & non mutantur. Qualitatem verò materiæ ipsorum non apprehendere possunt Sapientes perfectè (rectè, verè) quia non prædicari po-

קלה ולא כבדה ולא חמה
ולא קרה כמו שנתבאר
אחכ׳ והחלק השלישי הוא
החלק העליון למעלה והוא
עולם המלאכים והם צורות
נפרדו׳ בלא גולם והם ה
השכלים הנבדלים ונקראו
מלאכי׳ לפי שהם שלוחי השם
בהנהגת העולם· וכל העושה
דבר המלך הוא נקרא ש
שלוחו ׃ ואינם גוף וגויה
אלא צורו׳ נפרדו׳ זו מזו וכו׳
מצד שבהם עילה ועלול לפי
שאין להם מקרים שיפרדו ב
בהם זו מזו ׃ ומהו זה
שהנביאי׳ אומרי׳ שראו ה
המלאך איש וכו׳ הנ
הנבואה היא השפע שיגיע
מהבורא לנבי׳ במציעו׳ ה
המעלה האחרונה ממעלת
המלאכי׳ והיא מעלת אישי׳·
וכבר נתבא׳ שכל המלאכים
צורות נפרדות והצורות
אינם גוף שירא׳ אות׳ הרואי׳
במראית העין· אלא זה שאמר
הנביא שראה המלאך היא
צורה שירא׳ אות׳ במראה
הנבואה או בחולם של
נבואה בכח המראה·
ולפי מעלת הנביא וכחו
יראה מה שיראה· מהם
מי שיראה המלאך גויתו כ
כעצם השמ׳ שנ׳ וגויתו כתרשיש· ומהם מי
שירא׳

poteſt de eâ levitas, nec gravitas, nec calor, nec frigus, ut explicabimus poſteà. *Pars tertia* eſt pars ſuprema, nimirum *mundus Angelorum*, qui ſunt formæ ſeparatæ, immateriales, nimirum intelligentiæ ſeparatæ, vocanturque Angeli, quia ſunt legati (nuncii) Dei in gubernatione mundi. Qui enim exequitur mandatum Regis vocatur Legatus ejus. *Et non ſunt corpus aut corporeum (quid) ſed formæ ſeparatæ ab invicem.*] Quatenus in illis eſt cauſa & cauſatum, quia non habent accidentia, quibus diſtinguntur ab invicem. *Sed quid hoc, quod prophetæ dicunt (paſſim) ſe vidiſſe Angelum alatum, &c.*] Prophetia eſt influxus, qui emanat à Creatore ad prophetam mediante gradu diſtincto â gradu Angelorum, qui eſt gradus ſingularis. Jam verô declaratum eſt, quòd omnes Angeli ſint formæ ſeparatæ, atqui formæ non ſunt corpus, quod videre poſſit aliquis viſione oculari. Id verò, quando dixit Propheta, ſe vidiſſe Angelum, fuit forma quam vidit viſione Propheticâ, ſive in ſomnô propheticô, facultate viſivâ. Nam juxta gradum (capacitatem) Prophetæ & facultatis ejus vidit, quod vidit. Quidam eorum viderunt Angelum, cujus corpus erat ſicut ſubſtantia (ſplendor) cœlorum. S. D. c (Dan. X. 6.) *& corpus ejus ſicut Tarſis.* Quidam, verò

שירא אותו אשי ומהם מי
שיראה אותו בצורת איש
מבני הארם· כל זה לפי מה
שיתראה לנביא במראה
הנבואה· ולא עוד אלא ש
שהנביא עצמו פעמים יראה
המלאכים בצירו׳ משונות
זו מזו לפי זכות נפשו בעת
הנבואה· והכל דרך חידה
והנביא יבין במראה ה
הנבואה ענין אותה חידה:
וזה שאמר עושה מלאכיו ר
רוחות וכו׳ אין ענין הדברים
שהמלאכים אש ורוח אלא
כך פירושו עושה הרוחו׳ ו
והאש שלוחיו ומלאכיו ל
להפרע בהם מהבריות; כמו
שאמר ברוח קדים תשבר א
אניות תרשישי כרוח קדים
אפיצם· ותפול אש יי׳ ותאכל
אותם· ואש יצאה מלפני יי׳
ותאכל וגו׳· וכן אחז״ל. בכל
עושה הקבה שליחותו : ל
לומר שאינו גוף ואינו כבד
כלו׳ אינו גוף כבד כגופות
הכבדים שהאש קלה והיא
זכה ומעולה מגוף המים
והארץ הכבדים לפיכך נראו
המלאכים אש· וכן נר
נראה להם כנפים ושהם
מעופפים לפי שהעם מ
משבחים העופו׳ לפי קלות
גופם

viderunt ipsum (angelum tanquam) ignem. Nonnulli in formâ Viri de filiis hominum. Omnia hæc (dicuntur) prout apparuit prophetæ in visione propheticâ. Imò quod magis est, propheta ipse aliquoties vidit Angelos in formis (variis atque) diversis ab invicem, juxtâ dignitatem animæ suæ tempore Prophetiæ. Sed omnia ænigmaticè, (sicuti) etiam ipse propheta intellexit ratione ænigmaticâ. *Hoc est, quod dicit (Ps. CIV.) Faciens Angelos suos Spiritus.*] Non est sensus: Angelos esse ignem & ventum; sed itâ intelligendum est: Faciens ventos & ignem ministros suos & angelos suos, ad puniendum per illos creaturas, sicuti dicitur: *(Ps. XLIIX: 8.) Vento vehementi confringes naves Tarsis.* (Jer. XIIX 17.) *Sicut ventus urens dispergam eos.* (1. Reg. XIIX. vers. 38. &) *cecidit ignis Domini, & devoravit ipsos.* (Lev. X. 2.) *& egressus est ignis à Domino, & comedit &c.* Et sic dixerunt Rabb. nostri f. m. omnibus Deum uti in Legationibus suis. *Dicere, non esse corpus & grave*, est dicere, non esse corpus grave, sicuti corpora gravia: Ignis enim levior subtilior & sublimior est corporibus æquæ & terræ gravibus, propterea apparuerunt Angeli (ut) ignis. Unde etiam videntur habere alas & volare, quia vulgus laudat volucres propter levitatem corporum

גופם ומהירות תנועתם ושהם
יכולים לילך למקום שירצו
בזמן קל בלא מונע כלל :
שנאמר כי יי אלהיך אש
אוכלה וכו׳ ׃ פי׳ אנו יודעים
בודאי שהקב״ה אינו אש שאף
על דעת האומרים שהוא
גוף לא עלה על דעתם שהוא
גוף כגוף היסודות ולא כגוף
הגלגלים לפיכך ידענו
בודאי שזה שנאמר בו שהוא
אש דרך משל כך זה שנאמר
במלאכים שהם אש דרך
משל: ובמה יפרדו הצורות זו
מזו וכו׳ הנביאי׳ אמרו שראו
מלאכים הרבה כדכתיב ו
ויפגעו בו מלאכי אלהים׃
וכתיב אלף אלפים יש
ישמשוניה׃ וכתיב היש מ
מספר לגדודיו׃ אמר הגאון
שמא תשאל ותאמ׳ כבר א
אמרת שהמלאכי׳ צורות
נפרדו׳ ואמרת שאין הנמנין
השוין במציאות נפרדין זה
מזה אלא במאורעין ש
שיארעו הגופות ואלו אינם
גופים שיהיו להם מאורעים׃
אם כן במה יפרדו זה מזה
כמו שתאמ׳ חיות הקודש
עילת האופנים והאופנים
עילת האראלים ויש לשאול
שיתחייב מזה שלא יהיו
המלאכים

rum ipſorum, & velocitatem motûs; quòd poſſint ire, quò velint, tempore brevisſimo, absque ullo motore. *Sicuti dictum eſt*: (Deut. IV. 24.) *Quoniam Dominus DEus tuus eſt ignis conſumens &c*:) Senſus eſt: Nos clarè novimus, quòd Deus non ſit ignis: nam ne ſecundum illorum quidem opinionem, qui ajunt illum eſſe corpus, eſt tale corpus, quale Elementa, neque tale, quale Orbes (cœleſtes) Unde intelligimus clarisſimè, quòd (quando dicitur de eo: illum eſſe ignem) metaphoricum ſit. Sic etiam quando dicitur de Angelis, quod ſint ignis, metaphora eſt. *Sed quomodo differunt, formæ (Angelorum) ab invicem &c*:] Prophetæ dixerunt, quòd viderint Angelos multos. Sicut ſcriptum eſt (Gen. XXXII. 1.) *& obviàrunt ipſi Angeli Dei* itē Dan. VII. 10.) *millia milliū miniſtrāt ipſi*: itē (Job. XXV. 3.) *Num numerus eſt turmarum ejus?* Dixit Excellens (Autor) Forſan quæres dicens: jam autem dixiſti, Angelos eſſe formas ſeparatas, item, quòd non habeantur æquales in eſſentia ſuâ, differentes ſc. ab invicem, non niſi in accidentibus, quæ accidunt corporibus: at illi non ſunt corpora, quibus accidant accidentia. Quod ſi itâ eſt, quomodo differunt ab invicem? puta animalia Sanctitatis, cauſa *Ophannim* (rotarum & rotæ cauſa *Erilim*. Ex quo objici poteſt, quòd exinde ſequatur non, eſſe

המלאכים אלא עשרה׳ וכן
אמרו הפילוסופים שמנין
השכלים עשרה ואם כן הוא
זה היאך יהיו המלאכים
הרבה עד אין מספר ובמה
ופרדו אלו זה מזה: והתשובה
אמת כי לא יפרדו אלא מצד
שבהם עילות ועלולים וכל
מעלה מעשר המעלות יש לה
עלולין הרבה כיצד מעלה
שנייה היא עילת הגלגל
השמיני והגלגל השמיני יש
בו כוכבים עד אין מספר ה
הילכך יהיה לגלגל עצמו ע
עילה וכול כוכב שבו יש לו
עילה בפני עצמו לפיכך יהיה
לגלגל השמיני עילות הרבה׳
וכן מעלת אישים היא עילת
כל מה שלמטה מגלגל הירח
והם ד׳ יסודות ומהם שיורכב
מהם וכל מורכב עילתו זולת
עילת האח הרי במעלת
אישים עילות הרבה: ותשובה
אחרת שזה שנאמר שראה ה
הנביא מלאכים הרב׳ הוא
לפי הבטת הנביא והשגתו כ
כשם שהוא רואה אותן פעמי׳
אנשים פעמים נשים פעמים
חיות כך יראה אותם הרבה׳
כמו שראה נער אלישע ההר
מלא רכב אש וסוסי אש׳ וכמו
שראה זכריה ד׳ מרכבות׳ כל
אחד מהם למטה ממעלתו
של חברו ; והוא מצוי מכחו
וכו׳ ׳ אמר למעלה לפי שאין שווין
במציאותן

Angelos niſi decem, uti dixerunt (ſtatuerunt) Philoſophi, qui numerârunt intelligentias decem. Quod ſi & hoc eſt, quo modo erunt Angeli multi abſque numero, & quomodo different hi ab invicem? Sed vera reſponſio eſt: Non differre illos, niſi ex parte cauſæ & cauſati. Omnis enim gradus (ordo) ex decem ordinibus (gradibus) habet effectus multos. v.g. gradus (ordo) ſecundus eſt cauſa ſphæræ octavæ. In Sphærâ autem octavâ ſunt ſtellæ innumeræ. Ergò habebit orbis ſeorſim cauſam & omnis ſtella in eo habebit cauſam. Unde habebit ſphæra octava cauſas multas. Et ſic gradus אישים eſt cauſa omnium, quæ intra orbem Lunæ, puta quatuor Elementorum, & quicquid ex illis componitur. Omne verò compoſitum habet cauſam aliam præter cauſam unam (i.e. cauſas plures). Ergò in gradu אישים ſunt cauſæ plures. Reſponſio altera: id quod dicitur: *vidiſſe Prophetam Angelos multos*, factum ratione intentionis Prophetæ & apprehenſionis ejus, ut viderit ipſos aliquando ut viros aliquando ut mulieres, aliquando ut animalia. Et câtenus vidit ipſos ut multos, ſicuti vidit puer Eliſæ montem plenum curruum & equorum ignitorum, Zacharias quatuor currus *Quilibet horum graduum eſt inferior ſocio ſuo.* (altero.) *Et unus virtute exiſtit* (ſc ſuperioris) *&c*: Dixit : *ſuperioris*, quia non ſunt ſimiles in eſſen-

במציאותן חזר וביאר זה
ואמ׳ כל.אחר עילה למעלה
של מטה ממנו והוא מצוי מ
מכחו והכל מצוי מכחו של
הקדוש ברוך הוא וטובו׳
הקבה המצוא כל העולם ב
ברוך חסד וטוב מלפניו׳ ש
שנאמר טוב יי׳ לכל הילכך
מטובו ברא העולם : וזהו ש
שרמז שלמה בחכמתו ואמר
כי גבוה מעל גבוה שומר ו
וכו׳ זה הכתוב בקהלת ו
ותחלתו אם עושק רש וגזל
משפט וכו׳ ופירושו אם
ראית רשעים עושקים הרש״ו
והצריקים וגוזלין אותם ולא
ינהגו עמם במשפט צדק׳ אל
תתמה ותאמר שאין לעולם
מנהיג ומביט במעשי בני
אדם שאלו היה שם מביט ב
במעשה בני אדם היה מציל
העשוקים מיד עושקיהם׳
אמר אל תאמר כך שאם אין
הקבה שברוך הוא נפרע מהם
עתה הוא נפרע מהם
לאחר זמן או בעולם הבא
שאין מפלט מדיניו׳ וכל
מושל יש עליו מושל עד ש
שיכלו לבורא שהוא גביה מ
מכל ומושל על הכל שנאמר
כי גבוה מעל גבוה שומר כ
כיצד הגלגלים גבוהי׳ על

היסודות

sentiis suis. Id quod denuò declarat dicens: *Omnis superior est causa se inferioris* & inferior virtute illius (scil. superioris) existit. Omnis v. (tam superior, quã inferior) virtute Dei, & bonitate illius. S.B. produxit Universũ Mundum per modum Misericordiæ & bonitatis suæ S.D. E. (Pſ. CXLV. 9.) *Bonus est Dominus omnibus.* Ergò ex bonitate suâ creavit mundum. Et hoc est, quod Salomo attendit in Sapientiâ suâ dicens: *Altus superior altô observat &c.* Hoc scriptum est *in Coheleth* (c. V. 7. cujus initium est: *Si oppressionem pauperis & perversionem iudicii &c:*) Sensus autem ejus est, si videris impios oppressores pauperum & justorum, & deprædatores eorum, & non judicantes illos judicio justo, ne mireris & dicas: Mundum non habere gubernatorem & observatorem operum humanorum: Si enim foret observator operum humanorum, eriperet oppressos è manu oppimentium eos. Respondet (*Salomoh*) ne dicas ita; Licet enim S. B. non puniat ipsos nunc; punit (tamen) illos alio tempore, ut in seculo futuro, quia nemo liberabit à judicio ejus. Omnis enim judex habet suprâ se judicem, usque dum pervenum fuerit ad creatorem, qui est altissimus omnium, & dominatur omnibus sicuti dictum est (l. c.) *quia altus, superior altô observat.* Quomodo orbes altiores (sunt) elementis

&

היסידות ומה שנהוה מהם
והם השומרים מיניהם שלא
יסופו· והגלגלים תנועת
תנועה תשוקית לעילת
שהם השכלים הנפרדים
הנקראים מלאכים והם צורת
הגלגלים השומרת גשמם·
והם גבוהים עליהם במעלה
לפי שהם עילת וכן כל
מעלה ממעלת המלאכים
היא עילת מעלה של מטה
ממנה והיא השומרת אותה
בשפע שתשפיע עליה תמיד
שאם יפסק אותו שפע מיד
הוא כלה· והמעלה
הראשונה היא נאצלת מכח
הבורא ומקבלת השפע ממנו
והוא בורא ושומרה ועליו ב
ברוך הוא אמר גבוהים
עליהם· והוציאו בלשון רבים
דרך כבוד כמו אלהים ק
קדושים ויהי כאשר התעו א
אותי אלהים· אלהים הם הא
האלהים האדירים לפיכך א
אמר וגבוהים עליהם· כלומר
האל גבוה על הכל ושומר ה
הכל : זה שאמרנו למעלה
ממעלת וכו׳ פי׳ זה שאומר
זה למעלה מזה רוצה לומר
מעולה ממנו : שנוי שמות
המלאכים על שם מעלתם
וכו׳· כבר אמרנו למעלה
שנקראו השכלים הנפרדים מלאכי׳;לפי שהם שלוחי השם
בהנהגת

& quicquid generatur ex illis, & illi conſervant ſpeciem illorum, ne deficiant. Orbes verò moventur motu appetitivo cauſæ ſuæ, puta intelligentiarũ ſeparatarũ, quæ vocantur Angeli, quippe qui ſunt forma orbiũ conſervans corpus ſuum. Et hi (Angeli) altiores ipſis orbibus ſunt juxtâ gradum, quia ſunt cauſa illorum, & ſic omnis gradus graduum Angelicorum eſt cauſa gradus inferioris ſe, & conſervat illum (inferiorem) per influxum, quo influit in ipſum (inferiorem) ſemper ità, ut ſi ſiſteret illum influxum, ſtatim ille (inferior) deficeret. Gradus v. primus conſervatur virtute Creatoris, & recipit influxum ab ipſo qui (influxus) creat & conſervat ipſũ. Proptereà Deus benedictus ipſe dicitur (Eccl. V. 7.) *excelſi ſuper eos.* Effert autem plurali numerô, honoris cauſâ, ſicuti v.g. (Joſ. XXIV. 19.) *DEus Sancti.* item (Geneſ. XX, 13.) *poſtquàm proficiſci me fecerunt Deus.* (1. Sam IV. 8.) *Illi ſunt Deus fortes.* Proptereà dixit: *Excelſi ſuper eos* q.d. Deus Excelſus eſt ſuper omne, & conſervat omne. *Hoc eſt quod diximus: Unus excellit alterum.*] Senſus eſt: Hic eſt ſuperior eo, id eſt exaltatur (præſtantior) ſuper illum. *Variatio nominum Angelorum ratione graduum eorundem &c.*) Jam diximus ſuprâ, quòd vocentur Intelligentiæ ſeparatæ Angeli, quia ſunt miniſtri Dei in gubernatione

בהנהגת העולם והשליח ק
קרוי מלאך· כדכתי' וישלח
מלאך· ושנוי שמותם זה מזה
לפי מעלתם כמו שירע
בוראם· וגם ישתנה שמם
לפי השליחית שישתלחו בה·
כיצר כשישלחו מלאך ל
לרפאת אדם קורא אותו רפאל·
ואם לעזור אותו קורא שמו
עזריאל : מעלה ראשונה
חיות הקדש· למדנו כל אלה
מדברי הנביאים וחזקאל
הגיד לנו צורת ראייתו ה
הכבוד' ואמר שראה ד' חיות
ועל ראשיהם רקיע נטוי ו
ועל הרקיע דמות כסא ונרמו
לו כחיות· ולא נרמו כולם
בצורת אדם להוריע שמעלתם
פחותה ממעלת השם כמו ש
שהחיה מעלת' פחות' ממעלת
האדם· ויש לומר שנקראו ח
חיות לפי שהם משפיעים ה
הקיו' לכל נברא שהו למטה
מהם· ולפיכך קראם חיות
הקדש לפי שאין בברואין ק
קדוש כמותם : ואופנים זה
שם משותף למעלה השנית
ממעלת המלאכים והגלגלים
על דעת מקצת המפרשים
דכתיב להם קורא הגלגל
באזני ולכל דבר ע
עגול קורא אופן שנאמ' ו
ואופן עגלה על כמון יוטב·
ויסף

tione mundi. Et nuncius vocatur Angelus. Sicuti scriptum est (Num. XX.16.) *& misit Angelum.* Diversitas verô nominum ipsorum fit juxtâ gradum illorum, sicuti novit Creator eorum. Mutatur etiam nomen ipsorum juxtâ legationem quam obeunt: v g Si mittitur Angelus ad medendum homini vocat ipsum *Raphaelem*, si ad juvandum ipsũ (hominẽ) vocat ipsũ *Esrielem*. Gradus primus sunt *Animalia Sanctitatis* quæ singula discimus ex verbis Prophetarũ. Ezechiel significavit nobis formã visionis suæ gloriosæ, dicens: quòd viderit quatuor animalia, super quorum capitibus firmamentum expansum & super firmamentũ imago throni; apparuerunt autem sicuti animalia, non verò apparuerunt omnia in formâ humanâ, ad innuendum, quòd gradus ipsorum sit inferior gradu Dei, sicuti animalis gradus est inferior gradu hominis. Dicendum autem est, vocari *Animalia*, quia dant vitam omni creaturæ inferiori. Ideò verò vocavit *Animalia Sanctitatis*, quia nil inter creaturas tàm sanctum est, ac illi. *Et Ophanim* hoc nomen est æquivocum respectu gradus secundi in gradu Angelorum & Sphærarum, juxta sententiam quorundam Interpretum. Sicuti scriptum est: (Ezech. X. 13.) *ipsis clamatum est: ô rota, in auribus meis.* Quicquid v. est rotundum, vocant *Ophan*, sicuti scriptum est: (Es. XXIX. 27.) & *rota plaustri super cyminum circundabitur* it. (Exod. XIV. 25.) *&*

T re.

ויסך את אופן מרכבותיו ו
ויתכן שנקראו אופנים מ
מלשון פנים שהוא לשון
גדולה שכן החשובים כ
נקראו פנים :

אראלים נמצא כתוב הן א
אראלים צעקו חוצה מ
מלאכי שלום מר יבכיון כ
כפל העניין במלות שונות·
ואראל לשון גדולה ועילוי
שכן המקדש· והמזבח נקרא
אריאל והראל : וחשמלים
הם מלאכים נראים לנביאים
במראה הנבואה בזוהר גדול
כזוהר הזך הנראה בתוך ה
האש שנאמר ומתוכה כעין
החשמל· אר״ול מאי חשמל
חיות אש ממללות : שרפים
כמו שאמר ישעיה שרפים
עומדים ונקראו כן לפי
שהם נוראים במראיהם
שהמביט בהם נשרף : מ
מלאכים שם כולל לכל· ו
ועתים יקראו למין בשם
הסוג כמו שאמר מסכת
טהרות והוא מכלל סדר ט
טהרות· וכן כוכב שם לכל
הכוכבים· ונקרא עטרה
כוכב : אלהים לפי שהם
מושלים ושליטים ב
בעולם והוא שם משותף
לאל יתברך ולמלאכים
ולנביאים

removit rotam curruum ejus. Conveniens etiam est vocari *ophannim* a significatione *Panim*, quod significat magnitudinem, quia honorati vocantur *Panim*.

Erilim] invenitur scriptum (Esai. XXXIII. 7.) *Ecce Erilim* (nuncii) *clamârant foris, Angeli pacis amarè fleverant.* Eadem res diversis vocibus (explicatur) *Erel* verò significat magnitudinem & excellentiam, ita enim Sanctuarium & altare vocantur *Ariel* & *Haraël. Et Chasmalim.*] Sunt Angeli, qui visi sunt prophetis in visione propheticâ splendore magno, sicuti splendor subtilis apparet in medio ignis S.D.E (Ezech. 1. 4.) *& in medio ejus sicut Chasmal.* Dicunt Doctores nostri f m. (Chagiga cap. 2. cap. 13.) *Quid est Chasmal? Sunt animalia ignis loquentia. Seraphim*] Sicuti dixit Esaias (c. VI. 2.) *Seraphim stabant.* Vocantur autem itâ, quia tremendi erant in apparitionibus suis, adeò ut aspiciens ipsos combureretur. *Malachim*] nomen (commune) complectens omnes (angelos.) Aliquando enim vocant speciem nomine generis, sicuti dicitur *Masseches Toharos*, quæ tamen continetur (tanquam liber specialis) in *Seder Toharos.* Itâ *stella* est nomen commune omnibus Stellis, & tamen dicitur *Mercurius stella. Elohim*] quia dominantur & imperant mundo. Vel est nomen æquivocum, re-

ולנביאים ולדיינים : בני א
אלהים לפי שמעלתם פ
פחותה ממעלת מה
שלמעלה מהם כמו שהבן
פחות מן האב מצד שהוא
עלול לאב והעלה גדולה
מן העלול ונמצא בכתוב
בני אלהים ויבאו בני ה
האלהים להתיצב על יי׳ : ו
וכרובים לשון מלכות וגדולה
כדכתיב את כרוב ממשח
ר״ל מלך· ויתכן לומר לפי
שהם קרובים למעלת א
אישים קראו כרובים שהם
צורת כאדם הקטן תרגום
נער רביא והכף נוספת : א
אישים לפי שהם המדברים
עם הנביאים ומעלתם קרובה
ממעלתם נקראו בשמם כי
אישים קיבוץ איש וכן נקרא
אחד מהם גבריאל מלשון גבר
שהוא שם בן אדם שנאמר
מי גבר יחיה· ואף על פי ששם
כילם מורה על הגדולה
והעילוי לא נדע למה הושג לה
כל מעלה בזה השם שלה ודבר
זה לא ידע איתו על אמתו
אלא בוראם : וכל הצירות
האלו חיים וכו׳ הצורות
הנפרדות לא יאמר להם
חיים ולא מות· וזה שאמר ח
חיים כלומר שהם בציור ו
וקיימין וידעין בוראם שאנו
לא נברר ידיעה אלא
לחי : וכל הנמצאים חוץ מן ה...א וכו כלומר

respectu Dei benedicti, Angelorum, Prophetarum & Judicum. *Bene Elohim* (Filii Dei) quia gradus ipsorum (est) inferior, gradu superioris. Sicuti filius inferior est Patre, eatenus, quatenus est effectus Patris. Causa enim dignior (& major) est causato. Et invenitur in Scripturâ (Job. I. 6.) *Et venerunt Filii Dei ad congregandum se ad Dominum &c*: *Et Cherubim*] nomen Regni & Magnitudinis \.d. e. (Ezech. XXIIX. 14.) *Tu eras magnus unctꝰ* i. e. Rex. *Ischim*] quoniam loquuntur cum Prophetis, & gradus eorum propè accedit ad gradum horum (prophetarum) vocamus eos nomine illorum (Prophetarum sc. Ischim) quia *Ischim* est plurale ꝑ איש. Et sic vocatur aliquis eorum *Gabriel*, â voce גבר Vir, quod est nomen hominis ficuti dicitur (Ps. XXCIX. 49.) *Quis vir vivet?* Quanquam verò nomina illorum innuant magitudinem & excellentiam: tamen non intelligimus gradum præcisè apprehensibilem hoc nomine. Rem enim hanc nemo intelligit juxtâ veritatem (essentiam) suam, nisi Creator illorum. *Omnes autem formæ hæ viventes &c*:] De formis separatis non dici potest vita aut mors. Quando verò hic (Autor) nominat *viventes* (formas) vult dicere, quod existant, consistant, & intelligant Creatorem suum; quoniam nos non tribuimus scientiam, nisi viventi. *Omnia entia præter Creatorem &c*:) q. d. quòd ille

T 3 fit

שהוא עלת כל הנמצאים
ושהכל נמצאו מכחו : ולפי
שהוא יודע עצמו וכו׳ מהנה
התחיל להודיענו הענין שעליו
אנו אומרים שהבורא יודע
לפי שדבר ברור שאין ידיעת
הבורא כידיעתנו שהידיעה
בנו מקר׳ ועניין מוסף על
מהותנו׳ ועוד שהידיעה
מתחדשת בנו והשם הוא
ודעתו אחד ואינו יודע בידיעה
שהיא חוץ ממנו ולא
תתחדש לו ידיעה׳ וחזר וה
והודיענו דבר שהוא צריך
עיון רב׳ הוא שיש לומר מ
מאחר שאמ׳ שהבה הוא
ודעתו אחד אם כן היאך ידע
הברואי והם רבי׳ עד אין קץ
ועוד שהם מתחדשים תמיד :
והתשובה במה שאמר אחר
כן שאינו יודע הברואים
כמו שאנו יודעים אותם
שאנו לא נשיג ונדע העילה
אלא מצד העלול כ
כשנתבונן בעלול נאמרא
אא שזה יהיה עילת עצמו א
אלא ודאי יש לו עילה וב
ובשנדע עילתו הקרובה
תעתק חשבתנו מדבר לדבר׳
עד שנדע עילתו העיקרית
נמצא שאנו יודעים ה
הברואים מחמת עצ
עצמם

sit causa omnium Entium,& quòd omnia existant virtute ejus. *Et quoniam ipse cognoscit scriptum &c.)* Nunc incipit ostendere nobis fundamentum, propter quod dicamus, creatorem esse scientem. Nimirum manifestum est, non esse scientiam Creatoris (talem) qualis est scientia nostra: nostra enim scientia est accidens,& aliquid superadditum essentiæ nostræ. Porrò scintia innovatur (alteratur) in nobis: at verò Deus & scientia ejus sunt unum, illeque non cognoscit scientiâ, quæ sit præter ipsum, neque innovatur ipsi scientia. Convertit autem se ad ostendendum nobis aliquid, quod requirit attentionem multam. Est verò id, quod objici possit: quoniam dixit Deum & scientiam ejus esse eadem, si hoc itâ est: quomodo cognoscat creaturas, quæ sunt innumeræ, & quæ innovantur subinde? Sed responsio est in eo, quod dixit postea, Deum non cognoscere Creaturas sicuti nos cognoscimus illas. Nos enim non apprehendere aut intelligere possumus causam, nisi ex parte causati, quando ā cognoverimus causatum, dicimus hoc non posse esse causam sui ipsius, sed necessariò habere causā. Quoniā verò cognovimus causam ejus proximam, transfertur cognitio nostra ab una re ad aliam, usque dum cognoscamus causam ejus principalem. Unde apparet, quòd non cognoscamus crea-

עצמם ומידיעתם נעתקנו ל
לידיעת עילתם וידיעת
הבורא בהפך זה שהוא
יודע עילת כל עלול וכ
וכיון שידע הוא העלה
ידע עלולה ועלת כל
העולם העיקרית הוא
ברוך הוא הנולד מזה
שמאחר שהוא יודע עצמו
ושהוא עילה לכל נמצ' הוא
יודע כל נמצא· וידיעת דבר
זה על בוריו קשה הרבה
שאין דעתנו הקלה שבנקלה
תוכל לחשיג' דעת תמים
דעים· וכל שכן שכבר ז
נתבא' שהוא ודעתו אחד ה
הילכך מאחר שאין אנו י
וכולין לידע מהותו כך לא
נוכל להשיג דעתו ולא
ידיעותיו· אלא נדע בודאי ש
שאין ידיעתו כידיעתנו ה
הוא שאמ' הנביא כי כ
כגבוה שמים על ה
הארץ גבהו דרכי מד
מדרכיכם ומחשבותי מ
ממחשבותיכם· ונדע ב
באמת שמאחר שהוא י
יוצר הכל ובוראם ה
הוא ידעם· הלא ת
תראה שהבונ' אם לא
תשיג מחשבתו היאך יבנה
כותל זה ומאי זה דבר יבנה
אותו ומה היא תועלתו לעולם
לא

creaturas per ſe ipſas, & quòd per cognitionem earum deducamur in cognitionem cauſæ ipſarum. Cognitio autem creatoris inverſo ordine ſe habet, ille enim cognoſcit cauſam omnis cauſati, & quando cognoſcit cauſam, cognoſcit (quoque) cauſatum. Cauſa verò univerſi Mundi fundamentalis eſt S. Benedictus. Ex quo cûcluditur quòd quia cognoſcit ſe ipſum, & eſt cauſa omnium Entium, cognoſcat omne Ens. Sed intelligentia hujus negotii, clara, difficilis valdè eſt: non enim noſtra cognitio, minima omnium, poteſt aſſequi cognitionem perfectorũ. Multò minꝰ cùm ut anteà demonſtratum eſt, DEus & ſcientia ejus ſunt unum omninò, nec queamus intelligere eſſentiam ejus, poterimus apprehendere cognitionem aut cognitiones ejus. Id autem cognoſcimus (ſatis) evidenter, cognitionem illius non eſſe talem, qualis eſt noſtra. Hoc eſt, quod dixit Propheta (Eſ. LV. 9.) *Sicuti alti ſunt cœli ſuprà terram, ità altæ ſnut viæ meæ ſuprà vias veſtras, & cogitationes meæ, ſuprà cogitationes veſtras.* Et cognoſcimus reverâ, quòd cum ſit formator omnium, & creator eorum, etiam cognoſcat ea. Nonnè enim vides, quòd, ſi Architectus non intelligeret quomodo ædificandus eſſet paries hic, unde eſſet extruendus, aut quem uſum præſtaret mundo, non ædifica-

לא יבנה אותו וכן כל
עושה מלאכ׳ אם לא יבין
תועלתה לא יוכל לעשותה·
כל שכן יוצר הכל אלולי
ידע היאך יהיה העולם ו
ותועלת כל דבר ודבר
שבו לא נברא דבר וכן דוד
אומ׳ בינו בוערי׳ בעם וכו׳
הנוטע אוזן הלא ישמע אם
יוצר עין הלא יביט הילכ׳ אין
כל דבר נעלם ממנו : הקדוש
ברוך הוא מכיר אמתו ויודע
אותה וכו׳ יש שם שני
ענינים האחד שנדע שהקבה
יודע ומכיר אמתו׳ והשני
שנדע שהבה יודע כל נמצ׳
בדרך שהקדמנו ושני ה
הענייני׳ אינו יודע׳ בידיעה
שהיא חוץ ממנו כמו ידיעתנו
שהקבה הוא ודעתו וחייו א
אחד : ואלו היה חי בחיים
או יודע בדועיה שהוא חוץ
ממנו היו שם אלהות הרבה
וכו׳ לפי שנתבא׳ שהאל
ית׳ יחיד מכל צד ואינו מ
מורכב לא מגולם וצירה ולא
משני ענינים ולא מ
מעצם ומקרה ואילו ה
היה יודע בידיע׳ שהיא חוץ
ממנו היות׳ הידיע׳ ובו מקר׳
ויהיה מורכב מעצם ומקרה :
נמצאת אתה אומ׳ ה
הוא היודע וכו׳ זה
הרבה

turus esset eundẽ? Sic nemo, qui facit opus aliquod, si non intelligat usum ejus, poterit absolvere illud. Multò minus Creator universi, si non intellexisset, quomodo debeat fieri mundus, aut utilitatem cujusque rei in illô, creâsset aliquid. Sic enim David dicit: (Ps. XCIV. 8.) *Intelligite insipientes in populo &c: qui plantavit aurem, annon audiat, qui formavit oculum, annon videat?* Ergò nihil est occultum ab ipso. *S. B. intelligit quidditatem suam & cognoscit illam &c.)* Hìc sunt duæ res: Una, ut intelligamus: Deum cognoscere & intelligere veritatem (existentiam) suam: Altera, ut intelligamus, Deum cognoscere omne Ens, eo modo, quo antè diximus. Sed hæc duo non cognoscit cognitione extraessentiali qualis est cognitio nostra, quoniam Deus & scientia & vita ejus (sunt) Unum: *Nam si viveret per vitam, aut intelligeret per scientiam extrâ se, essent Dii multi; &c.)* propterea, quia demonstratum est, Deum Bened. esse unum omnimodè, & non compositum neque ex materiâ & formâ, neque ex duabus rebus (aliis) neque ex substantiâ & accidente. Si igitur cognosceret per scientiam extrâ se, foret scientia in eo accidens, & esset compositus ex substantiâ & accidente. *Dicas ergò: ipsum cognoscentem cognitum, & cognitionem esse unum & idem. &c.*

הדבר אין בנו כח להשיגו
על אמתו אלא נבאר שאלו
הג׳ בבני אדם הם ג׳ עניני׳ ו
וכשתדע זה תדע שאי אפשר
שתהיה ידיעת הבורא כך כ
כיצד בשיתבונן אדם ויכיר
צור מן הצורות כמו שתאמ׳
שהכיר וידע צורת הכסא או
הבית או צורת יסוד
מהיסודות בתחלה יהיה
יודע אותה בכח לא בפעל
שעדיין לא נחקקה זו ה
הצורה במחשבתו וכשידע
אותה בפועל הרי נחקק׳ ב
במחשבתו ונמצאת ידוע׳ א
אצלו׳ הרי לך ג׳ דברי׳ ה
האדם היודע וצורת הכסא
הידוע׳ והדעת שבה ידע זו
הצור׳ ואינה להיות ידיעת
השם כך שא״כ תהיה ידיעתו
מתחדשת ויוצא מן הכח
אל הפועל ויהיה אפשרי לא
מחויי׳ המציאו׳ ולפי שלא
נוכל להשיג דעת הבורא
ולא חייו אין לנו אלא
שנאמר שהוא חי ולא ב
בחיי׳ ויודע ולא בדיע׳ כלומ׳
לא בחיי׳ ולא בדעת שהם
נוספין על מהותו : ואין א
אומר חי יי׳ אלא חי
יי׳ וכו׳ חי בצרי הוא
תאר שלגוף החי יתר על
עצמי

&c.) Hanc rem non poſſumus apprehendere ſecundũ veritatem ſuam; ſed tantum declarabimus: hæc tria in hominibus eſſe tria Entia. Et ſi intellexeris hoc, intelliges etiam, non poſſe eſſe ſcientiam Creatoris talem. Sicuti ſi intellexerit homo & apprehenderit (aliquam) formam de formis (ut ſi dicas intelligere & apprehendere formam ſellæ, aut domûs, aut formam alicujus elementi ab initio intelliget illam potentiâ non actu, quoniã hactenus nondũ impreſſa eſt hæc forma cogitationi ſuæ. Quũ v. cognoveris ipſam actu, ecce impreſſa eſt cogitationi ejus, & fit cognita ipſi. Ecce tibi tria: hominem, qui intelligit, formam ſellæ, quæ intelligitur, & ſcientiam quâ intelligit hanc formam. Impoſſibile verò eſt, talem eſſe ſcientiam Dei. Si enim talis eſſet, foret ſcientia ejus innovata, & tranſiret de potentiâ in actum, & eſſet contingens, non neceſſarium quid. Quoniam igitur non poſſumus apprehendere ſcientiam Creatoris, neque vitam ejus, non poſſumus (aliter) quin dicamus, illum (quidem vivere) ſed non per vitam, & cognoſcere, ſed non per cognitionem, i.e. neque per vitam neque per ſcientiam, quæ ſuperaddita ſint eſſentiæ ejus. *Neque dicendum* חַי יי (in ſtatu conſtructo) *ſed vivit* חֵי יי &c. חֵי per Zere eſt forma corporis viventis ſuperveniens eſſentiæ ejus.

עצמו וחי בפתח איני תואר
אלארל יי׳ שהוא חי כרי ל
להורות לרעת׳ שהוא
בורא העולם ומסבב ה
הגלגל בכחו וזה לא י
יהיה אלא למצוי חי:
לפיכך אינו מכיר הברואי׳
ויודעם ׳מחמת הברואי׳ וכו׳
ככר זכרנו זה העניין ל
למעלה שהבה יורע עצמו
ושהוא עילה לכל נברא
והואיל והוא יודע עצמו ידע
הכל שהיורע העילה יודע ע
עלולה: וביאור כל העיקרי׳
שבשני פרקי׳ אלו הוא
נקרא מעשה מרכבה וכו׳ ק
קראו לכל אלו העיינים מ
מעשה מרכבה דרך כבוד
כלומר ידיעת הבור׳ עצמו
אין בנו ולא בנביאי׳ כח ל
לידע אותה על בוריה׳ אלא
נשתדל בידיעת הצורות
הנפרדות שהם קרובים
ממנו: והם מורים על
מציאותו כמו שיורה ה
המרכבה שיש לורוכב׳ וכן
אמר יחזקאל היא החיה
אשר ראיתי תחת אלהי יש
ישראל וכו׳ :׳ צוו חכמים
הראשונים וכו׳ תנן בתחלת
פרק ב׳ ממסכ׳ חגיגה אין
דורשין בעריו בג׳ ולא ב
במעש׳ בראשית בב׳ ולא
במרכבה ביחיד אא״כ היה חכם ומבין מרעתו מוסרין לו
ראשי

ejus. Sed חי per patach non est forma: sed volo dicere: Deo ipse qui *vivit*, ut innuatur illum esse creatorē mundi, & volventem sphæram virtute propriâ, hoc autem non competit, nisi Enti viventi.

Propterea non apprehendit (intellexit) creaturas, aut intellexit ipsas per creaturas sed per se ipsum. &c:) Meminimus hujus argumenti suprâ, quod S.B. cognoscat se ipsum, & quod ille sit causa omnis creaturæ. Quoniam verò ipse cognoscit se ipsum, scit omnia, quia, qui cognoscit causam, cognoscit effectum ejus. *Et Expositio omnium fundamentorum, quæ sunt in duobus capitibus istis, vocantur Opus Currûs &c.*) Vocant universum hoc negotinm, *Opus Currûs*, honoris causâ, quasi dicāt, Cognitionem Creatoris in se, non esse in nostrâ, neque in Prophetarum facultate, intelligere clarè; Sed assuefimus cognitioni formarum separatarum, quæ propiores nobis sunt; & illæ arguunt ipsius existentiam, sicuti arguit Currus, quod habeat vectorem. Et sic dixit Ezech:(c.X.20.) *Hoc est animal, quod vidi sub DEo Israëlis &c: Præceperunt sapientes antiqui &c.)* Tradunt in princ. c.2 Massech Chagiga: Non *exponunt nuditatem* (vide Lexicon. f. 1663. עריות.) *tribus, neque Maase Breschis duob9 neq, Opus Currûs unico si tn. sit sapiens & intelligat à se ipso, tunc ipsi*

prima

ראשי פרקי׳ וכו׳ ועילת זה
לפי שזה העניין יצטרך
בידיעתו להקדמו׳ רבות עד
שתעתק המחשבה מעניין׳
ואם יבקש אדם לידע זה
העניין בלא הקדמו׳ ישתבשו
רעיוניו ויעורו עיניו ויצא
להרבות רעה׳ ואפילו ה
הדברים שהיה יודע אותם
בתחלה לא יוכל להשיג
אותם׳ הלא הראה כי הבשר
והלחם יפים לגוף הרבה
ואעפכ מונעים אותו מן
הקטון לפי שאין בו כח ל
לסבלם׳ ועליהם אמר שלמה
כבשים ללבושך וכו׳ זהו
הכתוב במשלי ; ופשוטו ש
שהוא נותן לאדם עצה
לקנות כבשים כדי שיקח מ
מצמרם ויעשה לו לבוש ל
להתכסו׳ בו׳ ועניינו שהוא
כמו שאמרו חכמים כבשי׳
כמו בנקודה מימין מן י
יכבוש עונותינו׳ ופירושו כ
כך דברים שהם ככשונו של
עולם כלומר שהם כובשי׳
העולם ומושלים בו׳ והם
הצורות הנפרדות ובוראה
תהיה ידיעתה תחת לשונך
כלומ׳ שלא תגידם לזולתך ;
פירוש אחר דברים שהם
סתרו של עולם יהיו תחת
לשונך שהדבר הכבוש הוא
נסתר מן העין כמו שאמר נביא שהוא
כובש

prima capita &c.) Et causa hæc est, quòd hoc negotium requirat ad cognitionem sui præfationibus multis, usque dum transferatur cognitio ad rem ipsam. Si verò homo postulet scire hoc negotium absque præfationibus, turbabuntur cogitationes ejus, excoecabuntur, oculi ejus, & degenerabit in mores malos. Quid? quòd etiam ea, quæ scivit initiô, non poterit intelligere. Nonne enim vides, carnem & panem alioquin corpori optima, prohiberi infanti, cùm non habeat facultatem concoquendi ea? *Et deinde dixit Salomo* (Proverb. XXVII. v. 26.) *Oves sint vestes tuæ* &c.) Sensus ejus literalis est: Quòd (Deus) dat homini consilium ad comparandum oves, ut accipiat de lanâ earum, & faciat sibi vestimentum ad tegendum &c: Sed sensus ejus profundus est: sicuti dixerunt Sapientes כבשים est quasi esset punctatum cum dextro (punctо Schin) juxta: (Mich. VII. 19.) *subiget peccata nostra.* Cujus sensus est: Res quæ subegerunt mundum, q. d. quod illæ doment mundum, & dominentur illi. Hæ autem sunt formæ separatæ, & creator ipsorum. *Sit scientia sub linguâ tuâ* i. e. ne reveles ea alteri. Expositio alia. Res quæ evertunt mundum, sint sub lingua tua, verbum הכביש significat absconditum ab oculo, ut si quis dicat: Propheta fuit

כיכש נבואתו כלומר ש
שיטמין איתה ויסתירה
ולא יגיד אותה: ו
ועליהם אמר דבש ו
וחלב וכו׳ כלומר דברים
שהם ערבים כדבש וחלב
יהיו תחת לשונך כראיתא
בפב דחגיגה׃ סליק מ
מעשה המרכבה׃

כובש Prophetiam ſuam. q.d. quòd abſconderit, & occultârit, neque revelaverit eam. Et de his dixit: (Salomo Cant. IV.11.) *Mel & lac ſub linguâ tuâ*. i.e. res, quæ ſunt dulces, ſicut mel & lac, ſint ſub linguâ tuâ, ſicuti extat in capite II. *Chagiga*.

Explicit *Opus Currûs*.



SPECI-

SPECIMEN THEOLOGIÆ MYTHICÆ EBRÆORUM

aliquot Exemplis præsentatum.

§. I.

VEteres Theologiam in Mythicam (i.e. fabularem si usus admitteret, inquit Aug. ad Marcell. L. VI. c. D. c. V. admisit tamen Svetonio in Tyberio) Physicam & Civilem distinxisse satis est notum. Fabulis quoque utendum esse, non opus arbitramur prolixâ dissertatione. Quod enim Colotes, inter Epicureos loquacitate notabilior Macrobio, Platoni objicit: fabulam â Philosopho non oportuisse confingi, quoniam nullum figmenti genus veri professoribus conveniret, id non uno argumento diluit Macrobius L. I. in Scip. Somn. c. II. Et fabulosam inter narrationem fabulamq; accurratum discrimen, negotium planè conficit. Veritas ubi subest, quâcunque tandem veste tegatur, quocunque colore pingatur, refert parùm. Cur verò Plato, Pythagorei, fabulis multa involverint lubet ex eod. Macrob. l. c. audire: *Mysteria ipsa, inquit, figurarum cuniculis operiuntur, ne vel his ademptis nudam rerum talium se natura præbeat: sed summatibus tantùm Viris Sapientiâ interprete veri arcani consciis, contenti sint reliqui, ad venerationem, figuris defendentibus â vilitate secretum.* Addit: *Numenio inter Philosophos occultorum curiosiori, offensam numinum, quòd Eleusinæ Sacra interpretando vulgaverit, somnia prodiderunt.*

Tantundem Synesius in Calvitii encomio: τό ῥᾷστον, inquit, καταγελάσεται ὁ δῆμος, δεῖται γὰρ τερατείας i.e. intellectu facilimum deridetur â plebe, oportet ergò, prodigiosæ narrationes adhibeâtur. Nil nunc dicam de accuratiori discrimine, quòd alii docuerint συμβολικῶς, ceu Orphici; alii εἰκονικῶς, quod Pythageorum erat; alii tandem ἐνθεαστικῶς, cùm constet omnium præcepta vulgo obtrusa satis portentosa fuisse, & Symbola & simulacra & affanias enthusiasmo dignas mirum in modum auxisse, ut loquitur Selden. de DIs. Syr. Prolegom. fol. 57. Nec etiam commemorabo sanioribus hiero-

 phan-

phantis (quos ſc. & lumen naturæ ἀπολογήτας reddere potuit) ſaniorem in iis, quæ myſticè docebant, mentem fuiſſe, licet interim Vulgo vel *Crepitum Ventris* pro Deo obtruſerint, quem etiam Regibus parem joculari epigrammate Nicarchus fecit, cujus alter verſus.

Τοῖς βασιλεῦσιν, ait. *ἴσην πορδὴ ἔχει δύναμιν*

§. II.

Hæc, de Gentilibus dicta, competunt etiam in Ebræos. Quod adeò eſt verum, ut ſint, qui Pythagoram & Judæum fuiſſe, & parabolicum docendi genus ab Ebræis ad Græcos transmiſiſſe, putent. Teſtimonia, Juſtini Ambroſii Numeniique Pythagorici de Platone, veluti Moſe Attico, Clearchi de Ariſtotele, tanquam Ebræorum diſcipulo, reticemus. Habent & Judæi inquam Theologiã fabularem atque portentoſam: â profundioribus profanum vulgus arcent: multa in odium τῶν גוים peplô *Mercafa-Mirrafica*, & lanâ Meſchalicâ tegunt, ceu *Rambam* הלכ׳ יסודי התורה cap. II. in fine ſuprâ dicebat, ut Sapientioribus ſcilicet ſolis myſteriorum intellectus ſit pervius, & lac cum mellé ſub linguâ horundem duntaxat, ne diffluat, detineatur l. c. Id quod, ſi benigniora hiſce paupertinis & contemptis literis fata contigerint, ex profeſſo demonſtrabo. Nunc ea, quæ dixi, teſtimoniis & exemplis compendiô ſum daturus.

§. III.

Producam primô Artifices, quibus ceu peritis in ſuâ Arte meritô credendum. P. Galatinus L. I. de Arcan. Cathol. Verit. c. VII. (vel potiùs Reymund.) itâ: *Fateor, in Talmude abſurda multa poni, non tamen omnia, quæ abſurda videntur, vere abſurda ſunt. Veteres enim illi Talmudiſtæ infinita propè arcana figuris & ænigmatibus tradiderunt, quæ iis qui ea non intelligunt, fatuitates atque abſurditatis videntur. Cùm tamen reverâ innumerabilia arcana ad Meſſiam & ad veritatem Catholicam ſpectantia, in ipſis lateant. Hinc juniorum Judæorum inolevit error, qui, dum antiquiorum Theologizandi & Philoſophandi morem ignorant, multa Talmudiſtici negotii arcana in ludibria & blaſphemias convertunt. Hinc & plerique ex noſtris, dum hujuſmodi myſteria intelligere nequeunt, ea vituperare & damnare præſumunt.* Id ſtatim probat aliquo recenti exemplo: *unde*, inquiẽs, *ut cæteras taceã, Vir quidã non parvâ divinarũ humanarumq́;* literas peritiâ prædictꝯ contrâ Judæos *ſcribens, multa ejuſdem generis commemorat, quæ ipſe minùs benè intelligens,*

ſtul-

ſtultitias atq; inconvenientias vocat. Et inter cætera, quæ contrà divinam perfectionem in Talmud ſcripta reperiri dicit, id præcipuè refert, quòd cum Deo firmamentū conſtitueret, ipſum perficere non valens, foramen quoddā in eo, ex ſeptentrionali parte reliquit. Hæc ille meritò carpit, quanquam quod rectâ ibidem exponat intentione, *poſſe aliquem hominem eſſe Deum*, vix impetrabit. Cæterùm hæc allegorica eſſe vel pueri in Phyſiologiâ Rabbinicâ intelligunt. Hujus autem dicti ſuprâ meminimus ubi vid. & erit occaſio illud interpretandi forſan magis grata. Non poſſum, quin ſubjunga diſcurſum ex Præfat. G. H. Vorſtii in *Pircke Elieſeris. Sæpius*, inquit ille de R. Elieſere, *ſub paradoxis & lepidis narrationibus abſtruſiorem recondit ſenſum. Sic convivio ex Leviathane & Schor abbar futuro delicias æternæ felicitatis adumbrari vult &c. Multa quoque* על דרך גוזמא per modum hyperboles *profert; veluti de ſtaturâ Adami ab uno extremo Mundi ad aliud, de Monarchia Salomonis, Achabi, Joſephi &c. Nonnunquam citat vel applicat loco ſcripturæ, non quòd genuinus iſte, ſed ipſorum ſenſus, ſed* על דרך דרש ואגדה per modum myſtici ſenſûs & diſcurſus, *cujuſmodi plures hic paſſim occurrunt.* Et probè notanda ſunt ſeqēntia, quæ parùm intelliguntur à multis. *De his ſimilibusq; ajūt Rabbini, quod non ſit* הלכה למשה מסיני אבל אסמכתא בעלמא Conſtitutio Moſis è Sinai, ſed levis vel allegorica probatio (NB. Conjecturalem dicerem) vulgo recepta. *Nec enim allegoricas expoſitiones tanto in pretio habent, ut inde vel apodicticas rationes exſtruant, vel fidei articulos cudant.* Cui planè conſentit, ô quantus Vir! Schikardus noſter in משפט המלך Cap. I Theorem. II. f. 15. *Quod*, inquiens, *interpretes Hebræorum ad vocem illius textûs* אִכָּבֵד honorabor (ſc. Hagg. I. 8.) *notant*, (videlicet juxtà numerum ה deficientis, quinque res in ſecundo Templo defeciſſe vide ſuprâ ad h. l. R. Abarbinel.) *non ut inde probent (quod pius quidam Vir imperitè ſuſpicatur, & inde Rabinos præter meritum exagitat) ſed ut rei notiſſimæ & alibi probatæ, ſuo more* סימן Symbolum *memoriale, in recordationis facilioris ſubſidium pararent.* Hæc Schikardus veriſſimè. Quanquam enim Cl. H. ipſius diſcipulus L. II. M. S. c. III n. VII f. 197. hoc nolit concedere in hypotheſi, non tamen refutabit in theſi. Aliud eſt traditionem dicere eſſe הלכה למשה מסיני *traditionem eſſe Moſis è Sinai*,

aliud eam ut talem ex אסמכתא & ejusmodi Symbolo deducere. Quòd tales, ut sic, pro *traditione Moſaicâ ê Sinai* habeant Ebræorum eruditi, falſum eſt, ut mox oſtendam. Sic quando R. Iſmaël Gemar. Berach. fol. VII. 1. circâ med. Deum alloquitur: תתנהג עם בניך במדת הרחמין ותכנס להם לפנים משורת הדין i.e. *agas cum filiis tuis ſecundum attributum miſericordiæ, & introducas eos intrà lineam iudicii.* L' Empereur itâ interpretatur: i, e. conſenſum judicialem, ut ſc. propiùs accedant ad te, ubi tua eſt miſericordia. *Hæc* (inquit porrò) *allegorica ſunt. Statuunt enim ſubſellia Dei remotiora* i.e juſtitiæ & propriora *i.e. miſericordiæ, Volunt: DEum magis pronum ad miſerendum eſſe, quàm puniendum.* In Jachiad. fol. CLXIX.

§. IV.

Nunc igitur, ut ad domeſtica teſtimonia, tanquàm proteſtationes, devolvar, lubet audire primùm vulgatisſima & πολυθρύλλητα, Philologis non ignota, Rabbinorum ἀξίωματα, qualia ſunt: אין משיבין על הדרש אין מקשין באגדה i. e. *non faciunt ſolidum ſenſum ex myſticâ (parabolicâ) interpretatione, neque argumentantur ex hiſtoricâ narratione.* R. Scherira inquit: מדרשות אמרנא הן *Symbolicas explicationes eſſe conjecturales*, apud Vorſt. l. c. R. Aſarias in Meor, En. p. III. fol. LXXV. 2. inter hyperbolas refert ea omnia, quæ de R. Bar Bar Chanæ in Talm. quibus de & nos quædam dicemus, referuntur. Inſtar omnium ſit R. Majemonides, cujus teſtimonium non pigebit, prolixius licet, adducere. Sic autem ille in commentario Arabico ſuper capitulum Chelek, quod eſt X. Maſſichtæ Sanhedrin, ex verſione Cl. Pocokii in Portâ fol. CXLIV. ſeq.) *Ex iis, quæ ſcire debes, eſt in verbis Sapientum interpretandis, diſtribui homines in tres claſſes.* Prima (*atq; hi plurimi ſunt eorum, quos vel quorum Scripta vidi, aut de quibus audivi*) *eorum eſt*, qui ea juxtâ ſenſum literalem intelligi volunt, *neque ea ullatenùs interpretantur, adeò ut his impoſſibilia quævis neceſſariò exiſtere videantur. Hoc autem fecerunt, quòd ſcientiarum prorſùs rudes ſint, & â diſciplinis alieni, neque in eo perfectionis gradu, ut ipſi ſibi monitores ſint, nec alium, qui eos moneret, invenerint. Putant ergò iſti, noluiſſe Sapientes in dictis ſuis aliud, quàm quòd ipſi ex iisdem perceperint, eaque, prout ſonant Verba, intelligenda, etiamſi quod primò in ipſorum dictis apparet prorsùs abſurdum ſit, &c. Digna autem*

eſt

est misera hæc secta, cujus defleatur stultitia.—Genus hoc hominum (NB. loquitur de imperitioribus Homiliastis Judæis.) *contexit è sono verborum Sapientum, quod si audirent gentes, dicerent: Certè populus stultus & fatuus est gens ista prava.* & fol. CXLVII. *Secta tertia est paucorum admodùm, adeò ut non aliter secta audiat, quàm Sol Species: sunt autem illi, quibus constat de eorum quæ fieri non possunt, impossibilitate, & non locutos* (Rabbinos) de eo quod fieri non possit, *unde certò statuunt subesse verbis ipsorum exterius quid & interius,* ac quotiescunque loquantur de rebus impossibilibus, habere verba ipsorum rationem ænigmatis & parabolæ, *iste enim mos fuit sapientum magnorum, ideoque orsus est Princeps Sapientum librum suum, dicendo.* (Prov. I. 6.) ad intelligendum parabolam & facundiam Verba Sapientum, & ænigmata eorum. *Novit autem qui verborum significatus novit.* חידה esse orationem, cujus se opus in interiori ejus parte, non in cortice habetur. *Sermones enim doctorum omnium sunt de rebus sublimibus, quæ sunt finis, ipsi autem ænigmatici sunt & parabolici. Quomodo autem vitio vertetur, quòd scientiam tradant per Parabolas & similitudines cùm videas hominum Sapientissimos idem fecisse instinctu Spiritûs Sancti ipsum nempe Salomonem* &c. Vellemus otium nobis superesse, hoc argumentum pleniùs tractandi. Sed cùm animus sit, id alibi ex professo exequi, confidimus præsentia boni consulturum Lectorem.

§. V.

Antequàm verò exemplis rem declaremus, monendum est, hæc non ideò fuisse adducta, quasi crederemus in Talmude cæterisque Rabbinorum Commentis nullas planè nugas aut putidissimas fabulas contrâ sanam rationem confictas extare, vel nullas doctiorum hyperbolas â plebe recutitâ literaliter intelligi. Minimè verò. Ostendimus duntaxat, multa, quæ pro absurdis quotidiè â multis venditantur, absurda non esse, sed sæpius doctrinæ non contemnendæ involucra veluti. Inductionem omnium doctrinarum quâ Theologicarum, quâ Philosophicarum, in præsentiarum facere nec libet nec licet. Id tamen potissimùm demonstrare animus est: *Ebræos doctiores saltim ea, quæ tanquam horrenda ἀκύσματα & blasphema in Dei naturam ipsis atribuuntur, nequaquam, hoc sensu & ad literam intelligere.* Quod, quanquam præter modo narrata etiam ex Majemonidæ Theologiâ & Articulis Fidei Judaicæ ad oculum prudenti Lectori pateat, ex abundanti subjunctis exemplis docebo.

VI. (a)

§. VI.

(A) Tribuitur Judæis sententia blasphema: Deum maximum peccatum commisisse, quòd Lunam Sole minorem condiderit: & ob hoc peccatum in V.T. hircum fuisse offerendum. Verum est, si literam spectes, hæc legi in Cholin. cap. אלו טריפות ר׳ שמעון וכו׳ כתיב ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים וגו׳ אמרה ירח לפני הקבה רבשע אי אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד אל הקבה לכי ומ ומעטי עצמך וכו׳ אל צדיקים יקראו על שמך י יעקב הקטן וכו׳ לא הות מותבא דעתה אמר הקבה הביאו כפרה ולי לפי שמעטתי הירח : והיינו ר דאמר ר״ל מה נשתנה שעיר של רח וכו׳ אמר הקבה שעיר זה יהא כפרה עלי שמעטתי את הירח ; i. e. *R. Simeon Pazzaides dixit: Scriptum est*: fecit Deus duo luminaria magna: *Scriptum autem etiam est*: Luminare magnum, & luminare parvum. *Dixit Luna coram Deo: ô Domine Mundi: anne possunt duo Reges unâ coronâ imperare? Respondit Deus: abi & minue te &c. Justi nomine tuo appellabuntur v. g. Jacob parvus, Samuel parvus, David parvus. Cum autem animus ipsius sedatus non esset, dixit DEus: offerte oblationem* עלי *super me, quia Lunam imminui. Et hoc est quod dixit R. S. F. Lakis: ô quàm diversus est hircus qui Novilunio offerebatur, de quo dicitur* חטאה לאל *&c. Dicit Deus hic hircus erit propitiatio pro me quia diminui Lunam.* Verum etiam hoc est, nonnullos Judæorum blasphænè exposuisse, quod videre potes in Magn. Buxtorf. Synagog. Judaicâ, editionis *noviter restauratæ, & innumeris accessionibus in ampliorem & augustiorem formam redactæ*, (quô aureô donô me nuper beavit) cap. XXII. fol. 478. seqq. Sed tamen universæ sectæ hæc blasphemia imputari nequit, tùm *quia Rabbini tanquam blasphemum repudiârunt, utpote qui DEum justum & omnis peccati vel iniquitatis expertem esse viderent*, sunt verba Dn. Buxt. l. c. fol. 480, tùm quia eruditi ceu parabolam interpretantur, cùm omnes omninò credant; Deum ullius peccati reum agere velle, brutinæ vesaniæ esse. In Caphtor Vupherach fol. CIX. col. 2. postquàm mota fuissent circâ hoc mirabile dictum nonnulla dubia quæ (tanquam frivola reticemus) subjungitur: ויותר קשה מכלם שאמר לבסוף המאמר.

המאמר חביאו עלי כפרה כו׳ איך הזכירו כפרה על השכינה חוש׳ או מי ימחה בידו ית׳ להגדיל ולהאמיץ ענין אור הירח לעשות לו אור גדול כחמה:
i.e. *Durissimū v. omnium est quod dixit in fine hujus Sententiæ: offerte pro me oblationē expiatoriā, &c. quomodo enim attribuit expiationem divinæ Majestati? absit absit! aut quis manum ejus cohibea, quo minùs possit Lunæ talem lumen tribuere quale est Soli?* Lubet a. in compendio dare quomodo exponant. Litigium illud Lunæ cum Deo parabolicum est, cujus occasionem sumunt ex diminutionem luminis Lunaris. Diminutionē collatione horum dictorum eruunt, quia (α) dicuntur Luminaria magna (β) posteà Luna Luminare parvum. Εναντιοφανὲς hoc סימן vel signô memoriali, uti Cl. Schik suprà loquebatur, includunt, ut eô meliùs hæreat menti, dicentes quasi *quod ex magno factum est parvum, diminutum esse oportet.* Diminutionem ipsam itâ declarant, interprete Autore ꝰ Caphtor Vuphærach fol. CIX. col. 2. הרשבע בשבועות כתב וז״ל רע שהלבנה אין לה אור רק מהשמש וכשהיא פנים בפנים עם השמש וכן היא בתחלת הבריאה שידוע שכל מעשה בראשית בקומתן נבראו ולזה אמר את שני המאורות ה הגדולים ר״ל ששניהם בגדלתם׃ ואחר כך אמר את המאור הגדול׳ לפי שעמד בגדלו וקרא ה המאור הקטן לפי שאינה עומדת בגדולה שב שנבראת׳ בו: i.e. *Raschba in Schfuos scripsit itâ: Scias Lunam non habere Lumen nisi à Sole, quando conjuncta est Soli, & itâ fuit initiô creationis: notum enim est omnes creaturas in staturâ perfectâ creatas esse. Id quod innuitur, quando dixit:* duo Luminaria magna q. d. *ambo fuisse in magnitudine suâ. Posteà autem dixit: Luminare magnum* (in singulari) *quia permansit in magnitudine suâ* (Sol enim non decrescit.) *Alterum autem vocavit parvum quoniam non permansit in magnitudine suâ* (notat plenilunium) *in quâ erat creatum* (nam statim decrevit). Potissimum autem, quod blasphemiam olet, est circâ interpretationem horum verborum (α) הביאו עלי כפרה qud saniores omnes interpretantur non: offerte propter me expiatorium; sed: *offerte ad me vel coràm me.* R. Alphesius cap. I. Schfúos עלי הוא כמו אלי inquit: i. e. עלי perinde est ac אלי ad me. Sic quoque alii. (β) Num.

XXIIX.15. Et hircum לחטאת ליהוה non interpretantur : *pro peccato Domini*, ſed : *pro peccato Domino.* Aſcriba'n ex multis verba Autoris *Toldos Jizchak* in Parſch.Pinchas fol.LXIIX col. 3. ubi itâ: *Et hircum unum in peccatum Jehovæ.* אז״ל וכו׳ באמר בזה השעיר ליי׳ שעיר ר״ח ליי׳ ולא אמר כן בשאר שעירי המוספים׳ ופשיטו לחטאת ליי׳ ולא ללבנה שבא זה השעיר לעקור אמונת עובדי הלבנה שהיו האומות בדורות ההם מקריבים קרבנות ללבנה בכל ר״ח לזא בזה השעיר ליי׳ שלא יחשבו שאנו מקריבים ללבנה כאומות : *Dixerunt Rabbini f.r.&c: dicitur de hoc hirco* ליי׳ Domino, *qualiter non fit in reliquis hircis addititiis. Literalis autem ſenſus eſt ; in peccatum Domino & non Lunæ. Venit enim hic hircus eradicare ſuperſtitionem cultorum Lunæ, qui erant Populi in generationibus iſtis offerentes Sacrificia Lunæ ſingulis Neomeniis. Hâc de cauſâ dicitur de hoc hirco* Ladonai ſeu Domino, *ne putent, nos ſacrificare Lunæ uti gentes.* Vide plura apud Majemonid M N.P.III.c.XLVI.& Commentatorem Schem Tof. fol. CLXXIV.col.1.confer.R.Levi Parſch.Pinchas fol.CC.col.4.Bechai.& Caphtor Vuphærach l.c.

§. VII.

Quomodo Deus orare â Judæis dicatur, paucisſimis exponemus. Extat in Berachos fol.VII. dixit R.Jochanan nomine R. Joſis F.Samra ; מנין שהקב״ה מתפלל *i. e. Unde probatur Deum orare?* reſpondet : שנאמר והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי *quia dicitur(*Eſai.LVI.7.*) introducam eos ad montem Sanctum meum & lætificabo eos in domo precationis meæ* בבית תפלה לא נאמר אלא בבית תפלתי מלמד שהקב״ה מצלי *in domo precationis non dicitur, ſed in domo precationis meæ, ad docendum, Deum orare.* Quomodo a.oret, ſubjungitur, ſc. *ſit beneplacitum mihi, ut vincat miſericordia iram meam, quô regere poſſim filios meos juxtâ miſericordiam pariter & juſtitiam.* Ipſimet Judæi ſciunt, Deum eſſe אדון הכל וכלם צריכין לו ומתפללין לפניו *Dominum univerſi & omnes indigere illius, & orare*

coram

coràm eo,& quoniam ſuperiorem non habet, ipſum orare non poſſe : nam למי יתפלל הוא *ad quem quæſo precaretur?* quærit Caphtor Vuphærach fol.XII.col.2. Iterùm סימן & memoriale ſignum capiunt occaſione Vocis תפלתי *precationis meæ*, quæ primo intuitu poſſet intelligi *ſubjectivè* (ut ità loquar in hoc foro) cũ ſit intelligenda *objectivè*: per preces non quas Deus ipſe fundit, ſed quas nos ad ipſum. Inquis. Manifeſtè tamen ajunt שהקבה מצלי *quòd ipſe Deus precetur.* Reſpondet Caphtor Vuphærach l. c. hæc eſſe intelligenda
בדרך חידה לרמיז שכמו שכל כונת
תפלתינו לפניו ית' הם לתת את שאלתינו וש
ושירחם עלינו כן הוא יתברך חפץ בזאת התשוקה
ויותר חזקה להשפיע עלינו טובו כי יותר משהעגל
רוצה לינק פרה רוצה להניק : *ænigmaticè, ad ſignificandum, quòd ſicuti preces noſtræ coràm Deo intendunt, dari nobis petitionem noſtram, & ut miſereatur noſtri; itâ Deus ipſe deſideret & multò quidem vehementius influere in nos bonum ſuum. Magis enim quàm vitulus cupiat ſugere, vacca deſiderat lactare.* Quòd ergò formam precationis divinæ videantur exprimere, quaſi diceret יהי רצון *ſit beneplacitum mihi*, id ajunt fieri ad innuendum deſiderium divinum de ſalute & proſperitate noſtrâ. Sicuti etiam in Lege Deus optare legitur: (Deut. V. 29.)
מי יתן והיה לבבם זה להם
ליראה אותי ולשמור את כל מצותי כל הימים
למען ייטב להם ולבניהם לעולם : i.e. *Quis dabit* (utinam?) *ut ſit cor ipſis tale ad timendum me & ad cuſtodiendũ omnia præcepta mea omnibus diebus, ut benè ſit ipſis & filiis eorum in ſeculum.*
ולכוונה זאת אמרו כאן שהקבה מתפלל : i.e. *Et hòc ſenſu dixerunt Rabbini, Deum orare*, inquit Caphtor Vuphærach fol. XIII. ubi plura & elegantia videas. (An τὸ בכה *flevit* Hoſ. XII. 7 de Jacobo, an verò de Angelo increato dicatur, Exegetarum eſt exponere.) Summa, quia dicta illa Eſai LVI. 7. *domus precationis meæ* Deut. V: 29. *Utinam eſſet ipſis &c.* & Deo (quoad verba) orationem, & votum aſcribere videntur, quæ in Majeſtatem ejus & ſummam & nullius rei indigam non competant, סימן fecerunt, hæc rectè exponendi. Licet aliqui poſt לפי משמעו & literaliter fuerint interpretati.

§. IIX.

Lubet nunc etiam alias nonnullas Parabolas Fabulasque afferre. Adamum plusquam Giganteum fuiſſe ſcribunt, itâ ut non tantùm ab una extremitate terræ ad alteram pertingeret, ſed etiam malleolus calcanei ipſius totam Sphæram Solis obfuſcaret. Similia legimus in Breſch. Rabb. Paraſch. XII: Akedas Jizchak Portâ X. alibi. Men. Ben Iſr. de Fragilit. Hum fol. XXXV adducit etiam illud antiquorum dictum: תפוח עקבו של אדם הראשון היה מכהה גלגל החמה i.e, *Malleolus Adami obſcurabat Sphæram Solis* (non ſelis ut typi vitio legitur l.c.) ſubjungit hanc eſſe *majorem exaggerationem pulchritudinis quàm habebat*; atque fatetur, non de magnitudine molis ſed virtutis & perfectionis hæc dicta. Notatur autem Adami Sapientia magna, & quod intellectu non corpore ab uno extremo Mundi ad alterum pertigerit. אמר ר׳ יהודה בר סימון אותה האורה שנברא בה העולם אדם הראשון עמד והביט בה מסוף העולם ועד סופה *Dicit R. Juda Bar Simon: Adam ſtetit & aſpexit illam lucem, quâ creatus eſt mundus, ab unô extremo ad aliud.* Breſch. Rabb. Sect. XII. fol. XIII. col. 3. ſcil. intellectûs non corporis oculis, cum ſtatim â creatione fuerit שנברא עילם חכם גדול *Sapiens magnus* בשכלו לא כמו קטן בן יומו *quia creatus eſt perfectus intellectu non inſtar infantis unius diei* tanquam ſcilicet בריאה רכה עד מאד וזכה קרוב לגויה רוחנית *Creatura ſubtiliſſima & puriſſima proximè accedens ad corpus Spirituale*, quô tendunt Sapientes noſtri quando dixerunt: ſtatura Adami fuit a terrâ uſeq; ad cœlum, inquit R. Schem Tof. apud Magn. Buxtorf. ad P.I. Coſr. §. XCV. fol. LII. Melleoli verò Adamici magnitudinem declaret nobis R. Elieſer Aſchkenas in Maaſe Breſchis c. XVI. fol. XXXV. col 4. quòd ארז״ל חידות מופלגה באמרם אדם קודם ש שחטא היה עקבו מכהה גלגל חמה *Rabbini propoſuerint ænigma mirabile dicendo: Adami, antequàm peccâſſet, malleolum obſcurâſſe Sphæram Solis, quorum intentio fuerit* שהאדם היה באותה המדרגה שיהיה הנביא בעת מראה ה הנבואה *Adamum tantum gradum habuiſſe, in quanto eſſe poteſt Propheta tempore visionis Prophetica* ſcilicet בלתי מבדיל בין המורגל

המורגל והבלתי מורגל כמו הנביא בהיותו במראה הנבואה באותו האיום וחרדה שיסיר ממנו אותו הכח המבדיל *absque discretione inter usitatum & inusitatum, sicuti à Prophetâ, dum est in visione Prophetica, in illo raptu ablata est facultas ista discretiva.* Prolixior est discursus, quam ut vacet eum proponere. Legat ibi qui volet. Erit enim, si Deus voluerit, ut ex professo hæc expediamus. Intentio Doctorum hæc est: Adamum fuisse magnum sc. intellectu, quó omnia accurratè perviderit ab uno orbis angulo ad alterum. Evolve Magn. Buxtorff. differt. I. de Ebr. Linguâ & Cl. Hakspan. de Cabbalâ Judaicâ â num. LXXIV. omninô. Cæterùm proceriorem etiam corpore fuisse non negant. Vide in Rabbos l. c. plura.

§. IX.

In Bâsa Bâsra cap. הספינה dixit R. Bar Bar Chana: *se navigâsse aliquando & vidisse* צפרתא דהוה קאי עד קרסוליה במיא ורישיה ברקיעא *avem antem genuum tenus in aquâ, ita, ut caput ejus pertigerit ad cœlum* (Nota 1. per *navem* intelligitur Mundus, 2. per *avem* discipulus Sapiens. 3. *stare genuum tenus in mari* est, non debito more studere in Lege. 4. *capite firmamentum attingere*, superbia notatur.) *& cum dixisset sociis: lavabimus, aqua enim non possunt esse profunda* (quia scilicet genuum tenùs duntaxat avis in mari stabat) *Filiam vocis respondisse; cave hoc faxis* דנפלה ליה חצינא דנגרא הכא הא שבע שני ולא מטיא לארעא: *excidit enim cuidam securis fabrilis hic, & ecce, Septennium cùm sit, nondum tamen pervenit ad fundum.* (Nota 5. per securim Lex 6. per septennium VII. artes liberales intelliguntur.) Ex notis facilè sensus eruitur. Vide omninô Caphtor Vupharach.

§. X.

Idem R. Bar Bar Chana ibid. dixit; se vidisse אקרוקתא *ranam quæ erat sicuti Akrain Hagronia* (pagus) *Akra verò comprehendebat* שיתין בתי *Sexaginta domus*, אתא תנינא בלעה אתא פושקנצא ובלעה לתנינא

לתנינא וסליק יתיב באילנא' תא חזי כמה נפיש חיליה דאילנא אמר ר' פפא בר שמואל אי לאו דהואי תמן לא הימני : *venit*(autem)*draco marinus & deglutiuit eam*(Ranam) *ſed venit etiam corvus abſorpſit Draconem* [unâ cum Ranâ) *& tandem conſedit in arbore. Veni vide quantam oporteat Arborem fuiſſe:*(quippe cujus ramus unicus ſerundo fuit) *Reſpondit R.Papa Bar Schmuel; ſi non vidiſſem non credidiſſem.* Breviter,aliqui per Ranam intelligunt Phyſicam (cujus LX.partes ex Ebræorum diſciplinâ innuunt LX. domus pagi Akra)per ſerpentem Aſtronomiam,per Corvum Theologiam,per Arborem verò Legem. Facilis applicatio : Aſtronomia dignior eſt Phyſicâ, hâc Theologia,quæ in Arbore Legis conſidet. Vellem otium eſſet aliorum expoſitiones audire. Ingenioſè hoc negotium tractant R.Schlomo Ephraijm in appendice Olelos Ephrajim , ſive Commentario ſuper mirabilia dicta R.Bar Bar Chana fol. CXXXV.& Caphtor Vuphærach fol.CXXIV.ſeq.ubi quæritur cur (1.) Ranam vocet אקרוקתא cùm aliàs ſit צפרדע ? (2.)pagum אקרא דהגרוניא Akra in Hagroniâ ? (3.)cur LX.domibus definiat ? (4) cur R.Papa dixerit : niſi vidiſſem non credidiſſem ? Summam tantùm recenſebo. Salomo Ephraiim exponit:ſtudioſo Legis duos eſſe hoſtes,externum & internum (ſc.pravam concupiſcentiam). Rana igitur eſt Sapiens,qui redarguit Mundum. Vocatur אקרוקתא â Radice קרא vocavit,ſicuti pagus dicitur eâdem ratione אקרא דהגרוניא, à קרא clamavit & גרון guttur, quia gutture ſuo clamant ut in Eſai c LII v.1. præcipitur : קרא בגרון *clama gutture* NB. En (α)alluditur ad nomen loci Akra (Multiplex enim fuit Akra Hagroniæ h.l.Tulbankæ,Megill.fol VI.a.Agmæ Sanh. f. XXXIIX. 7 Sohunjathæ &c.vid.Lex.)(β)ad l.c.Eſai.ubi & Akra & Hagronia per סימן notari poteſt. Rana verò eſt צפרדע voce compoſita ex צפר *manè* & דיע *ſcientia*,quoniam Sapientum eſt manè ſtudere שדעת אור שכלו מאיר בבוקר ובצפרא *cùm ſcientia tanquã lumẽ intellectûs ſui illuminet ipſum matutino tempore.* (Aurora Muſis Amica) LX.verò domus illius Pagi arguunt iterùm Sapientes,alluſione ad illud (Cant. III.7. ſeq.) *Sexaginta fortes circà eum,omnes accincti gladio , docti bellum* ſcil.Legis univerſæ ; Numerus enim LX. comprehendit univerſam Legem,quia XXIV.Libri Biblici,& VI.ordines Miſchnæ , en num. XXX. quoniam a. ſunt כפלים לתושיה dum quodlibet

bet habet expositionem נגלה seu vulgarẽ & בנסתר absconditam, emergit numerus LX. Serpens degluttiens Ranam est impius, inimicus Sapientum & piorum juxta illud (Hab. I.13) *dum deglutit impius justiorem se*. Comparat autem impios Serpentibus ad modum (Ezech. XXIX.3 (Pharao Draco magnus &c. Vel intelligitur prava concupiscentia. Corvus deglutiens Serpentem arguit iterum Legis divinæ studiosum, Arbor verò Legem ipsam sub cujus umbrâ & tutelâ tuti ab hostibus sumus. Dum R Papa se hoc vidisse dicit ad propriã experientiam, provocat כי קרה לו לאלה שנפגע מרשעים וניצול מתוך התורה *sibi evenisse ut inciderit in impios, sed liberatum tamen esse beneficio Legis divinæ*. Hæc Salomoh Ephraim. Prolixior est Liber (*egregius & jucundus Dn. Buxtorff judice*) Caphtor Vuphærech l. suprâ cit. Summa huc redit: Vidit R. Bar Bar Chana perversam discendi rationem igitur על דרך חידה ומשל ænigmatico sermonis genere dixit: *Vidi mihi* i. e. לי ראוי ללמוד וללמד עד סוף כל החכמות להשיג כל מה שאפשר לשכל האנושי *conveniens mihi videtur, discere & docere* (ab initio) *ad finem usq; omnes disciplinas, ad apprehendendum omne, id quod possibile est intellectui humano* אקירקתא Rana à קרא legit notat Karræos hæreticos אינם מבינים רק בדרך פירושי המפרשים המוציאים בגרונם *nil intelligentes aliud, quàm expositiones talium interpretum, qui illas educunt è gutture* (en *Hagronia*) *suo*. (i.e. nil ex traditione habent). Sexaginta domus arguunt LX. Massichtas in Talmude (NB. qui LXIII. numerant Tres Basas pro unâ sicuti & Sanh. & Maccos reputant. Cæterum numerus ille rotundus Ebræis arridet qui Talmudistam etiam גאון seu excellentem propterea vocant quòd hæc vox numeris LX. valeat.) quæ בתים seu *domus* Vocantur quia Sapientes circumducunt muros Legi per ædificium אב (NB. quid sit Talmudicis בנין אב seu constitutio principii vide in Clavi Talm. L'Emper. fol. 51.) & reliquos XIII. modos (*sc. interpretandi Legem. vide suprâ.*) Hagronia autem alludit ad גרונם guttur eorum dum disputant juxta *Recanati* Serpens significat doctrinam Talmudicam de reptilium purificatione & immunditie; quæ est Sapientia magna, comprehendens vel XLIX. modos difficiles, in quibus præ reliquis excelluit R Eliesér, quod negotium est *Fornax Achnai* (NB. תנורו של עכנאי i. e. Fornax Serpentis, quid sit compendio dicere

re non possum. Quoniam enim de munditie & immunditie tantas disputationes moverunt, *Serpentis fornax*, quia disputationibus veluti serpente circundabatur, dicitur. Nam עכנאי est Serpens שדרכו לשום בעגולה להכניס זנבו אצל פיו qui solet in circulo ponere caudam suam ad os, inquit Bes Israël fol. LXVI col. 2. ubi de hâc materiâ tractat, lege etiam ex professo Caphtor Vuphærach fol. CXVI. &c.) quod innuit, Serpentem, Patrem omnium Vermium. Corvus notat doctrinam de fluxu, menstruo &c. (ratio ibi redditur,) in quâ excelluit Rabba Bar Nachman. Est autem hæc difficilior & excellentior priore. Unde dicitur â Corvo devoratus Serpens. Corvus consedit in arbore i. e. ramo ejus tantum. Innuitur doctrina Jeziræ quæ ramus est Arboris Cabbalisticæ. Veni vide quam magna sit Arbor, quia scil. Cabbala tractat de profundissimis rebus &c: Additur ibi adhuc alia expositio, quæ videatur.

§. XI.

Berachos Cap. I. refert R. Chama Bar Chanina, dixisse R. Isaacum כל הנותן מטתו בין צפון לדרום הווין לו בנים זכרים *qui statuit lectum suum inter septentrionem & Meridiem, habebit liberos masculos*, occasione Pf. XVII. 14. וצפונך תמלא בטנם q. d. *& in septentrione* (abscondito) *implebis ventrem eorum.* In Caphtor Vuphærach fol. IX. exponitur Physicè, quòd intelligatur, ad generationem necessarium esse æquale temperamentum, ne sit sc. frigidissimum, q. d. Septentrionale, neque calidissimum q. d. Australe. Vide ibidem plura egregia & jucunda dicteria veterum de Septentrione enodata. *Summa rei est non illicò, ut sonant accipienda, quæ à Judæis proferuntur: Solent enim variis modis occulere, & clàm habere arcana, quæ acceperunt à majoribus*, sunt verba Clariss. Hakspan. Cabbal. Judaic. fol. CCCLIX. quibus etiam finio daturus, si Deus dederit, & serenius Sidus hisce Literis affulserit, in usus tuos plura. אמ׳.

משום השכחה

Quòd Judæi sint בעלי הפסוקים, & dicta Biblica tàm familiaria sibimet reddant, etiam disciplinæ ænigmaticæ tribuendum est. Uni-

Unius enim Fabulæ & Ænigmatis beneficiô (quæ facilimæ ſunt recordationis) ſæpè X.& ampliùs dictorum reminiſcuntur , locorumque difficilium ſolutiones Diſcipulis imprimunt. Id quod Lector haud difficulter, propoſita â nobis exempla conſiderans, advertet.

CORONIDIS

Vicem quædam Artificia Mnemonica, quoad Chronologiam, ex Schedis meis hûc transferam.

(α) בראשית legi poteſt בראש ירת in primo ſc. Templo anni CCCCX. junge Jod alterum habebis durationem Templi alterius CCCCXX. annos. Ex בראשית *ἀναγραμματικῶς* fit בתשרי א i.e. Kalendæ Septembris. His enim quidam Mundum conditum volunt. (β) Adamus mortuus ann. CMXXX. סימן eſt ex Pſal. XC.40. Mille anni ſunt dies Dei unicus. Horum dierum unum largitus erat Deus Adamo. Viderat autem Adam prophetico Spiritu, Davidem in utero Matris moriturum. Ergò de millenario ſuo ipſi largitus eſt LXX. annos. Unde hic LXX. ille vero CMXXX. vixit. (γ) Enoch curſum annis CCCLXV. quot diebus ⊙ ſuum , abſolvit. Noach נח cum moreretur, ſuit Abraham alter נח i.e. annos LIIX. natus. (δ) Gen. XLII.2. רדו deſcendite in Ægyptum, manentes ſcil. ibi רדו i.e. annos CCX. vel juxta alios רטו divertite manētes annos רטו i.e. CCXV. (ε) Gen. XXI.7. quis מלל dixiſſet : certò lactabit filios Sara ſcil. anno Abrahami מלל i.e. C. (ξ) Jer. XXIX. 25. שלח miſit nos Babel Anno ſcil שלח i.e. CCCXXXIIX. Millenarii IV. quo contigit Templi I. excidium. (η) Si quæras quantum differat כמה (i.e. quanta differentia) ſupputatio Revolutionum R. Adæ F. Ahaba accutratior, â reliquis: reſponde כ מה i.e. D. ſcrupula & מה XLV. momenta. (ϑ) Pſ. LXXIII. 17. אבינה לאחריתם i.e. Abina (intelligam) finem ipſorum, eſt סימן quòd R. Abina fuerit ultimus Gemaricorum (ι) Jeſai LXI.9. omnes ראיהם videntes illos יכירום cognoſcat

gnoccnt eos eſt סימן, quod Millen. VI. Anno CCLVI. Judæi á Venetis juſſi ſint geſtare pileum croceum ſ. flavum. Nam vox ראוהבם valet CCLVI יכירום verò Gematricè eſt כרכום Crocus. (κ) Gen. XLVII. 28. ויחי & vixit Jacobus. ſc. annos ויחי XXXIV. â nativitate Joſephi: quantum autem doloris ſubſtinuit ob venditum filium annis XVII. tantum gaudiorum Deus conceſſit cum filio in Ægypto annis itidem XVII. (λ.) 1. Reg. XX. 31. מלכי Reges juſti ſunt i.e. Saul David, Salomo, qui regnâ unt annis מלכי i.e. C. (μ) Prov. XV. 3. oculi Domini aſpicient רעים וטובים i.e. malos & bonos. סימן eſt; Reges Judæ XIX. quorum quidã mali quidam boni erant, regnâſſe רעים וטובים i.e. annos CCCXCIII. (ν) A Rehabeam ad Captivitatem Oſeæ ſimiliter fuerunt XI . Reges, omnes nequam, & regnârunt annis אמר i.e. CCXLI. Signum eſt Pſ. L. 16. Impio אמר dixit Deus. Diutiùs vixerunt pii, quia Prov. X. 27. timor Domini auget dies. (ξ) Gen. XVII 19, Vocabis nomen ejus יצחק Iſaac י notat X. tentationes Abrahami צ XC. annos Saræ. cùm Iſaac naſceretur: ח IIX. diem circumciſionis: ק C. annum Abrahami, cùm Iſaac naſceretur. (ο) Gen. VI. 3 non contendet Spiritus meus בשגם. Hæc vox valet idem ac משה Gematricè: nam vixit Moſes CXX. annos iſtis conceſſos ad pœnitentiam. (π) Vox בתורה in Lege, notat DCXIII. tot ipſi præcepta numerant. (ρ) Ex. XII, 13. erit ſangis לאת in ſignum. Eſt סימן interſtitii temporis â circumciſione Iſaaci ad noctem exitûs ex Ægypto, annorum ſc. CCCC XXXI. tantundem enim vox לאת valet, quam Judæi propterea defectivè ſcriptam pro לאות dicunt. Sed hâc vice tantum.

SOLI DEO GLORIA.



INDEX I. LOCORUM SACRÆ SCRIPTURÆ.

INDEX I. LOCORUM SACRÆ SCRIPTURÆ.

INDEX II. RERUM ET VERBORUM.

A.

S. R.

S.

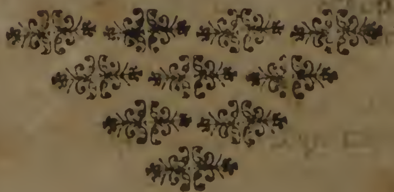
T.

תורה

ERRATA.

Leviora σφάλματα diſcipuli advertent: extantiora hæc notare placuit: fol. 43. lin. 28. pro: ut ipſis eliceret l. ut inde eliceret. ib. lin. pro: loqui illâ l. loqui de illâ f. 87. lin. antepē. l. Lulianus pro Lutianꝰ. f. 89. lin. pro השיבתו l. תשובתו f. 105. lin. 12. pro Arphaxat. l. Arphaxad. fol. 110. lin. 2 pro מרכשה l. מרכבה. fol. 143. lin. 5. â fin. pro: pervenum l. perventum. fol. 147. lin. 13. inter *Rex* & *Iſchim* ponantur hæc verba: dicendum autem eſt, eos, quia accedunt ad gradum Iſchim vocari כרובי qui habent formam juvenis; (Targum habet pueri adoleſcentis,) & Caph eſſe præfixum. fol. 149. lin 10. pro cucluditur l. concluditnr. fol. 157. lin. 9. pro ſubjunga l. ſubjungam. fol. 161. lin. 11. pro hoc. l. huic.

F I N I S.



0052 67041